افغانستان

ددیموکراسي او جمهوریت په کلونو کي

۱۹۶۳ ــ ۱۹۷۸

لیکوال

عبدالغفار فراهي

۱۳۸۲ ــ ــ ۲۰۰۳

Ketabton.com

contact: agfarahi@hotmail.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

عبدالغفار فراهي

(c) ketabton.com: The Digital Library

يو

د كتاب په هكله نوري څرگندوني

د محترم ډاكټر فا روق اعظم د ليك يوه برخه

د ۲۰۰۱ كال د دسمبر د مياشتي ۲۵ ـ لندن ـ انگلستان

د ښاغلي عبدالغفار فراهي كتاب ((افغانستان دديموكراسي او جمهوريت په كلونو كي)) مي ووايه او لاندي نظر پر وړاندي كوم :

پر كتاب ايجمالي نظر:

زما د فراهي صاحب دغه كتاب خوښ سو . زه يي يوه لويه ښيگڼه د ژبي ساده گي او عام فهمي بولم . دا كار يي نه دى كړى چي د مطالبو د وړاندي كولو تر څنگ خلگو ته د ژبي د سوچه توب يا رموزو درس هم وركړي او په دي ډول لوستونكي مغشوش كړي .

د كتاب بله ښيگڼه داده چي مؤلف يوازي واقعيات نه دي رانقل كړي بلكه خپل نظريي هم پر وركړى دى . سړى پوهيري چي په هغو واقعياتو كي چي دى حاضر وو خان ته يي يو څوك ويل او كه د نورو منابعو څخه يي څه را اخستي هم دي كوښښ يي كړى دى چي د خپل مطلب لپاره يي استخدام كړي . ده د تاريخ ليكونكي كار ندى كړى چي صرف واقعيات بيانوي او قضاوت نورو ته پريږدي ، بلكه د يوه څيړونكي په شان يي كار كړى دى .

د كتاب د ليكلو ډول يي هم د ډيرو نورو ليكوالانو سره فرق لري . خاى خاى ټوكه او شعر پكښي راغلى چي د كتاب لوستل يي له ستومانيه ژغورلى دى .

څلورم ښه والى يي دادى چي په كتاب كي فراهي صاحب خان ندى پټسولى . زه دا د هر چا يو طبعيي حق گڼم چي په ټولنه كي خانته سم موقف ولټوي او يا په خپل كتاب كي دا وښيي چي ده ټولني او يا كومي خاصي مسألي ته څه گټور كار كړى دى . خو

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځيني خلګ په دي کار کي ډير افراط کوی . فراهي صاحب تر ډيره ځايه پخپل طبعيي حدودو کي تللی دی .

او آخر ، آخر د اهميت په لحاظ نه ، ما تر اوسه بل دا ډول کتاب ندی لوستی چي د ولسي جرګي د مهمو مسايلو په باره کي او يا د حکومت سره د دولت ددغه مهم رکن روابط په کوم تفصيل چي فراهي صاحب يي يادونه کړيده بحث سوی‌وي . اميد دی چي دده دغه ابتکار د نورو وکيلانو لپاره ښه پيلامه وي .

مؤلف په عام ډول د ولسي جرګي دفاع کوي او په اجراآتو کي حکومتونه ملامتوي دی پاچا او حکومتونه په ولسي جرګي کي په لاسوهنه متهموي . نوموړي مسايلو ته د يوه وکيل په حيث او د ولسي جرګي له نظره کتلي دي او حق پجانب هم دی دا ځکه خپله وکيل وو ، خو کاشکي د هغه وخت د حکومت يو غړی هم په دي باره کي څه وليکي چي هغوی د ولسي جرګي او وکيلانو سره څه مشکلات درلودل څو مسايل او اړخونه يي روښان سي او راتلونکي ولسي جرګي او حکومتونه ګټه ځني واخلي . زه چي وګران هيواد افغانستان ته د ولسي نظام راتګ يو عاجل او مبرم ملي ضرورت ګڼم ، دا کتاب ډيموکراسی ته خدمت او په هغه مرحله کي يي د ولسي جرګو او حکومتونو د تعامل په برخه کي يو ګټور اثر او مؤخذ بولم .

... مؤلف ليکلي دي چي امريکايانو د ۱۹۵۰ په لسيزي کي له افغانستانه مکرر غوښتي وه چي د سنټو په نظامي تړون کي ورسره شامل سي ، خو سند يي ندی ذکر کړی . زما معلومات دادي چي امريکايانو ته هغه وخت افغانستان نه اقتصادي ، نه ستراتيجکي او نه لوجستيکي اهميت درلود . منزوي موقعيت او د روس سره اوږد سرحد افغانستان د روس د نفوذ په ساحه کي امريکايانو قبول کړی وو او فکر يي کاوه چي که هر وخت روس وغواړي افغانستان په آسانـی نيولای ســي . دوی نه په دننه افغانستان کي د کمونيزم خطر او نه له دباندي څخه د روس د حملي ګواښ ليدی نو ځکه يــي هــره نظا مــي مرسته و افغانستان تــه ، د روس بي ځايه پارونه بلل چي امريکايانو دا نه غوښتل .

(c) ketabton.com: The Digital Library

يوي ډيري مهمي خو تل له نظره غورځول سوی مسألي ته چي مؤلف اشاره کړيده هغه د پوونده (کوچيانو) مسأله ده . دي ملي موضوع ته بايد جدي توجه وسي او زه دي خبري ته د مؤلف توجه په اخر کي زه مؤلف ددغه ګټور کتاب په ليکلو ستايم او نور توفيق ورته غواړم او ويونکي يي و ويلو ته هڅوم . پــه درنـــاوي

د محترم عبدالجليل وجدي د ليك يـوه بـرخـه

د ۲۰۰۲ كال د مي د مياشتي ۲۰ ـ ټورنټو ـ كاناډا

يوه كتاب ته كتنه :

((افغانستان دديموكراسي او جمهوريت په كلونو كي)) د يوه په زړه پوري او ګټور كتاب نوم دی چي د ۱۳۸۰ كال په ژمي كښي خپور شوی او په همدي وختونو كښي زما لاس ته راغلی دی . د كتاب ليكوال محترم عبدالغفار فراهي دی چي په خپله هم په ولسي جرګي كښي د فراه د بالابلوك د خلګو د وكيل او يو فعال پارلماني غړي په توګه دديموكراسي په منځني بهير كښي د رول خاوند دی . د حقوقو او سياسي علومو په ساحه كښي دليكوال لوړ تحصيلات ، د بهرنيو چارو په وزارت ، همدارنګه په ځينو هيوادو كښي ، په افغاني سفارتونو يا قونسلګريو كښي مهمو ماموريتونو او ډيپلوماټيكو تجربو ، د يوه داسي ډير ښه كتاب د ليكلو د پاره د محترم فراهي صلاحيت نور هم زيات كړی دی .

په كتاب كي ځرګنده شوی ده چي د افغانستان د اوسنيو غمجنو حالاتو اصلي عاملينو دديموكراسي او جمهوريت په دور كي ډيره ګړندی وده كړي وه ، له دي خبري څخه ځرګنديږي چي له ډيموكراسی څخه زموږ تالي ښي نه وي يا دا چي ډيموكراسي له موږ څخه ښي تالي نه درلودلي .

موږ فكر كاوه لا وايو چي ولسواكي د افغانستان په تاريخ او فرهنګ كي ژوري جرړي لري . دا غټه خبره يواز زموږ عقيده نه ده ، بلكي د ختيځ او هم د لويديځ پوهانو او مفكرينو ډير خله دا خبره راسره منلي هم ده . سره له دي هم له نوي راوستل شوي ډيموكراسي څخه موږ ته لږ خوري ، خو زښتي ترخي تجربي او نتيجي راپاته شوي

(c) ketabton.com: The Digital Library

دي زموږ ملي روښانفکرانو (مشروطه غوښتونکو ، ويښو ځلميانو او داسي نورو)
د نورو ملتونو د نهضت غوښتونکو په څير د ډيموکراي يا جمهوريت د راوستلو په
لاره کي ، سر او مال ښندلی دی ، خو مبارزي يي له بده مرغه پر ځيل وخت دومره
بريالی نه وي . وروسته بيا البته د ټولني او زماني د تحول غوښتونکي روحيي غوښته وه
چي ډيموکراسي او جمهوريت دواړه په نسبي توګه په کراره کراری کي د پاچهي
کورنی له لويو دروازو څخه د خيرات په کاسو کي راووزي ، په کتاب کي دغه ډرامتيك
غوندي کيفيت په ښه توګه ښودل شوی دی .

دلته تر ټولو غټه پوښتنه داده ، چي په يوه فطرتا ډيموکراتيکي ټولني کي يوه
ډيموکراسي او يو جمهوريت ولي داسي ناکامه سي چي زيانونه يي ډير ځله له ګټو څخه
زيات شي ؟ ښايي دا پوښتنه ډير جوابونه لري ، خو تر ټولو جامع جواب يي د يوي
عنعنوي ټولني له مزاج سره د يوي نوي او په بل ځای کي د راټوکيدلي سيلسي پديدي
دډير ګړندي حرکت نه برابريدل وي . په کومه ټولنه کي چي د ((انتقاد))او ((پيغور))
تر منځ پوله ډيره نرمه او نري وي او رقابت پکي ژر د تربورولي يا تربګني بڼه غوره
کړي . نو په داسي يوه ټولنه کي د پرمختګ د ګړندي کولو دوه مهم عوامل ((انتقاد))
او((رقابت)) کله چي په منفي توګه تعبير شي ، د خلګو د ښو زولاني ګرځي .

زموږ کورونه او بيا زموږ د ټولو شريك لوی کور (هيواد) ډير ځله د تربورولیو
بي ځايه او بي ګټي سياليو وران کړی دي . په نولسمه بيا شلمه پيړی کي د هيواد د
ډيرو بدبختيو ستر مسؤليت د تربګنيو په غاړه هم پروت دی . همدي تربګنيو د تره
زامن ، بلکي وروڼه ، پلرونه او زامن په خطرناکو شخړو کي سره مخامخ کړي دي ، او
له بده مرغه د سياسي تربورولیو لمن زموږ د ژوندانه زماني ته هم راغزيدلي ده . د
فراهي صاحب په دي کتاب کي څرګنديږي چي د سوغاتي ډيموکراسي يو مخ د پاچا د
تره د زوی محمد داود خان د سياسي فعاليتونو مخ نيوی و ، او هڅه شوي وه چي ده
ته د پاچاهي کورنی د خينو امتيازاتو په ورکولو سره ، دی له خينو سياسي حقوقو څخه
په احترامانه توګه محروم کړي . خو په مقابل کي محمد داود خان هم د خپلو مټو، ښو
او ارادو د آزادولو لپاره د جمهوريت وسله چي د کتاب ليکوال يي بي لزومه کودتا

(c) ketabton.com: The Digital Library

بولي تر لاسه کړه .له دي کبله چي ډيموکراسي او جمهوريت دواړه د لنډي مودي د هدفونو لپاره له لويو ورونو څخه راايستل شوي او لورل شوي ډالی وي ، دواړه په نيمه پنځه
لاري کي نيمګړي پاته شوي دي او د يوي مشهوري محاوري له مخي ء هر شی چي نيمګړی شي بلا ګرځي ء څکه خو د کتاب ليکوال په څغرده ليکي چي د افغانستان دغه پنځلس کلن تاريخ د هيواد دورستيو پېرو پيښو ننشأ ده .

د کتاب د مطالعي څخه مونږ پوهيدلای سو چي له عنعنوي ولسواکي سره د سوغاتي ډيموکراسي مخامخ کيدل د ټکر غوندي يو حالت درلود ، لکه چي فراهي ليکلي دي :د ١٩٦٤ کال د اساسي قانون د تسويد کميټي د افغانستان عنعنوي لوي جرګي ته په درنه سترګه نه دي کتلي . دوی د لوي جرګي اصالت ته لويه صدمه ورسوله .
... چي د لوي جرګي په شکل او محتوا کي دي تغييراتو هغه له خپل اصلي مقام څخه چي تر دولت هم اوچته وه را ټيټه کړله ، او له بده مرغه هغه په ورستيو سياسي لوبو کي نوره هم د بيلو بيلو ډلو د لاس آله وګرځيدله چي ډيره بي ځايه يي استعمال او استهلاک کړه .

... زه په داسي حال کي چي محترم فراهي ته دداسي په زړه پوري او ګټور کتاب د ليکلو له امله مبارکي ورکوم ، له لوستونکو څخه هم هيله کوم چي د افغانستان له اوسنيو او پرونيو مهمو پيښو څخه د ضروري خبرتيا لپاره دا کتاب په غور او څير سره مطالعه کړي . پــه درنــاوی

د محترم محمد علم بڅرکي د ليک يوه برخـه
د ٢٠٠٢ کال د اپريل د مياشتي ٣ ـ فيننډال ـ هالنيډ
محترم عبدالغفار فراهي !
ستاسي د افغانستان کتاب چي د ډيموکراسی او جمهوريت په باب او د پنځلس کلونو تذکر پکښي ځای سوي دی ، يو د هغو کتابو څخه دی چي ما ورته بيخي ډير

(c) ketabton.com: The Digital Library

ضرورت درلود . څکه په دې وخت کې د ارواښاد بينوا صاحب نقش په پارلمان کې
ما ته ډير په کار وو . په دې وخت کې مونږ وه بينوا صاحب ته ځني مشوري ورکولي
چې په پارلمان کې داسي داسي وه وايه او وکه .

دغه رنګه دا زمانه د افغانستان په ډيموکراتيک نقش کې يو ټاکلی حيثيت لري ، په
ډيره بيا د چپيانو د کړو له نقطه نظره . او هغه د رامپارتس ترجمه چې مي ولوستله نو
د موضوع په اهميت مي سترګي روڼي سوی ، ما ډير کوشش درلود چې دا مضمون
پيدا کم خو تر پايه موفق نه سوم ، ځو دادی اوس مي ستاسو په کتاب کې ولوستی ،
ددې کتاب يو لوی صفت دادی چې هره موضوع يې تر جز او تام پوري تشريح کړيده
چې دا د ء ډاکومنټ ء د پاره د يوه ليکونکي سره ډيره مرسته کوی ، او يو مراجعوي
کتاب دی ، لکه ډکشنري او يا بل کوم مهم کتاب .

بل ، د محمد هاشم ميوندوال په باب ډير هغه مطالب ېکښې ځای سوي دي ، چې زه
په هغو خبر نه وم . ځرنګه چې خيال لرم د ء مترقي ديموکراتيک حزب ء په باب هم
څــه وليکم نو دا نوشته ما ته ډيره غنيمت سوه ، په ډيره بيا چې د کتاب په پای کې د
مهمو پيښو اختصاري پيشليك راوړل سوی دی .

که مي ډيره ستاينه نه وي کړي نو زه به دا کتاب يوه لنډه انسايکلوپيډيا و
بولم د   افغانستان او ددغه پنځلس کلو د ډيموکراسی او جمهوريت د دوری .
په درناوي

ډير تفاوت سته په انسان کې د معنا په لحا ظ
واړه مشغول دي ځيني خان ځيني جهان جوړوي
(الفت)

(c) ketabton.com: The Digital Library

افغانستان

ددیموکراسي او جمهوریت په کلونو کې

۱۹۶۳ ــ ۱۹۷۸

لیکوال

عبدالغفار فراهي

۱۳۸۲ ـ ـ ۲۰۰۳

(c) ketabton.com: The Digital Library

د کتاب پيژندنه

نـوم : افـغـانسـتـان ، دديموکراسـي او جمهوريـت پـه کلونـو کـي
ليـکـونـکـې : عبـدالغـفـار فـراهــي
خپـرونـکـې : دانش کتابتون ، قصـه خـوانـي بـازا ، پـيښـور
د تـليـفـون نـمبـر ۲۵٦٤٥١۳
کـال : ۲۰۰۳
د چـاپ شـميـر : دريــم چاپ
تعداد : زر ټوکه
پر کتاب نوی کتنه سوي ده ، ډير نوي مطالب پر کتاب علاوه سوي دي
د کـتـاب ټـول حـقـوق لـه ليـکـوال سـره خـونـدي دي

(c) ketabton.com: The Digital Library

لومړی

د کتاب د مطالبو لنډيز

حاضر کتاب عبدالغفار فراهي د خپلو خا طراتو په حيث په څه دپاسه دري سوو مخونو کي ليکلې او د لوستلو له پاره يي خپلو هيوادوالو ته وړاندي کوي .

تر سريزي او يادوني وروسته د کتاب په پيل کي هغه مسايل څيړل سوي دي چي په شلمي پيړۍ کي د افغانستان په برخه وو او د افغانستان د خارجي سيا ست په غوره کولو کي يي مؤثر نقش لوبولی دی ، لکه ځيني سيمي چي د افغانستان څخه جلا کړه سوي وي ، دډيورنډ کرښه ، د پښتونستان موضوع ، په سيمي کي نظامي اتحاديي او د عدم انسلاك نهضت .

د محمد داود خان د صدارت دوري ته هم يوه لنډه کتنه شوې ده .

په کتاب کي دديموکراسۍ دوري پنځه حکومتونه په لازم تفصيل ليکل سوي دي . محمد موسی شفيق چي په ۱۹۷۲ کال د روم په مشورتي غونډې کي د صدر اعظم په حيث وټاکل سو، محمد ظا هر شاه غوښتل چي دده په وسيله ديموکراسي نظام په نوي مجرا کي واچوي ، ولې پاچا خپل دغه هدف ته و نه رسيد .

په کتاب کي ددغه پنځلس کلن سيا سي تاريخ هغي پيښي څيړل شوي دي چي ليکوال په خپلو سترګو ليدلي او يا د هغو په واقعيت خبر سوی و . ليکوال په ديارلسمي تقنيني دوري کي د ولسي جرګي وکيل و ، ده د ولسي جرګي ډيري پيښي لکه د محمد ظاهر شاه او صدر اعظمانو سره د وکيلانو کتني ، حکومتونو ته د نه اعتماد رايي ، په ولسي جرګي کي د پښتو ژبي موضوع ، د هلمند د اوبو معاهده ، د صنعتي بانکونو قانون د وکيلانو د حاضرۍ معضله او داسي نور مطالب په ډير تفصيل ليکلي دي چي تر اوسه بل ليکوال پر دغو مطالبو باندي کوم اثر نه دې ليکلې .

د کتاب د ضمايمو په برخي کي دډيورنډ د موافقتنامي متن ، د ديارلسمي تقنيني دوري د وکيلانو او سناتورانو نومونه او د رامپارتس د مجلي د هغي مقالي يوه برخه چي د شهيد محمد ها شم ميوندوال دښمنانو دده پر ضد تبليغوله ، درج سوي دي .

(c) ketabton.com: The Digital Library

ليکوال وايي چې د ۱۹٦٤ کال اساسي قانون او ديموکراسي دوره د محمد ظاهر شاه داسي يو سياسي حرکت و چې ده ددغې لارې څخه تر ديرش کاله انزوا وروسته د افغانستان دولتي چارې په خپل لاس کې واخستي او په دغه طريقه يې محمد داود خان د دولت له جرياناتو څخه ليرې وساتي . محمد ظاهر شاه په هيواد کې د کاملې ديموکراسۍ مخه هم نيولې وه ، ده د اساسي قانون متمم قوانين لکه د احزابو او اجتماعاتو قوانينو ته د انفاذ اجازه نه ورکوله ، ده د ولايتي جرګو او ښاروالۍ انتخابات ځنډولي وو . کله چې د ۱۹٦٤ کال د اساسي قانون ۲٤ مه ماده د محمد داود خان پرخلاف په لويه جرګې کې لا پراخه کړه سوه ، نو محمد داود خان دې نتيجې ته ورسيد چې په شاهي دولت کې دده پر ضد دسيسې کيږي او دی د پاچا څخه د دښمنۍ تر سرحده خوابدی سو .

محمد داود خان د شاهي اردو د کښته رتبه صاحبمنصبانو په مرسته د۱۹۷۳ کال د جولای د مياشتي پر ۱۷ نيټې کودتا وکړه او سلطنتي نظام ته يې خاتمه ورکړه . ده تر کودتا يو کال وروسته خپل د کودتا ډير ملګري ددولت څخه و ايستل او د جمهوري دولت په اساسي قانون کې يې پرته له خپل ملي انقلاب د حزب څخه د نورو احزابو فعاليت غيرقانوني اعلان کړ . ده د شوروي اتحاد څخه د ليريوالي پالسي غوره کړه . محمد داود خان د۱۹۷۷ کال د اپريل د مياشتي پر ۱۳ نيټې د برژنيف سره لفظي ټکر وکړ او د عدم انسلاک د نهضت څخه يې د کيوبا د ايستلو هڅې پيل کړې . دی د ايران او عربي هيوادونو له لارې ، غربي نړۍ ته ورنژدې سو . محمد داود خان دډيورنډ د کرښې او د پښتونستان د موضوع د حل کولو جدي خبرې د ذوالفقار علي بوټو او جنرال ضيأ الحق سره پيل کړې ، ولې دده ټول اقدامات نيمګړې پاته سوه ، په دې چې د ۱۹۷۸ کال د اپريل د مياشتي پر ۲۷ نيټې د خلق او پرچم ډلو دده پر ضد کودتا وکړه او محمد داود خان د خپلې کورني د ۱۷ غړو سره په شهادت ورسيد او افغانستان د تباهۍ کندې ته ولويد .

څرنګه چې په دغه کتاب کې به يې ولولې دافغانستان داوسنيو غمجنو حالاتو اصلي عاملينو دديموکراسي او جمهوريت په دوروو کې ډيره سريع وده کړې وه چې ددغو

(c) ketabton.com: The Digital Library

دواړو دوروو د مسايلو ټول اړخونه پــه دغه کتاب کــي څيړل شوي دي او لوستل يـي ډير ګټـوردي . په درناوي ــ د کتاب خـپرونــکي مؤسسه

پوهاند ډاکټر محمد حسن کاکړ

کانکورډ ــ امريکا ـ سپتمبر ۲۰۰۰

يو نظر

په دي نژدي وختونو کي د فکر او قلم خاوند افغانانو دوطن ، جامعي او تاريخ د بيلو بيلو اړخونو په اړه خپل تجارب ، افکار او نظريات درسالو او کتابونو په بڼه وړاندي کړي دي دغومره ډير آثار چي په دغي مودي کي ددوی له دماغونو نه راوتلي دي ، په بلي ورته دوره کي په دغومره شمير راوتلي نه دي . په نتيجه کي زموږ هڅوب يا فرهنګ ډير شتمن شوی دی .

ددغسي آثارو په لړ کي يو هم د محترم عبدالغفار فراهي دی په نامه د افغانستان دديموکراسي او جمهوريت په کلونو کي . ما دغه اثر پخوا له دي چي خپور شوې وي ولوست . په لوستلو کي يي راته څرګنده شوه چي دا يو ډير مهم اثر دی . غټ اهميت يي په دي کي دې چي هغه يو رښتينی اثر دی . په هغه کي پيښي يا د پيښو هغي برخي بيان شوي چي د مؤلف په نظر رښتيا او مهمي دي . ده په دي ډول خپل اثر دباور وړ او ارزښناک ګرزولې دی . په دغه اثر کي په عمده ډول په ولسي جرګي کي يعني چيرته چي دې وکيل و دده تجارب بيان شوي ـ يعني هغي پيښي چي ده په خپله حس کړي يايي له خپلو همکارانو نه اوريدلي دي او ده دغه پيښي په احتياط سره بيان کړي دي او خپل ځان يي پکي غټ او مهم ښوولې نه دې ، سره له دي چي ده په ولسي جرګي کي ديوه مخکښ وکيل په شان رول لوبولې دې . ليکونکې په خپل اثر کي په دي باندي لنګر اچوي چي پيښي داسي بيان کړي چي لوستونکي هغسي پري پوه شي لکه چي خپله دی پري پوهيږي . دغه اثر که څه هم د مؤلف له نظره بيان شوي ، په هغه باندي نه څرخي

(c) ketabton.com: The Digital Library

. څرنګه چي ليکونکې په ولسي جرګي کي د فراه د بالابلوك وکيل و ، او څنګه چي ده هلته مځکښه رول لوبولې . او څنګه چي دی يو تعليم کړې شخص او دوطن او جهان له جرياناتو سره علاقمن و او پخوا تر هغه يي ددولتي مامور په حيث دننه په هيواد او دباندي وظايف تر سره کړي دي هغه د خپلي موضوع په اړه مهم معلومات راغونډ کړي او هغه يي په دغي مجموعي کي په روانه ، طبعــي او محاوره يــي پښتــو کــي لوستونکو ته وړاندي کړي دي . په دی ډول دغه ليکنه هر هغه پښتو لوستونکې د هغي لوستلو ته هڅولی شي چي له افغانستان ، افغانانو او دهغو له تاريخ سره علاقه لري . په دغسي روانــه پښتو کــي او ددغسي مهمي موضوع پــه اړه دا لومړنــې اثــر دې چـــي مــا لــوستــې دی .

ددغه اثر بل لوی اهميت د هغه په موضوع کي يعني د قانوني پاچايي په اړه دی . د قانون د حکومت له نظره د پاچا محمد ظاهر شاه قانوني پاچايي دوره د پاچا امان الله او د پنځوسمي لسيزي لنډې دموکراسي نه وروسته ډيره مهمه دوره ده . په دغې دوري کي ولسي جرګه او په مجموع کي مقننه قوه تر اجرائيوي قوي يا حکومت نه د بنيادي لوايحو په ايستلو کي دمخه وه . ډير شمير قانوني لايحي يي وايستلي چي د ښاروالي‌والايحه او د سياسي ګوندونو لايحه يي د نوي نظم د لا دموکرات کيدو او اغيزمن کيدو د پاره بنيادي لايحي دي . خو پاچا د خپلو حکومتي مشاورينو په شپارښتنه د هغو له لاسليك کولو نه ډډه وکړه . دوی ويريدل چي که دغي لايحي قانوني شي ددوی قدرت به کم شي . داسي ښکاري چي پاچا او د هغه مشاورين د هغه اساسي قانون په باب چي په خپله د پاچا په نوښت ايستل شوې و ، رښتني نه وو قانوني حکومت ته د دوی نه رښتين توب د نورو عواملو په ډله کي يو عامل شو چي دموکراسي ورو ورو د انارشي په لور روانه شي . د انارشي د پيدا کيدو بل عمده عامل د خينو حکومتونو هغه ناتواني وه چي ويي نه شوه کولي نويو مسايلو او نويو غوښتنو ته اغيزمن ځوابونه ورکړي کومي چي د قانوني حکومت ، دموکراسي او آزادې له برکته پيداکيدلي او غير قانوني مګر پيژندل شويو فعالو ګوندونو په تيره افراطي ګوندونو هغه په زياتيدونکي ډول غښتولي . له همدي امله حکومتونو تر آخره پوري کومه

(c) ketabton.com: The Digital Library

هغه انارشي چي په تعليمي مؤسيسو په تيره په پوهنتون کي پيدا شوې وه بي اغيزي کولی ونه شوه . صدر اعظم محمد هاشم ميوندوال ته موقع ورکړه نه شوه چي دا او دغسي نوري اساسي کشالي هواري کړي او موسي شفيق ته هغه وخت د صدارت مقام ورکړ شو ، چي وخت له وخت نه تير و . دوی دواړو د خپل اقتدار په لنډو دورونو کي وښودله چي د غټو مسايلو د حل کولو د پاره کفايت او د هيواد او د نظام د آينده لپاره بنيادي فکرونه لري . البته پخواني پاچا بـه چي په دغي دوري کـي په دولتي چارو کـي له خپل واك نه پوره کار اخسته ، د خان د پاره دلايل ولري ، خودی چي هر څومره دلايل هم ولري له دي نه انکار نه شي کيدلی چي ده سلطنت له حکومت نه هغسي چي په اساسي قانون کي منسجل شوی و ، بيل نه کړ . حتي په خپله يي د ولسي جرگي په چارو کي ، چي په دغه اثر کي په کراتو راغلی ، لاسوهني وکړي . او په دي ډول يي خپل خان ته او د خپل سلطنت مقام ته مسؤوليتونه او شکونه متوجه کړل . زه به دلته د بيلگي په ډول د ژبو د پيشنهاد په هکله چي په ۱۹۷۱ کال کي يي د شپږوو مياشتو له پاره ولسي جرگه دوه خايه کړي وه ، دغسي لاسوهنـي تـه اشـاره وکړم . مؤلف ليکـي ((دولت او حکومت ... د تالار وکيلان هم دي ته نه پريښودل چي خپل نصاب تکميل کړي او دغه موضوع يکجانبه په تصويب ورسوي)) خو هغه وخت چي پاچا او نوي صدراعظم غوښتل له ايران سره د هلمند د اوبو په ا ړه دولسي جرگي موافقت تر لاسه کړي د پخوا پر خلاف يي کوښښ وکړ ، د ژبو موضوع په اتفاق سره حل شي دلته نو ((پاچا او صدر اعظم دواړو دژبو د پيشنهاد مخالفو وکيلانو ته سپارښتنه وکړه چي د ولسي جرگي عمومي غونډي ته حاضر شـي . دوی تـر شپږ مياشتو اعتصاب نه وروسته غونډي ته حاضر شول .... او دغه پيشنهاد درايـو پـه اتفاق پـه تصويب ورسيدی .)) ليري ليدونکي او رښتني واکمنان او لويان قوانين نه ماتوي په تيره چي په خپله يي ايستي وي . که واکمنان او چارواکي قوانين رعايت نه کړي نور په تيره مخالفان يي هيخکله رعايت نه کوي . په دغسي فضا کي د قانون حکومت بيخ نه نيسي او جامعه نه مدني کيږي .

لکه چي دمخه مي وويل دغه اثر د هغه چادې چي دولسي جرگي په جرياناتو باندي

(c) ketabton.com: The Digital Library

پوه ، له خپلي وظيفي سره علاقمن او په پارلماني طرز باندي معتقد و . په دي حال کي دا طبعي ده چي ولسي جرگه به دلته په ښه رڼا کي کتل شوي وي ، يعني د هغي او د وکيلانو په اجراأتو او فعاليتونو باندي به لنگر اچول شوې وي ، او په نيمگړو خواوو باندي به يي څه نه وي ليکل شوي ، خو ليکونکې چي په دي اړه څه ليکي ډير مهم دي . د مثال په ډول دده په فعالي برخي اخستلو سره نږدي څلويښتو وکيلانو د ملي مسايلو په برابر کي گډ دريخ ښولې وو دې ليکي ، ((دا يوه سياسي ډله نه وه . دوی کومه رهبري نه درلوده . د هيواد د هيڅ حزب يا ټولني سره يي اړيکي نه درلودلي . دوی د سلطنت يا بل مقام څخه الهام نه اخستې . دوی په کوم ء واحد ء قوم يا سمت پوري تړلي هم نه وو . بلکه دا دريخ د افغانستان د اکثرو ولايتونو د وکيلانو د مشترك تفاهم څخه جوړ شوې و . دوی يو د بل سره تحريري يا شفاهي تعهد نه درلود . د تصاميمو په وخت کي ددوی شمير ثابت هم نه و په حقيقت کي دا د وکيلانو داسي ټولنه وه چي د تصاميمو په وخت کي به يي ملي گټي په نظر کي نيولي .)) دغه حرکت چي د وکيلانو په خپل نوښت منځ ته راغلی ، او د ليکونکي په وينا مخ په قوي کيدوو ، څرگندوي چي ولسي جرگه د چارواکو له لاسوهنو او نورو نيمگړتياوو سره سره په ملي قوت باندي بدليده او قانوني او پارلماني طرز نضج نيوه . دغه حرکت داسي ښيي چي ملي پيوستون په پارلمان کي مخ په ټينگيدو وو . ددغه حرکت او تمايل يو مظهر شخص مؤلف هم دی . دی وايي چي پخوا له دي چي د وکالت د گټلو د پاره د خپلي سيمي په خلگو وگرزي هغويي دومره ښه نه پيژندل لکه چي تر هغه وروسته يي و پيژندل . د ليکونکي دغه اعتراف څرگندوي چي يو څوك د وکيل په حيث نظر ديته چي د هغه محل خان يا ملك يا مشر او يا تعليميافته متنفذ دولتي مامور وي ، د خپل محل خلگ لا ښه پيژني او په اړتياوو او غوښتنو او دود دستور باندي يي لا ښه پوهيږي . ټول يا زياتره وکيلان به هم همدغسي وي . نو د انتخابي اوږدو مبارزو په نتيجه کي وکيل کيدل ، او بيا په شورا کي په ملي مسايلو کي له همفکره وکيلانو سره گډ دريخ نيول هم د ملي پيوستون تمايل ښيي او هم دغسي وکيلان د ملت او حکومت تر منځ د ښي پوهاوي او نژدي والي واسطه کيدلای شي دغه حال دا هم ښيي چي په افغانستان

(c) ketabton.com: The Digital Library

كي پارلماني طرز عملي او مطلوب دی . خو چي حکومتي چارواكي ددغه تمايل له قوي كيدلو سره مرسته وكړي . كه دوی دغسي وكړي ملي پيوستون او قانوني او پارلماني طرز به ريښي وغزوي او ورو ورو به د كلتور برخه وگرزي . خو حکومتي چارواكو دغسي سلوك غوره نه كړ . په نتيجه كي گڼ دريځه وكيلان د نورو وكيلانو په شان هغسي ناكام شول لكه چي په پنځوسمي لسيزي كي وكيلان او دويښ زلميانو حركت چې هغه ته ورته گوندي معتدل ملي حركت و ناكام شول ، او ددوی په ناكامي سره قانوني حكومت او داسي هم اعتداليون له اعتباره ولويدل او بر عكس د قانوني طرز مخالفان او افراطيان لا فعال شول . ددغو او هم داراز د نورو عواملو له امله قانوني پاچايي د محمد داود په كودتا سره نسكوره شوه او جمهوري نظام يي پر ځای ودرول شو ، چي هغه هم په دغه اثر كي په لنډ ډول بيان شوی دی .

تاسي دي تصادف ته وگورئ چي په معاصر افغانستان كي د عصري كيدو اصلاحي دورې دري ځله په قوت سره راغلي او هر يوه يي له لسو كلونو وروسته ختمه شوه . په دي تفاوت چي د امير شير علي خان دوره د انگريزانو په يرغل سره ختمه شوه ، او د پاچا امان الله خان او پاچا محمد ظاهر شاه قانوني دوره په خپله د افغانانو له خوا ختمه شوه .

په پای كي وايم چي په دغه اثر سره د قانوني پاچايي لس كلنه دوره نوره هم واضحه شوه ، له دي امله يي لوستل د ټولو هغو كسانو د پاره ضروري دي چي غواړي ددغي مهم دوري په واقعيتونو باندي ښه پوه شي . څومره به ښه وي چي كه د مؤلف د ولسي جرگي همكاران او داسي هم د وخت د حكومتونو متصديان ، د هغه په شان خپل تجارب او معلومات را ټول او خپاره كړي . پخواني وكيل محترم محمد علم فيض زاد لا دمخه د جرگه های بزرگ ملي افغانستان په نامه يو غټ اثر كښلی ، داسي هم نوميالي ژورناليست محترم صباح الدين كشككي ددهه قانون اساسي په نامه يو كتاب ليكلی . ددغو او نورو وړو ليكونو له بركته موږ اوس هم ددغي مهمي دوري په اړه يو څه پوهيږو . خو موږ ديته اړيو چي د هغي په ټولو اړخونو باندي په تفصيل سره پوه شو ، تر څو وويلي شو چي څوك ، څنگه ، ولي او چيرته خطا وتل او قانوني پاچايي ولي

(c) ketabton.com: The Digital Library

له انکشاف نه ولويده او ختمه شوه . د محترم فراهي دغه اثر په دغي برخي کي له لوستونکو سره مرسته کوي ، له دي امله يي هم د لوستلو سپاربښتنه کوم .

پــا ی

(c) ketabton.com: The Digital Library

اهــدا

دا کتاب خپل محترم پلار
اروابناد دیـن محمد خـان
ته اهدا کوم

(c) ketabton.com: The Digital Library

مننه

لاندي دوستانو او زما د فا ميل غړو ددغه کتاب د تکميلولو په برخي کي زما سره مؤثري مر ستي کړي دي چي زه دلته ددوی څخه د زړه له کومي مننه کوم .

ـ ښاغلي غلام محي الدين زرملوال ، پوهاند ډاکټر محمد حسن کاکړ او کانديد اکادميسن ظا هر افق دغه کتاب تر خپريدلو دمخه لوستی دی او ماته يي ډيري ښي مشوري راکړي دي .

ـ د ډاکټر ضا من مومند او نورو دوستانو د کتابخانو څخه مي استفاده کړي ده .

ـ زما ورور عبدالواحد فراهي ، زما لور ګلالۍ فراهي د کتاب د ليکلو په ټولو مراحلو کي زما سره لازمي مرستي کړي دي .

ـ زما زامنو عبدالجبار فراهي ، بريالي فراهي ، زما لور توريکۍ فراهي او د ورجينيا د سنترويل د عامه کتابخاني غړي Eric Timpson د کمپيوتر او د کتاب د عکسونو په برخي کي زماسره مرسته کړي ده .

فــراهـــي

(c) ketabton.com: The Digital Library

د مطالبو فهرست

عنوان	مخ
سریزه	۱
یادونه	٦
لومړي برخه	
لومړي فصل	
الف ـ هغه مسایل چي په شلمي پيړي کي د افغانستان په برخه وو	١٤
۱ ـ هغه سیمي چي د افغانستان څخه بیلي شوي دي	١٥
۲ ـ دډیورنډ د کرښي موافقتنامه	۲۲
۳ ـ افغانانو دډیورنډ کرښه نه ده منلي	۲٦
٤ ـ د نړۍ د هیوادونو سره د افغانستان سیاسي منا سبات	۳۰
٥ ـ د پښتونستان موضوع	۳٤
٦ ـ د نظا مي اتحادیو په وجه افغانستان ترنور فشار لاندي راغی	٤۳
۷ ـ د عدم انسلاك نهضت	٤٥
دوهم فصل	
ب ـ د محمد داود خان د صدارت دوره	٥۱
۱ ـ د محمد داود خان حکومت	٥۲
۲ ـ دصدارت څخه د محمد داود خان استعفا	٦۱
۳ ـ د محمد داود خان تر استعفا وروسته د پاچا سره دده مناسبات	٦٤
دوهمه برخه	
دریم فصل	
ج ـ دیموکراسي دوره	٦۹
۱ ـ ددیموکراسي دوري پیل	۷۰
۲ ـ اسا سي قانون	۷۰

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳ ـ د تسوید کمیټي افغاني لوي جرګي ته تغییر ورکړی دی ۷۲

عنوان مخ

٤ ـ مطبوعات ۷٦

٥ ـ سیا سي ګوندونه ۷۹

۶ ـ د ډاکټر محمد یوسف حکومت ۸۷

۷ ـ د عقرب ددریمي پیښه ۹۱

۸ ـ د محمد هاشم میوندوال حکومت ۹۲

۹ ـ د نور احمد اعتمادي حکومت ۹۸

۱۰ ـ د پل خشتي په مسجد کي ددیني علماو غونډي ۱۰۲

۱۱ ـ ډاکټر عبدالظا هر د یوه عبوري حکومت مشر و ۱۰٥

۱۲ ـ محمد موسي شفیق څنګه صدر اعظم سو ؟ ۱۰۹

۱۳ ـ ډاکټر عبدالصمد حا مد ولي صدر اعظم نه سو ؟ ۱۱٥

۱٤ ـ د محمد موسي شفیق حکومت ۱۱۷

۱٥ ـ د محمد موسي شفیق د حکومت اجراآت ۱۲۱

۱٦ ـ دیموکراسي دورې ته یوه کتنه ۱۲٤

دریمه برخه

څلورم فصل

د ـ تقنینیه ۱۳۲

۱ ـ ددیموکراسي دوري شورا ۱۳۳

۲ ـ دوولسمه تقنیني دوره ۱۳٤

۳ ـ د دیارلسمي تقنیني دوري ولسي جرګه ۱۳۷

٤ ـ زه څرنګه وکیل سوم ۱٤۰

٥ ـ د پاچا سره د وکیلانو دوي کتني ۱٤٤

۶ ـ د وکیلانو ګډ دریځ ۱٤۷

(c) ketabton.com: The Digital Library

۷ ـ د نور احمد اعتمادي سره کتنه ۱ ۵۱
۸ ـ د ولسي جرگي اداري هيأت ۱ ۵۳

عنوان	مخ
۹ ـ د صنعتي بانك د قانون سره د وکيلانو مخالفت	۱۵۵
۱۰ ـ حکومت د احزابو د قانون سره مخالف و	۱۶۱
۱۱ ـ حکومت د وکيلانو د مصونيت حدود ټاکل	۱۶۳
۱۲ ـ د سر آهنگ يوه خبره	۱۶۵
۱۳ ـ د اطلاعاتو او کلتور وزير ته د نه اعتماد رايه	۱۶۷
۱۴ ـ د نور احمد اعتمادي حکومت ته د نه اعتماد رايه	۱۶۹
۱۵ ـ د ډاکټر عبدالظاهر سره د وکيلانو کتنه	۱۷۰
۱۶ ـ زما پارلماني وينا	۱۷۲
۱۷ ـ د محمد موسي شفيق يوه ټوکه	۱۷۵
۱۸ ـ د معا رف او عالي تحصيلاتو قانون	۱۷۷
۱۹ ـ حکومت د وکيلانو په بدنا مولو کي لاس درلود	۱۸۰
۲۰ ـ وکيلانو ته د حج سهميي	۱۸۴
۲۱ ـ د ژبو مسأله پر ولسي جرگي تحميل سوې وه	۱۸۵
۲۲ ـ د وچ کالي په وخت کي ولسي جرگي نصاب نه درلود	۱۹۴
۲۳ ـ د محمد داود خان سره کتنه	۱۹۶
۲۴ ـ حکومت د وکيلانو په حاضريدلو خوشحاله نه و	۱۹۸
۲۵ ـ د ولسي جرگي په ارتباط يوه ټوکه	۲۰۰
۲۶ ـ د سپين ږرو جلبيانو موضوع	۲۰۲
۲۷ ـ د محمد موسي شفيق سره کتنه	۲۰۴
۲۸ ـ د سيستان د سيمي او د هلمند د اوبو تاريخي سوابق	۲۰۷
۲۹ ـ د هلمند د اوبو معاهده په ولسي جرگي کي	۲۱۰

(c) ketabton.com: The Digital Library

٣٠ ـ زما وينا ٢١٣

٣١ ـ د هلمند داوبو د معا هدي په باب څو خبري ٢١٦

٣٢ ـ د هلمند د اوبو د معاهدي په هکله د ميوندوال وينا ٢١٧

خلورمه برخه

عنوان مخ

پنځم فصل

ه ـ د جمهوريت دوره ٢٢٠

١ ـ د محمد داود خان کودتا ٢٢١

٢ ـ د شورا منحل کيدل ٢٢٥

٣ ـ پاچا ژر استعفا وکړه ٢٢٥

٤ ـ آيا سلطنتي کورني د کودتا کونکوو په هويت خبر وو ؟ ٢٢٧

٥ ـ مرکزي کميټه ٢٢٨

٦ ـ د جمهوري نظام مؤثر اشخا ص ٢٣١

٧ ـ د محمد هاشم ميوندوال د کودتا اتهام ٢٣٦

٨ ـ د محمد ها شم ميوندوال په باب څو نوري خبري ٢٣٩

٩ ـ د جمهوري دولت اصلاحي پروگرام ٢٤٢

١٠ ـ اسا سي قانون ٢٤٤

١١ ـ لويه جرگه ٢٤٥

١٢ ـ د ملي انقلاب گوند ٢٤٦

١٣ ـ په ايران کي افغاني کارگران ٢٥٠

١٤ ـ پر جمهوري نظام ولي کودتا وسوه ؟ ٢٥٢

١٥ ـ کورنۍ ستونزي ٢٥٣

١٦ ـ د ايران سره د افغانستان منا سبات ٢٥٥

١٧ ـ د محمد داودخان او برژنيف لفظي ټکر ٢٦٠

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۸ ـ د عدم انسلاك د نهضت څخه د کيوبا د ايستلو پيشنهاد ۲٦٤
۱۹ ـ د پاکستان سره د افغانستان مناسبات ۲۶۷
د پای خبري ۲۷۰

ضميمي

عنوان مخ
۱ ـ مهمي نيټې ۲۷۸
۲ ـ ددیارلسمي تقنيني دوري منتخب وکيلان ۲۸۵
۳ ـ د ګډ دريخ وکيلان ۲۹٤
٤ ـ ددیارلسمي تقنيني دوري سناتوران ۲۹۵
۵ ـ د ډيورنډ د موافقتنامي انګريزي متن ۲۹۷
٦ ـ دډيورنډ د موافقتنامي ژباړه ۳۰۰
۷ ـ مأخذونه په پښتو او دري ۳۰۳
۸ ـ د عکسونو او نورو اسنادو پيژندنه ۳۰٤
۹ ـ مأخذونه په انګريزي ۳۰٦
۱۰ ـ تر لومړي چاپ وروسته خيني څرګندوني ۳۰۷

(c) ketabton.com: The Digital Library

بسم الله الرحمن الحيم

سريزه

زه د ډير وخت څخه په دې فکر کي وم که ما ته يو وخت ميسر سي چې زه د خپلو سترګو ليدلي حالات د مخه تر هغه چې د ذهن او حافظې په ذهول اخته سم د کا غذ پر مخ وليکم ۰ ولي زه په دې نه پوهيدلم چې د حالاتو دغه ليکنه د کوم ځای څخه پيل کړم .

ډير خلګ د خپلو سترګو ليدلي حالات د خپلو خا طراتو تر عنوان لاندي د ورکتوب د مرحلي څخه پيل کوي خو ما دا کار په دي دليل و نه کولای سو چي زه د ورکتوب څخه داسي خاطرات نه لرم چې نورو ته يي د لوستلو له پاره وړا ندي کړم په دي ارتباط صرف دومره ليکلای سم چي زه د فراه د نورزو د قوم په يوي مخورې او مړي کورنې کي زيږيدلی او لوی شوی يم . تر لومړنيو زده کړو وروسته مي په خپل لګښت په کابل کي د حبيبي ليسه او د حقوقو پوهنځی لوستی دی ، تر تحصيل وروسته مي د خارجه چارو په وزارت کي د سياسي مدير ، دايران په مشهد کي جنرال قونسل او په واشنګتن کي دافغاني شارژدافير په توګه کار کړی دی، د۱۹٦۹ کال څخه بيا تر ۱۹۷۳ کال پوري د ديارلسمي تقنيني دوري په ولسي جرګي کي وکيل وم او په ۱۹۸۸ کال کي ديوه کال له پاره د راستنيدونکو چارو وزير هم وم ۰

د سپه سالار شاه محمود خان د صدارت د دورې ديمو کراسي ، د محصلينو اتحاديه او د اوومي دوری شورا زما په ياد نه دي چي پر هغو باندي څه مطا لب و ليکم ما خپله ليکنه د ۱۹٥۳ کال د محمد داود خان د صدارت د وخت څخه پيل کړې ده چي په دغه کال کي ما د حبيبي د ليسي په اتم ټولګي کي زده کړه کوله۰ ولي په حقيقت کي د ديمو کراسي او جمهوريت دوري د دي کتاب اصلي موضوع تشکيلوي ۰ څوک چي د افغانستان د ديموکراسي او جمهوريت پر دغه پنځلس کلن

(c) ketabton.com: The Digital Library

سياسي تاريخ باندي ليكنه كوي ، دې مجبور دې چي د محمد داود خان د صدارت دوره هم تشريح كړي ، په دي دليل چي د دغو دواړو دوروو ريښي د محمد داود خان د صدارت په دوري كي ښخي شوي دې ٠

د دغـي ليكنــي پــه سر كــي ځنــي هـغـه مطالب چــي د افغانستان سرنـوشت په هغــو پــوري تړلـی دی لكه د پـيــورنـــډ كـرښـــه ، د پښتــونستــان مــوضــوع د عــدم انســلاك نـهضت او داســي نـور مطـالـب پــه ډيـر اختـصـار ســره ليـكل ســوي دي .

ددغه كتاب پيل د محمد داود خان د صدارت دوره او پای يي د محمد داود خان د جمهوريت دوره ده ، چي دغو دواړو مرحلو ته د محمد داود خان د حكومت كولو دوري ويل كيدای سي ٠

د محمد داود خان دصدارت د دوري كارونه چي د افغانانو د ملي هيلو سره يي مطابقت درلود او په هغي دوري كي د افغانستان بين المللي حيثيت ډير لوړ سو او افغانستان د لويو ناپيلو هيوادونو په ډلي كي ودريدی . په دغي دوري كــي ډيــري خارجي مرستي افغانستان ته جذب سوي ، چي د دغو مرستو په وسيله په هيواد كي ډيري اقتصادي او صنعتي پروژي په كار ولويدلې . په هيواد كي اجتماعي نهضتونه پيل سوه ، افغانستان د پر مختيا پر لوري وړاندي ولاړ چي د ډيرو وطنوالو په نظرد دغي دورى پر مختگونو محمد داود خان د هيواد د لويو مشرانو لكه زمان شاه دراني او اعليحضرت اما ن الله خان په قطار كي ودروې ٠ ولي د محمد داود خان دوهم حكومت چي د يوي بي وختي او بي لزومي كودتا په وسيله قدرت ته ورسيدی او ډير ژر د خپلو ملگرو او نورو هيواد والو او خارجي هيوادونو مخصوصا شوروي اتحاد سره په مشكلاتو اخته سو ، چي د دغو مشكلاتو په نتيجه كي د خلق او پرچم ډلو كودتا وكړه او محمد داود خان د خپلي كورنۍ د اوولســو غـړو سـره په شهادت ورسيدی او زموږ هيواد د لويو مصيبتونو سره مخا مخ سو ٠

د محمد داود خان د حكومت كولو د دواړو دورو په منځ كي د ديموكراسي لس كلنه دوره راځي كه څه هم په دغو لسو كلونو كــي پــه افغانستــان كــي پنځه

(c) ketabton.com: The Digital Library

مختلف حکومتونه جوړ سوی او له منځه تللي دي ، ولي په حقیقت کي دغه لس کلنه دوره په هیواد کــي د محـمـد ظاهر شــاه د کار کـولـو دوره ده چــي د دغه کتاب لویــه برخه تشکیلوي . د کتاب په دغي برخي کي ډیر مطالب د دیارلسمي تقنیني دورى د ولسي جرگي پر اجراآ تو لیکل سوي دي چي په دغو پاړو کي ولسي جرگي ته د پاچا لاربښوونه په څرگند ډول لیدله کیږي ۰

په دي کي شك نسته چي د پخواني پاچا او محمد داود خان دحکو مت کولو دوروو مثبت او منفي ټکي درلودل چي ډیرو لیکوالانو هغه څیړلي دي او ځینو لیکوالانو پر دغو دوروو باندي پنځ کتابونه لیکلي دي ، زه په خپل وار سره پر دغه پنځلسو کلونو باندي خیل مشا هدات لیکم او پــه حاضر کتاب کي یــي هیـواد والو تــه وړاندي کوم او هیله من یم چي د دوى د توجه وړ به و گرځي ۰

دلته د دي خبري لیکل ضروري بولم چي گران لوستونکي په دى پوه سي چي زه دواړو شخصیتونو اروابناد محمد داود خان او محمد ظا هر شاه ته په درنه سترگه گورم او په دى عقیده یم (څوك چي كلي په نامه لري نو یو خوى تر نورو ښه لري) څرنگه چي دوې دواړو د هیواد پــه ډیري مشکلي او حسا سي تا ریخي مرحلي کي زموږ د لرغوني هیوادافغانستان رهبري پر غاړي درلوده ، نو ځکه د دیموکراسۍ او جمهوریت د تطبیق په وخت کي ددوى څخه ځیني اشتباه گاني سوي دي چي هغه مطالب په دغه حاضر کتاب کي څیړل شوي دي ۰

دغه کتاب چي د ۱۹٦۳ کال څخه بیا تر ۱۹۷۸ کال پوري د افغانستان پر پنځلس کلني تاریخي دوري باندي رڼا اچوي دغه لاندي خصوصیات لري :

ـ د افغانستان دغه پنځلس کلن سیاسي تاریخ چي د هیواد د ورستیو ډیرو پیښو او حوادثو منشأ ده ، تر هغو پوري چي څوك په دغو دوروو سم پوه نه سي ، زما په عقیده د افغانستان په اوسنیو غمجنو حالاتو ښه نه سي پوهیدلاى .

ـ په دغو دوروو کي افغانستان د انزوا خارجي سیاست پري ایښې و او په جهاني مسایلو کي یي دآزاد قضاوت لاره غوره کړې وه .

ـ په دغو دوروو کي په افغانستان کي دیموکراسي راغلي او پــه هیواد کي سیاسي

(c) ketabton.com: The Digital Library

احـزابـوډېر سريع رشـد کړی وو او يو د بل ضد خارجي مفکورو افغاني جا معي ته لاره پيدا کړي وه .

ـ د افغانستان په تاريخ کي د اول وار له پاره په دغو دوروو کي په هيواد کي دوې کودتا گاني سوي دي ٠

ـ په دغه کتاب کي ما د افغانستان د ديارلسمي تقنيني دورې د ولسي جرگۍ هغه پيښي څېړلي دي چي تر اوسه کوم بل ليکوال پر دغو پيښو باندي څه نه دي ليکلي .

ـ کله چي څيني گران لوستونکي په دغه کتاب کي د ديارلسمي تقنيني دورې د ولسي جرگۍ برخه لولي دوی به حتما دا تصور وکړي چي ما د دغي دورې د وکيلانو دفاع کړې ده ، ولي چي د دغي دورې وکيلان په افغاني جامعي کي په قاچاقبرې او رشوت خورې مشهوره سوي وو ، او څينو افغانانو به ويل چي وکيلان خپلو ملي مسؤوليتونو ته توجه نه کوي او د دوی مجلس ته د نه حاضريدلو په وجه به ولسي جرگي نصاب نه درلود ، ولي زه په اطمينان سره دا ليکم چي د ولسي جرگي د ټولو وکيلانو په برخه کي د با زار او کوڅو پورتـه اتهامات حقيقت نـه لري ، مـا د ديارلسمي تقنيني دورې د ولسي جرگي په ارتباط ډېر مطالب په دغه کتاب کي څېړلي دي او زه هيله کوم چي هغه مطالب په پوڅه دقت سره ولوستل سي .

ته شا هد د ښو او بدو د جهان يې

څه چي گوري که يې نه وايي سزا سته (۱)

ـ ما په دغي ليکني کي تر خپله وسه کوښښ کړې دي چي د هيواد د پيښو دغي دوري په ډېري بي طرفي او پوره امانت داري سره و څېړم ٠

ـ په دغه کتاب کي نه چا ته بد ويل سوي دي او نه هم د چا بي ځايه ستاينه سوي ده ، هغو وطنوالو چي د دغو دوروو په پيښو کي برخه درلوده د دوی نومونه په ډېري امانت داري سره ذکر سوي دي ٠

دلته دامطلب د يادولو وړ بولم چي په دغو پنځلسو کلونو کـي د افغانستان په حکومت او شورا کي ډېري پيښي تيري سوي دي چي پر هغو باندي ځو کتابونه ليکل کيدای سي ، ولي دلته ما ډېري هغه پيښي را اخستي دي چي زما په مخ کي تيري سوي

(c) ketabton.com: The Digital Library

دي او یا زه د هغو په واقعیت خبر سوئ وم ، نو که په دغو پاڼو کي (زما) کلمه ډیره راغلي وي ، هیله من یم چي هغه زما خود خواهي یا خود ستایي تعبیر نه کړي ، بلکه هغه د یوه راوي او عیني شاهد خاطرات و بولئ چي د هیواد د سیاسي تاریخ پر یوي حساسي مرحلي باندي یي دخپلو سترګو لیدلي حالات دلته ثبت او وړاندي کړي دي دلته دامطلب هم د یادولو وړ بولم چي دغه کتاب ځکه په طبعي ، رواني او محاوره یي پښتو لیکل سوی دی چي زه نه غواړم چي په خپلي لیکني کي داسي کلمات استعمال کړم چي عام لوستونکي په هغو ونه پوهیږي . بي ځایه به نه وي که په دغه ارتباط دلته خپله یوه مشاهده ولیکم :

د افغانستان د خارجه چارو وزارت ، افغاني سفارتونو او سیاسي نماینده ګیو ته دوه قسمه خپروني لیږلي چي یوه عادي او بله محرم یا سري خپرونه وه . ددیموکراسي دورې په وروستیو کلونو کي د خارجه چارو وزارت د محرم د کلمي پر ځای د بهیر کلمه انتخاب کړې وه . څرنګه چي د خارجه وزارت ډیر مامورین ددغي کلمي په معنا نه پوهیدل ، ما د خارجه وزارت د معین سید وحید عبدالله په غوښتنه د پښتو ټولني د رئیس اروابناد محمد صدیق روهي څخه پوښتنه وکړه چي آیا د بهیر کلمه د محرم خپروني له پاره مناسبه کلمه ده او که یه ؟ ده زما په جواب کي وویل چي بهیر یو محلي لغات دې چي په هیڅ صورت د محرم په معنا نه استعمالیږي . تر دغي مشوري وروسته د خارجه چارو وزارت د بهیر کلمه د محرم خپروني څخه حذف کړه . د کتاب د دریم چاپ لوی خصوصیت دادی چي ډیر نوي مطالب چي ما وروسته پیدا کړي او د کتاب په بیلو برخو کي مي پر پخوانیو مطالبو علاوه کړي دي ، چي د کتاب په پیل کي نوي ځرګندوني ، د هلمند د اوبو د معاهدي په ارتباط د محمد هاشم میوندوال وینا ، د شورا تاریخچه ، د ولسي جرګي په باب نوري خبري او د محمد داود خان د کورنی د شهیدانو نمونه د یاد شوو مهمو مطالبو څخه دي .

په پای کي زه د ټولو لوستونکو او مخصوصا د دیارلسمي تقنیني دورې د ولسي جرګي د وکیلانو څخه چي دا لیکنه لولي صمیمانه هیله کوم چي که د پیښو په تفصیل کي څه لږوالي یا زیاتوالې د دوی په فکر راغلي وي ، زه خوشحالیږم چي که ما په هغو

(c) ketabton.com: The Digital Library

ټکو خبر کړي . په درناوي   عبدالغفار فراهي

ورجينيا ــ ۱مريکا ـ د ا ۰ ۰ ۲ کال د جنوري مياشت

يادونه

الف : ځني افغانان په دي عقيده دي چي که محمد داود خان د کودتا لاره نه واى پرانستلي او په افغانستان کي يي نظامي کودتا نه واى کړې نو د خلق او پر چم ډلو به د ثور په کودتا لاس نه واى پوري کړې او زموږ هيواد به په اوسنيو مصيبتونو نه واى اخته سوې . ولي يو لړنور افغانان په دي عقيده دي چې که د ديموکراسي د لسو کلو نو په دورې کي د اساسي قانون متمم قوانين لکه د سياسي احزابو ، اجتماعاتو او داسي نور قوانين نافذ سوې واى او د افراطي چپو او ښيو گوندونو پر ځاى د معتدلو ملي گوندونو د رشد او تکامل له پاره زمينه برابره سوې واى نو بيا به محمد داود خان ته هم گرانه واى چي په افغانستان کي يي کودتا کړې واى .

گران لوستونکي په دي پوهيږي چې په ۱۹۷۹ کال کي زموږ په گا ونډي هيواد، ايران کي آيت الله خميني قدرت ته ورسيد او تر هغه يو کال د مخه په ۱۹۷۸ کال کي په افغانستان کي خلق او پر چم کودتا کړي وه ، چې دا دواړي پيښي تصادفي نه وې بلکه دواړو پيښو عمده تاريخي عوامل درلودل چې په افغانستان او ايران کي د دغو تاريخي عواملو ځو ټکي دلته د مثال په توگه وړاندي کيږي :

۱ ـ په ايران کي : کله چې د ۱۹۵۱ کال د مى په مياشت کي ډاکټر محمد اقبال مصدق د متحدي جبهي او د تودي د حزب په مرسته په ايران کي صدر اعظم سو ده د خپل دوو کالونو او دوو مياشتو د صدارت په دوران کي د ايران د تيلو صنعت ملي کړ او د پارلمان له لاري ځخه يي د ايران د پاچا محمد رضا پهلوي صلاحيتونه ډير محدود کړه ، ځو په آخر کي د ايران پاچا مجبور سو چي د ايران سلطنت پريږدي او بغداد ته ولاړ سي ۰ ولې ځو ورځي وروسته د ۱۹۵۳ کال دآگست د مياشتي پر ۱۹ نيټي جنرال زاهدي د CIA په رهبري د ايران د پاچا په گټه کودتا وکړه د دغي

(c) ketabton.com: The Digital Library

کودتا په نتیجه کي د ایران پاچا بیرته قدرت ته ورسید (۲)

په ایران کي دغه کودتا د CIA د نماینده Kermit Rooseveilt له خوا رهبري کیدله ، د دغي کودتا فلم همیشه د امریکا په تلویزیون کي ښوول کیږي ۰ په دغه تلویزیوني فلم کي (کرمیت روزولت) وایي ((ما د کرج د کوچني ښار څخه په لاریو کي ډیر خلگ چي د ایران د پاچا په گټه یي شعارونه ورکول د تهران ښار ته را انتقال کړه او وروسته مي په نظامي عملیاتو لاس پوري کړ ۰))

دلته دا مطلب د لیکلو وړ بولم چي د سي .آی .اې .دغه نماینده ، پخوا په جنوبي امریکا کي څو نوري کودتا گاني هم رهبري کړي وي .

د ایران پاچا د خپل سلطنت په پاته کلونو کي په ډیر شدت سره د چپو قوتونو په ترټلو اوکمزوره کولو اخته و ، چې د ایران د پاچا د دغه عمل په نتیجه کي د تودې د گوند ډیر غړي د ایران څخه و وتل او ډیر نور یي و وژل سوه او ځیني نور یي بندیان سوه چي په پای کي د تودې گوند پر ډیرو کوچنیو ډلو و ویشل سو . (۳)

د ایران پاچا د ایران په جا معي کي د تودې د گوند تصفي او محوه کولو ته دومره متوجه و چي دوه ویشت کاله وروستــه کله چي په ۱۹۷۵ کال کي ده د رستا خیز د حزب د جوړولو اقدام وکړ ، ده په هغه محفل کي چي د رستاخیز د حزب د رسمي تاسیس په ارتباط جوړ شوی و داسي و ویل ((د تودې ډله بي وطنه ده او تردي وروسته په ایران کي د دوی ځای به محبس وي او یا به پاسپورتونه اخلي او د ایران څخه به وزي))

د چپو عناصرو او مخصوصا د تودې د حزب د غړو په مقابل کي د ایران د پاچا د دغه شدید عمل په نتیجه کي د ایران ځیني چپ او دیمو کرات عناصر مجبور سوه چي ږیري پریږدي او دیني مدرسو ته مخه کړي او د آیت الله تالقاني او نورو مذهبي مشرانو سره ملگري سي ۰ د ایرا ن په مطبوعاتو کي به دغو اشخاصو تـه اسلامي ما ر کسیستان ویل کیدل،

د ایران د پا چا د دغه یو اړخیز عمل په نتیجه کي د ایران مذهبي حلقو د ایران په تحصیل یا فته او منورو قشرونو کي داسي نفوذ وکړ څو چي د ایران سلطنت ته یي

(c) ketabton.com: The Digital Library

ډېر لوی خطر متوجه کړ ۰ د مثال په توګه ، د ایران په ډېرو ښارونو کې د پوهنتونونو او ښوونځیو خوانو شاګردانو د رستاخیز د حزب او د ایران د پا چا د سپین انقلاب او په ایراني جامعي کي د فساد په مقابل کي پراخه مبارزه پیل کړه ۰ ایراني خوانانو په سر کي پر سینما ګانو ، بانکونو او د شراب خرڅولو پر مغازو باندي بریدونه کول

او ددغو خایونو ښیښي به یې په کا ټوو ویشتلي . د مشهد په ښار کي افغاني جنرال قونسلګرۍ ته مخا مخ د شراب خر څولو یوه مغازه وه چي په ۱۹۷۷ کال کي د یوې ډلي خوانو شاګر دانو له خوا دغه مغازه په ډبرو و ویشتله سوه چي دمغازي ټولي ښیښي یي ور ماتي کړې او ډېر ژر دغه شاګر دان دامنیتي قوو له خوا محا صره سول څو شاګردان و نیول سوه اما ډېر شا ګر دان د افغاني جنرال قونسلګرۍ د باغچي د لاري څخه په نورو کو څو کي خپاره سوه . په ۱۹۷۸ کال کي د عامو خلګو او شاګردانو مظا هرو په ایران کي شدت پیدا کړ او شپا ړس میاشتي وروسته د ایران پاچا مجبور سو چي د ایران خاوره پرېږدي او مصرته ولاړ سي . د ۱۹۷۹ کال د فبروري په میاشت کي آیت الله خمیني قدرت ته ورسید . (٤)

۲ ـ په افغانستان کي : زموږ په هیواد افغانستان کي د ۱۹۱۹ کال د فبروري د میاشتي پر ۲۲ نیټي اعلیحضرت امان الله خان د افغانستان پاچا سو چي د ۱۹۲۹ کال د جنوري د میاشتي تر څورلسمي نیټي پوري یي په افغانسان کي سلطنت و کړ د ده د سلطنت په وخت کي وروسته تر هغه چي افغانستان خپل استقلال واخست ، ده په هیواد کي د معارفو ، مطبو عاتو ، عمراني چارو او د افغاني جامعي په نورو چارو کي اصلاحي ریفور مونه پیل کړه ، د ده د اصلاحاتو لمړې مرحله چي د ۱۹۱۹ کال څخه بیا تر ۱۹۲۳ کال پوري رسیږي ډېره بریالۍ وه ، ولې د ده د اصلاحي پروګرامونو په دوهمي مرحلي کي د خارجي هیوادونو په لمسون ، ارتجاعي قوتونو په هیواد کي عکس العملونه ایجاد کړه څو چي وروسته خبره دي ځای ته ورسیده چي حبیب الله کلکاني د خپلو دریو سوو ملګرو په مرسته د هیواد پای تخت ونیوی او اعلیحضرت امان الله خان د کند هار د لاري څخه د افغانستان پرېښوولو ته مجبور

(c) ketabton.com: The Digital Library

سو . د دغي پيښي په نتيجه کي تر ډيره وخته په افغانستان کي تنويري چاري او اجتماعي نهضتونه خا موشه سوه .

د اعيحضرت محمد ظاهر شاه د سلطنت په دور کي بيرته په هيواد کي تنويري او اجتماعي چارو ته توجه وسوه ولې د دغو پروگرامونو په تطبيق کي ډيري اشتباهگاني سوي دي ، د مثال په توگه :

ـ د ۱۹۵۹ کال د آ گست د مياشتي پريو ديرشمي نيټي د محمد داود خان د صدارت په وخت کي د ښځو مخ لڅې اعلان سو چي په کندهار کي د دغه اجتماعي نهضت په مقابل کي قيام وسو ، چي د هغه وخت حکومت د برچي په زور د کندهار د خلگو د دغه مخالفت مخه ونيوله .

ـ د افغانستان د ديمو کراسې په دوري کي په ۱۹۶۸ کال کي د اصلاح په ورځ پاڼي کي د (مرد نه زنه) تر عنوان لاندي يو کاريکاتور خپور سو چي د ډيرو افغانانو په فکر د دغه کاريکا تور هدف حضرت پيغمبر ء ص ء ته اشاره وه .

ـ په همدغه کال کي د پر چم په جريدي کي پر لينين درود ويل سوې و ،

د پورته ناوړه اعمالو په نتيجه کي په ۱۹۷۰ کال کي د هيواد د ډيرو برخو علماوو د درو ځلويښتو ورځو له پاره د پل خشتي په مسجد کي را غونډ سوي وو چي په هيواد کي د چپو افکارو او د دولت د نشراتي پاليسي پر ضد يي خطابي ورکولي .

د افغانستان په دولتي او حکومتي حلقو کي د ديني علماوو دغه عمل د امان الله خان د وخت د حالت سره مشابـه بلل کيدی . دوی د ديني علماوو دغه حـرکت يو ارتجاعي عمل او هغه يي د خارجي هيوادونو په لمسون با له .

د افغانستان دولت او حکومت د ديني علماوو غوښتني و نه منلي او د دوی پر ضد يي د ډير شدت څخه کار واخستی او د شپي له خوا څخه يي ټول علما په زوره د مسجد څخه و ايستل او دوی يي په عسکري لاريو کي واچول او مربوطه ولايتونو ته يي ورسول او په ولاياتو کي يي د ټولو څخه داسي تعهدنامي واخستي چي ، وروسته تر دي به دوی په داسي اجتماعاتو کي برخه نه اخلي .

د ديني علماو پر ضد د حکومت د دغه شديد عمل څخه د هيواد چپو احزابو

(c) ketabton.com: The Digital Library

ډيره ګټه پورته کړه ، څرنګه چي د هيواد چپو احزابو د ديمو کراسۍ په دورې کي ډير رشد کړې و او د پوهنتون او ليسو په شا ګردانو کي يي ډير پلويان درلودل ، نو ډير ژر دغه چپ احزاب د افغانستان اردو تــه متوجه سوه او پــه اردو کي يي هم ډير ژر نفوذ وکړ چي په لږ وخت کي يعني په ۱۹۷۸ کال کي خلق او پر چم ډلو د اردو په مرسته کودتا وکړه چي د دغي کودتا په نتيجه کي افغانان يو د بل سره په جنګ اخته سوه ، او زموږ هيواد د لوي تباهۍ سره مخا مخ سو .

پورته مثالونه دا ثابتوي چي که د افغانستان او ايران دولتي مشرانو په افغانستان او ايران کي د دواړو هيوادونو د عيني شرايطو سره سم يو متوازن ملي سياست غوره کړې واى ، د دي امکان موجود و چي په دغو دواړو هيوادونو کي به د کيڼ او ښۍ اړخ د تحولاتو مخه نيوله سوې واى او دواړو هيوادونو به سالمه وده کړي واى .

که افراط دې که تفريط يو د بل سر خوري

هــر يو بل ته قبر کن د بل اجل دې (٥)

ب : د تاريخ په اوږدو کي افغانستان د خپل تاريخي موقعيت په وجه هميشه د خپل شمالي او جنوبي ګاونډيانو د منافعو قرباني سوى دى . په تيرو دوو پيړيو کي د افغانستان په برخه کي د انګريزانو پالسي داوه چي روسان او بيا وروسته شورويان بايد د افغانستان د لاري ددوى مستعميري يعني هند ته داخل نه سي . نو ځکه دوى د افغانستان څخه د يوي حايلي او متروکي منطقي په حيث استفاده کوله او د خپلي دغي پالسي د تحقق له پاره يي ډيري سيمي د افغانستان څخه بيلي کړي ، د ديــورنـد او ګندمك معاهدي يي پر افغانستان باندي تحميلي کړي . تر دوهم جهاني جنګ وروسته چي زموږ په سيمو کي د انګريزانز ځاى امريکايانو ونيوى ، نو پخوانى پالسى تغير و موندى ، په سر کي د نظامي اتحاديو د لاري د افغانستان د ګاونډيانو پــه وسيله ، د شوروي اتحاد محاصره پيل سوه ، ولي د ثور د ۷ تـر کودتا وروسته يــي افغانستان د تلکي په حيث استعمال کړ او قطبي خرس يي په دغـي تـلکـي کي داسـي راشکيل کـړ چي په هغه هيواد کي مسلط سوسيالستي نظام يي د ابد له پاره د تاريخ په کندي کي واچوى . ولي په اوسنى پيړى کي غربي نړى د منځني آسيا د تيلو او ګازو سرشارو

(c) ketabton.com: The Digital Library

ذخيرو ته د رسيدلو له پاره د افغانستان په شمالي گاونډيو ملکونو کې پراخې هڅې پيل کړي دي چې ددغو ذخيرو پايپ لاينونه به د افغانستنان د لارې بحر ته غزول کيږي ولې اوس هم جنگ ځپلي او بيدفاع افغانان په خپل راتلونکي هيڅ نه پوهيږي او د نامعلوم سرنوشت په انتظار کې دي (٦)

ج : په ۱۹٦۳ کال کې هغه وخت چې د ايران د پا چا محمد ر ضا پهلوي په منځگړيتوب د افغانستان او پا کستان سيا سي منا سبات بيرته عادي سوه نو په هغې افغاني ډلې کې چې د تورخم له لارې څخه يې پيښور ته سفر وکړ زه هم شامل وم دغو دولتي ما مورينو په پيښور کې افغاني قونسلگري پرانستله ، د افغانستان او پاکستان تر منځ يې تجارتي او ترانزيتي منا سبات بيرته عادي کړه ۰

کله چې زه د اول وار له پاره په پيښور کې مقيم سوم او د صوبه سرحد ځيني سيمي مې وليدلې چې په هر کلي کې بريښناوه ، د چښلو صحي اوبه هر چا ته مهيا وې ، هلته سړکان پاخه وو او د اورگاډې پټلې د هغه ولايت هر کنج ته غزول سوي وو د کرني طريقه يې هم ډيره پر مخ تللې وه ، د هغه ولايت په ټولو سيمو کې د غلو او ميوو ډيره پريماني وه ، ډير لوی پوهنتون او نوري تعليمي مؤ سيسي د ځوا نانو د زده کړې له پاره جوړې سوي وې ، په ښا رو نو کې آزاد اخبارونه خپريدل او په مختلفو وختو نو کې د پيښور په ښار کې سيا سي اجتما عات کيدل چې دا ټول دپرمختگ او د تمدن نښې زما له پا ره ډيري نوی او جا لبې وې ۰

ما يوه ورځ يوه پيښوري دوست ته چې د طب ډاکټر و په حسا دت سره و ويل چې دلته ستا سئ د ژوند کولو له پاره ډير عصري وسايل برابر سوي دي ولې زموږ په هيواد کې ډير کار نه دې سوې ، نو په دغه وجه موږ د ژوند کولو ډير وسايل په لاس کې نه لرو .

دغه ډاکټر زما پر خبرو د تبصرې کولو په وخت کې زما څخه داسې پو ښتنه وکره ((آيا افغانان د خپل اوسني ژوند څخه خوښ دي او که عصيان يې کړئ دې او په خپل هيواد کې يې بې امنيتي راوړې ده ؟))

(c) ketabton.com: The Digital Library

ما ده ته په جواب کي و ویل چې زموږ په هیواد کي د غلو او داړه ما رانو شمیر ډیر لږ دې . افغانا ن د خپل هیواد هري سیمي ته په ډیر اطمینان سره سفر کوي ، نارینه او ښځي خارجي سیلا نیان ، زموږ په ټول هیواد کي خپاره دي ولې د دغو بهرني اتباعو سر او مال ته څوك تاوان نه رسوي ، او حتې میلمه پالنه یي هم کیږي ،زما تر خبرو وروسته دغه ډاکټر ما ته وویل ((ستا د خبرو څخه داسي ښکاري چې ستا سي د هیواد خلگ په خپل اوسني ژوند خوشحاله دي)) ده زیاته کړه ((زه تاسو افغانانو ته یوه مشوره در کوم او هغه دا چې تا سي باید پام وکړې چې په خپل هیواد کي بي ځایه لاسونه و نه وهئ او پریږدې چې ستا سي هیواد په کراره سره آباد سي او په راتلونکو کلونو کي به د هو سا ژوند خا وندان سئ))

زه چې اوس د خپل هیواد او سني بده ورځ وینم ، نو ما ته هر وخت د هغه ډاکټر پورته حکیمانه مشوره را په یاد سي ، او په دي فکر کي سم چې آیا ولې موږ افغانان پخوا په دي خبره نه پو هیدلو چې په خپل هیواد کي بي ځایه لاسونه و نه وهو !

په تیرو دیرشو کلونو کي زموږ په هیواد کي هر راز لاسونه و وهل سوو ، هلته نیمگړې دیمو کراسي راغله ، وروسته له هغه د سرطان د ٢٦ او دثور د ٧ کودتاگاني و سوي ، چې د وروستي کودتا په نتیجه کي د شوروي سري لښکري زموږ په پاك هیواد ور ننوتلي او د افغا نستان خپل وا کي د منځه ولاړه ۰ د شوروي تر نظامي اشغال وروسته زموږ هیواد د شرق او غرب د نړې د لویو قوتونو د حرب میدان وگرزیدې ، د لسو کلو نو تر جنگ وروسته ، د افغا نانو په سر ښندنه او جهاد په افغا نستان کي شوروي ما ته و خوړله او په کښته سترگو زموږ د هیواد څخه و ووت .

ولي د تا سف ځای دادې چې په افغا نستان کي یوه جهاني اشغا لگر قوت ماته وخوړله او د هغه رقیب بل جها ني قوت خپل هدف ته ورسیدې چې د شوروي تر ماتي او ټو ټي کیدلو وروسته ، د خیر پر غونډی کښینا ست او د یو سیل بین حیثیت یي غوره کړ ، د جنگ خپلي افغانستان مقدرات اوس د سیمي د هیوادونو په لاس کي دي او اوس عرب او عجم زموږ په هیواد کي لاسونه وهي او د ژوند کولو هر څه یي د

(c) ketabton.com: The Digital Library

افغانانو څخه وا خستل چي د شوروي اتحاد د ناروا تجاوز په نتيجه کي ، په لکونو افغانـان مړه يا ټپيان سول او زموږ هيواد د خاورو سره بـرا بـر سو ۰ پــه مليونـونـو افغانانو خپل هيواد پري ايښي دي او په پرديو هيوادونو کي يي سرونه پناه کړي دي او د خپل هيواد له پاره هيڅ نه سي کولای ۰

چا يي پلو ليدلي نه وو اوس د جمرود پر لوري ځي سر تور سرونه (۷)

زما په عقيده اوس موږ ټولو او مخصوصا چيز فهمو افغا نانو ته په کار دي چي په خپلو کي سره متحد سو او د پـرديـو هيوادونـو دلاس وهني مخه و نيسو او د يـوه واحد او سر لوړي افغانستان په فکر کي سو ۰

ددي برخي يادداشتونه

۱ ـ الفت ، گل پا چا ، د الفت مرغلري ، مخ ۲۷

۲ ـ ابرا هميان ، اروند ، ايران د دوو انقلا بو نو تر منځ ، مخ ۲۷۹

۳ ـ همدا اثر ، مخ ۲٤

٤ ـ زما مشا هدات

٥ ـ د الفت مرغلري ، مخ ۳۸٦

٦ ـ زما مشاهدات

۷ ـ د مجا هد ولس مختلفي گڼي

(c) ketabton.com: The Digital Library

لومړي برخه

لومړی فصل

الف : هغه مسایل چي په شلمي پيړۍ کي د افغانستنان په برخه شوي وو

۱ ـ هغي سيمي چې د افغانستان څخه بيلي سوي دي

زموږ لرغوني هيواد افغا نستان چي د مختلفو مدنيتونو او کلتورونو لکه د منځني ختيز ، منځنی آسيا ، د هند د نيمي وچي ، ليري ختيز او د پا مير له لاري څخه د چين د سنکيانګ د ايا لت سره په ارتباط کي واقع سوی دی او ډير مهم ستراتيژيك موقعيت يي لرلی دی ، نو ځکه د تاريخ په اوږدوکي هميشه د مختلفو لښکرکښيو او فتوحاتو په وجه ، متأثر شوی هم دی ۰

د اتلسمي پيړۍ په پيل کي د افغانستان سرحد د هرات څخه تر کشميره ، او د آمو د رودڅخه تر عربي بحيري پوري رسيدی . ولې د افغا نستان اوسني سرحدات د نولسمي پيړۍ په وروستي لسيزي او يا د شلمي پيړی په پيل کي جوړ سوي دي (۱)

د افغا نستان په څنګ کي انګريزانو چي د هند په نيمه وچه کي د يوه استعماري

(c) ketabton.com: The Digital Library

هیواد په بڼه ، خپلي منگلي ښخي کړي وي او د هند پر طلايي مستعمري باندي تود راغلي وو او نه يي غوښتل چي بل استعماري هیواد د دوی سره په دغه ثروت کي شريك سي ۰ نو دوی د دروو خواو څخه هند ته د ننوتلو لاري تړلي وي ، د هند د شمال خوا ته د همالیا غر هم هند ته د مهاجمینو د دخول ما نع و ۰ چي په وچه کي يوازي يوه لاره د هند دمدخل په حيث په شمال لویديز کي موجوده وه چي هغه لاره د افغانستان په لاس کي وه .

د تاريخ په اوږدو کي په استثنا د عربو او انگريزانو نور ټول د نړۍ مهاجمين د افغا نستان له لاري څخه ، هند ته ورننوتلي دي ۰ د بلي خوا څخه کله چي انگريزانو د (پاني پت) په جنگ کي د افغا نستان نظا مي قوت او په هند کي د افغانانو معنوي نفوذ وليدی نو دوی دي نتيجي ته ورسيدل چي په را تلونکي کي په خپله افغانستان د انگريزانو د منافعو له پاره لوی خطر وي . (۲)

کله چي انگريزانو په پنجاب کي د زمان شاه نظا مي حرکات او د افغانانو سره د هنديانو د مرستي تما يلات وليدل نو د دوی حدس او گمان په يقين بدل سو او انگريزانو خپل ټول قوت افغا نستان ته متوجه کړ ۰

په سرکي انگريزانو د افغا نستان په باره کي (تدا فعي سيا ست) غوره کړ او هند ته يي د افغا نستان د ورننوتلو مخه ونيوله ، و روسته د انگريزانو دا پالسي په (تعرضي سيا ست) واوښتله چي دوی خپل دغه وروستۍ سيا ست په مختلفو شکلونو په افغا نستان کي عملي کړی دی .

لنډه يي دا چي په افغانستان کي د انگريزانو سيا ست دا وو چي افغا نستان با يد تجزيه او ټوټي کړل سي ، افغا نان په خپلو کي په نفاق او کورني جنگ اخته سي ، او افغا نستان د انگريزانو د لاس پوڅو حا کمانو تر کنترول او اداري لاندي راوستل سي ، او د ضرورت په وخت کي افغا نستان د دوی له خوا نظا مي اشغال کړل سي .

د انگريزانو اصلي هدف دا و چي افغا نستان يو کمزوره ، محتاجه او د دنيا څخه منزوي او يوه متروك هیواد په څير و سا تل سي او په افغا نستان کي د نوي فرهنگ او تمدن د را تلولو مخه و نيوله سي ، انگريزا نو ، خپله پورتني طرحه د اتلسمي پيړۍ په

(c) ketabton.com: The Digital Library

وروستي نما يي كي (د زمان شاه دوره) او بيا د شلمي پيړۍ تر منځنيو پوري (د دوهم جهاني جنگ تر پا يه) په مختلفو شكلونو په ا فغا نستان كي تطنيق كړي وه ۳

انگريزانو د افغا نستان د كمزوره كولو په غرض خپل تدا فعي سيا ست داسي پيل كړ ، دوی دخپلو نمايندگانو John Malcolm او Sir Harford Jones په وسيله ډيري نظا مي او ما لي مرستي د ايرا ن پا چا فتح علي شاه ته وړا ندي كړي. انگريزي معلمين او مهندسين يي د ايران په اردو كي و گمارل ، ايراني قاجاري دولت يي دي ته تشويق كړ چي افغاني د خرا سان ولايت ا شغال كړي ۰

د انگريزانو د دغو اقداما تو په نتيجه كي د ايران قاجاري دولت د فرا نسي د دولت سيا سي هيأت د ايران څخه و شاړه ، انگريزانو د ايران د دولت څخه وغوښتل چي د ايران د لاري څخه ، هند ته د هر اروپا يي هيواد د لښكرو مخه و نيسي ۰ ايرانيان بايد افغا ني لښكري پري نږدي چي پر هند باندي حمله وكړي ، كه چيري د افغا نستان پا چا زمان شاه پر هند باندي د حملي اراده وكړي ، بايد د ايرن قاجاري دولت د افغا نستان پر خاوري تجاوز وكړي او د خراسان ولايت و نيسي ، انگريزان د خپلي جا سوسي دستگاه په وسيله په افغا نستان كي دننه په دي بريا لي سول چي د افغا نستان دولت مات كړي او د افغا نستان پاچا له منځه يوسي ، د زمان شاه رقيب ياغي شا هزاده محمود د ايرانيانو له خوا تجهيز او افغانستان ته و ليږل سو ، د انگريزانو د دغه فعا ليت په نتيجه كي زمان شاه و وژل سو او د افغا نستان مركزي دولت د منځه ولاړ ، په افغا نستان كي سيا سي او اداري خلا ايجاد سوه ، په هيواد كي داخلي جنگونه پيل سوه او د ايران قاجاري دولت د خراسان ولايت و نيوې ، وروسته بيا انگريزانو خپله تعرضي نقشه چي د افغا نستان د تجزيي او ټوټي كولو له پاره جوړه سوی وه عملي كړه . (٤)

د پنجاب مها را جا (رنجت سنگه) چي په ۱۷۹۹ كال كي د زمان شاه له خوا د پنجاب د والي په حيث مقرر سوی و د زمان شاه تر پاچاهي وروسته چي افغانستان په كورني جگړه اخته سو ، رنجت سنگه د انگريزانو په تحريك او حمايه ، پنجاب د يوه خپلواك هيواد په حيث اعلان كړ ۰

(c) ketabton.com: The Digital Library

په ۱۸۱۲ کال کي د اټك کلا ، د پنجاب سيکانو و نيوله

په ۱۸۱۸ کال کي د ملتان ولايت د سيکانو واکدارانو و نيوې

په ۱۸۱۸ کال کي د کشمير ولايت د سيکانو له خوا اشغال سو

په ۱۸۲۱ کال کي ديره غازي خان او ديره اسماعيل خان د سيکانو حکومت ونيوې .

په ۱۸۳۳ کال کي د پيښور ولايت د سيکانو د حکومت له خوا اشغال سو ۰

پورتنۍ سيمي چي د افغا نستان د خاوري برخي وي او د پنجاب مهارا جا رنجت سنګ لـه خوا نيولــي شوي وي ۰ پـه ۱۸۳۲ کال کــي د هغه تـړون له مخـي چي په

شکار پور کي د افغا نستان د مخلوع پاچا شاه شجاع او رنجت سنګه تر منځ عقد شوې و ، دغي سيمي په پنجاب پوري و تړلي شوي ۰

پــه ۱۸٤۳ کال کــي د سند ولايت د افغا نستان څخه جــلا او د انګريزانــو حکومت ونـيـوې ۰

دبلوچستان ولايت د ۱۸٥٤ کال څخه بيا تر ۱۸۷٦ کال پــوري په تدريج سره انګريزانو اشغال کړ۰

په ۱۸۸٤ کال کي د (مرو) ولايت د تزاري روس له خوا و نيول سو ۰

په ۱۸۷۹ کال د مي د مياشتي پر ۲٦ د ګندمك د معاهدي مطابق د (فوشنج) څخه تر (کوړك) پوري ، (کرم) او (لنډي کوتل) د امير محمد يعقوب خان له خوا انګريزانو ته ور کړل سول۰

په ۱۸۸٥ کال کي د (پنجده) سيمه تزاري روسيي و نيوله .

په ۱۸۷۲کال کي د سيستان د ولايت يوه برخه د انګريزي حکم له خوا د ايران دولت ته ورکړه سوه (٥)

په اتلسمي پيړۍ کي هغه دولت چي په افغا نستان کي د ابداليانو د کورنۍ له خوا جوړ سوې و ، او دغه دولت خپله خارجي پالسي د افغا نستان د طبعي حدودو مطابق تثبيته کري وه ، ولي په نولسمي پيړي کي چي ابدالي دولت د منځه ولاړ او د هغه پر ځای د محمد زوو حکومت منځ ته راغي ، د هيواد ساحه د هري خوا څخه مخصوصا

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ختیز او جنوب له خوا غوځه سوه تر څو چي اوسنۍ شکل يي اختيار کړ او افغانستان د سند د رود د بحري غاړي څخه پر شا و تمبول شو او په وچه کي يو محصور هيواد سو . (۶)

لومړني تبصره : د افغا نستان جنوبي او جنوب شرقي سرحد چي (۱۵۱۰) ميله دې په ۱۸۹۳ کال کي د ډيورنډ د کرښي په وسيله تثبيت شو

د افغا نستان شما لي سرحد چي ۱٤۸۱ ميله کيږي ، لويه برخه يي په ۱۸۹٦کال کي د پخواني روسي ددولت سره تثبيت شو ۰

د افغا نستان غربي سرحد چې (۵۵۰) ميله کيږي ، په ۱۹۳۵ کال کي د ايران د دولت سره تثبيت سوې دې ۰

د افغا نستان په شمال شرق کي د واخان په سيمي کي د افغا نستان سرحد چي (۵۰) ميله دې په ۱۹٦٤ کال کي د چين د هيواد سره تثبيت شو ۰

دوهمه تبصره : روسانو د ۱۸۸۵ کال د مارچ د مياشتي پر ۳۰ نيټي په يوي خونړۍ جګړي کي چي په هغي کي (۸۰۰) افغانان په شهادت ورسيدل ، د پنجده علاقه و نيوله ۰ د ډيورنډ د بيو ګرافي کتاب دغه پيښه داسي تشريح کوي ۰

روسان په ۱۸۸٤ کال کي د (مرو) په اشغال سره د افغا نستان سرحد ته نور هم نژدي سول ، کله چي روسانو د مرکزي آسيا ريلوي اعمار کړه او بخارا ، سمرقند او تاشکند د دغي امپراتورې يوه برخه سوه نو انګريزان دي نتيجي ته ورسيدل چي اوس روسان په ډيري آسا نې سره د مخکي او د بحر له لاري څخه ډير نظا مي قطعات د افغا نستان شمال غربي سرحد ته راوړلای سي ، او برتانوي هند تر لوی خطر لاندي راځي ، نو انګريزانو روسانو ته پيشنهاد وکړ چي بايد د افغا نستان شمال غربي سرحد چي (۲۲٦) ميله کيږي ، بيا د سره څخه تثبيت کړل سي ، چي د دغه کار له پاره د انګريزانو له خوا د ميجر جنرال Sir Peter Lamsden په مشري يو لوې او مجهز هيأت د کوټـي ، نوشکي ، هلمند او فـراه له لاري څخه د ۱۸۸٤ کال د نومبر پـه مياشت کي د هرات د ولايت د کوهسان ولسوالي ته ورسيدې ۰ او د روسانو له

(c) ketabton.com: The Digital Library

خوا جنرال Zeienoi د هغه هيواد د هيات مشري پر غاړه درلودله ، انگريزانو او روسانو پخوا دا منلي وه چي په دغي سرحدي سيمي كي هره ساحه چي د هر هيواد په لاس كي وي ، هغه ساحه به د هغه هيواد د خاوري يوه برخه وي ۰ چي د پنجده علاقه د افغانستان په تصرف كي وه او د انگريزي هيات مشر لمزدن پخپله پنجده ته ورغلي و او ده داموضوع تا ئيد كړي وه ، په دغي منطقي كي د افغا نانو او روسانو ډير نظامي قوتونه ځاى پر ځاى سوي وو او دواړو خواو پر دغي منطقي با ندي جنگ ته آماده گي نيوله ، د افغا نانو نظا مي قوت چي (۸۰۰) سپاره او (۱۲۰۰) پلي عسكر وو په دي لاندي ډول د جنگ په محاذ كي ځاى پر ځاى سوي وو ۰

الف : د جبهي په كيڼي خوا كي د جنرال غوث الدين خان تر قو ماندي لاندي د هرات د سپرو قوه وه چي يو توپ يي هم درلود ۰

ب : د جبهي په منځ كي د نا يب سالار عبد الرحيم په مشرۍ د پيا ده عسكرو قوه وه .

ج : د جبهي ښي خوا ته د كرنيل شاه مراد خان په مشرۍ د پيا ده عسكرو قوه وه۰

د : په آقتيپه كي د خا صه دارانو ډله ، او دوه توپو نه تعبيه سوي وو ۰

ه : پنځه خفيف توپونه د پل خشتي په شمال شرقي خوا كي ځاى پر ځاى سوي وو .

د افغا نانو اسلحه (دهن پوره) تو پك وو چي اكثر دغه توپك د با ران د اوريدلو په وجه د كاره لويدلي وو . ولي روسانو ډير لوي او مجهز نظا مي قوت د افغا نانو په مقابل كي درولي و .د افغا نانو او روسانو د نظامي قوتونو موقعيت په هغي نقشي كي ځرگنديږي چي د دغه كتاب په ضميمه پاڼو كي راغلي ده۰

روسان د ما رچ د ميا شتي پر ۳۰ نيټى پرپل خشتي باندي د كشك د رود ځځه تير سول او په زوره يي پنجده اشغال كړه . په دغي جگړى كي د كرنيل شاه مرادخان په شمول اته سوه افغا نان په شهادت و رسيدل .

دېيورنډ د بيوگرافي پـه كتاب كـي دا هم ليكل سوي دي چـي د جنگ د محاذ افغانانو بـه ويل چي انگريزانو غوښتل چي افغانان او روسان سره وجنگوي ، او دوى افغانان دجنگ لـه پاره ډير تشويقول ، ولـي دوى هيڅ راز مرستـه د افغا نـانو سـره

(c) ketabton.com: The Digital Library

نه ده کړي .

د پنجده د حادثي په وخت كي امير عبدالرحمن خان د برتانوي هند د ويسرا (لارډ دوفرين) په بلنه په راولپنډۍ كي و . د ډيو رنډ د قوله په دغه كتاب كي ليكل سوي دي چي ((موږ ته د پنجده د حادثې خبر د شپې له خوا ناوخته راورسيد او زه په هغه شپه امير عبدالرحمن خان ته ورغلم او ده ته مي د پنجده په جنګ كي د افغانانو د ظالمانه وژل كيدلو او مخصوصا د افغاني جنرالانو د وژل كيدلو خبر ور كړ ٠ ولي امير عبدالحمن خان د دغي پيښي سره علاقه ونه ښووله او ما ته يي په جواب كي و ويل چي ما ته تكليف مه راكوه ٠ او دايي هم و ويل چي د دوو سوو يا درو زروو افغانانو وژل كيدل اهميت نه لري او ديوه يا دوو جنرالانو وژل كيدل تر هغه لا هم بي اهميته دي په دي چي افغا نستان ډير جنرالان لري.))

د پنجده حادثي انگريزان او روسان د جنګ سرحد ته نژدي كړل چي په پاى كي د ۱۸۸۵ كال د دسمبر د مياشتي پر ۱۰ نيټي د (لارډ سلسبري) او د روس د سفير له خوا په لندن كي يوه معا هده لاس ليك سوه چي د دغي معا هدې پر اساس د پنجده سيمه روسانو ته وركړه سوه او د ذوالفقار تنګۍ د افغا نستان د خاوري يوه برخه سوه (د ډيورنډ د بيوګرفي كتاب مخونه ۱۳۳ تر ۱۵۰)

دريمه تبصره ـ د گندمك معا هده : وروسته تر هغه چي امير شير علي خان د كابل څخه مزار شريف ته ولاړ، او د ۱۸۷۹ كال د فبروري د مياشتي پر ۲۱ نيټي په مزار شريف كي وفات سو ، د ده زوى محمد يعقوب خان خان په كابل كي د افغانستان د امير په حيث اعلان كړ . چي وروسته ده د انگريزانو سره يوه معا هده لاس ليك كړه . دغه معا هده د امير محمد يعقوب خان او د انگريز (لوويس كيوناري) تر منځ د جلال آباد د ښار په ۲ ۹ ميلۍ كي د كندمك په كلي كي لاس ليك سوې ده . (۷)

د دغي معا هدي په وجه د افغا نستان ملي حا كميت او د خاوري تما ميت ته لويه صدمه ورسيدله٠

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲ ـ دډیورنډ د کرښي موافقتنامه

د ۱۸۹۳ کال د نومبر د میا شتي ۱ ۲ نیټه

د برتانوي هند د خارجه چارو وزیر Henry Mortimer Durand دیوه هیأت په مشری د ۱۸۹۳ کال د اکتوبر د میاشتي پر دوهمي نیټي کابل ته ورسید ۰ انګریزانو د مخه تر هغه چي د ډیو رنډ د موا فقتنا مي په باب د افغا ني مقا ماتو سره خبري وکړي دوی د افغا نستان په سرحداتو کي وضعه په خپله ګټه مغشوشه کړه ، دوی په سرحدي سیموکي د اقوامو تر منځ خونړې جګړې پیښي کړي ، انګریزانو د توري د قوم یوه قبیله ، دي ته تشویق کړه چي د نورو اقوامو په مخکو کي د (پتاله) په نا مه یوه نوې واله و کا ږي چي دغه کا ر د هغه ځای د اقوامو تر منځ لوی اختلاف را پیدا کړ . چي مقا بل لورې دخپل حق د دفاع لـه پا ره راو پاڅیدل او یو لـوي خونړې جنګ ومښت .

په ختیزو سیمو کي انګریزانو اعلانونه خپاره کړه او په دغو اعلانونو کي دوی خپلو سرحدي معاش خورو ته لیکل وو چي ، د هغه چا معاش به دوه برابره سي څوک چي د انګریـزانـو دولت تـه یـو اطا عت لیك ورانـدي کـړي . هغه وخت چـي امیـر عبدالرحمن خان دغـه اعلانونـه ولوستل ، نـو یـي خپل سپاه سالار غلام حیـدر خان تـه و لیکل ((که د انګریزانو حیله او فریب او د پیسو پا شل په مسلما نانو کي نه وای ، دوی نه سوای کولای چي د هند اسلا مي هیواد و نیسي ، بیا د سند د رود څخه چي د افغانستان طبعي سرحـد دی را تیر سـي پیښور ، دیره جات او د سند سیمه ونیسي او د افغا نستان خاوره د افغانستان د دولت سره و ویشي)) (۸)

دننګرهار په سرحد کي هم انګریزانو خلګ تحریك کړه چي د (مچني) په سیمي کي یوه واله و کاږي او د هغه ځای د خلګو تر منځ دښمني ایجاد کړي . انګریزانو همیشه هڅه کوله چـي د خپلو اجیرانـو پـه وسیله د ډیـو رنـډ د کرښي پـه دواړو غا ړو کي بي امنیتي جوړه ګړي او امیر عبدالحمن خان دي ته مجبور کړي چي د یوي

(c) ketabton.com: The Digital Library

جناح دفاع وکړي . د مثال په توگه : کله چي د شينوارو او اتمانزو تر منځ جنگ پيښ سو . امير عبدالحمن خان د سرحد د پوري خوا پر متجاوزينو باندي هجوم ور وړ ۰

د ډيورنډ هيأت څلويښت ورځي په کابل کي پاته سو ، خبري ډيري سړي او په کراره پر مخ تللي ۰ انکريزانو سرحد ته نژدي نظا مي قوتونه د تيار سی په حالت کي درولي وو ۰ امير عبدالرحمن خان ته د انگريزانو پيشنهاد داو چي د دوی جوړه سوي موافقتنامه او نقشه بايد لاس ليك کړي چي د نه امضا په صورت کي به د دواړو هيوادونو سيا سي مناسبات پرې سي ۰ دريم حالت موجود نه و ۰ امير عبدالحمن خان د خان د بقا له پاره دغه موا فقتنا مه لاس ليك کړه ۰ ده د افغانستان د خلگو سره مشوره نه ده کړي . امير عبدالرحمن خان حتي خپل د دربار ما مورين په دغه موضوع نه دي خبر کړي . ده و ړه يـا لويـه جرگه چي د افغا نستان د خلگو نما يندگي وکړي نه وه را غوښتي (۹)

د ډيو رنډ د کرښي د موا فقتنامي څخه د انگريزانو اصلي هدف داو چي که روسان د افغا نستان د لاري څخه د هند د نيولو اراده وکړي او يا د امير عبدالرحمن خان تر مرگ وروسته په افغا نستان کي د انگريزانو پر ضد ملي مبارزي پيل سي نو دوی به په ډير سرعت سره د کابل ، غزني او کند هار سترا تيژيکي لاري تر خپل کنترول لاندي وروړي (۱۰)

ډيو رنډ د خپلو خا طراتو په کتاب کي ليکي چي د هند برتانوي هيأت و ظيفه درلوده چي امير عبدالرحمن خان دي ته تشويـق کړي چـي خپل عسکر د (روشان) او (شغنان) د سيمو څخه چي د بخا را يوه برخه ده او په ۱۸۷۳ کال کي روسانو ته ورکړه سوې ده ، وبا سي ۰ او هم دي هيات وظيفه درلوده چي د امير عبدالرحمن خان د خوابدي چي د کوړك د غره د تونل او په نوي چمن کي د ريلوې پر جوړولو يي ښکا ره کړې وه له منځه يوسي ۰ د انگريزي هيأت اصلي او مهم هدف د هند د شمال غربي سرحد يعني د ډ يو رنډ د کرښي تثبيت و .

ډيو رنډ د خپل سفر په ارتباط ليکي ((مور د ۱۸۹۳ کال د سبتمبر د مياشتي په نيمايي کي د پيښور څخه حرکت وکړ او زموږ هيأت په لنډی کوتل کي د سپه سالار

(c) ketabton.com: The Digital Library

غلام حيدر خان له خوا پذيرايي سو ، د جلال آباد ، جگدلك او لته بند د لاري څخه کابل ته ورسيدو او په ء اندکي ء کي چي د بابر د مقبري او د چهل ستون د قصر تر منځ واقع و ، ځا ی پر ځای سوو۰ په کابل کي د اوسيدو په وخت کي زموږ تشويش دا و چي که په دغه وخت کي امير عبدالرحمن خان مړ سي او يا و وژل سي نو يقينا موږ به د کيونا ري او د ده د ملگرو په سر نوشت گرفتا ر سو)) دې ليکي ((په کابل کي مذاکرات ډير بطي وو د امير د اسلحه جوړولو ما هر MR. Pyne چې امير ته ډير نژدې و ، زموږ سره ډيره مرسته و کړه ۰ ده به هميشه امير ته مشوره ورکوله چي دی با يد د انگريزي هيأت خبري و مني)) دی اضافه کوي ((يوه ورځ ما د مستر پن څخه پوښتنه وکړه چي ولي امير د سرحد پر موافقتنا مې باندي ژر تصميم نه نيسي ؟ ده زما په جواب کي و ويل چي امير ډير عمده تصا ميم د يکشنبو په ورځو کي نيسي ۰ د مستر پن خبره رښتياوه چي ډيري ورځي وروسته امير په يوي يکشنبي کي د موافقتنا مې منلو ته تيار سو)) (۱۱)

د ډيو رنډ د کرښي موافقتنا مه د ۱۸۹۳ کال د نومبر د ميا شتي پر ۱۲ نيټې امضا سوه دغه موا فقتنا مه اوه مادي او يوه نقشه لري . دا موافقتنا مه د واخان څخه بيا د ايران تر سرحد پوري چي (۱۵۱۰) ميله يا (۲۲۵۵) کيلو متره کيږي د افغانستان ختيز او جنوبي حدود داسي تشريح کوي (۱۲)

د ډيورنډ کرښه د واخان څخه پيل کيږي چي (اسما ر) او پورته وادي تر (چنگ) پوری به د امير عبدالرحمن خان تر اداری لاندي وي ، ولي امير به په (دير) ، (سوات) ، (باجوړ) ، (چترال) او (با شگل) په سيمو کي هيڅکله مداخله نه کوي په وزيرستان کي د (برمل) سيمه امير تـه ورکوله کيږي ولي امير بايد د (وزيرو) او (دوړو) په نورو سيمو کي مداخله ونه کړي ۰ په بلوچستان کي د (چاغي) پر اوبه لرونکي سيمي باندي چي امير ادعا درلوده ، امير د خپل ادعا څخه تيريږي او دغه مهمه سيمه انگريزانو ته پريږدي ۰د چمن په سيمي کي پر (نوي چوڼی) باندي چي امير ادعا درلوده ، دې د خپلي ادعا څخه تيريږي ، او د (سرکي تيلري) په اوبو کي به امير خپله برخه به په پيسو رانيسي۰

(c) ketabton.com: The Digital Library

په دغي سيمي كي به د سرحد كرښه داسي وي چي كرښه به د ء خواجه عمران ء د غره پر سر تيره سي ۰ او دا كرښه به د (پشا كوتل) سره نژدي چي د انگريزانو خاوره ده تيريږي ۰ وروسته دغه كرښه په هغه استقا مت ځي چي (مرغه چمن) او د (شيرو اوبه) چينه افغانستان ته پريږدي ۰ وروسته دا كرښه د نوي چمن او افغاني تاڼي (لښكرو) تر منځ تيريږي ۰ دا كرښه بيا د ريلوي ستيشن ته ځي او د هغو تپو څخه تيريږي چي اصلي بولدك بلل كيږي ، او د دغه ځای څخه د جنوب خوا ته داسي كږيږي ځو بيرته د خواجه عمران د غرونو سلسلي ته ورننوزي ۰ دا كرښه د انگريزانو د (گواشه) سيمي اود هغه افغاني سړك تر منځ اوږديږي چي ښوراوك ته ځي ۰

د ډيورنډ په موافقتنا مي كي دا هم ليكل سوي دي ۰

۱ ـ وروسته تردي به انگريزان د هغو حربي مهماتو د ورود ممانعت نه كوي چي افغانستان ته وړل كيږي (۱۳)

۲ ـ انگريزان به پر پخوانيو ۱۲ لكو كلدارو امداد چي هر كال به يي امير ته وركولي ، شپږ لكه نوري كلداري اضافه كوي (۱٤)

امير عبدالرحمن خان د دغي موافقتنا مي په لاس ليك سره ځو ميليونه افغانان د افغانستان څخه بيل كړه ، امير عبدالرحمن خان هغه موافقتنامه لاس ليك كړه كومه چي انگريزانو جوړه كړي وه ، چي امير حتي يوه جمله هم پر دغي جوړي سوي موافقتنا مي باندي علاوه نه كړه (۱ ٥)

خني مؤرخين ليكي چي ا مير عبدالرحمن خان دغه موافقتنا مه د دي له پاره امضا كړه چي دا كرښه دبرتانوي هند د سرحد په حيث نه بلكه د امير د جنوبي او جنوب شرقي ساحي حدود تثبيتول (۱٦)

ا مير عبدالرحمن خان د ډيورنډ د كرښي موافقتنا مه امضا كړه ولي ده د موافقتنامي ضميمه نقشه څكه نـه ده امضا كړي پـه دي چي دی د هغي نقشي د خينو ټكو سره موافق نه و ۰

تبصره : د ډيورنډ د موافقتنا مي متن چي د كتاب په ضميمه پاڼو كي سته د

(c) ketabton.com: The Digital Library

پوهاند محمد حسن کا کړ د نا چاپه یوه اثر څخه اخستل شوي ده ۰

۳ ـ افغانانو د ډيورنډ کرښه نه ده منلي

کله چي د افغا نستان خلگ د ډيورنډ د موافقتنا مي د لاس ليك څخه خبر سو ل دوی د د دغي موافقتنا مي سره خپل مخالفت خرگند کړ۰ د آزاد سرحد خلگو د انگريزانو پر ضد خپلو مبارزاتو ته تر هغه وخته ادامه ورکړه تر څوچي انگريزان د هند د نيمي وچي څخه و وتل ۰ دوی د دغي موافقتنا مي منلو ته حاضر نه سول ۰ د افغانستان خلگ د دغي موافقتنا مي څخه نفرت لري (۱۷)

د وزيرستان خلگو چي د افغانستان او انگريزانو په دريم جنگ کي د دښمن ملا ماته کړي وه ، کله چي دوی د ډيورنډ د موافقتنا مي په لاس ليك خبر سول ، دوی په پکتيا کي د امير والي سردار گل احمد خان ته د خپل نماينده د وازي خوا د (کشور خان) نومي سړي په لاس يو ليك وليږي چي په هغه ليك کي داسي ليکل سوي و :

په وزيرستان کي د انگريزانو هوا خواهان وايي چي امير عبدالرحمن خان د انگريزانو د نماينده ډيورنډ سره يوه موافقتنامه لاس ليك کړي ده چي د ډيورنډ پــــه خوښه يي د (وانه) سيمه د انگريزانو دولت ته ورکړي ده ۰ که دا خبره رښتياوي نو موږ تا په دي خبر وو چي د وزيرو قوم د انگريزانو د دولت اطاعت نه کوي ، دوی د سردار څخه هيله و کړه چي د دغي موضوع رشتيا او درواغ دوی ته و وايي ، چي وروسته هره فيصله چي د وزيرو قوم لازمه و باله هغه به عملي کړي ۰ سردار گل احمد خان د وزيرو د قوم په جواب کي و ليکل چي ، ده ته د ويش د کرښي د تثبيت اطلاع نه ده ورکړه سوي او که د دواړو هيوادونو تر منځ د ويش د ليکي تصفيه راغلي وي نو دا خلگ چي تا سي ته کوم مطلب وايي دوی بايد د خپل قول د اثبات له پاره مهر سوې سند په لاس کي ولري ۰ که دوی مهر سوې سند و نه لري ، تا سي د دوی خبرې په ذهن کي مه ساتئ او ددوی خبري رښتيا مه بولئ ۰

هغه وخت چي امير عبدالرحمن خان د وزيرو د قوم او خپل والي په مکاتباتو خبر سو ، ده خپل والي او خپل د واقعاتو ليکونکي خليفه نور محمد ته و ويل چي د

(c) ketabton.com: The Digital Library

وزيرو قوم ته و وايا ست چي بيله د(مرغه) او (برمل) دسيمو څخه چي د وزيرو او مسعودو سيمي دي ، نور ټول وزيرستان تر دي وروسته په انگريزانو پوري تعلق لري په دي چي په دا تيرو څوارلسو کلونو کي تا سي زه ډير په تکليف کړې يم او هر څومره نصيحت چي به مي تا سي ته کاوه ، گټه يي نه کوله او په آخر کي زه مجبور سوم چي ستا سي سيمه انگريزانو ته ورکړم (۱۸)

انگريزانو چي د موافقتنا مي پر ضد د آزاد سرحد د خلگو مقاومت وليد ، نو يي د امير عبدالرحمن خان څخه غوښتنه و کړه چي د سرحد د کرښي يوه نقشه د امير له خوا ټولو سرحدي سيمو تــه واستولــه سي څو د ډيورنـډ د کرښي ددواړو خــواوو اوسيدونکي په واقعيت خبرسي ۰ امير د انگريزانو دا غوښتنه و منله او په سرحدي ټولو سيمو کي يي اعلانونه خپاره کړه چي متن يي داسي دې :

د انگريزانو يو هيات د هند د خارخه وزير هنري مارتيمر ډيورنډ په مشرئ کابل ته راغلې و ، زموږ تر منځ داسي يوه موافقتنا مه لاس ليك سوه :

د (درواز) ، (روشان) ، (شغنان) او (واخان) په سيمو کي به د سرحد گرښه د ۱۸۷۳ کال د موافقتنا مي مطابق وي ، د واخان څخه به دغه کرښه کافرستان او چترال ته ځي وروسته به د (سندك) څخه تيريږي ، د هغه خايه څخه به کرښه د مومندو په غرونو کي چي د مومندو او باجوړو تر منځ پراته دي تيريږي ۰ وروسته د سرحد کرښه د (لواړگي کوتل) او (اشکار علي) ته رسيږي ۰ دا کرښــه وروستــه سپين غره ته خيژي چي د افريدو او شينوارو اقوام سره جلا کوي ۰ د سکپام په نامه د سپين غره پر لوړه څوکه به علامه نصبيږي ۰ بيا دا کرښه (خاخيو) ، (چمکنيو) (خوستيو) او (باتورو) ته ور ځي ۰ وروسته د سرحد کرښه د (خوست) او (دوړ) پولو ته رسيږي او د هغه خايه څخه (برملو) او (وزيرو) ته ځي چي برمله افغانستان ته پريږدي ۰ کرښه د هغه ځای څخه (تروه) او (کا کړستان) او د هغه ځای غرونو ته چي سليمان خيل ، کا کړاو وزير سره بيلوي رسيږي ، وروسته د سرحد کرښــه د (تره کو) ، (اندړو) او (توخو) اقوامو سيموته ور ننوزي او د هغه ځای غرونو ته چي د دغو درو قومونو او کا کړستان ويش دې رسيږي ۰ تر دغه ځای وروسته د

(c) ketabton.com: The Digital Library

سرحـد کربښه پـه بلوچستان کـي نوي چمن ، نوشکي ، چاغي او تر ملك سياه کوه پوري ځي ۰

د امير عبدالرحمن خان ټولي خوارې او اعلاميي د خلگو په کرارولو کي مؤثر واقع نه سوې ۰ د سرحد د خلگو مبارزو ادامه پيدا کړه ۰ د موافقتنا مي د لاس ليك کولو په دوهـم کال کي د مسعودو قوم په واڼه کي د انگريزانو پر لښکرو باندي بريد وکړ او د انگريزانو يو ټولې عسکر يي و وژل او د انگريزانو چوڼي ته يي اور واچاوه ۱۵۰ ميله ټوپك يي په غنيمت يووړل ۰ انگريزان ډير وار خطا سوه چي خپل د حفا ظت له پاره يي د اټك څخه څلور غونډه مجهز عسکر راوستل۰ د مسعودو قوم د ملا پيونده په مشرۍ څو واره پر انگريزانو حملي وکړي او دوی ته يي ډير تاوانونه ورسول انگريزان پر شا ولاړل ۰ د هند ويسرا په خپله پيښور ته ورغې سرحدي سيمي او لنډې کوتل يي وليدل انگريزانو د مومندو په سيمو کي اشتهارات خپلره کړه او په هغو کي يي خلگو ته د پيسو پيشنهاد و کړ ، خلگو د ملا قديم په مشرۍ د انگريزانو غوښتنه و نـه منله او پـه ، موسي خيلو ، ، گدا خيلو او ، عيسي خيلو ، کي يي د انگريزانو د هوا خواهانو کورونوته اورونه واچول ۰ انگريزانو، حليمزو ، ، ترنگزو،، عيسي خيلو او نورو اقوامو ته اطلاع ورکړه چي د مومندو غرني سيمه په انگريزانو پوري تړلي سوي ده او وروسته تر دي بايد ددغو ځايونو خلگ د افغانستان سره خپلي اړيکي و شکوي. حليم زو د هډې ملا نجم الدين ته مراجعه وکړه ، ده د سعيد محمد خان اوسلطان محمد خان په وسيله د انگريزانو پر ضد تبليغات پيل کړه ، ملايان او قومي مشران د خلگو سره يو ځای سوه ملا نجم الدين چي په آزادو مومندو کي مرکز نيولی و په ټول سرحد کي يي د انگريزانوپر ضد جهاد اعلان کړ۰ خلگو په پيښور او ديره جاتو کي د انگريزانو پر ځايونو حملي پيل کړي ۰ انگريزانو ملا نجم الدين ته پيشنهاد و کړ چي که دې د انگريزانو پر ضد د خپلي مبارزي څخه لاس واخلي او د مومندو قوم انگريزانو ته تابع کړي ، دوی به د مومندو د ټولو سيمو ماليه ده ته ورکړي ۰ ملا نجم الدين د انگريزانو دا پيشنهاد رد کړ او په پښتني نورو سيمو کي لکه يوسفزې ، سوات تر کاکړستان پوري ټول خلگ يي د انگريزانو پر ضد و پارول۰

(c) ketabton.com: The Digital Library

امیر عبدالرحمن خان چـي د ډیـورنـډ د موافقتنا مـي پـر خلاف د خلگو مبارزي ولیدي ، وروسته دی هم د دغي موافقتنا مي سره مخا لف سو او د موافقتنا مي پرضد یي مخالفت پیل کړ۰ده د سرحد د مجا هدینو سره مرستي کولي ، هغوي ته به یي پیسي او اسلحه ورکوله او د ډیرو سیمو خلگ یي د انگریزانو پر ضد و پا رول امیر د انگریزانو پر ضد جهادي پاڼي خپرې کړي چي د امیر عبدالرحمن خان دا وروستۍ دریځ د سرحد په مجا هدینو کي مؤثر واقع سو او امیر د سرحد مجا هدینو ته نژدي سو ۰ ده مشهور مجا هدین لکه د هډي ملا نجم الدین او ملا پیونده وزیرۍ او داسي نور کابل ته ور و بلل او په کابل کي یي دوی ډیر و نا زول .

داوي د امیر عبدالرحمن خان په زمانه کي د ډیو رنډ د کرښي پر ضد د سرحد د خلگو مبارزي چي په اختصار سره و لیکل سوي۰

د دي مبحث په پای کي دا مطلب د یادولو وړ دې چي په وچه کي د محصور افغانستان له پاره بحر ته یوه لاره همیشه د افغانستان د پاچاهانو آرزو وه چي په مختلفو وختونو کي د غو پاچاهانو د تجارت او ترانزیتي مشکلاتو په وخت کي دغه آرزومندي ښکاره کړي ده ۰ د مثال په توگه :

په ۱۸۸۲ کال کله چي امیر عبدالرحمن خان د انگریزانو د یوه هیات منلو ته حاضر نه سو نو سمدلاسه د هند انگریزي ویسرا افغانستان ته د نظامي تجهیزاتو پر راوړلو باندي بندیزونه وضع کړل (۱۹)

ا میر عبدالرحمن خان په تاج التواریخ کي په دغه ارتباط لیکلي دي چي ((په هند کي انگریزي حکومت زما هغه توپونه چي په خپلو پیسو مي په هند کي رانیولي دي افغانستان ته د راوړلو اجازه نه راکوي او هم انگریزانو د افغاني تاجرانو د ځینو مالونو لکه وسپنه ، فولاد او مسو د راوړلو مخه هم نیولي ده ۰ دوی وایي چي کیدلای سي چي د دغو اجنا سو ځخه په حربي تجهیزاتو کي کار واخستل سي ۰ انگریزان وایي چي تر هغو پوري چي د افغانستان سره پر خپلي دوستی مطمئن نه سي ، افغانستان ته به د داسي اموالو د وړلو اجازه ورنه کړي)) (۲۰)

(c) ketabton.com: The Digital Library

٤ ــ د نړۍ د هيوادونو سره د افغانستان مناسبات

د ۱۹۱۹ کال د مارچ د ميا شتي پر دريمه نيټه اعليحضرت امان ا لله خان د افغانستان استقلال اعلان کړ. تر استقلال يوه مياشت وروسته د امان الله خان په لارښوونه د افغانستان يو هيأت د محمد ولي خان په مشرۍ شوروي اتحاد ، اروپايي هيوادونو او امريکا ته سفر وکړ. دغه هيأت دنده درلوده چي د نړۍ د لويو هيوادونو سره د مستقل افغانستان سيا سي منا سبات ټينگ کړي او د هغوو هيوادونو سره تجارتي او فرهنگي قرار دادونه لاس ليك کړي. هغه وخت چي افغاني هيأت مسکو ته ورسيد د شوروي اتحاد مشر لينن او د شوروي د خا رجه امورو کميسار گورگي وچرين د افغاني هيأت سره وليدل او سمدلاسه يي د افغانستان توی خپلواك هيواد په رسميت و پيژندی وروسته د ۱۹۱۹ کال د مارچ د مياشتي پر ۲۷ نيټي د افغانستان او شوروي تر منځ د دوستۍ د تړون د خبرو له پاره د شوروي يو هيأت کابل ته سفر وکړ په دغه وخت کي د برتانوي هند يو هيأت هم د افغانستان سره د مشروطي سولي د تړون د مذاکراتو له پاره کا بل ته رسيدلی و . د افغانستان خپلواك هيواد خپل د يوه بل گاونډی هيواد ايران سره هم د ښو منا سباتو غوښتونکی و ولې په دغه وخت کي د ايران سره د سيا سي اړيکو د ټينگولو امکان په دي دليل موجود نه و چي ايران د انگريزانو تر مستقيم نظا مي اشغال لاندي و . افغانستان د ايران سره خپل د سياسي منا سباتو ټينگيدل يوه بل وخت ته وځنډول (۲۱)

افغاني هيات د فرانسی ، ايتاليا او جرمني د هيوادونو له خوا ښه استقبال سو ، دوی د دغو هيوادونو سره څو قرار دادونه هم لاس ليك کړل . د ترکيي دولت د افغانستان خپلواك هيواد په رسميت و پيژندی په نظا مي ، ښووني او روزني او صحي چا رو کي يي د افغانستان سره مرستي پيل کړي .

د افغانستان په برخه کي د برتانوي هند او لندن تر منځ د نظرياتو اختلاف و . برتانوي هند د افغانستان د خپل واکۍ سره موافقه درلوده په داسي حال کي چي د لندن نظر داو چي افغانستان بايد د انگريزانو د نفوذ په ساحه کي پاته سي او د

(c) ketabton.com: The Digital Library

شوروي د نفوذ څخه ليري و ساتل سي ۰ انگريزانو دخپلي دغي مفكوري مطابق په نړيواله سطحي ديپلوماتيك اقدامات پيل كړل او د نړې د هيوادونو څخه يي غوښتنه وكړه تر څو چي د افغانستان او انگريزانو تر منځ د سولي تړون لاس ليك نه سي د نړۍ هيوادونه بايد د افغانستان دولت په رسميت و نه پيژني (۲۲)

كله چي افغاني هيأت په ايتاليا كي و ، انگريزان مطلع سول چي د ايتاليا دولت تصميم نيولې دې چي د افغانستان خپل واك دولت په رسميت و پيژني او د افغانستان سره قونسلي او تجارتي عهد نا مي لاس ليك كړي ۰ انگريزانو د ايتاليا پر حكومت سمدلاسه احتجاج وكړ ۰ په لندن كي افغاني هيأت د انگريزانو د سا ړه استقبال سره مخا مخ سو ۰ د انگريزانو خارجه وزير Lord Curzon د محمد ولي خان په غوښتنه د افغاني هيات سره وليدل ، ولي دې د افغاني هيأت سره د خبرو كولو له پاره حاضر نه سو او د محمد ولي خان دا غوښتنه يي و نه منله چي دی به د امان الله خان ليك د انگريزانو پا چا King George ته وړاندي كړي ۰ محمد ولي خان ته و ويل سوه چي د امان الله خان ليك بايد په لندن كي د برتانوي هند دفتر ته و سپاري۰چي په دغه ارتباط په كابل كي د افغانستان خارجه وزير محمود طرزي د انگريزانو پر خارجه وزير هنري دابز باندي چي په دغه وخت كي په كابل كي و احتجاج و كړ۰وروسته افغاني هيأت د لندن څخه پاريس ته ولاړ۰ او هلته يي د امريكا د سفير ء كمبل والاس ء سره وليدل . دوی د امريكا سفير ته و ويل ((موږ د افغانستان د خارجه وزير له خوا د امريكا د خارجه وزير په نامه يو ليك د خانه سره راوړي دې او غواړو چي واشنگتن ته سفر وكړو چي دا ليك د امريكا خارجه وزير ته وړاندي كړو . او افغاني هيأت غواړي چي د افغانستان د خپلواكي ږغ په واشنگتن كي د امريكا دولت ته ورسوي او د امريكا د دولت څخه د دواړو هيوادونو تر منځ ددوستانه مناسباتو د ټينگولو غوښتنه وكړي)) د امريكا سفير دمخه تر هغه چي د افغاني هيأت سره و گوري ، په پاريس كي د انگريزانو سفير Lord Hardinge ته د افغاني هيأت د غوښتني اطلاع وركړه او پر دغي موضوع باندي يي د انگريزانو د نظر غوښتنه وكړه۰ دانگريزانو سفيرد امريكا سفارت ته په يوه ليك كي داسي و ليكل ۰

(c) ketabton.com: The Digital Library

په پاريس کي افغاني هيأت د فرانسې د جمهور رئيس او خارجه وزير ام٠ بريند سره ليدلي دي ، نو په دغه لحاظ تاسي نه سي کولای چي د افغاني هيأت سره و نه گورې ، ولي د انگريزانوحکومت نه غواړي چي د نړۍ هيوادونه د افغاني هيأت سره قراردادونه لاس ليك کړي٠ د انگريزانو سفير په خپل ليك کي زياته کړي وه چي د انگريزانو په نظر افغانستان واقعي آزادي نه لري او تر اوسه د انگريزانو تر سياسي نفوذ لاندي دی ولي ډير ژر به انگريزان او افغانان د سولي موافقي ته ورسيږي ٠ د امريکا سفير پورتني مطلب واشنگتن ته مخابره کړ چي د امريکا د سفير دغه لارښوونه په امريکا کي د افغاني هيأت د سړې پذيرايي موجبات برابر کړل٠

کله چي افغاني هيأت د ۱۹۲۱ کال د جولای د مياشتي پر ۱ ۲ نيټي نيويارك ته ورسيدې ، نو يي په هغه بندري ښار کي د گمرکي مقاماتو له خوا پذيرايي و سوه٠ افغاني هيات د جولای د مياشتي پر ۲ ۰ د امريکا د خارجه وزير چارل ايون هگز سره و کتل او په همدغه ورځ يي د امريکا د جمهور رئيس Harding سره هم کتنه و کړه ٠ د امريکا خارجه وزير ، جمهور رئيس ته په پاريس کي د امريکا د سفارت راليږل سوي مطالب ټول ويلي وو . ده جمهور رئيس ته دا هم ويلي و چي افغانستان د روس د بلشويك نظام سره دوستانه اړيکي ټينگي کړي دي او شورويانو د افغانستان سره د يوه مليون طلايي روبلو مرسته کړې ده ٠ افغاني هيات د امان الله خان ليك د امريکا جمهور رئيس ته او د محمد طرزي ليك د امريکا خارجه وزير ته وړاندي کړل٠ افغاني هيأت دواړو ته و ويل چي د افغانستان نوې خپل واك هيواد د امريکا د دولت سره د ښو سياسي اړيکو او تجارتي معاملاتو غوښتونکې دې ٠ د امريکا جمهور رئيس او خارجه وزير دواړو افغاني هيأت ته ښه راغلې و وايه او زياته يي کړه چي د امريکا د دولت سره د سياسي مناسباتو ټينگيدل د امريکا د کانگرس په تصميم پوري اړه لري او د امريکا حکومت په دغه برخه کي هيڅ نه سي کولای (۲ ۳)

افغاني هيأت د امريکا او اروپا تر سفر وروسته بيرته کابل ته ورستون سو ٠ امريکا ته د افغاني هيأت د سفر د نتايجو په باب ، د هيأت د غړو تر منځ د نظر اختلاف موجود و٠ د هيات ځينو غړو دا يو کاميابه سفر باله ولي د هيات ډيرو غړو

(c) ketabton.com: The Digital Library

چي د هغو په جمله کي فيض محمد خان ذکريا هم شامل و د افغاني هيأت دا سفر يي يو نا کامه سفر و باله ۰ فيض محمد خان ذکريا د ترکيي په Vakit نومي اخبار کي داسي ليکلي و چي ((د امريکا دولت د افغانستان سياسي پيژندنه په نيويارك کي د عيسويانو د اتحاديي د مرکزي دفتر په غوښتنه رد کړې ده))

Poulada ليکي چي ، واقعيت دادې کله چي په پاريس کي د انگريزانو د سفير نظريات واشنگتن ته ورسيدل نو د امريکا دولت د افغانستان په برخه کي خپله پالسي داسي عياره کړه چي د انگريزانو دولت د هغه غوښتنه کړې وه . (٢٤)

٥ ـ د پښتونستان موضوع

د پښتونستان موضوع چي د ډيورنډ د موافقتنا مي او د گندمك د تړون څخه را پيدا سوې ده ، دغه مسئله هم لکه د کشمير موضوع د انگريزانو د استعمار ميراث دی چي د دروو گاونډي هيوادونو تر منځ يي د نفاق تخم پا شلی د ی۰

د پښتونستان مسئله چي په تيرو پنځوسو کلونو کي کله د پښتنو د خود اراديت د حق په نا مه او کله د پښتوستان د آزادي په نا مه او کله هم د پښتنو او بلوڅو د سياسي سرنوشت په نومونو د افغانستان په خارجي سياست کي ځای درلود ، داسي پيل سوي ده۰

په ١٩٣٠ کال کي د گردي ميز تر کنفرانس وروسته ، افغانستان پيش بيني و کړه چي په هند کي به يو مسؤل حکومت منځ ته راسي او افغانستان په دي پوهيدی چي انگريزان به قبايلي سيمي او صوبه سرحد بيرته افغانستان ته په دي دليل ورنه کړي چي د دوی په دغه اقدام سره به د هند راتلونکې حکومت ډيرضعيفه سي . (٢٥)

په دغه ارتباط په ١٩٤٧ کال کي د پوهني وزير نجيب الله خان په خپلي راديويي وينا کي و ويل ((د افغانستان حکومت د ١٩٣١ او ١٩٣٤ کلونو تر منځ څو واره د انگريزانو حکومت ته و ويل چي د افغانستان ماوراي سرحد سيمي بايد د هند د خاوري يوه برخه و نه شميرله سي)) ده دا هم و ويل ((کله چي انگريزانو هنديانو ته د هند د قدرت ژر انتقال و مانه، دوی زمونږ د مراجعاتو په جواب کي و ويل ، چي دا کار

(c) ketabton.com: The Digital Library

هغه وخت کیدای سي چي په هند کي اساسي تغیرات را منځ ته سي)) (۲۶)

په ۱۹٤٤ کال کي چي په دوهم عمومي جنګ کي د متحدینو کامیابي یقیني سوه ، نو د هند څخه د انګریزانو وتل قاطعیت و موند۰ په دغه وخت کي د افغانستان حکومت انګریزانوته و ویل چي د پخوانیو امیدواریو پر اساس باید د افغانستان د حکومت سره پر مربوطه مسایلو مشوره وسي ، په دي چي هغه تغیرات چي د هند په نیمه وچه کي پیښیږي ، هغه د ډیورنډ د کرښي د شرقي او جنوبي سیمو پر اوسیدونکو پښتنو باندي اثر کوي ، ولي د انګریزانو جواب هیڅکله د قناعت وړ نه و (۲۷)

څني تبصري په هغه وخت کي د هند د وروستي ویسرا Lord Mountbatten له خوا شوي دي ، ده یه ویل چي ((د افغانستان غوښتونو ته هغه وخت توجه کیږي چي هند آزادي ته ورسیږي)) (۲۸)

د افغانستان حکومت پر دیپلوماتیکو اقداماتو علاوه ، د قبایلي مشرانو او د خدایي خدمتګارانو د تحریك سره هم تماس نیولي و۰ په ۱۹٤۲ کال کي چي په جهاني جنګ کي انګریزان ډیر زیل سوي وو ، او د هند نیمه وچه د جاپان له خوا تر تهدید لاندي وه په دغه وخت کي یوه افغاني هیات د چار سدې دفیض آباد کلي ته چي د ترونګزو د حاجي (فضل واحد) کلې و ، ورسیدې ۰ افغاني هیات د نژدي دیرشو پښتني مشرانو سره خبري وکړي ، د دوی د خبرو موضوع داوه چي که انګریزان په جنګ کي مغلوب سي نو څه به پیښه سي ؟ هلته دا فیصله هم وسوه چي انګریزانو ته باید و ویل سي چي وروسته تر دي پښتانه په خپله ، خپله دفاع کولای سي ۰ هلته د پښتنو د اتحاد په برخه کي هم یوه فیصله و سوه (۲۹) په ۱۹٤٦ کال کي خان عبدالغفار خان د انګریزانو د کابیني د دي فیصلي سره ، چي صوبه سرحد به د پنجاب یوه برخه وي ، کلك مخالفت وکړ . (۳۰)

د خان عبدالغفار خان ورور ډاکټر خان ، صوبه سرحد ته (د لارد بیتن) د مسافرت په وخت کي و ویل چي د هند د تقسیم په صورت کي به صوبه سرحد ، د پاکستان یوه برخه نه وي . (۳۱)

د صوبه سرحد یوه وزیر قاضي عطا الله خان د اول وار له پاره د پښتونستان موضوع

(c) ketabton.com: The Digital Library

په علني ډول ياده کړې ده ، ده ويلي و چي پښتانه بايد يو مستقل هيواد و لري (۳۲)

د ۱۹۴۷ کال د جون په مياشت کي (مهاتما گاندي) د هند ويسرا ته په خپل يوه ليك کي د (پټانستان) موضوع تائيد کړې وه . (۳۳)

د ۱۹۴۷ کال د فبروري د مياشتي پر ۲۰ نيټي د انگريزانو صدراعظم Attlee د يوي ابلاغيي په ترڅ کي و ويل چي، هند به د ۱۹۴۸ کال د جون په مياشت کي آزادي ته ورسيږي . (۳٤)

د کانگرس او مسلم ليگ احزابو او د هند ويسرا موافقه وکړه چي د هند نيمه وچه به تجزيه کيږي ۰ د ۱۹۴۷ کال د جون د مياشتي پر دريمي نيټي د برتانيي پارلمان د هند د تجزيي موضوع و منله ۰ د صوبه سرحد په ارتباط داسي فيصله و سوه چي صوبه سرحد به د رفرندم له لاري ، په هند يا پا کستان پوري تړل کيږي (۳۵)

خرنگه چي انگريزانو د خدايي خدمتگارانو غوښتنه و نه منله ، نو دوی په رفرندم کي برخه وانه خسته ۰ د رفرندم انتخابات د ۱۹۴۷ کال د جولای د مياشتي پر شپږمي نيټي پيل او د لسو ورځو له پاره يي ادامه و مونده ۰ دا رفرندم د دين پر اساس وسو چي د يوه سندوخ په خنگ کي قرآن شريف او د بل سندوخ په خنگ کي Granth ايښيودل سوي و ۰

رفرندم يوازي د صوبه سرحد په اداري ساحو پوري منحصر و چي په سلو کي يي نه ځلويښت د هغو سيمو اوسيدونکو ، په دغه رفرندم کي برخه وانه خسته۰ د آزاد سرحد او بلوچستان په سيموکي رفرندم و نه سو ۰

د رفرندم نتايج داسي وو

د صوبه سرحد ټولي رايي	۵۷۲۷۹۸
د پاکستان د الحاق په گټه	۲۸۹۲٤٤ رايي
د هند د الحاق په گټه	۲۸۷٤ رايي
د ټولو رايي ورکونکو شمير	۲۹۲۱۱۸
د نه گډون کونکو شمير	۲۸۰۶۸۰

په سلو کي يو پنځوس خلگو په رفرندم کي برخه اخستي وه (۳۶)

(c) ketabton.com: The Digital Library

پاکستان او هند د ۱۹٤۷ کال د آگست په میاشت کي آزادۍ ته ورسیدل، د رفرندم د نتایجو پر اساس د صوبه سرحد د پښتنو سیمي د پاکستان یوه برخه سوه، او د پښتنو مساله د افغانستان او نو ظهوره پاکستان د اختلافاتو ، بارز ټکي سو چي دا ړیر کلونه کیږي چي ادامه لري۰

د هند او پاکستان تر آزادۍ وروسته د سردار محمد هاشم خان د صدارت په وخت کي د ډیورنډ د کرښي پوري خوا اوسیدونکو پښتنو د سر نوشت د تعیین غوښتنه د انگریزانو د دولت څخه شوې ده خو انگریزانو د افغانستان دغي غوښتني ته مثبت جواب نه دی ورکړی۰ وروسته چي دغه غوښتنه د پاکستان د دولت څخه وسوه، پا کسنانیانو د افغانستان دغه غوښتنه په خپل کورني چارو کي مداخله و بلله ۰

په هغه حساس وخت کي چي په جهاني جنگ کي د افغانستان حکومت دبیطرفي موقف غوره کړې و ، تر جنگ وروسته افغانستان د هغو هیوادوالو د سر نوشت په ارتباط چي په ورستیو کلونو کي د افغانستان څخه بیل کړه شوي وو ، مؤثر تدابیر

ونیول ۰ د ۱۹٤٤ کال د نومبر په میاشت کي د وزیرانو د مجلس یوي غونډې د خارجه وزارت یو پیشنهاد تصویب کړ۰ په دغه پیشنهاد کي لیکل سوي و چي کوم تغییرات چي تر جهاني جنگ وروسته په هند کي پیښیږي ، د دقت وړدي ۰او په پیشنهاد کي دا هم لیکل سوي و چي ، د سبا ورځي د هند په هیواد کي ، د سرحد د پښتنو د مدغم کیدلو مخه باید و نیوله سي ، او د انگریزانو حکومت باید دا لاندي ټکو ته توجه و کړي . (۳۷)

۱ ـ د انگریزانو حکومت باید تعهد وکړي چي د هند د آزادۍ په وخت کي په آزاد سرحد کي د پراختیا هڅي و نه کړي ۰

۲ ـ د انگریزانود حکومت څخه دي تعهد واخستل سي چي د سرحدي قبایلو د امنیت له پاره دي د افغانستان د دولت سره نظامي او مالي مرستي و کړي او د بلوچستان په سیمي کي دي یو بندر افغانسان ته ورکړي ۰

۳ ـ د افغانستان او انگریزانو دولتونه دي تعهد وکړي چي د سرحدي خلگو د

(c) ketabton.com: The Digital Library

آرامي ، پرمختيا او مدنيت په برخه کي به يو د بل سره صميمانه همکاري کوي ۰

٤ ـ د افغانستان او انگريزانو حکومتونه دي يو پر بل باندي د نه تعرض يو لس کلن تړون لاس ليك کړي او دواړه هيوادونه بايد په هره برخه کي خپل روابط او همکاري ، روښانه کړي ۰

٥ ـ کله چي هند آزادې ته ورسيږي افغانستان ته دي د افغانانو پخوانې سيمي د هغو سيمو د اوسيدونکو په خوښه بيرته ورکړه سي ۰

دغه پيشنهاد په کابل کي د انگريزانو مختاروزير Sir Giles Sevire ته ورکړه سو ۰ده يو کال وروسته د ۱۹٤٥ کال د سبتمبر د مياشتي پر ۱ ۹ نيټي ، د افغانستان پيشنهاد ته داسي جواب ليکلی و :

۱ ـ په هغه تړن کي چي په ۱۸۹۳ کال کي د انگريزانو د حکومت او امير عبدالرحمن تر منځ لاسليك سوې و ، د ډيورنډ د کرښي ختيزي برخي د آزاد سرحد په شمول په برتانوي هند پوري تړل سوي دي ۰ اوس د انگريزانو حکومت مجبور نه دې چي پر خپلي سيمي باندي د نه حا کميت اطمينان يوه بل هيواد ته ورکړي . او د داسي ابلاغيي نشريدل د ډيورنډ د تړون اهميت له منځه وړي ۰

۲ ـ د نړي نوي انکشافات د سيمي پر هيوادونو باندي تاثير کوي ، انگريزان په پرنسيپ کي موافقه لري چي د افغانستان د دولت سره دي نظا مي او مالي مرستي و سي ۰

۳ ـ نظا مي اتحاديي او د نه تجاوز تړونونه د نړي په عمومي سولي پوري اړه لري چي دا ما مول د هيوادونو په سيمه ايزو تعهداتو سره نه سي تا مينيدلای۰

٤ ـ د بلوچستان په سواحلو کي داسي بندر نه سته چي هغه افغانستان ته ورکړه سي کوم بندر چي اوس هلته سته هغه د بلوچستان د امنيت له پا ره جوړ سوې دې .

٥ ـ ولي انگريزانو په دي برخه کي چي د هند د آزادې په صورت کي بايد هغه سيمي چي پخوا د افغانستان څخه جلا کړل سوي دي بيرته افغانستان ته ورکړه سي څه نه وو ليکلي .

په وروستيو مذاکراتو کي چي د ۱۹٤۷ کال د جون په مياشت کي په لندن کي د

(c) ketabton.com: The Digital Library

افغانستان د مختار وزير سردار محمد نعيم خان او د انگريزانو د صدر اعظم ارنست بيون سره و سوي ، بيون ويلي و چي ، د سرحد موضوع د هند دموضوع يوه برخه ده چي بايد پر دغي موضوع باندي د هندي مقاماتو سره خبري و سي۰ سردار محمد نعيم خان ده ته ويلي و چي د رايو وركولو هغه طريقه چي انگريزان په سرحدي سيمو كي عملي كوي د افغانستان نه ده خوښه ولي چي په داراز رايو وركولو كي د سرحد خلگ مجبور دي چي په پاكستان يا هند پوري و تړل سي۰ دوى نه سي كولاى چي خپل مستقل هيواد و لري ، او دوى نه سي كولاى چي په افغا نستان پوري و تړل سي . (٣٨)

صدر اعظم سپه سالار شاه محمود خان ، د امريكا د سفر څخه د راتلو په وخت كي په لندن كي توقف و كړ ۰ ده د ١٩٤٧ كال د جون د مياشتي پر ٣٠ نيټي په يوه ملاقات كي د انگريزانو صدر اعظم ارنست بيون ته و ويل چي په پاكستان پوري د صوبه سرحد پر الحاق باندي افغانان خواشيني سوي دي ۰ افغانستان د هند په نيمه وچه كي د دوو دومينيونوسره مخالف نه دې ولي د آزادۍ په مجوزه پلان كي پښتنو ته د خپلي خوښي د حكومت جوړولو حق نه دي وركړه سوې۰ ده ته په جواب كي ارنست بيون ويلي و چي هغه وخت چي د پاكستان دومينيون په كار پيل وكړي افغانستان او پاكستان كولاى سي چي د صوبه سرحد موضوع په دوستانه ډول سره حل كړي ۰

د ١٩٤٧ كال د سبتمبر په مياشت كي د پاكستان د گورنر جنرال خاص نماينده نواب زاده سعدالله خان كابل ته سفر وكړ ۰ افغاني مقاماتو غوښتل چي د انگريزانو د صدر اعظم د توصيي پر اساس د صوبه سرحد پر موضوع د ده سره خبري وكړي۰ ده افغاني مقاماتو ته و ويل چي ده ته د داسي خبرو اجازه نه ده وركړه سوي او ده صرف د لاندي اهدافو د تحقق په غرض كابل ته سفر كړي دي ۰

١ ـ د انگريزانو د سفارت څخه هغه اسناد او اموال واخلي چي په پاكستان پوري اړه لري۰

٢ ـ د پاكستان سفارت په كابل كي پرانيزي .

(c) ketabton.com: The Digital Library

نواب زاده سعدالله خان دا هم و ويل چي د پاكستان دولت خان د انگيزانو د دولت وارث بولي ٠ هغه تړون چي په ١٩٢١كال كي د افغانستان او انگريزانو تر منځ لاس ليك سوى دى ، په هغه تړون كي د ډيورنډ كرښه تانيد سوي ده ، پاكستان دغه تړون د افغانستان او پاكستان تر منځ مرعي الاجرا بولي ٠ افغاني مقاماتو ده ته په جواب كي ويلي و چي پخواني تړونونه افغانستان د انگريزانوسره لاس ليك كړي و ، اوس بايد د پاكستان سره نوي تړونونه لاس ليك سي ٠ په پاى كي پر خينو ټكو موافقه وسوه او افغانستان لازمه و بلل چي دمخه تر هغه چي د دواړو هيوادونوتر منځ سياسي مناسبات ټينگ سي افغانستان بايد خپل نماينده د خبرو له پاره كراچي ته و ليږي ٠

افغانستان نجيب الله خان د خبرو له پاره كراچي ته واستاوه ٠ ده د١٩٤٧ كال د نومبر د مياشتي پر ١٧ نيټي په كراچي كي د پاكستاني مقاماتو سره خبري پيل كړي ده په كراچي كي د امريكا د شا رژ دافير مستر لوويس سره هم وليدل او هغه تـه يـي د سرحد پر موضوع باندي د افغانستان دريځ تشريح كړ٠ نجيب الله خان د پاكستان د سكرترجنرال اكرام الله سره د خبرو په وخت كي و ويل چي افغانستان آرزو نه لري چي د سرحد پښتانه د پاكستان څخه بيل كړي ، بلكه افغانستان غواړي چي پښتانه د ننه په پاكستان كي يوه مشخصه صوبه او داخلي آزادي و لري څو خپل سياسي وحدت او قومي هوويت له لاسه ورنه كړي او د پاكستان په نوروو صوبو كي ورك نه سي ٠ د پاكستان سكرتر جنرال ، نجيب الله خان ته و ويل چي پاكستان غواړي چـي د افغانستان پـه مرسته د سرحـد د موضوع لـه پـاره د حـل يـوه لاره پيدا كړي ٠

په ١٩٤٩ كال كـي د پاكستان گورنر جنرال خواجـه ناظم الدين په پيښور كي و ويل چي آزاد سرحد د پاكستان نه بيليدونكي برخه ده ٠ د خواجه ناظم الدين دغي وينا د افغانستان او پاكستان د مناسباتو په تاريخ كي يو نوى باب خلاص كړ ، چي تر دغي وينا وروسته د دواړوو هيوادونوتر منځ ، سوړ جنگ پيل سو . (٣٩)

د ډيورنډ د كرښي د پوري خوا پښتنو سره د افغانستان د خواخوږى څو ټكي

(c) ketabton.com: The Digital Library

دلته راوړل کيږي :

- د امير حبيب الله خان د سلطنت په وخت کي د آزاد سرحد د پښتنو سره د خون شريکي او ورور ګلوي علايقو پر بنا دوستانه او د خپلوۍ مناسبات پالل کيدل او په مهمو سياسي تصاميمو کـي د سرحـد د خلګو سره مشوره کيده ۰ لکـه چـي پـه کال ۱۹۱۵ کي د سرحد پښتانه هم هغي لويي جرګي ته رابلل سوي وو چي په لومړی جهاني جنګ کي يي د افغانستان بي طرفي تثبيت کړه ۰

- د اعليحضرت امان الله خان د سلطنت په وخت کي د سرحدي قبايلو سره د افغانستان سياسي او فرهنګي علايق ورځ په ورځ ټينګيدل او د آسيا په دغه سيمه کي يي د مسلمانانو د آزادۍ او ملي خپلواکی جنډه پورته کړي وه ۰

- د محمد نادرشاه د سلطنت په وخت کي د سرحدي اقواموسره دوستانه علايق پالل کيدل ، محمد نادر شاه په (۱ ۹ ۳ ۱)د ۰ ۱ ۳ ۱ ه ش کال د سرطان په مياشت کي د ملي شورا په افتتاحيه وينا کي و ويل ((۰۰۰ کولای سو و وايو چي سرحدي اقوام او موږ د مذهب او قوميت په لحاظ يو شی يو ۰ ښايي چي انګريزانو به د افغانستان سره د سرحدي اقوامو همدردي او د دوی سره د افغانانو ورور ګلوي د ډير و پخوانيو کلونو څخه ليدلي او تجربه کړي وي ۰ موږ د دغي همدردۍ څخه انکار نه سو کولای ۰ د سرحدي اقوامو آرامي هروخت زموږ هيله ده)) (۰ ٤)

- اعليحضرت محمد ظاهر شاه د ۱۳۲٦ ه ش کال (۱۹٤۷) افغانستان د خپلواکۍ د جشن په وينا کي په دي ارتبا ط و ويل ((... موږ د آزادو قبايلو د سرنوشت څخه بيعلاقي پاته کيدلای نه سو، دوی ته بايد بي له قيد او شرطونو څخه د خپل سر نوشت د ټاکلو حق ورکړه سي))

پاکستان په ۱۹٤۹ کال دجون په مياشت کي خان عبدالغفار خان او د پښتنو نور مشران بنديان کړه ، په قبايلي ايجنسيو کي يي خپل عسکري قوتونه تقويه کړه ، او د افغانستان او پاکستان تر منځ د سولي د خبرو امکانات د منځه ولاړه ۰

افغانستان د ماوراي سرحد د پښتنو د حقوقو په ارتباط خپلي پالسي ته تغيير ورکړ چي د افغانستان په نوي پالسي کي د پښتنو د خپلي خوښي د آزادۍ د حق

(c) ketabton.com: The Digital Library

غوښتنه تائيد کړه سوه ۰

په ۱۹٤۹ کال د آګست د مياشتي پر ۱۲ نيټي د افريديو د قوم په مرکز يعني تيرا کي د قبايلي اقوامو له خوا يوه جرګه جوړه سوه ، په دغي جرګي کي نه يوازي د پښتونستان ږغ پورته سو بلکه د پښتونستان نوم او بيرغ په دغي جرګي کي تثبيت سو دافغانستان دولت د قبايلي اقوامو د دغي فيصلي ملاتړ و کړ۰ تر دغي جرګي وروسته هر کال د آګست د مياشتي ۳۱ نيټه د پښتونستان د ورځي په نامه په ټول افغانستان کي نماځله کيده ۰

د قبايلي اقوامودغه جرګه د پاکستان د عکس العمل موجب سوه ۰ پاکستان پر مغلګي باندي چي د افغانستان خاوره ده ، بمباري وکړه ۰

په ۱۹٤۹ کال د آګست دمياشتي پر ۱۲ نيټي دافغانستان حکومت لويه جرګه راوغوښته دغي جرګي د ۱۸۹۳ کال د ډيورنډ موافقتنامه د ۱۹۰۵ کال د امير حبيب الله خان سره د انګريزانو عهد نامه ، د ۱۹۱۹ کال د راولپنډي د سولي معاهده ، د ۱۹۲۱ کال د افغانستان او انګريزانو تر منځ عهد نامه ، لغوه کړي ۰ دا ټول تړونونه په هغو سيمو پوري اړه لري چي د افغانستان او پاکستان تر منځ د نزاع موجب سوي دي ۰ دغي لويي جرګي د پښتونستان د موضوع ملاتړ و کړ ، د افغانستان حکومت ته يي توصيه وکړه چي دغې ملي موضوع ته خاصه توجه و کړي .

وروسته د ۱۹۵۵ کال لويي جرګي د افغانستان حکومت ته واك ورکړ چي د سينټو د نظامي اتحاديي د احتمالي حملي د مخنوي په خاطر دي د افغانستان له پاره وسله برابره کړي ، په دغه اساس د افغانستان حکومت د شوروي اتحاد او چکوسلواکيا څخه د نظامي مرستو غوښتنه و کړه . (٤١)

د پښتونستان موضوع د افغانستان د راتلونکو حکومتونو د خارجي سياست اساس و ګرځيدي د افغانستان د دغه سياست په مقابل کي د پاکستان د حکومت له خوا په وجه کي محصور افغانستان د ترانزيتي اموالو د نقل او انتقال په لاري کي ، رنګارنګ مشکلات ايجاد سوه چي افغانستان د خپل خارجي تجارت او انکشافي پروژو د سامان آلاتو د راوړلو له پاره مجبور سو چي يو بل همسايه هيواد شوروي

(c) ketabton.com: The Digital Library

اتحاد ته مراجعه و کړي . (٤٢)

۶ ـ د نظامي اتحاديو په وجه افغانستان تر فشارلاندي راغی

تر دوهم جهاني جنگ وروسته په آسيا کي لاندي دوي نظامي اتحاديي جوړي سوي چي هدف يي په دغي سيمي کي د شوروي اتحاد دنفوذ مخنيوی و ۰ د افغانستان دوه گاونډي هيوادونه لکه پاکستان او ايران د دغو اتحاديو غړي وو ۰ دواړوو نظامي اتحاديو په وچه کي محصور افغانستان له پاره ډيري سياسي او اقتصادي ستونزي پيدا کړي او د افغانستان د خارجي سياست په تغيير کي يي مؤثر رول ولوباوه ۰

۱ ـ د CENTO نظامي اتحاديه : په ۱۹۵۵ کال کي دعراق او ترکيي تر منځ يو نظامي تړون لاس ليك سو ، چي دبغداد د اتحاديي په نامه يي شهرت درلود۰ يو کال وروسته پاکستان ، ايران او انگريزان په دغي اتحاديي کي شامل سوه ۰ امريکا د مشاهد غړي په توگه د دغي اتحاديي سره همکاري کوله ۰ په ۱۹۵۸ کال په عراق کي نظامي کودتا و سوه په ۱۹۵۹ کال کي عراق د دغي اتحاديي څخه و وت او د اتحاديي مرکز انقري ته انتقال سو ، چي وروسته د سينتو يا مرکزي اتحاديي په نامه ياديدی . حسنين هيکل ليکي ، په هغه وخت کي چي په عراق کي کودتا وسوه جمال عبدالناصر په يوگوسلاويا کي و . دغي کودتا د سيمي حالات ډير بحراني کړه او ددي امکان موجود و چي امريکايان او انگريزان به خپلي قواوي په بيروت او عمان کي پلي کړي . د حالاتو سره د مقابلي په غرض جمال عبدالناصر سمدلاسه مسکو ته سفر وکړ. ده په مسکو کي د خرسچف د يوي پوښتني په جواب کي وويل چي ((موږ د عراق په کودتا خبروو او اوس د سينتو د اتحادي ټول اسناد د مصر لاس ته ورغلي دي)) شوروويانو غوښتل چي دغه اسناد دوی ته ورکړه سي ولي جمال عبدالناصر ونه منله . (٤٣)

امريکايانو غوښتل چي افغانستان هم د دغي اتحاديي غړی سي ، خو افغانستان د ايران او پاکستان سره په مناسباتو کي ستونزي در لودلي ۰ ايران د هلمند د رود د

(c) ketabton.com: The Digital Library

اوبو څخه ډيري اويه غوښتي په داسي حال کي چي افغانستان د ایران دا غوښتنه نه سوه پر ځای کولای ۰ پاکستان د پښتونستان پر موضوع باندي د افغانستان سره خبرو ته نه حاضریـدې ۰

د افغانستان سياسي موقف داو تر څو چي د ایران او پاکستان سره اوسني مشکلات موجود وي ، افغانستان نه سي کولای چي د دغو هیوادونو سره په اتحادیو کي شامل سي او افغانستان نه سي کولای چي د یوه جهاني قوت یعني شوروي اتحاد په مقابل کي و دریږي چي د هغه سره (۱٤۸۱) میله اوږد سرحد لري ۰

د سینتو نظامي اتحادیه د معینواهدافو له پاره چي امریکایانو او انگریزانو غوښتل . جوړه سوې وه ۰ خو د اتحادیي نورو غړو د غربي نړي اهداف په نظر کي نه نیول . دوی خپل اقتصادي او تخنیکي ودي ته متوجه وو ، نو څکه په۱۹٦۱ کال کي دغه اتحادیه منحله سوه او پر ځای يي د منطقوي انکشاف او همکارۍ اتحادیه .R.C.D جوړه سوه ، چي غړي يي ایران ، پاکستان او ترکيي هیوادونه وو ۰

په ۱۹٦۳ کال کي افغانستان د ایران څخه د اقتصادي مرستو غوښتنه و کړه ۰ ولي ایرانیانو افغانستان ته و ویل تر هغو چي افغانستان په (آر . سي. ډي .) کي شامل نه سي تر هغو به د افغانستان سره اقتصادي مرستي و نه سي ۰

۲ ـ دSEATO سیاتو نظامي اتحادیه په ۱۹٥٤ کال کي تاسیس سوه ، دا اتحادیه د آسیا د جنوب ختیز هیوادونو د مجموعي امنیت د پاره جوړه سوې وه ۰ پاکستان ، فلپین، تایلند ، استرلیا ، نیوزیلند ، امریکا ، انگریزان او فرانسي هیوادونه په دغي اتحادیي کي غړیتوب درلود ۰ ولي د سیمي مهمو هیوادونو لکه هند ، اندونیزیا ، برما او مالیزي په دغي اتحادیي کي نه وو شامل سوي . (٤٤)

د اتحادیي د یوه تړون پر اساس کمبودیا ، لاوس او جنوبي ویتنام ، د اتحادیي تر نظامي چتر لاندي راوړل سوي وو ۰ د ویتنام په جنگ کي د اتحادیي ټولو غړو د جنوبي ویتنام دفاع و نه کړه ، یوازي امریکا ، استرلیا ، نیوزیلند او فلپین جنوبي ویتنام ته عسکر و لیږل ۰

پاکستان د سیاتو د نظامي اتحادیي څخه ډیر مستفید سو ، پاکستان د اتحادیي په

(c) ketabton.com: The Digital Library

ټولو غړو دا و منله چي د ډيورنډ کرښه د پاکستان بين المللي سرحد دی ۰

په ۱۹۷۵ کال کي چي جنوبي او شمالي ويتنام سره يوځای سو ه په ۱۹۷۷ کال کي د سياتو اتحاديه منحله سوه . (٤٥)

۷ ـ د عدم انسلاک نهضت

د نړۍ تر استعمار لاندي سيمو کي د مظلوموانسانانو د وحدت او همکاري هڅي ډير اوږد او روښانه تاريخ لري ، چي دلته يي د ليکلو گنجايش نه سته ۰ تر جهاني دوهم عمومي جنگ وروسته د اندونيزيا په شمول په آسيا او افريقا کي ، ډير هيوادونه آزادی ته ورسيدل۰ د آزادۍ په وخت کي د اندونيزيا او هاليند د لښکرو تر منځ خونړي جگړه پيښه سوه ۰

د ۱۹٤۹ کال د جنوري په مياشت کي پنځلسو آسيايي هيوادونو په نوي ډلي کي يوه غونډه وکړه ۰ په دغي غونډي کي دغو هيوادونو فيصله وکړه چي د هالينډ په مقابل کي به واحد دريځ غوره کوي ۰ دغو هيوادونو دا فيصله هم وکړه چي په ملگرو ملتونو کي به د منځگړو په حيث خپلو همکاريو ته ادامه ورکوي۰ دغو هيوادونو د نړي د ستونزو د حل په لاره کي مخصوصا د کوريا د جنگ په ختمولو کي فعاله برخه واخستله ۰ د هند صدر اعظم جواهر لال نهرو ، د اول وار له پاره د هيوادونو دغي همکاري ته د مثبتي بي طرفي نوم ورکړ . (٤۶)

د اندونيزيا صدر اعظم Ali Sastromidjojo لومړني دولتي مشر و چي په ۱۹۵۳ کال د اگست په مياشت کي د خپل هيواد په پارلمان کي د اسيايي او افريقاني هيوادونود ښي همکاري غوښتنه و کړه ۰ د دغي وينا پر اساس د ۱۹۵٤ کال د اپريل په مياشت کي د اندونيزيا ، هند ، پاکستان ، سيلون او برما صدر اعظمانو ، د کولمبو په ښار کي يوه غونډه وکړه هلته۰دوی فيصله وکړه چي يوه بله غونډه به د اندونيزيا د Bogor په ښار کي وکړي ۰

د بوگور په غونډي کي تصميم و نيول سو چي د باندونگ کنفرانس ته ځني اسيايي او افريقاني هيوادونه را و بلل سي او لاندي ټکو ته بايد توجه و سي :

(c) ketabton.com: The Digital Library

د دريمي نړۍ پر پرابلمونو به خبري کيږي ـ پر نژادي توپير او استعمار باندي به بحث کوي ـ د اسيايي او افريقايي هيوادونو تر منځ به همکاري جلبوي او د نړۍ د سولي سره به مرسته کوي ۰

د ۱۹۵۵ کال د اپريل د مياشتي د ۱۸ تر ۲٤ نيټي پوري د اندونيزيا د Bandung په ښار کي لاندي ۲۷ هيوادونو د باندونګ په تاريخي غونډي کي برخه واخسته ۰

افغانستان ، برما ، کمبوديا ، سيلون ، چين ، مصر ، حبشه ، ګولد کوست ، هند ، اندونيزيا ، ايران ، عراق ، اردون ، لاوس ، لبنان ، لبيريا ، نيپال ، شمالي ويتنام ، پاکستان ، فلپين ، سعودي عربستان ، سودان ، سوريه ، تايلند ، ترکيه ، جنوبي ويتنام او يمن . (٤٧)

د باندونګ په کنفرانس کي افغانستان فعاله برخه واخسته په دغه کنفرانس کي د افغاني هيات مشري ، سردار محمد نعيم خان پر غاړه درلوده ۰

د ګډ ژوند پنځه اصلونه چي د باندونګ د کنفرانس له خوا تصويب سوه په لاندي ډول وو :

١ ـ يو د بل د خاوري بشپړتيا او ملي حاکميت ته به احترام کوي

٢ ـ يو پر بل به تعرض نه کوي

٣ ـ يو د بل په کورنيو چارو کي به مداخله نه کوي

٤ ـ يو د بل سره به مرسته کوي

٥ ـ په سولي کي به ژوند سره کوي

دلته دا خبره د يادولو وړ ده چي پورته اصلونه يو کال پخوا د ١٩٥٤ کال د اپريل د مياشتي پر ٢٩ نيټي ، د تبيت په مورد کي د جواهر لال نهرو او چو وين لای له خوا دغه پنځه اصلونه منل سوي وو ۰

حسنين هيکل په خپل اثر کي ليکي چي ((ټاکل سوي وه چي د ١٩٥٦ کال د مارچ په مياشت کي د آسيايي او افريقايي هيوادونو د غورځنګ دوهمه غونډه ء دوهم باندونګ ء په الجزاير کي جوړ سي . شورويانو ادعا کوله چي دوی يو آسيايي هيواد دی او بايد د الجزاير په غونډي کي برخه واخلي ، ولي چينايانو به ويل چي شوروي

(c) ketabton.com: The Digital Library

اتحاد يو اروپايي هيواد دی او په دغه کنفراس کي د ګډون حق نه لري ، چي په دغه وجه ددغه غورځنګ غړي پر دوو ډلو وويشل سوه . د چين صدر اعظم چاوان لای په کنفرانس کي د برخي اخستلو له پاره قاهري ته رسيدلې و چي د جون د مياشتي پر ۹ ۱ نيټي هواري بومدين د بن بلا پر ضد په الجزاير کي کودتا وکړه او د آسيايي او افريقايي هيوادونو د غورځنګ دغه غونډه و ځنډيدله)) (٤ ٨)

شپږ کاله وروسته د ۱۹٦۱ کال د سبتمبر د مياشتي په لومړي ورځ د ناپيلو هيوادونو بل کنفرانس د يوګوسلاويا په مرکز بلګراد کي جوړ سو ۰ په دغه کنفرانس کي د افغاني هيات مشري محمد داود خان پر غاړه درلوده ۰

د بلګراد کنفرانس د سيمي پر اساس نه بلکه د عدم انسلاك د اصولو پر اساس جوړ سوی و۰ هغه هيوادونه چي د نظامي اتحاديو غړي وو دغه کنفرانس ته دعوت نه سوه ۰ د افريقا هغه هيوادونه چي د فرانسي سره يي نژدي اړيکي درلودل په دغه کنفرانس کي د اشتراك څخه محروم سوه ۰ پاکستان او ايران دواړه ، کنفرانس ته و نه بلل ســوه ۰

د بلګراد په کنفرانس کي د اشتراك له پاره د استريا ، سويدن ، آيرليند او لاتيني امريکا څلوروو هيوادونو ته بلن ليکونه استول سوي وو ۰ د دغو هيوادونو څخه کيوبا يو لوی هيات کنفرانس ته ليږلې و ۰ برازيل ، بولوويا او اکوادور ، د مشاهد غړو په ډول په کنفرانس کي برخه واخسته ۰

د بلګراد په کنفرانس کي لاندي ٢٤ هيوادونو ګډون در لود :

افغانستان ، د الجزائر جلاوطن حکومت ، برما ، کمبوديا ، ګيني ، کيوبا ، قبرس ، حبشه ؛ ګانا ، ګيني ، هند ، اندونيزيا ، عراق ، لبنان ، مالي ، مراکش ، نيپال ، سعودي عربستان ، سوماليه ، سودان ، تونس ، عربي امارات ، يمن او يوګوسلاويا . (٤ ٩)

اوس دغه کنفرانس ۳ ۱ ۱ اصلي او ۳ ۱ مشاهد او ۲ ۷ ميلمانه غړي لري اوس د دغه نهضت په کنفرانس کي ٤ ۲ بين المللي مؤسسي برخه اخلي چي د هغو د جملي څخه ٦ مشاهدي او ۸ ۱ ميلمني مؤسسي دي ۰ (٥ ۰)

(c) ketabton.com: The Digital Library

۸ ـ د شورا لنډه تاریخچه

د افغانستان لومړي شورا په ۱۹۳۰ کال د سبتمبر په میاشت کي د محمد نادر خان د سلطنت په وخت کي جوړه سوی وه ، دغي شورا (۱۱۱) غړي درلودل . د شورا ریس عبدالاحد خان مایار د پاچا له خوا انتصاب کړ سو ، پر دغه انتصاب باندي مشهوره ملي مبارز د کندهار وکیل اروانښاد عبدالعزیز خان الکوزي اعتراض وکړ ، او ده د شورا د ریس ټاکل د کیلانو خپل کار بللی و ، چي ددغه اعتراض په وجه بابا عبدالعزیز خان د شورا د غړیتوب څخه و ایستل سو ، په سر کي دی خارجه وزارت ته ولیږل سو او وروسته بندي کړ سو او (۱۳) کاله په محبس کي پاته سو او هلته یي ډیري روحي او جسمي شکنجي ولیدلي (۵۱)

د شورا اوومه دوره د افغانستان د پارلماني مبارزاتو په تاریخ کي خانګړی ځای لري ددغي دوري د ملي مبارزینو شمیر (۵۰) کسانو ته رسیدی . پوهاند عبدالحی حبیبي میر غلام محمد غبار ، ګل پاچا الفت او عبدالرحمن محمودي په دغي دوري کي وکیلان وو . د اوومي دوري ریس عبدالهادي خان داوي و .

د شورا لومړی ۱۱ دوري هره یوه د (۳) کلونو له پاره وه ، تر ۱۹٦٤ کال وروسته د دیموکراسی په دوري کي ، شورا به (ولسي جرګي او مشرانو جرګي) دواړو ته ویل کیدل ، چي (۱۲) او (۱۳) تقنیني دوري به د (٤) کلونو له پاره وي . په دغو دوو تقنیني دورو کي به د ولسي جرګي د غړو شمیر (۲۱٦) وکیلان وو .

د شورا او ولسي جرګو ریسان لاندي کسان وو :

عبدالاحد خان مایار ، عبدالهادي خان داوي ، عبدالرشید خان الکوزی ، محمد نوروز خان ، ډاکټر عبدالظاهر او ډاکټر محمد عمر وردګ .

د شورا دغه ۱۳ تقنیني دوري د محمد داود خان په کودتا سره پای ته ورسیدلي

د لومړي فصل یادداشتونه

۱ ـ مروت ، فضل الرحیم ، په افغانستان کي د کمونیزم ظهور او تکامل ، د کتاب د

(c) ketabton.com: The Digital Library

مقدمي څخه ۰

۲ ـ غبار ، میر غلام محمد ، افغانستان در مسیر تاریخ ، لومړی ټوك، مخ ٤ ٤ ٤

۳ ـ همدا اثر ، مخ ٤ ٤ ٤

٤ ـ همدا اثر ، مخ ۶ ٤ ٤

۵ ـ همدا اثر ، مخ ۷

۶ ـ همدا اثر ، مخ۵ ٤ ٤

۷ ـ مروت ، پورته یاد شوي اثر، مخونه د ۷ څخه تر ۹ پوري

۸ ـ غبار ، پورته یاد شوي اثر ،مخ ۷ ۸ ۶

۹ ـ همدا اثر ، مخ ۸ ۸ ۶

۱۰ ـ کاکړ ، محمد حسن ، سیاسي تاریخ... مخ ۱ ۱ ۱

۱ ۱ ـ سایکس ، پرسي ، د ډیورنډ بیوگرافي ، مخونه ۲۰۵ څخه تر۲۱۷

۱ ۲ ـ مروت ، ذکر شوي اثر ، مخ ۲ ۳

۱ ۳ ـ غبار ، ذکر شوي اثر ، مخ ۲ ۹ ۶

۱ ٤ ـ مروت ، ذکر شوي اثر ، مخ ۱ ۳

۱ ۵ ـ کاکړ ، ذکر شوي اثر ، مخ ۲ ۱ ۱

۱ ۶ ـ همدا اثر ، مخ ۱ ۶ ۱

۱ ۷ ـ غبار ، ذکر شوي اثر ، مخ ۰ ۹ ۶

۱ ۸ ـ همدا اثر ، مخ ۶ ۹ ۶

۱ ۹ ـ مروت ، ذکر شوي اثر ، مخ ۱ ۳

۲ ۰ ـ مبارز، عبدالحمید ، تحلیل واقعات سیاسي افغانستان ، مخ ۱ ۸ ۲

۲ ۱ ـ پولادا ، افغانستان او امریکا ، مخ ۶ ۳

۲ ۲ ـ همدا اثر ، مخ ۸ ۳

۲ ۳ ـ همدا اثر ، مخ ۰ ٤

۲ ٤ ـ همدا اثر ، مخ ۱ ٤

۲ ۵ ـ مروت ، ذکر شوي اثر، مخ ۰ ۷ ۲

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲ ۶ ـ مروت ، همدا اثر ، مخونه د ۰ ۷ ۲ څخه تر ۱ ۷ ۲

۲ ۷ ـ همدا اثر ، مخ ۰ ۷ ۲

۲ ۸ ـ همدا اثر ، مخ ۱ ۷ ۲

۲ ۹ ـ همدا اثر ، مخ ۱ ۷ ۲

۳ ۰ ـ همدا اثر ، مخ ۲ ۷ ۲

۳ ۱ ـ همدا اثر ، مخ ۳ ۷ ۲

۳ ۲ ـ همدا اثر ، مخ ۳ ۷ ۲

۳ ۳ ـ همدا اثر ، مخ ۶ ۰ ۳

۳ ٤ ـ همدا اثر ، مخ ۳ ۷ ۲

۳ ۵ ـ همدا اثر ، مخ ۳ ۷ ۲

۳ ۶ ـ همدا اثر ، مخ ۳ ۷ ۲

۳ ۷ ـ نعیم ، محمد عزیز، د مجاهد ولس د ۱۹۹٦ کال د جولای د میاشتي گڼه

۳ ۸ ـ نعیم ، د مجا هد ولس د ۱۹۹٦ کال د سبتمبر د میاشتي گڼه

۳ ۹ ـ همدا اثر ۰

٤ ۰ ـ خلمي ، محمد ولـي ، د افغا نستان او روسیي د سیا سي روابطو لنډه تاریخچه مخ ۰ ۸ ۱

٤ ۱ ـ غوث ، عبدالصمد ، د افغانستان سقوط ، مخ ۳ ۷

٤ ۲ ـ مبارز ، ذکر شوې اثر مخ ۱ ۸ ۲

٤۳ ـ هیکل ، حسنین ، ابوالهول او کمیسار، د محمد آصف اکرام ژباړه په ۱۹٦۷ کال کي خپور شوی ، مخونه ۶ ۹ تر٤ ۰ ۱

٤ ٤ ـ د امریکا دایرت المعارف ، شپږم ټوك ، مخ ۷ ۸ ۱

٤ ۵ ـ همدا اثر ، ټوك ۵ ۲ مخ ۲ ٤ ۳

٤۶ ـ د مارلین لورانس تصحیح ، بیطرفي او عدم انسلاك ، مخ ٤

٤ ۷ ـ همدا اثر ، مخ ۶ ٤ ۲

٤ ۸ ـ هیکل ، ذکر سوې اثر مخ ۱ ۵ ۱

(c) ketabton.com: The Digital Library

۴۹ ـ د لورانس ذکر شوې اثر ، مخ ۹ ۴ ۲

۵۰ ـ د نانا سفرنا ؛ د خطابي متن ، د عدم اسلاك نهضت ، مخ ۲

۵۱ ـ غبار ـ ذکر شوی اثر ـ مخ ۱۰۴ دوهم ټوك

دوهم فصل

ب : د محمد داود خان د صدارت دوره

۱ ـ د محمد داود خان حکومت

۱۹۵۳ ـــ ۱۹۶۳

اروابناد محمد داود خان د سردار محمد عزیز خان زوی دی ، په ۱۹۰۹ کال په کابل کي زیږیدلی دې ۰ ده متوسطه تحصیلات د استقلال په لیسي کي سر ته رسولي دي ۰ په فرانسي کي یي د مهندسي په څانگي کي درس ویلې دې او د کابل په نظامي تعلیمگاه کي یي نظامي زده کړه کړي ده ۰

دی په ۱۹۳۴ کال د مشرقي د ولایت ، نایب الحکومه سو ۰ په ۱۹۳۵ کال د کندهار د ولایت د نایب الحکومه په حیث مقرر سو ، د ۱۹۳۹ کال څخه تر ۱۹۴۷ کال پوري د مرکزي قواوو قوماندان و ۰ په ۱۹۴۸ کال کي د یوه کال له پاره داخله وزیر سو ، دڅه مودي له پاره په پاریس کي افغاني سفیرو . د ۱۹۴۹ کال څخه تر ۱۹۵۳ کال پوري دشاه محمود خان په کابیني کي ددفاع وزیر و ۰

محمد داود د ۱۹۵۳ کال د سبتمبر پر شپږمي نیټي ، د کابیني په جوړولو مؤظف

(c) ketabton.com: The Digital Library

کړ سو ۰ دی یو وطن پرست او د عیاشۍ او رشوت خوري څخه یو مبرا افغان و ، صادق مسلمان او ډیر باتقوا و ۰ دی د رهبري سوي اقتصاد طرفدار و او په عین حال کي یي زمینداري او خصوصي سرمایه داري هم تقویه کوله ۰ دی د هغو کسانو سره چي امتیازات یي د خان له پاره غوښتل ښه نه و ، حتي ده د خپل فامیل د امتیازاتو سره مخالفت کاوه ، ده د خپل نامه څخه د والاحضرت لقب رسما لیري کړی و ۰

محمد داود خان غوښتل چي د افغانستان څخه یو مترقي ، د سیاسي ، اقتصادي او اجتماعي پلوه پر خپلو پښو ولاړ هیواد جوړ سي ۰ ده غوښتل چي په هیواد کي دي افراط او تفریط ورك سي او د ژوندانه په وسیلو کي د منظمو اقتصادي او سیاسي پلانونو په جوړولو سره تعدیلات منځ ته راسي .

په خارجي سیاست کي ده د افغانستان د گوشه گیرۍ او عنعنوي منزوي سیاست څخه د نیکمرغه او هوسا ژوند کولو په هڅه مخ واړاوه . (۱)

په دغه وخت کي چي محمد داود خان د افغانستان صدر اعظم سو په نړۍ او سیمي کي ډیر لوی او عظیم تحولات رامنځ ته شوي وو ۰

د دوهم جهاني جنگ په نتیجه کي المان ، جاپان او ایتالیا ماته و خوړله ، د نړی دوه نور استعماري قوتو نه لکه انگریزان او فرانسه په جنگ کي ډیر متضرر سوه او خپل مستعمرات یي له لاسه ورکړه ۰ دوو نورو جهاني قوتونو لکه امریکا او شوروي اتحاد په نړی کي ظهور و موند۰

امریکا چي د جنگ د میدان څخه لیري و ، په جنگ کي ډیر متضرر نه سو ۰ امریکا د لویدیزي اروپا د هیوادونو په حمایه او آزادولو کي لویه برخه واخسته ۰ د جاپان د یوریشیما او نگا سا کي پر ښارونو یي اتومي وسله استعمال کړه او جاپان یي د جگړي پریښوولو ته مجبور کړ ۰ په جنوب ختیز کي یي تر فلیپین پوري د جاپان متصرفات و نیول.۰

شوروي اتحاد هم د یوه فاتح هیواد په بڼه پر ختیزي اروپا او نیمایي کوریا باندي مسلط سو ۰ چین چي د شوروي اتحاد متحد و هغه هم پـه دغـه وخت کـي خپل انقلاب ثمر ته ورساوه . (۲)

(c) ketabton.com: The Digital Library

امريكا او شوروي اتحاد چي په دوهم جهاني جنگ کي سره متحد وو تر جنگ وروسته پر جهاني مسايلو يو د بل رقيبان سول ، هر يوه غوښتل چي د نړي هيوادونه تر خپل سياسي او اقتصادي نفوذ لاندي ورولي ۰

د انگريزانو د دوهم جهاني جنگ د وخت صدر اعظم Wiston Churchill د ۱۹٤٦ کال د مارچ د مياشتي پر پنځمي نيټي ، د امريکا د ء مزوري ء د ايالت په ويستمنستر کالج کي په خپل يوي مشهوري وينا کي چي د وسپنيزه پردې په وينا شهرت لري ، د نړي ټول هيوادونه د کمونيزم راتلونکو خطرونو ته متوجـه کړه ۰ چـې تـر دغـــي ويـنـاوروسته په نړي کي سوړ جنگ پيل سو . (۳)

امريکايانو د لويديزي اروپا د بيا ودانولو له پاره د مارشال پلان جوړ کړ ، چي د دغه پلان په وسيله يي په لږ وخت کي يعني د ۱۹٤۷ کال څخه تـر ۱۹۵۲ کال پوري جنگ زپلي لويديزه اروپا پر خپلو پښو و دروله۰

امريکايانو د دي له پاره چي په نړي کي د شورويانو د نفوذ او پراختيا مخه و نيسي ، د شوروي اتحاد پر شا او خوا يي دNATO, SEATO,CENTO نظامي اتحاديي جوړي کړي دا اتحاديي د غربي اروپا ، منځني آسيا او د آسيا تر جنوب ختيز پوري د يوه ځنځير په شکل سره تړلي سوي وې ، چي پاکستان او ترکيه د دغه ځنځير د اتصال کړي وې۰ شورويانو د ناتو د اتحاديي سره د مقابلي له پاره ، د ختيزي اروپا د هيوادونو په گډون د وارسا نظامي اتحاديه جوړه کړه ۰

د بلي خوا څخه تر جهاني جنگ وروسته ډير آسيايي او افريقايي هيوادونه چي پخوا د اروپايانو تر استعمار لاندي وو ، آزادي ته و رسيدل ، په دغو خپلواکو هيوادونو کي ډير تکړه ملي مبارزين لکه د مصر جمهور رئيس جمال عبدالناصر ، د اندونيزيا جمهور رئيس عبدالرحيم سوکارنـو او د هند صدر اعظم جـواهـر لال نهرو قـدرت تـه و رسيدل ۰

نوو آزاد سوو هيوادونو د خپل اقتصادي پرمختيا او ملي حاکميت د خوندي ساتلو له پاره فيصله و کړه چي د ختيز او لويديز قوتونو په نظامي او مفکوروي ډلو تپلو کي نه شامليږي ۰ او د خان له پاره يي د عدم انسلاك لاره غوره کړه ، دوی په دي فکر کي

(c) ketabton.com: The Digital Library

سوه چي آزاد شوي هیوادونه باید یو د بل سره نژدي سي ، آزاد قضاوت ولري او په جهاني مسایلو کي فعاله برخه واخلي ۰ په دغه اساس د عدم انسلاك د نهضت لومړې غونډه په ۱۹۵۵ کال کي په باندونگ کي جوړه سوه ۰

په شوروي اتحاد کي چي د ستالین تر مړیني وروسته یو څه تحولات راغلي وو ، دوی نوو آزاد سوو هیوادونو ته د نژدیوالي په غرض ، په خپل خارجي سیاست کي د گډ ژوند پالسي غوره کړه ۰ څرنگه چي د عدم انسلاك مفکوره د خارجي استعمار او استثمار پر ضد مفکوره وه او په نظامي اتحادیو کي د شمول مخالف و ، نو دا دواړه ټکي د شورویانو د تائید وړ وو خو غربي هیوادونو دا دواړه ټکي په خپل ضد بلل ۰ شورویانو د ناپیلو هیوادونو سره اقتصادي او فرهنگي مرستي پیل کړي او د دغه نهضت د پیاوړي کولو له پاره یي ډیري هلی ځلی و کړي ۰

د دوهم جهاني جنگ په نتیجه کي د هند نیمه وچه هم آزاده سوه ، او د هند او پاکستان هیوادونه هم جوړ سوه ۰ خرنگه چي د نړي په ډیرو سیمو کي د انگریزانو ځای امریکایانو و نیوې نو په دغه اساس پاکستان د امریکا یو متحد هیواد سو ۰

په دغي مرحلي کي افغانستان د دوو لویو قطبونو تر منځ چي امریکا او شوروي اتحاد وو واقع سو ۰ افغانستان ته ډیره مشکله سوه چي یوي خوا ته ولاړ سي او د بل جهاني قوت په مقابل کي و دریږي ۰ د پورته ذکر سوو علتونو په وجه ، افغانستان خپل پخواني خنثي عنعنوي خارجي سیاست پریښووی ، او د نوو آزاد سوو هیوادونو په ډله کي و درید او په ۱۹۵۵ کال کي یي د باندونگ په کنفرانس کي فعاله برخه واخستله ۰

خرنگه چي په دغه وخت کي د سیمي سیاسي او نظامي حالاتو تغییر کړې و ، افغانستان د خپل استقلال ، د خاوري تمامیت او ملي امنیت د ساتلو له پاره مجبور سو چي د امریکا څخه د وسلو د رانیولو غوښتنه و کړي ، ولي امریکا ، افغانستان ته د نظامي مرستو د ورکولو څخه ډډه و کړه ۰ دوی افغانستان ته و ویل ، ترهغو چي افغانستان د پاکستان سره مخالف وي ، امریکا د افغانستان سره نظامي مرستي نه سي کولای۰

(c) ketabton.com: The Digital Library

په ۱۹۵٤ کال کي د امريکا د جمهور رئيس مرستيال Richard Nixon افغانستان ته سفر و کړ او د افغانستان سره يي د نظامي مرستو مخالفت اعلام کړ او د امريکا مرستي يوازي د هلمند د ناوي د انکشاف مرستو ته محدودې پاته سو ي ٠

د امريکا د خارجه وزارت مرستيال George Mcghee په خپل کتاب کي ليکلي دي چي ((په ۱۹٥۱ کال کي سردار محمد نعيم خان ما ته و ويل چي زه نن د دي له پاره ستا دفتر ته راغلی يم چي د نظامي مرستو په ارتباط ستاسي سره خبري وکړم ، چي که امريکا د افغانستان له پاره نظامي مرستو ته حاضر نه سي ، افغانستان مجبوره دې چي د نظامي مرستو له پاره د شورويانو سره خبري و کړي) دی اضافه کوي چي (ما سمدلاسه خپل سکرتر ته و ويل چي د شوروي اتحاد د سفارت د تليفون نمره پيدا کړي او ما ته يي راکړي ، ده دا کار و کړ ٠ ما د شوروي د سفارت د تليفون نمره پر کاغذ و ليکله او هغه مي سردار محمد نعيم خان ته ورکړه)) (٤)

افغانستان د امريکا څخه تر هغه وخته مخ وانه ړاوه ، تر څو چي امريکا د افغانستان مخالف هيواد ، پاکستان سره ډيري نظامي او نوري مرستي و کړي .

د امريکا خارجه وزير John Foster Dulles چې د عدم انسلاك د نهضت دښمن و ، په ۱۹٥٦ کال د جون د مياشتي پر ۹ نيټي په يوگوسلاويا کي وويل ((هر هغه هيواد چې د امريکا ملگرې نه وي هغه هيواد د امريکا دښمن دی)) دده په قول تر هغو چي افغانستان د سينټو د اتحاديي غړی نه سي ، امريکا افغانستان د خپل ملگرو په ليست کي نه شامل‌وي٠

محمد داود خان په ډيره ميړانه مقاومت و کړ او د نړي د ناپيلو هيوادونـو سره و دريد او په دي لاري کي يي لوی گامونه واخستل ٠ دی مجبور سو چي د مرستو له پاره شوروي اتحاد ته مخ واړوي ٠ ده په ۱۹٥۳ کال کي د شوروي اتحاد صدر اعظم بولگانين او د کمونست گوند منشي خرسچف افغانستان ته دعوت کړه ٠ شوروي اتحاد سل مليونه ډالره په دوه نيم فيصده تکتانه ، افغانستان ته پور ور کړ٠ افغانستان لومړنی اقتصادي پلان پيل کړ ، چي په هغه کي د کابل د ښار د سړکانو قير ، د څښلو د اوبو شبکي، د کابل د سيلو اعمار ، د جنگلك فابريکي ، د اوبو بندونه ، د برق

(c) ketabton.com: The Digital Library

توليدات ، د لويو لارو جوړول، د سالنګ تونل ، د کابل هوايي ميدان او څو نوري پروژې جوړي سوي ۰

وروسته تر هغه دوهم اقتصادي پلان ته توجه و سوه ، د دغه پلان د تطبيق له پاره د فني پرسونلو او متخصيصينو کمبود و ۰د دغي نقيصي د رفع کولو له پاره د معارف ډير فارغان د تحصيل په غرض شوروي اتحاد او د شرقي اروپا نورو هيوادونوته د تحصيل له پاره واستول سول ۰ او په عين حال کي افغاني محصلين ، هند او غربي اروپا ته هم و ليږل سول ۰ محمد داود خان غوښتل چي د ټولو هيوادونو سره ، ښه مناسبات ولري خو څني هيوادونه د امريکا تر تاثير لاندي وو ، نو څکه يي د افغانستان سره لازمي مرستي نه کولي . (٥)

په ۱۹٥٥ کال کي د پاکستان مرکزي حکومت ، په لويديز پاکستان کي يو يونټ اعلان کړ ، په دغه يونټ کي صوبه سرحد او بلوچستان دواړه په پنجاب پوري وتړل سول . په کابل ، جلال آباد او کندهار کي د يو يونټ پر ضد مظاهري و سوي او مظاهره کونکي د پاکستان په سفارت ورننوتل ، د سفارت ښيښي يي ماتي کړي او د هغه هيواد بيرغ ته يي اور واچاوه۰

پاکستان په مقابل عمل لاس پوري کړ، پاکستانيان په پيښور کي په افغان بيلډينګ ورننوتل او د هغي وداني په دهليزو نو کي يي د تفنګچي فيرونه وکړه۰

دلته دامطلب د ليکلو وړ دې چي په (افغان بيلډنګ) کي د افغاني قونسلګرۍ او وکالت التجاري دفترونه وو ، د پاکستانيانو تر تجاوز وروسته افغان بيلډنګ بې د مرکز د اجازي څخه په پيښور کي د افغاني مامورينوله خوا رنګ او ترميم کړ سو چي په دغه وجه د تجاوز آثار د منځه ولاړه ۰ په پيښور کي د افغاني مامورينو دغه عمل د خارجه چارو د وزارت د انزجار باعث سو ، خارجه وزارت د عبدالرحمن پژواک په مشري يو هيأت پيښور ته وليږې ، د تحقيق په وخت کي قونسل غلام حسن ساپې د ملامتې با ر پر وکيل التجار عبدالرزاق فراهي واچاوه او وکيل التجار د سردار محمد نعيم خان تر ډير قهر او غضب لاندي راغی او د کاره څخه ليري کړ سو .

د دغه کال د سبتمبر په مياشت کي د سعودي عربستان ، مصر او عراق د دوستانه

(c) ketabton.com: The Digital Library

هڅو په نتيجه کي ، په کابل ، جلال آباد او پيښور کي د افغانستان او پاکستان بيرغونه د دواړو هيوادونو د ګړ هيات له خوا ، جګ کړل سوه٠

په ١٩٥٥ کال کي په کابل کي يوه لويه جرګه جوړه سوه ، دغي لويي جرګي حکومت ته توصيه وکړه چي د نظامي اتحاديو د احتمالي تجاوز د مخنيوي په خاطر بايد د افغانستان اردو تقويه سي ٠ دغي لويي جرګي د افغانستان د خارجي سياست په تغيير کي مهم رول ولوباوه٠

په ١٩٥٦ کال د آګست د مياشتي پر ٢٥ نيټي د وسلو اخستلو لومړي قرار داد د شوروي اتحاد او چکوسلواکيا سره لاس ليك سو ٠

په ١٩٥٦ کال کي د افغانستان او چين تر منځ سياسي مناسبت ټينګ سوه ، د چين هيواد د افغانستان سره اقتصادي او تخنيکي مؤثري مرستي وکړي ٠

په ١٩٥٦ کال کي د افغانستان او امريکا تر منځ د هلمند د ناوي د پراختيا له پاره د يو نيم مليونودالرو په اندازه د يوه پور قرار داد لا س ليك سو ٠

په ١٩٥٨ کال کي غربي المان د افغانستان سره د قدر وړ مرستي وکړي ٠

په ١٩٥٨ کال کي صدر اعظم محمد داود خان ، امريکا ته سفر و کړ ٠ ده هيله درلوده چي امريکا به افغانستان ته نظامي مرستي ورکړي ، ولي امريکا پر خپل موقف ټينګ پاته سو او د افغانستان سره يي نظامي مرستي و نه کړي ٠

په ١٩٥٩ کال کي افغانستان د فرانسي او جاپان ، او په ١٩٦٠ کال کي د ايتاليا سره اقتصادي او فرهنګي قرار دادونه لاس ليك کړه ٠

د ١٩٥٩ کال د نومبر په مياشت کي د امريکا جمهور رئيس ايزن هاور کابل ته سفر و کړ ٠

په ١٩٦١ کال کي محمد داودخان د ناپيلو هيوادونو په غونډي کي چي په بلګراد کي جوړه شوي وه ، برخه واخستله ٠

د امريکا په مرستو کي د کابل ـ کندهار او سپين بولدك د لويو لارو ساختماني چاري ، د کابل ـ تورخم لويه لاره ، د کابل پوهنتون وداني او د هلمند د ناوي د پراختيا پروژي شاملي وي ٠

(c) ketabton.com: The Digital Library

افغانستان ته د شوروي اتحاد د پورونو اندازه د ١٩٥٦ کال څخه تر ١٩٦٥ کال پوري ، یونیم ملیاردو دالرو ته ورسیده . (۶)

په پای کي دا مطلب د ذکر وړ دي چي د افغانستان په دوهم اقتصادي پلان کي د تیلو او گازو تولید ته د اولیت حق ورکړ سو ۰

د محمد داود خان د حکومت ترکیب

صدر اعظم	محمد داود خان	۱۹۶۳_۱۹۵۳
لومړي مرستیال	علي محمد خان	۱۹۶۳_۱۹۵۳
دوهم مرستیال	سردار محمد نعیم	۱۹۶۳_۱۹۵۳
خارجه وزیر	سردار محمد نعیم	۱۹۶۳_۱۹۵۳
د دفاع وزیر	جنرال محمد عارف	۱۹۵۴_۱۹۵۳
	محمد داود خان	۱۹۶۳_۱۹۵۴
داخله وزیر	محمد داود خان	۱۹۵۵_۱۹۵۳
	عبدالحکیم شاه عالمي	۱۹۵۸_۱۹۵۵
	سید عبدالله خان	۱۹۶۳_۱۹۵۸
عدلیه وزیر	نه و	۱۹۵۵_۱۹۵۳
	سید عبدالله خان	۱۹۶۳_۱۹۵۵
د مالیي وزیر	عبدالملك عبدالرحیمزي	۱۹۵۷_۱۹۵۳
	عبدالله ملکیار	۱۹۶۳_۱۹۵۷
د تجارت وزیر	عبدالرؤف حیدر	۱۹٥٤ _ ۱۹۵۳
	عبدالملك عبدالرحیمزي	۱.۹۵۷_۱۹۳٥٤
	عبدالله ملکیار	۱۹۵۸_۱۹۵۷
	غلام محمد شیرزاد	۱۹۶۳_۱۹۵۸

(c) ketabton.com: The Digital Library

د پوهني وزير	ډاکټر عبدالمجيد خان	١٩٥٣ـ١٩٥٥
	ډاکټر علي احمد پوپل	١٩٥٥ـ١٩٦٣
د فوايد عامي وزير	عبدالحکيم شاه عالمي	١٩٥٣ـ١٩٥٥
	محمد کبير خان	١٩٥٥ـ١٩٦٣
د روغتيا وزير	ډاکټر غلام فاروق خان	١٩٥٣ـ١٩٥٥
	ډاکټر عبدالظاهر خان	١٩٥٥ـ١٩٥٨
د مخابراتو وزير	عبدالحکيم شاه عالمي	١٩٥٣ـ١٩٥٤
	محمد مريد خان	١٩٥٤ـ١٩٦٣
دکانو وزير	ډاکټر محمد يوسف خان	١٩٥٣ـ١٩٦٣
د کرني وزير	مير محمد يوسف خان	١٩٥٣ـ١٩٥٨
	غلام حيدر عدالت	١٩٥٨ـ١٩٦٣
د مطبوعاتو مستقل رئيس	صلاح الدين سلجوقي	١٩٥٣ـ١٩٥٥
	محمد هاشم ميوند وال	١٩٥٥ـ١٩٥٦
	سيد قاسم رشتيا	١٩٥٨ـ١٩٦٠
	محمد آصف سهيل	١٩٦٠ـ١٩٦٣
د پلان وزير	محمد داود خان	١٩٥٧ـ١٩٦٣
د قبايلو مستقل رئيس	سيد شمس الدين مجروح	—— ——

(٧)

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲ ـ د صدارت څخه د محمد داود خان استعفا

د ۱۹۶۳ کال د مارچ د میاشتي ۷ نیټه

ډیر افغانان د محمد داود خان د استعفا دلیل دا بولي چې د افغانستان د صدارت په چوکي کي د پاچا اکاګان او د اکا زامن په نوبت مقرریدل ، چي تر محمد داود خان وروسته د مارشال شاه ولي خان د زوی ، سردار عبدالولي نوبت و او محمد داود خان نه غوښتل چي سردار عبدالولي د افغانستان صدر اعظم سي ، نو ده پاچا ته پیشنهاد وکړ چې د ۱۹۳۱ کال پر اساسي قانون تجدید نظر وسي ، په هیواد کي دي دیموکراسي راسي او خلګو ته دي د حزب جوړولو اجازه ورکړه سي ۰

دغه ډله افغانان په دي عقیده هم دي ، چي د دیموکراسي په صورت کي به محمد داود خان یو لوي حزب جوړ کړي وای او د دغي لاري بـه دې بیرتـه قدرت تـه رسیدلې وای او د یوه ملي قاید په څیر به یي د ډیر وخت له پاره قدرت انحصار کړې وای ۰ (په ۱۹۵۹ کال کي محمد داود خان د حقوقو د پوهنځي د شاګردانو په یوي ټولني کي چې زه هم هلته حاضر وم ، و ویل چي اوس د دي وخت رارسیدلې دې چي په هیواد کي د اقتصادي تحولاتو تر څنګ ، اجتماعي تحولات هم راوړل سي .)

محمد داود خان د ۱۳٤۱ ه .ش . کال د سرطان د میاشتي پر ۹ نیټي (۱۹۶۲)کال اعلیحضرت محمد ظاهر شاه ته یو پیشنهاد و ړاندي کړ ، ده پر اساسي قانون داسي تجدید نظر پیشنهاد کړې و :

۱ ـ د قانون پوهانو یوه ټولنه دي جوړه سي ، چي د مشروطه شاهي پر اساس ، پر اساسي قانون باندي د سره کتنه وکړي او د اساسي قانون نوي مسوده دي ، حکومت ته وړاندي کړي ۰

۲ ـ د انتخاباتو او اساسي قانون نور متممه قوانین دي جوړ سي او حکومت ته دي

(c) ketabton.com: The Digital Library

و سپارل سي ٠

٣ ـ د قوانينو د تصويب له پاره دي لويه جرگه راوغوښتله سي ٠

٤ ـ د قوانينو تر تصويب وروسته به په هيواد كي انتخابات كيږي ٠

٥ ـ نوي شورا به د يوه يا دوو احزابو پر اساس جوړيږي ٠ د نوي شورا تر پرانستلو وروسته به اوسنی حكومت استعفا كوي او نوی حكومت به د چارو واك په لاس كي اخلي ٠

پاچا د ١٣٤١ ه ش كال د سنبلي د مياشتي پر ١٢ مي نيټي د محمدداود خان پيشنهاد ته داسي جواب و ليكی ((زه په پرنسيپ كي د ديموكراسي د راتلو سره موافقه لرم په دي چي دا كار زما د پلار محمد نادر خان د آرزوگانو څخه و)) پاچا د دغه كار عملي كيدل په بل وخت كي او د نوروو كسانو په وسيله ممكن بللې و٠

محمد داود خان د ١٣٤١ كال د جــدي د مياشتي پر ٢٤ مي نتټي ، د پاچا ليك ته په دي مفهوم جواب ليكلې و :

١ ـ د افغانستان شاهي به مشروطه وي ، حكومت به پارلماني وي ، په هيواد كي به ديموكراسي راځي ٠

٢ ـ په اساسي قانون كي به د سلطنتي كورني حدود تثبيتيږي ٠

٣ ـ په اساسي قانون كي به فردي آزادي او شخصي ملكيت تضمينيږي ٠

٤ ـ په اساسي قانون كي به د دوو احزابو موجوديت پيشبيني كيږي ٠ په پارلمان كي به د اكثريت حزب مشر ، د پاچا له خوا د حكومت په جوړولو ماموريت مومي ٠

٥ ـ دولت پر تقنينه ، قضائيه او اجرائيه قواوو ويشل كيږي ٠

٦ ـ يو شمير پوهان به د اساسي قانون د تسويد له پاره توظيف كيږي ٠

٧ ـ د اساسي قانون د تصويب له پاره به لويه جرگه راغوښتله كيږي ٠

٨ ـ سياسي احزابو ته به د فعاليت اجازه وركوله كيږي ٠

پاچا د محمد داود خان وروستي ليك تــه جواب و نــه وايــه او محمد داود خان د ١٩٦٣ كال د مارچ د مياشتي پر دريمي نيټي ، خپله استعفا پاچا ته وړاندي كړه او پاچا د ده استعفا و منله او د ده استعفا يي د دغه كال د مارچ د مياشتي پر ٧ نيټي

(c) ketabton.com: The Digital Library

اعلام کړه ۰ او د ده پر ځای ډاکټر محمد یوسف خان د افغانستان د صدر اعظم په حیث و ټا کل سو . (۸)

ډاکټر محمد یوسف په ۱۹۸۸ کال کي په یوي مصاحبي کـي داسـي ویـلي دي ((د سلطنتـي کورنـي د زورورو اشخاصو لـه خوا په دغـي کورني کي بي اتفاقي راغلي وه)) دی وایي ((پاچا غوښتل چي په کراره ، خان د اکاګانو او د اکا د زامنو د تاثیر څخه وباسي او په اصطلاح ء تشخص ء و کړي)) دې ریاتـوي ((د کورني بل غړي ، سردار عبدالولي هم غوښتل چي څه کارونه ده ته ور و سپارل سي ۰ محمد داود خان غوښتل چي حزب جوړ کـي او د حزب له لاري څخه یبرته قدرت ته و رسیږي)) دی زیـاتـوي ((محمد داود خان د دیموکراسي په ارتباط پاچا ته یو پیشنهاد وړاندي کړ محمد داود خان ما تـه و ویل چي پاچا زما پیشنهاد د خانه سره جلال آباد ته وړي دي او ما تـه یـي جواب نه دي راکړي او ما پرون استعفا وکړه)) دی دا هـم وایي چي ((پاچا غوښتل چي محمد داود خان پـه خپله استعفا وکړي او پـه دغـه طریقه خان د ده د شره څخه خلاص کړي)) (۹)

۳ ـ تر استعفا وروسته د محمد داود او پاچا مناسبات

دالاندي ټکي د دیموکراسي پر راوړلو باندي د پاچا او محمد داودموافقه ښیي ۰

ـ ډاکټر محمد یوسف د خپل صدارت د وخت په لومړی وینا کي ویلي دي چي د ده حکومت هغه اهداف په نظر کي نیسي چي محمد داود خان یي پیشنهاد کړي و (۱ ۰)

ـ محمد داود خان د صدارت ماڼي ته ورغی او د ډاکټر محمد یوسف حکومت ته یي مبارکي و ویله . (۱ ۱)

ـ محمد داود خان په هغي وداعیه میلمستیا کي ګډون وکړ چي د ده په ویاړ جوړه سوې وه . (۱۲)

ـ محمد داود خان او سردار محمد نعیم خان ، د شهزاده محمد نادر د واده په مراسموکي برخه اخسـتي وه ۰ د دغـو مراسموعکس په دولتي ورځ پاڼو کي خپور سوی دی . (۱ ۳)

(c) ketabton.com: The Digital Library

ـ د پل چرخي د نظامي تاسيساتو خيني نقشي محمد داود خان ترتيب کړي وي چي تر استعفا وروسته محمد داود خان په خپله د دغو نقشو د تطبيق څارنه کوله ۰

ـ په قرغه کي د سپوږمۍ د رستورانت نقشه محمد داود خان جوړه کړي ده او تر استعفا وروسته ده د دغي نقشي د تطبيق مراقبت کړی دی ۰

د ديموکراسي په وخت کي د پاچا او محمد داود خان مناسبات ډير ژر داسي خراب سوه چي وروسته دوی يو د بل سره شخصي مراوده هم نه درلوده ۰

زما د وکالت په وخت کي په ۱۹۷۰ کال کي پاچا د يو صحبت پـه ضمن کي ما ته و ويل ((د محمد داود سره زما فاميلي روابط پري سوي دي او دا څلور کاله کيږي چي ما خپله خور چي د محمد داود ميرمن ده ، نه ده ليدلي))

دديموکراسي د تطبيق په وخت کي د پاچا او حکومت خينو اجراآتو محمد داود خان خوابدي کړې و ۰ د مثال په توګه :

ـ د ډاکټر محمد يوسف حکومت د بنديانو د احوال معلومولو له پاره يو هيات وټاکې ، د دغه هيات خبر په مطبوعاتو کي خپور سو ۰ دا خبر داسي تعبير سو چي ګواکي د محمد داود خان حکومت ډير خلګ غير قانوني بنديان کړي دي ۰

ـ تر استعفا وروسته محمد داود خان ، يوه ورځ د خان عبالغفار خان د ليدلو له پاره د صدارت د ګلخاني ماڼې ته ورغلی و ۰ د هغه خای مؤظفو اشخاصو محمد داود خان ته د قصر د ننوتلو اجازه نه وه ورکړي ۰ خو پښتونستاني حباب خان چي هلته حاضر و دوی ته محمد داود خان معرفي کړی و۰ دوی په جواب کي ويلي و چي ((موږ ته امر شوی دی چي هيچا ته د ننوتلو اجازه ورنه کړو)) وروسته خان عبدالغفارخان د عذر غوښتلو له پاره د محمد داود خان کور ته ورغلی و ۰ (١٤)

ـ رشتيا ليکي ، کله چي پاچا د محمد داود خان پيشنهادونه سيد شمس الدين مجروح ته ورکړه ، نو ده ته يي ويلي و چي د محمد داود خان پيشنهادونه د نورو اسنادو په جمله کي تر غور لاندي و نيسي ۰ پاچا دا هم ويلي وه چې د اساسي قانون د تسويد کميته ، بايد هيڅ خاص پيشنهاد په نظر کي و نه نيسي ، دغه کميته چي هرڅه د نن او سبا افغانستان له پاره لازم بولي په نوي اساسي قانون کي دي درج کړي ٥

(c) ketabton.com: The Digital Library

ـ د ١٩٦٣ كال د مارچ په مياشت كي ، كله چي د اساسي قانون د تسويد د كميتي غړي اعلان سوه ، د هغو په جمله كي حتي د محمد داود خان يوه ملگري ته هم ځاى نه و وركړه شوى او په دي كميتي كي څو داسي اشخاص تعيين سوي وو چي محمد داود خان هغوي ته په ښه سترگه نه كتل ۰

ـ دتسويد او مشورتي كميتو له خوا د اساسي قانون د متن جوړول د ١٩٦٤ كال د مي د مياشتي په لومړى ورځ پاى ته ورسيدل . ډاكټر محمد يوسف د اساسي قانون مسوده د يوه ليك په ضميمه د ډاكټر علي احمد پوپل په و سيله محمد داود خان ته وړاندي كړه . (١۶)

محمد داود خان چي د دغي مسودي ډير مواد د خپل پخواني پيشنهاد سره موافق بلل هغه ټول يي تائيد كړه ۰ يوازي پر دوو ټكو باندي يي خپل نظر په دي مفهوم صدر اعظم ته و ليكې :

١ ـ د مسودي د ٨٩ مادي په ارتباط محمد داود خان ليكلي وو ((په ولسي جرگي كي د اكثريت حزب مشر ، د پاچا له خوا د حكومت په جوړولو مامور كيږي))

٢ ـ د مسودي د ٢٤ مي مادي په ارتباط ، محمد داود خان ليكلي وه ((د پاچا د اكا زامن د سلطنتي كورني غړي نه دي ۰ د پاچا خور تر هغه وخته د سلطنتي كورنى غړى ده چي واده يي نه وي كړى)) (١٧)

ـ په نوي اساسي قانون كي د محمد داود خان دواړه پيشنهادونــه و نه منل سوه ۰ د ٢٤ مي مادي په لومړى فقري كي د پاچا د اكا زامن ، د سلطنتي كورني غړي و بلل سوه ، دهمدغي مادي په دريمي فقري كي و ليكل سوه چي د سلطنتي كورني غړي په سياسي احزابو كي برخه نه سي اخستلاى ، صدر اعظم يا وزير نه سي كيدلاى ، د شورا او ستري محكمي غړيتوب نه سي تر لاسه كولاى ۰

د اساسي قانون مسوده د ١٩٦٤ كال د سبتمبر د مياشتي پر نهمي نيټي ، لوي جرگي ته وړاندي سوه ۰ په لويي جرگي كي د محمد داودخان د مخالفينو په تحريك ، پر ٢٤ مي مادي يو بل داسي قيد علاوه سو چي ((د سلطنتي كورني غړې د تل له پاره

(c) ketabton.com: The Digital Library

د دي کورني غړی دی)) دا قيد د هغو شايعاتو په نتيجه کي پر ٢٤ مي مادي علاوه سو چي ځينو اشخاصو تبليغ کاوه چي که محمد داود و نه غواړي چي د سلطنتي کورني غړی وي ، دی کولای سي چي ځان د دغي کورنی څخه و باسي (١٨)

د اساسي قانون تر تصويب وروسته محمد داود خان متيقن سو چي د ده پر ضد په دولت کي دسيسي کيږی ، نو دې د سلطنتي نظام دښمن سو ۰

په هغه وخت کي محمد داود خان نه غوښتل چي د افغانستان پاچا سي ده ارزو درلوده چې د سياسي حزب د جوړولو له لاري څخه ، لکه هر يو بل افغان د خپل هيواد په چارو کي برخه واخلي .

دلته دا پوښتني مطرح کيدای سي :

ـ دا چا ته معلومه ده چي هغه حزب چې محمد داود خان جوړاوه ، هغه حزب به حتما د افغانستان په شورا کي اکثريت چوکې ګټلي وای ؟

ـ سلطنت ولي ټينګار کاوه چي حتما محمد داود خان د ده د آرزو پر خلاف ، د سلطنتي کورني غړی وي ؟

ـ که محمد داود ته اجازه ورکړه سوي وای چې د خپل هيواد په سياسي چارو کي يي برخه اخستي وای آيا ده به کودتا کړي وای ؟

ـ که د افغانستان ټولو اتباعو ته د محمد داود خان په شمول د سياسي فعاليت اجازه ورکړه سوې وای او ټولو افغانانو د سياسي مبارزو له لاري څخه د خپل هيواد په چارو کي برخه اخستي وای ، دا يوه سمه لاره وه او امکان لري چې په هغه صورت کــي به په افغانستان کي د وروستيو بدو حادثاتو مخه هم نيوله سوی وای ۰

داو تر استعفا وروسته د محمد داود خان او محمد ظاهر شاه تر منځ د مناسباتو داستان چي په پورته تفصيل و ړاندي سو ۰

يوه ټوکه :

کله چي ډاکټر محمد يوسف صدر اعظم سو ، دی د خپلي کابيني د غړو سره د

(c) ketabton.com: The Digital Library

يولسمي تقنيني دوري د شورا عمومي غونډي ته ورغی ۰ په دغي غونډي کي د پلخمري وکيل سردار عبدالرشيد خان چي د مارشال شاه ولي خان نژدي دوست و ، د محمد داود خان د حکومت پر وزيرانو باندي انتقادونه وکړل ، په دغه سبب د شورا غونډه متشنجه شوه د شورا رئيس ډاکټر عبدالظاهر د شلو دقيقو له پاره تفريح اعلان کړه۰ د تفريح په وخت کي ، يوه وزير چي عسکري جنرال و ، ډاکټر عبدالظاهر خان ته و ويل ((ډاکټر صاحب ! ستاسي شورا ډيره بي نظمه ده)) ډاکټر عبدالظاهر خان چي ظريف او حاضر جوابه سړی و ده ته يي په جواب کي و ويل ((بلي جنرال صاحب ! په رښتيا چي هيڅ عسکري قشله داسي بي نظمه نه وي)) (۱۸)

د دوهم فصل ياد داشتونه

۱ـ څلمي ، ذکر شوی اثر، مخ ۱۷۲

۲ ـ فرهنگ ، مير محمد صديق ، افغانستان در پنج قرن اخير ، مخ ٤٧٤

۳ ـ د چرچل وينا چي په ۱۹٤۶ کال د مارچ پر ۵ د امريکا د ء مزوري ء د ايالت د ويستمنيستر په کالج کي کړي وه ۰

٤ ـ پولادا ، ذکر شوی اثر ، مخ ۱٤۸

۵ ـ مبارز ، ذکر شوی اثر ، مخ ۱۸۹

۶ ـ مبارز ، ذکر شوی اثر ، مخ ۱۹۶

۷ ـ فرهنگ ، ذکر شوی اثر ، مخ ٤۷۷

۸ ـ حق شناس ، شير احمد نصري ، دسايس و جنايات روس در افغانستان ، مخونه ۱۳۳ او ۱٤۳

۹ ـ مجله خراسان ، مخ ۲۲

۱۰ ـ کشککي ، صباح الدين ، دهه قانون اساسي ، مخ ۱۵

۰۱۱ ـ خاطرات سياسي سيد قاسم رشتيا ، مخ ۱۵۱

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۲ ـ کشککي ، ذکر شوې اثر ، مخ ۱۲

۱۳ ـ همدا اثر ، مخ ۱٤

۱٤ ـ زما مشاهدات

۱۵ ـ رشتیا ، ذکر شوې اثر ، مخ ۱۵۶

۱۶ ـ همدا اثر ، مخ ۱۷۷

۱۷ ـ د اساسي قانون مسوده چي محمد داود خان ترتیب کړي وه ۰

۱۸ ـ د یوه وکیل په قول

(c) ketabton.com: The Digital Library

دوهمه برخه

دریم فصل

ج : ددیموکراسي دوره

۱ ـ د دیموکراسي دورې پیل

په افغانستان کــي دیموکراسي دوره د صدارت څخه د محمد داود خان تر استعفا وروسته د ۱۹٦٤ کال د اساسي قانون په انفاذ سره پیل سوه چي د لسو کلونو له پاره یي ادامه ومندله ۰

تر دي دمخه د شاه محمود خان د صدارت په وخت کي هم په هیواد کي ، دیموکراسي راغلی وه ، چي هغه دیموکراسي د صدر اعظم په شفاهي امر راغله او د ده په شفاهي امر له منځه ولاړه .

د دیمو کراسۍ دغه نوی نهضت په افغاني جامعي کي د راز راز عکس العملونو سره مخا مخ سو ۰ ډیرو افغانانو مخصوصا ځوان نسل د هغه ښه استقبال وکړ۰ د

(c) ketabton.com: The Digital Library

هیواد په لویو ښارونو کي مظاهري کیدلي ، په کابل کي آزادي جریدي خپریدي ، ډیرسیاسي جمیعتونه جوړ سوه او دولت پر دروو مستقلو قوو لکه اجرانیه، تقنینیه او قضانیه و ویشل سو ۰

د دولسمي او دیارلسمي تقنیني دورو د شورا له پاره ، په هیواد کي آزاد انتخابات وسوه چې د افغانستان خلګو خپل نماینده ګان شورا ته واستول ۰ په دغي دوري کي پنځه حکومتونو د ولسي جرګي څخه د اعتماد رایه واخسته ۰

د دغي دوري لویه نقیصه دا وه چي د اساسي قانون متمیم قوانین لکه د احزابو اواجتماعاتواو داسي نور قوانین چي تفصیل یي د کتاب په بلي برخي کي لیکل سوی دی ، د دیموکراسي دوري تر پایه ، توشیح او نافذ نه سوه ۰

دغه دوره د محمد داود خان په کودتا سره پای ته ورسیدله ۰

۲ ـ اساسي قانون

دري هفتي وروسته تر هغه چي صدر اعظم ډاکټر محمد یوسف په کار پیل و کړ د ده په پیشنهاد د پاچا له خوا اوه کسیزه کمیته د نوي اساسي قانون د تسوید له پاره و ټاکله سوه چي نومونه یي دادي :

سید شمس الدین مجروح د مشر په توګه ، ډاکټر میر نجم الدین انصاري ، ډاکټر عبدالصمد حامد ، محمد موسي شفیق ، سید قاسم رشتیا ، میر محمد صدیق فرهنګ او حمیدالله علي ۰

د تسوید د کمیتي لومړي غونډه د ۱۹٦۳ کال د مارچ د میاشتي پر ۱۳نیټي د عدلیي په وزارت کي جوړه سوه ۰ کمیټي د اساسي قانون د تسوید کار د ۱۹٦٤ کال د فبروري په میاشت کي پای ته ورساوه او د تصویب له پاره یي د وزیرانو مجلس ته وړاندي کړ ۰ د وزیرانو مجلس فیصله وکړه چي دغه مسوده دي ، مشورتي کمیتي ته وړاندي سي ۰

مشورتي کمیته د ۲۸ غړو څخه جوړه سوې وه چي نومونه یي دا دي :

عبدالهادي داوی ، صلاح الدین سلجوقي ، عبدالمجید خان زابلي ، خلیل الله خلیلي نور احمد اعتمادي ، پوهاند محمد اصغر خان ، ډاکټر محمد آصف سهیل

(c) ketabton.com: The Digital Library

، محمد قدير تره کی ، مير غلام محمد غبار ، ډاکټر عبدالقيوم رسول ، احمد علي کهزاد ، عبدالرشيد لطيفي ، اميرالدين شنسب ، صديق الله رشتين ، غلام سرور رحيمي ، ميرمن معصومه عصمتي ، پيغله کبرا نورزايي ، محمد هاشم مجددي ، محمد کريم نزيهي ، محمد ابراهم عفيفي ، محمد شاه ارشاد ، مولوي عبدالرب ، لعل محمد کاکړ ،مولوي غلام نبي کاموي ، ډاکټر عبدالواحد سرابي ، عبدالکريم احراري ، محمد ظاهر ځدران ، ډاکټر خليل احمد ابوي ٠

مشورتي کميتي د ١٩٦٤ کال د مارچ د مياشتي په لومړي ورخ په کار پيل وکړ او په يوي مياشتي کي يي خپل کار پای ته ورساوه ٠

دواړو کميتو د لوي جرگي د راغوښتلو وخت ، د ١٩٦٤ کال د دوبي موسم ، تثبت کړ ٠ دوی د لوي جرگي د غړو پر ترکيب هم يوه فيصله وکړه ٠ دوی د افغانستان د عنعنوي لوي جرگي ، ترکيب او ماهيت ته تغيير ورکړ٠ دوی د لوي جرگي د غړو ترکيب او شمير په لاندي ډول تثبيت کړ :

ـ د يولسمي تقنيني دوري د شورا غړي	١٧٦
ـ د هري انتخابي حوزي څخه به يو يو انتخابيږي	١٧٦
ـ د اعيانو د مجلس غړي	١٩
ـ د تميز غړي	٥
ـ د حکومت غړي	١٤
ـ د تسويد د کميتي غړي	٧
ـ د مشورتي کميتي غړي	٢٥
ـ د پاچا له خوا انتصاب شوي غړي	٣٤
ـ د ټولو شمير	٤٥٦

د آگست د مياشتي پر ١٤ نيټي د اساسي قانون مسوده په ورخ پاڼو کي خپره سوه او د ١٩٦٤ کال د سبتمبر د مياشتي پر نهمي نيټي لويه جرگه د پاچا له خوا د سلامخاني په ماڼي کي پرانسته سوه ٠ نوې اساسي قانون د دغه کال د سبتمبر د مياشتي پر ٢٠ مه د لويي جرگي له خوا تصويب سو او د اکتوبر د ميلشتي پر لسمي

(c) ketabton.com: The Digital Library

نیټي د پاچا له خوا توشیح او نافذ سو ۰

میر غلام محمد غبار ، استاد صلاح الدین سلجوقي او ډاکټر محمد آصف سهیل ، د مشورتي کمیټي په غونډو کي ، برخه وانه خسته ۰

سید قاسم رشتیا لیکي ((زه د میر غلام محمد غبار کور ته د دي له پاره ورغلی وم چي دده څخه غوښتنه وکړم چي د مشورتي کمیټي په غونډو کي برخه واخلي))

رشتیا زیاتوي چي ((غبار زما په جواب کي و ویل چي زه د دغه جریان په حقیقت او د هغو کسانو په صداقت اطمینان نه لرم چي دغه جریان یي منځ ته راوړی دی)) غبار زیاته کړه چي ((زما په فکر داهم لکه د شاه محمود خان د وخت یو عوام فریبانه لوبه ده چي زه نه غواړم چي د دغي صحني لوبغاړی وه سم))

رشتیا زیاتوي چي ((زه نه پوهیږم چي دا کلمات د میر غلام محمد غبار فکر تمثیلوي او که د ده عدم رضانیت ، زما او د فرهنګ په مورد کي ښکاره کوي چي داسي یو مهم ابتکار مو په لاس کي اخستی دی)) (۱)

۳ ـ د تسوید کمیټي لویي جرګي ته تغیر ورکړی دی

د۱۹٦٤ کال د اساسي قانون دتسوید کمیټي د افغانستان عنعنوي لویي جرګي ته په ښه سترګه نه دي کتلي ، دوی د لویي جرګي اصالت ته لویه صدمه رسولي ده .

د نړي ټول هیوادونه په خپلو تاریخي اثارو ویاړي او هغو ته په درنه سترګه ګوري او څکه چي ژوندي قومونه خپل تاریخ نه خرابوي ۰د مصر ، یونان او ایتالیا او د نړي نور هیوادونه ، خپل تاریخي آثار په پخوانې شکل ساتي ۰ انګریزان خپل د اساسي قوانینو عنعنه ساتي ، په چین کي زاړه دیوالونه ، خپل د عظمت نښه بولي ۰د نړي هیڅ هیواد داسي نه دي کړي چي خپل تاریخي افتخارات وران کړي او دلیل دا راوړي چي د عصر دایجاباتو سره برابر نه وو .

محمد علم فیض زاد په خپل اثر کي لیکلي دي چي ((د اساسي قانون د ۸ ۷ مادي په وسیله د افغانستان عنعنوي لویه جرګه د منځه وړل سوی ده دی زیاتوي چي (دوی د دي له پاره چي د هیواد په چارو کي اورد لاس ولري، په لویي جرګي کي یي د ملت د نماینده ګانو برخه لږه کړي ده)) (۲)

(c) ketabton.com: The Digital Library

صباح الدين کشککي ليکي چي ((لويه جرگه يوه افغاني پديده ده چي د نړۍ په نورو ټولنوکي د هغي مثال نه دی ليدل سوی)) دې زياتوي چي ((د ۱۹٦٤ کال په اساسي قانون کي د لويي جرگي ماهيت او د غړو ترکيب ته تغيير ورکړه سوی دې)) دې دا هم ليکي چي (دوی په حقيقت کي ، د نوي سيستم په اساسي قانون کي ، ځان د هغي مؤسيسي د شره څخه خلاص کړی دی ، چي د هغي غړي د افغاني جامعي مخور او بانفوذه خلگ وو)) (۳)

د افغانستان پـه معاصر تاريخ کـي دا لاندي لويـي جرگــي او مهمي قومي جرگي د پام وړ دي :

ـ په ۱۷۰۹ کال کي د کندهار د کوکران مهمه قومي جرگه وه چي د هغي جرگي غړو ميرويس نيکه د خپل مشر په حيث و ټاکی ۰ چي د هغه وخت د امنيتي شرايطو په وجه دا جرگه په پټه جوړه سوه ۰

ـ په ۱۷٤۷ کال کي د کندهار د شير سرخ په مزار کي يوه لويه جرگه جوړه سوه چي په دغي جرگي کي احمد شاه ابدالي د افغانستان د پاچا پـه حيث و ټاکل سو او صابر شاه ملنگ د تاج پر ځای د غنمو وږی د ده پر بگړی نصب کړ ۰

ـ د ۱۸٤۱ کال د نومبر د مياشتي په لومړی ورځ د کابل په ښار کي يوه مهمه قومي جرگه جوړه سوه، دا جرگه د افغان او انگليس د لومړي جنگ په وخت کي جوړه سوه چي دغي جرگي سردار نواب خان د مجاهدينو د رئيس او نائب امين الله خان لوگري د ده د مرستيال په توگه و ټاکل ۰

ـ په ۱۹۱۵ کال کي د امير حبيب الله خان په وخت کي يوه لويه جرگه جوړه سوه دغي جرگي په لومړي جهاني جنگ کي د افغانستان بي طرفي تصويب کړه ۰ په دغي جرگي کي ٥٤۰ نمايندگانوبرخه درلوده ۰

ـ په ۱۳۰۱ ه ش کال کي (۱۹۲۲) د امان الله خان په وخت کي په جلال آباد کي يوه لويه جرگه جوړه سوه ۰ په دغي لوي جرگي کي د هغه وخت خيني قوانين په تصويب ورسيدل ۰ د جوي شرايطو له کبله د هيواد د خينو سيمو نمايندگانو په دغي لويي جرگي کي برخه نه وه اخستي ۰

(c) ketabton.com: The Digital Library

ـ په ۱۹۲٤ کال کي د امان الله خان په وخت کي په کابل کي یوه لویه جرګه جوړه سوه ۰ په دغي جرګي کي د امان الله خان د وخت اساسي نظام نامه تصویب سوه ۰

ـ په ۱۹۲۸ کال کي د امان الله خان په وخت کي په پغمان کي بله لویه جرګه جوړه سوه ۰ په دغي جرګي کي د هغه وخت داصلاحاتو پروګرام تصویب سو ۰ په دغي جرګي کي د هیواد ۱۱۰۰ نمایندګانو برخه اخستي وه ۰

ـ په ۱۹۳۱ کال کي د محمد نادر خان په وخت کي یوه لویه جرګه جوړه سوه ۰په دغي جرګي کي ، د محمد نادر خان سلطنت او د هغه وخت اساسي اصول تصویب سو ل۰

ـ په ۱۹٤۱ کال کي د محمد ظاهر شاه د سلطنت په وخت کي یوه لویه جرګه جوړه سوه ۰ دغي لویي جرګي ، په جهاني جنګ کي د افغانستان بي طرفي تصویب کړه ۰

ـ په ۱۹٤۹ کال د آګست د میاشتي پر ۱۲ د پښتنو د خود ارادیت د حق د تائید په غرض ، په کابل کي یوه لویه جرګه جوړه سوه ۰ په دغي تاریخي لویي جرګي کي د ۱۸۹۳ کال د ډیورنډ موافقتنامه ، د ۱۹۰۵ کال د مارچ د میاشتي د ۲۱ نیټي د امیر حبیب الله خان سره د انګریزانو عهد نامه ، د ۱۹۱۹ کال د راولپنډي د سولي تړون او د افغانستان سره د انګریزانو د ۱۹۲۱ کال معاهده، لغوه سوي ۰ دغه ټولو اسنادو پـه هغو سیمو پـوري اړه درلودلي چي د افغانستان او پاکستان تر منځ د اختلافونو موجب سوي دي . (٤)

ـ د ۱۹۵۵ کال لویي جرګي حکومت ته واك ورکړ چي د افغانستان اردو تقویه کړي او د نړي د هر هیواد څخه چي یي لازم و بولي وسله تر لاسه کړي ، چي په دغه اساس د افغانستان حکومت د شوروي اتحاد او چکوسلواکیا څخه د نظامي مرستو غوښتنه وکړه۰

٤ ـ مطبوعات

په ۱۹٥۱ کال کي د شاه محمود خان د صدارت په وخت کي د اوومي دوري دشورا له خوا د مطبوعاتو قانون په تصویب ورسید ۰ د دغه قانون پر اساس څو ملي

(c) ketabton.com: The Digital Library

جريدي لکه انگار ، ولس ، وطن ، نداي خلق ، نيلاب او آئيني په نشراتو پيل وکړ ۰

پنځلس کاله وروسته د افغانستان د دوهمي ديموکراسي په دوري کي په ۱۹٦٤کال کي د ډاکټر محمد يوسف د انتقالي حکومت په وخت کي د مطبوعاتو قانون په تقنيني فرمان نافذ سو . ددغه قانون پر اساس په کابل کي ، نژدي ديرشوو جريدو په نشراتو پيل و کړ چي دځينو مشهورو جريدو نومونه په لاندي ډول دي :

۱ ـ د افغان جريده : دا يوه مستقله جريده وه چي په خپلو نشراتو کي يي ملي مسايلو ته ډيره توجه کوله او په هيواد کي يي ډير لوستونکي درلودل ۰ د دغي جريدي مسؤول مدير او د امتياز خاوند محمد حسن ولسمل و۰د افغان جـريـدي د ۱۹۷۱ کال د سبتمبر د مياشتي پر ۶ نيټي په نشراتو پيل و کړ په ۱۹۷۳ کال کي دري ورځي دمخه ترهغه چي د ايران صدر اعظم امير عباس هويدا د هلمند د اوبو د معاهدي د لاس ليك له پاره کابل ته سفر کړي و ، و تړله سوه ۰

۲ ـ د مساوات جريده : دا جريده د محمد هاشم ميوندوال د مترقي ديموکرات د جمعيت نشراتي اورگان و ۰ دي جريدي ډيري علمي او تحقيقي مقالي خپرولي ۰دا جريده د نور احمد اعتمادي د حکومت په مخالف قطب کي واقع سوه . د دغي جريدي د امتياز خاوند ، په سر کي عبدالشکور رشاد او وروسته محمد شريف ايوبي و . د جريدی مسؤول مدير ، په اول کي محمد رحيم الهام او تر ده وروسته عبدالغني ميوندي و ۰ دغي جريدي د ۱۹٦٦ کال د جون د مياشتي پر ۲٤ مه په نشراتو پيل وکړ او د ۱۹۷۱ کال د سبتمبر پر ۲٦ مي نيټي و تړله سوه ۰

۳ ـ د روزگار جريده : دا يوه مستقله جريده وه چي ښي اقتصادي مقالي يي خپرولي دغي جريدي په خپلي څلور کلني نشراتي مودي کي هميشه ، ملي مسايلو ته توجه درلوده ۰ د دي جريدي د امتياز خاوند او مسؤول مدير محمد يوسف فرند و۰ دغـي جـريـدي د ۱۹٦۹ کال د اکتوبـر د مياشـتـي پـر ۲۸ مي پـه نشراتـو پيل وکړ او پـه ۱۹۷۳ کال کي وتړله سوه ۰

٤ ـ د افغان ملت جريده : دا جريده د افغان ټولنپال ولس واك د جمعيت ، نشراتي اورگان و ۰ دي جريدي د افغانستان په پښتني سيمو کي ډير لوستونکي درلودل . د

(c) ketabton.com: The Digital Library

دغي جريدي د امتياز خاوند ، انجينيرغلام محمد فرهاد ، او مسؤول مدير قدرت الله حداد و ۰ دي جريدي د ۱۹٦٦ كال د اپريل د مياشتي پر پنځمي نېټې په نشراتو پيل وكړ او د ۱۹٦۷ كال د مي د مياشتي پر ۱ ۲ نېټې يې په كابل كي نشرات بند سو ل اوس دا جريده په اروپا كي خپرېږي ۰

۵ ـ د ملت جـريـده : د دغـي جـريـدي د امـتـياز خاوند فدا محمد فـدايـي و ، (فدا محمد فدايي او دده ملگري د افغان ملت د گوند څخه جلا شوي وو) دملت جريـدي د ۱۹۷۱ كال د سبتمبر د مياشـتي پر ۲٦ مي په نشراتو پيل و كړ او د ۱۹۷۲ كال د جون د مياشتي پر ۱۰ مه و تړله سوه ۰

۶ ـ د كاروان ورځپاڼه : د دغي ورځپاڼي د امتياز خاوند صباح الدين كشككي او مسؤول مدير عبدالحق واله و ۰ دا يوه مشهوره ورځپاڼه وه چي هره ورځ به يې خبرونه او تازه اطلاعات خپرول ۰ دي ورځپاڼي په كابل كي ډير لوستونكي درلودل ۰ د كاروان ورځپاڼي د ۱۹٦۸ كال د سبتمبر د مياشتي پر ۲٤ مه په نشراتو پيل و كړ ۰

۷ ـ د خلق جريده : د دغي جريدي د امتياز خاوند نور محمد تره كى او مسؤول مدير بارق شفيعي و ۰ دا جريده د ديموكرتيك خلق د جميعت نشراتي اورگان و دغي جريدي د ۱۹٦٦ كال د اپريل د مياشتي پر ۱۱ مه په نشراتو پيل وكړ، د ۱۹٦٦ كال د مي د مياشتي پر ۱٦ مه وتړله سوه ۰

۸ ـ د پرچم جريده : د دغي جريدي د امتياز خاوند سليمان لايق او مسؤول مدير په سر كي سليمان لايق او وروسته مير اكبر خيبر و ۰ دا جريده د پرچم د اړخ نشراتي اورگان و د ۱۹٦۸ كال د مارچ د مياشتي پر ١٤ مه يي په نشراتو پيل وكړ اود ۱۹٦۹ كال د جولاى د مياشتي پر ۵ ۱ مه و تړله سوه ۰

۹ ـ د شعله جاويد جريده : د دي جريدي دامتياز خاوند او مسؤول مدير ډاكټر عبدالرحيم محمودي و ۰ دا جريده د ديموكرا سي نوين د جمعيت نشراتي اورگان و چي د ۱۹٦٦ كا ل د جولاى د مياشتي پر ۱۰ مه يي په نشراتو پيل وكړ او د ۱۹٦۸ كال د اپريل دمياشتي پر ٤ مه وتړله سوه ۰

۱۰ ـ د پيام وجدان جريده : د دغي جريدي د امتياز خاوند او مسؤول مدير

(c) ketabton.com: The Digital Library

عبدالرؤف ترکمني و ۰ دا جریده ایران ته متمایله مذهبي جریده وه ، د ۱۹٦٦ کال د جولای د میاشتي پر ۲٤ مي نیټې یې په نشراتو پیل و کړ ۰

۱۱ ـ د ګهیخ جریده : د دغي جریدي د امتیاز خاوند او مسؤول مدیر منهاج الدین ګهیخ و ۰ دا د کمونیزم ضد یوه مذهبي جریده وه چي د ۱۹٦۸ کال د جولای د میاشتي پر ۱۳ مه یې په نشراتو پیل وکړ ۰

۱۲ ـ د ترجمان جریده : د دغي جریدي د امتیاز خاوند ډاکټر عبدالرحیم نوین او مسؤول مدیر علي اصغر بشیر و ۰ دا یوه انتقادي بې طرفه جریده وه چي ډیر لوستونکي یې درلودل ، دي جریدي د ۱۹٦۸ کال د اپریل د میاشتي پر ۱۸ مي نیټې په نشراتو پیل وکړ ۰

۱۳ ـ د مردم جریده : د دغي جریدي د امتیاز خاوند سید مقدس نګاه او مسؤول مدیر غلام محي الدین تفویض و ۰ د ۱۹٦٦ کال د مې د میاشتي پر ۱۱ نیټې یې په نشراتو پیل وکړ او د دغه کال د جون د میاشتي پر ۱۵ مه و تړله سوه ۰

۱٤ ـ د ملي اتحاد جریده : د دغي جریدي د امتیاز خاوند او مسؤول مدیر عبدالحکیم مژده و ۰ دي جریدي د ۱۹٦۹ کال د جولای د میاشتي پر ۱۵ مي نیټې په نشراتو پیل وکړ .

۱۵ ـ د ملي جبهي جریده : د دغي جریدي د امتیاز خاوند او مسؤول مدیر عبدالرب اخلاص و ۰ دي جریدي د ۱۹٦۸ کال د سبتمبر د میاشتي پر ۳۰ مه په نشراتو پیل وکړ او د ۱۹٦۹ کال د جون د میاشتي پر ۱۵ مه وتړله سوه ۰

۱٦ ـ د صداي عوام جریده : د دغي جریدي د امتیاز خاوند ډاکټر عبدالکریم فرزان او مسؤول مدیر، محمد عارف حنیفي و چي د ۱۹٦۸ کال د مارچ د میاشتي پر ۲۷ نیټې یې په نشراتو پیل وکړ او د ۱۹٦۹ کال د جون د میاشتي پر ۲۰ مه وتړله سوه (٥)

٥ ـ سیاسي ډلي

بې خایه به نه وي که د دي مبحث په سر کي د شاه محمود خان د صدارت په

(c) ketabton.com: The Digital Library

دوران کي سیاسي احزابو ته یوه لنډه کتنه و سي ۰

په دغي دوري کي په کابل ، کندهار او ننگرهار کي ، ځینو منورینو ځو سیاسي احزاب جوړ کړل ، ډیر ژر فهمه افغانان دغو احزابو ته ورغله ۰ څرنگه چي په دغه زمانه کي خارجي یو د بل ضد مفکورو افغاني جامعي ته لاره نه وه پیدا کړي او په هیواد کي یوازي پر افغاني معیارونو سیاسي احزاب جوړیدل ، نو دغه ټول احزاب که څه چي یو د بل څخه جلا وو ، ولي دغو ټولو احزابو مشترك اهداف تعقیبول ۰ دوی په عمومي ډول د سیاسي آزادیو ، اجتماعي عدالت ، ملي حکومتونو او پارلماني حقوقو غوښتنه کوله ۰

د افغانستان د هغه وخت حکومت په افغاني سیاسي احزابو کي د خارجي اجیرانو د نفوذ کلکه څارنه کوله ، او د هر سیاسي حزب د صالحو او ملي اشخاصو ستاینه به یې هم کوله ۰ د مثال په توگه :

د ویښو ځلمیانو د حزب یو غړي ښاغلی غلام محي الدین زرملوال وایي چي په ۱۹٤۸ کال کي محمد داود خان چي په هغه وخت کي داخله وزیر و ، د ویښو ځلمیانو د حزب څو غړي خپل دفتر ته ور و بلل ۰ ده د دغه حزب غړو ته و ویل چي ((دوی باید په خپل حزب کي خارجي اجیرانو ته ځای ور نه کړي)) ده زیاته کړي وه چي ((زه باور لرم چي د ویښو ځلمیانو نور غړي لکه گل پاچا الفت ، که یو ډك ټوپك د ده په لاس کي وي او ده دا ډك ټوپك زما پر خوا نیولي هم وي زه اطمینان لرم چي دی پر ما باندي ډز نه کوي))

د دغي دوري سیاسي احزاب په لاندي ډول دي :

۱ ـ د ویښو ځلمیانو حزب : دغه حزب په ۱۹٤۷ کال کي جوړ سوی دی ۰ لاندي اشخاص په کندهار ، ننگرهار او کابل کي د دغه حزب مهم غړي دي :

پوهاند عبدالحي حبیبي ، گل پاچا الفت ، عبدالرؤف بینوا ، فیض محمد انگار ، غلام محي الدین زرملوال ، محمد رسول پښتون ، عبدالهادي توخي ، محمد انور اڅگزی ، عبدالشکور رشاد ، قیام الدین خادم ، قاضي بهرام ، غلام جیلاني ، محمد ابراهم خواخوږي ، نور احمد شاکر ؛ عبدالرزاق فراهي ، محمد علم بځرکی ، عبیدالله سابی ،

(c) ketabton.com: The Digital Library

آغا محمد کرزی ، عبدالصمد ویسا ، غلام حسن ساپی ، نور محمد تره کی ، فتح محمد خټګر او داسي نور ۰

د ويښو ځلميانو د حزب منشي په سر کي عبدالرؤف بینوا و ، تر ده وروسته عبدالرزاق فراهي د دغه حزب منشي سو ۰ د دي حزب نشراتي اورګان د انګار جريده وه چي فیض محمد انګار يي د امتياز خاوند و ۰ د انګار جريدي د ۱۹۵۱ کال د مارچ په مياشت کي په نشراتو پيل و کړ او د دغه کال په اپريل کي و تړله سوه ټول يوه مياشت او ۲۲ ورځي خپريدله . وروسته د ولس جريده د دغه حزب نشراتي اورګان شو چي ګل پاچا الفت يي د امتياز خاوند و ۰ د ولس جريده د ۱۹۵۱ کال څخه بيا تر ۱۹۵۳کال پوري خپريدله . (۶)

۲ ـ د وطن حزب : دغه حزب په ۱۹۵۰ کال کي په کابل کي تاسيس سوی دی او مؤسس غړي يي دادي :

مير غلام محمد غبار ، سرور جويا ، مير محمد صديق فرهنګ ، فتح محمد ميرزاد نورالحق هيرمند ، برات علي تاج او عبدالحي عزيز ۰ مير غلام محمد غبار د دغه حزب رئيس او عمومي منشي و ۰ د دغه حزب مشهور غړي په لاندي ډول دي :

محمد اکبر پامير ، علي احمد نعيمي ، عبدالحليم عاطفي ، مير علي احمد شامل ، محمد آصف آهنګ ، ډاکټر ابوبکر ، ډاکټر عبدالقيوم رسول ، ډاکټر غلام فاروق ، غلام حيدر پنجشيري ، علي محمد خروش او داسي نور ۰

د دغه حزب نشراتي اورګان د وطن جريده وه چي په ۱۹۵۱کال کي يي په نشراتو پيل وکړ۰ د دغي جريدي د امتياز خاوند مير غلام محمد غبار او مسؤول مدير په لومړي سر کي علي محمد خروش او وروسته مير محمد صديق فرهنګ و ، دا جريده د ۱۹۵۲ کال د فبروري په مياشت کي و تړله سوه . (۷)

۳ ـ د خلق حزب : دغه حزب په ۱۹۵۰ کال کي د ډاکټر عبدالرحمن محمودي په مشري په کابل کي جوړ سو ، د حزب منشي محمد نعيم شايان و ۰ د دي حزب مشهور غړي په لاندي ډول دي :

مولوي خال محمد خسته ، مولوي فضل الرب ، عبدالحميد مبارز ، محمد يوسف

(c) ketabton.com: The Digital Library

آئینه ، نور علم مظلومیار ، غلام احمد رحماني ، ماگه رحماني ، محمد طاهر محسني ، ولي محمد عطايي او داسې نور ۰

د دغه جزب نشراتي اورگان د نداي خلق جريده وه چي د امتياز خاوند يي ډاکټر عبدالرحمن محمودي ، او مسؤول مديريي ولي محمد عطاني و۰ دي جريدي د ۱۹۵۱ کال د اپريل په مياشت کي په نشراتو پيل وکړ او د دغه کال د جولای په مياشت کي وتړله سوه . (۸)

٤ ـ ملي ديموکرات حزب : دغه حزب په ۱۹۵۰ کال کي په کابل کي جوړ سوي دی ۰ د دي حزب رهبري د محمد داود خان په لاس کي وه ۰ د حزب منشي ډاکټر عبدالقيوم او په بل روايت محمد هاشم ميوندوال و ۰ دغه حزب په افغاني جا معي کي د ملي کلوپ په نا مه شهرت درلود دملي ديموکرات د حزب مشهور غړي ، عبدالمجيد خان زابلي ، فيض محمد زکريا ، علي محمد خان او داسي نور لوړ رتبه مامورين وو ۰ دغه حزب نشراتي اورگان نه درلود ، کله چي په ۱۹۵۳ کال محمد داود خان د افغانستان صدر اعظم سو ، نو دغه حزب له منځه ولاړ . (۹)

يوه ټوکه :

ما اوريدلي وه چي د ملي ديموکرات د حزب غونډو ته د هيواد مشهوره رياضيدان ډاکټر عبدالغفار کا کړ ، چي د سيا ست سره يي علاقه نه درلوده هم بلل سوی و ۰ ده په ټوکي د غونډي د غړو څخه پوښتنه کړي وه چي ، د دغو غونډو شاملينو ته ، حق الزحمه ورکوله کيږي او که يه ؟ ده ته په جواب کي ويل سوي و چي ، دا يو ملي خدمت دی او دلته هيچا ته حق الزحمه نه ورکوله کيږي ۰ پوهاند کاکړ دوی ته ويلي و چي ((زه يو معلم يم او په هغه ځای کي چي چا ته اجرت نه ورکول کيږي زه هغه ځای ته نه ورځم)) وروسته ده د دغه حزب په نورو غونډو کي برخه نه وه اخستي .

د ديموکراسي دوري مشهوره سياسي جمعيتونه په لاندي ډول وو :

۱ ـ د مترقي ديموکرات سياسي جمعيت : دغه ساسي جريان په ۱۹٦٦ کال د آگست په مياشت کي د محمد هاشم ميوندوال په ابتکار جوړ سو ۰ د مترقي ديموکرات ډلي ، په خپلي مرامنا مي کي اسلام ، مشروطه شاهي ، ديموکراسي او د

(c) ketabton.com: The Digital Library

افغانستان د شرایطو سره سم د یوه سوسیالستي نظام تایید کاوه ۰ افغاني مشهور سیاسي مبارزین لکه د کندهار د ویښو خلمیانو ډله د دغه جریان سره ملګري سوه ، د دولت ډیر لوړ رتبه مامورین هم دغه جریان ته ورغله ، د دیموکرات مترقي مرامنامه د خارجه چارو په وزارت کي تایپ سوي او د وزیرانو په غونډي کي په تصویب رسیدلي وه ۰ ولي څه موده وروسته د صدارت مرستیال نور احمد اعتمادي او ځو نورو وزیرانو د دغه جریان سره مخالفت پیل کړ ۰

په ۱۹۷۵ کال کي ما د نور احمد اعتمادي څخه چي په دغه وخت کي په مسکو کي افغاني سفیر و پوښتنه وکړه چي ، تاسي ولي په آخر کي د مترقي دیموکرات د جریان سره مخالفت پیل کړ ؟ ده زما د پوښتني په جواب کي و ویل ((هغه وخت چي د وزیرانو غونډي د مترقي دیموکرات مرامنامه په تصویب ورسوله د وزیرانو غونډي دا فیصله هم کړي وه چي دغه مرامنامه دي د حکومت د کړنلاري په توګه ولسي جرګي ته وړاندي سي ۰ ولي محمد هاشم میوندوال د شورا د تعطیل په وخت کي دغه تصویب سوې متن د یوي حزبي مرامنامي په شکل په کابل رادیو کي ولوست ، چي په دغه دلیل موږ د نوموړي سیاسي جریان څخه بیل سوو))

کله چي محمد هاشم میوند وال د صدارت د وظیفي څخه استعفا وکړه د مترقي دیموکرات د ګوند ډیر غړي د دغه جریان څخه و وتل ۰

۲ ـ د افغان ټولنپال ولسواك سیاسي جریان یا (جمعیت) : دغه سیاسي ډله په افغاني جامعي کي د افغان ملت په نامه شهرت لري ۰ دا سیاسي ډله په ۱۹٦٦ کال د مارچ د میاشتي پر اتمي نیټي د دیپلوم انجینر غلام محمد خان فرهاد تر مشري لاندي جوړه شوی ده۰ د افغان ملت سیاسي جریان د افغانستان پخواني عظمت ته په درنه سترګه ګوري او د هیواد د ملي دودونو د ساتلو کلك ملاتړ کوي ۰ د دغه جریان نشراتي اورګان د افغان ملت په نامه یادیږي ۰

د افغان ملت ګوند اوس هم فعال دي چي تر انجینر فرهاد وروسته ډاکټر محمد امین واکمن د دغه ګوند رئیس سو ، په ۱۹۹٦ کال کي ډاکټر انورالحق احدي د افغان ملت د کنګري له خوا د دغه ګوند د رئیس په حیث و ټاکل سو، چي اوس هم د

(c) ketabton.com: The Digital Library

نوموړي ګوند رهبري پر غاړه لري ۰

د افغان ملت ګوند د هیواد په ډیرو سیمو ، مخصوصا په ننګرهار ، کندهار ، پکتیا او د وردګو په ولایتونو کي ډیر پلویان لري ۰

۳ ـ د اسلامي خوځانو سیاسي جریان : دا جریان په ۱۹٦٥ کال کي د استاد غلام محمد نیازي په مشري په کابل پوهنتون کي جوړ سو ، چي ډیر ژر په هیواد کي خپور سو ۰ انجینر ګلبدین حکمتیار او استاد برهان الدین رباني او داسي نور د دغه جریان غړي وو ۰

دغه اسلامي جمعیت د کابل پوهنتون او د هیواد په ښارونو کي د اسلام پلوي کوله ، د کمونیزم او الحاد سره یي مبارزه پیل کړي وه ۰ دغه جمعیت د افغانستان د جهاد په وخت کي ، د شوروي اتحاد د اشغال په مقابل کي ، د افغاني مجاهدینو رهبري پر غاړه درلوده . (۱۰)

٤ ـ د خلق دیموکراتیک جریان : د دغه سیاسي جریان لومړی کانګرس چي ۲۷ غړي یي درلودل ، د ۱۹٦٥ کال د جنوري د میاشتي په لومړي ورځ په کابل کي غونډه وکړه او د دغه جریان د مرکزي کمیتي اوه اصلي او څلور علي البدل غړي یي و ټاکل ۰ مرکزي کمیتي نور محمد تره کي د دغه جریان د عمومي منشي او ببرک کارمل یي د منشي په حیث و ټاکل ۰ دغه سیاسي جریان د مسکو د خط د کمونیزم ملاتړ کاوه۰ دغه جریان په ۱۹٦۷ کال کي د خلق او پرچم پر ډلو و ویشل شو ۰ یو کال وروسته د سازا په نامه بله ډله د طاهر بدخشي په مشري د خلق د جناح څخه بیله سوه . ظاهر افق د خپلو ټاکلو افکارو او عقایدو پر اساس ډیر ژر د خلق د جریان څخه جلا سو۰ په ۱۹۷۷ کال کي خلق او پرچم بیرته سره یو ځای سول . په ۱۹۷۸ کال کي د کودتا د لاري څخه قدرت ته ورسیدل ۰

٥ ـ د دیموکرات نوین سیاسي ډله : دغه جریان په هیواد کي د خپل نشراتي اورګان ، شعله جاوید په نامه شهرت درلود ۰ دي جریان د چین د خط د کمونیزم پیروي کوله د دیموکرات نوین ډلي ، مشخصه رهبري نه درلودله ولي ډاکټر عبدالرحیم محمودي ، انجینر محمد عثمان او صادق یاري د دغه سیاسي جریان

(c) ketabton.com: The Digital Library

مشران بلل کیدل ۰

۶ ـ د صداي عوام سیا سي جریان یا (جمعیت) : دغـه ډلـه په ۱۹٦٥ کال کي د هرات د ولایت د زنده جان د ولسوالي د وکیل ډاکټر عبدالکریم فرزان له خوا جوړه سوي ده . د دي جریـان مشهور غړي میرمن معصومه عصمتـي ، ذبیح الله عصمتي او داسي نـور کسـان وو۰

۷ ـ د ملي جبهي ډله : دغه سیاسي ډلــه د خلیل الله خلیلي له خوا جوړ سوې ده دا یوه معتدله سیاسي ډله وه ، چي د دولت ډیر لوړ رتبه مامورین دغي ډلي ته ورغلي وو ۰ د خلیل الله خلیلي په شمول د دغه جریان څو غړي ، د دولسمي تقنیني دوري د ولسي جرگي وکیلان وو۰ په ولسي جرگي کي حکومت ته د اعتماد د رایي په وخت کي د دغه جریان او د منتخب صدر اعظم ډاکټر محمد یوسف تر منځ لفظي مشاجره پیښه شوې ده ۰

کله چي خلیل الله خلیلي په جدي کي سفیر سو ، تر ده وروسته د دغه جریان رهبري پوهاند محمد اصغر او عبدالحمید مبارز کوله ۰

۸ ـ د ملي اتحاد ډله : دایوه معتدله سیاسي ډله وه چي په هیواد کي یي د دیموکراسۍ او مشروطه شاهي حمایه کوله ۰ دغي ډلي په سرکي د مردم او وروسته د ملي اتحاد په نامه نشراتي اورگان درلود۰ د دغه سیاسي جریان مشران محمد اسحق عثمان او ډاکټر امان الله رسول وو ۰

۹ ـ د اساسي قانون ډله : دا ډله رسما نه وه اعلان سوي ولي دي ډلي سیاسي فعالیت درلود ۰ د دغه جریان په مقدماتي غونډي کي ډاکټر عبدالظاهر ، سید شمس الدین مجروح ، ډاکټر عبدالقیوم او سید قاسم رشتیا او نورو برخه درلوده رشتیا لیکي چـي ده تـه ډاکټـر مـحـمـد یـوسف د دغـي غونـډي پـه ارتباط داسي ویــلي وه چــي (اوس د حزب جوړولــو موضوع خصوصــي جنبه لري او باید د هغه محرمیت و ساتل سي) (۱ ۱) کـله چــي ډاکټر محمد یـوسف مستعفــي شــو ، دغـــي ډلـــي ، خپـل سیا سي فعالیت متوقف کړ ۰

په ۱۹٦۸ کال کي دغي ډلي د (مفاهمي) په نامه د میر محمد صدیق فرهنگ په

(c) ketabton.com: The Digital Library

مشري د ده په کور کي څو غونډي و کړي ، يو تعداد تعليم يافته ګانو په دغو غونډو کي برخه اخستي وه ۰ په کابل کي داسي ويل کيدل چي د اساسي قانون د تسويد د کميټي ټول غړي د دغه جريان ملګري دي ۰ غلام محي الدين زرملوال ، محمد ولي خلمي او ما ته ، دغه جريان ته د شموليت بلنه راکړه سوی وه چي موږ دري واړه د مفاهمي غونډو نه نه يو ورغلي . په هغو ورخو کي زه د ولسي جرګي د وکالت له پاره کانديد وم او د مفاهمي د جريان د غونډو په ټولي دوري کي په فراه کي وم ۰ کله چي شپږ مياشتي وروسته زه بيرته کابل ته راغلم دغه جريان منحل سوی و ۰

د محمد موسي شفيق په حکومت کي د مفاهمي د غونډو څو غړي د معينانو په حيث مقرر سول چي د شفيق دا مقرري ښيي چي دی هم د دغه جريان ملګری و .

دي اساسي پوښتونو ته تر اوسه هيچا سم جواب نه دی ورکړی چي آيا د ۱۹۶٤ کال د اساسي قانون د تسويد کميټي ولي د اجتماعاتو قانون تسويد نه کړ ؟ يا د سياسي احزابو قانون چي په ۱۹۷۰ کال کي د شورا د مختلط کمسيو له خوا و منل سو ولي پاچا توشيح نه کړ ؟ يا په هيواد کي جوړو سوو جريانونو ولي په دولتي اداراتو او پوهنتون کي په خلاس لاس جلب او جذب کاوه ، او ددوی ممانعت نه کيدی ؟

د ۱۹۶٤ کال د اساسي قانون ۳۲ مه ماده په دي برخه کي داسي حکم کوي :

لومړي فقره : د افغانستان اتباع د جايزو او سوليزو مقاصدو د تامين له پاره چي د خانه سره وسله ونه لري ، د قانون د احکامو مطابق ددولت د قبلي اجازي څخه پرته د اجتماع حق لري .

دوهمه فقره : د افغانستان اتباع حق لري چي د مادي او معنوي مقاصدو د تامين له پاره د قانون د احکامو مطابق جمعيتونه جوړ کړي .

دريمه فقره : د افغانستان اتباع حق لري چي د قانون د احکامو مطابق سياسي احزاب جوړ کړي په دي شرط چي :

۱ ـ د حزب د بنيادي فعاليتونو اهداف او مفکوري بايد د اساسي قانون د مندرجاتو سره تناقض و نه لري .

۲ ـ د حزب تشکيلات او مالي منابع بايد علني وي .

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ديمو كراسي دوري باخبره اشخاص د ډاكټر عبدالصمد حامد په شمول په دي عقيده دي چي كه پاچا د احزابو قانون توشيح كړی وای ، د افراطي ښی‌او كيڼ اړخ د مفكورو خاوندانو د قانون مطابق نه سو كولای چي په هيواد كي د سياسي فعاليت اجازه تر لاسه كړي . داسي ښكاري چي د هيواد كيڼ او ښي احزابو د حزب د جوړولو په برخه كي د اساسي قانون د ۳۲ مي مادي د دريمي فقري پر ځای ، د دوهمي فقري د حكم څخه استفاده كړي وه او د افغانستان دولت په آگاهانه ډول نژدي لس كاله ددغي قانوني حيلي مخه نه وه نيولي ، ولي دولت غوښتل چي د محمد موسي شفيق په وسيله ددغه عمل ممانعت وكړي ولي دا ډير نا وخت سوی و په دي چي د افغانستان اكثر خوانان په ښي او كيڼ احزابو كي متعهد سوي وو چي د حكومت د هر اقدام په مقابل كي يي شديد عكس العمل ښكاره كاوه . ځني افغانان په دي عقيده دي چي كه محمد داود خان كودتا نه وای كړي ، ددي احتمال موجود وو چي د شفيق د حكومت په مقابل كي به ديموكراتيك خلق يا بلي سياسي ډلي په كودتا لاس پوري كړی وای .

د سياسي جمعيتونو په ارتباط د افغانستان عامو خلگو داسي فكر كاوه چي ، دغي سياسي ډلي د سلطنتي كورنۍ سره تړلي دي او د ضرورت په وخت كي دا ډلي تر كنترول لاندي راتلای سي ۰ دوی استدلال كاوه چي ، كيڼ اړخ ډلي د محمد داود خان او سردار محمد نعيم سره ارتباط لري او د ښي اړخ ډلي د مارشال شاه ولي خان او سردار عبدالولي سره نژدي اړيكي لري او د افغانستان پاچا د دغو ښيو او كيڼو ډلو تر منځ ، بي غرضه ناست دی او د خاموش اكثريت اراده تمثيلوي ۰

څرنگه چي په عمل كي ثابته شوه د عامو خلگو دغو خبرو او شايعاتو حقيقت نه درلود ، او څرنگه چي وروستيو پيښو و ښووله ، پر دغو ټولو ډلو باندي سلطنتي كورنۍ كنترول نه درلود او يا وروسته يي خپل كنترول د لاسه وركړی وي ، او په عمل كي هري سياسي ډلي د خپل بين المللي تمايلاتو او عقيدي پيروي كوله چي د ثور كودتا او وروستيو حادثاتو دغه مطلب په اثبا ت ورساوه . (۱۲)

(c) ketabton.com: The Digital Library

۶ ـ د ډاکټر محمد یوسف حکومت

۱۹۶۳ ــ ۱۹۶۵

ډاکټر محمد یوسف خان د محمد حسن زوی ، په ۱۹۱٤ کال کي په کابل کي زیږیدلی دی ۰ دی د اماني لیسي څخه فارغ التحصیل شوی او د فزیك په څانگه کي يي د المان څخه دکتورا اخستي ده ۰ تر څه مودي معلمي وروسته دی د ساینس د پوهنځي رئیس سو ، د پوهني په وزارت کي يي د مسلکي تدریساتو د رئیس او معین دنده هم تر سره کړي ده ۰ د محمد داود خان په کابیني کــي د کانــو د وزارت وزیــر و ۰ ډاکټر محمد یوسف د ۱۹۶۳ کال د مارچ د میاشتي پر ۱۳ مي نیټي د اعلیحضرت محمد ظاهر شاه لــه خـوا د حکومت پــه جـوړولـو مؤظف کــړه شــو ، پــه دغــه وخت کـــي دی ٤۹ کلــن و ۰

د ډاکټر محمد یوسف خان د حکومت اساسي دنده د افغانستان د ۱۹۳۱ کال پر اساســي قانون باندي نــوی کتنه او د افغانستان او پاکستان د سیاسي روابطو بیا ټینگیدل وو ۰

د پاکستان سره د مناسباتو په برخه کي د ایران پاچا محمد رضا شاه پهلوي د محمد داود خان تر استعفا د مخه د افغانستان او پاکستان تر منځ ، د منځگړیتوب پیشنهاد کړی و ۰ د ډاکټر محمد یوسف د حکومت په پیل کي یو افغاني هیات د سید قاسم رشتیا په مشري چي نور احمد اعتمادي هم د دغه هیات مهم غړی و ، تهران ته سفر و کړ ۰ د پاکستان له خــوا هــم یو هیات د ذوالفقار علــي بوتو پــه مشري تهران ته رسیدلی و ۰

په تهران کي د دواړو هیأتونو تر منځ مذاکرات پیل سول ۰ په دغو مذاکراتو کي فیصله و سوه چي د افغانستان او پاکستان تر منځ دي سیاسي مناسبات بیرته ټینگ سي ، تجارتي او ترانزیتي فعالیتونه دي د سره ونیول سي ۰ ولي د اختلاف پر اصلي ټکي چي د پښتونستان موضوع وه هیڅ خبري و نه سوي ، د پښتونستان پر موضوع باندي د دواړو هیوادونو اختلافات پر خپل ځای پاته سوه ۰ په عمل کي وروسته د افغانستان په حکومتي نشراتو کي د سیا سي پالسي تغیر راغی ۰ د پښتونستان پر

(c) ketabton.com: The Digital Library

موضوع باندي پخواني تاريخي موقف چي د هغه خاى د پښتنو له پاره د خود ارادیت د حق غوښتنه وه ، بیرته راژوندي کړه سوه ۰

د ډاکټر محمد یوسف انتقالي حکومت

د نوي اساسي قانون مطابق د انتقالي حکومت دوره یو کال او ۱۳ ورځي تثبیت سوی وه چي د ۱۳٤٤ ه ش کال د میزان د میاشتي پر ۲۲ نیټي (۱۹٦٥) چي د اعلیحضرت محمد ظاهر شاه د تولد ورځ وه ، دغه دوره پاى ته رسیده ۰

د اساسي قانون د ۱۲٦ مـي مادي د حکم مطابق ، انتقالي حکومت دغه وظایف سر ته ورسول ۰

ـ د انتخاباتو ، اساسي تشکیلاتو. ، مطبوعاتو او قضایي تشکیلاتو او صلاحیتونو قوانین یي ترتیب کړه ، او د پاچا تر توشیح وروسته نافذ سول ۰

ـ د احزابو او ولایتي جرگو قوانین یي ترتیب کړه او د تصویب له پاره یي د دولسمي دوري د شورا ، ولسي جرگي ته وړاندي کړه ۰

د ډاکټر محمد یوسف دریم حکومت

په ۱۹٦٥ کال کي ډاکټر محمد یوسف بیا د پاچا له خوا د حکومت په جوړولو مامور کړ سو۰ ده ولسي جرگي ته د اعتماد د رایو اخستلو له پاره مراجعه و کړه ، په ولسي جرگي کي د ډاکټر محمد یوسف حکومت ته د راي ورکولو په لاري کي خنډونه پیښ سول ، ولي د ده حکومت د عقرب د میاشتي پر دریمه ورځ د ولسي جرگي څخه د اعتماد رایه واخسته ۰ په دغه ورځ په کابل کي د عقرب د دریمي حادثه پیښه سوه ، د دغي حادثي په نتیجه کي دري ورځي وروسته د ډاکټر محمد یوسف حکومت مستعفي شو او د ده پـر ځـاى محمد هاشم مـیونـد وال د حکومت پـه جوړولو مؤظف کړه سو ۰

ډاکټر محمد یوسف په خپلي یوى مصاحبي کي ویلي دي ((وروسته تر هغه چي د صدارت څخه د محمد داود خان استعفي پاچا ومنله ، نو ده غوښتل چي ما د افغانستان د صدر اعظم په حیث وټاکي ، کله چي ده دغه غوښتنه زما څخه وکړه ، ما په جواب کي پاچا ته وویل چي تر محمد داود خان وروسته په افغانستان کي حکومت

(c) ketabton.com: The Digital Library

کول آسانه کار نه دی ، ځکه نو ما ته د صدارت د مقام مکمل صلاحیتونه باید راکړه سي ، څرنګه چي په هغه وخت کي پاچا پر ما باندي ډیر اعتماد درلود ، نو ده زما دغه غوښتنه و منله او د صدارت د وظیفي ټول صلاحیتونه یي ما ته راکړه ، ولي وروسته تر هغه چي ما احساس کړه چي د صدارت صلاحیتونه زما څخه سلب سوي دي ، پر هغه سربیره چي ما د عقرب د میاشتي په دریمه ورځ د ولسي جرګي څخه د اعتماد رایه اخستي هم وه ، بیا هم ما استعفي وکړه)) (د خراسان مجله د ۱۹۸۸ کال د کتوبر د میاشتي ٦)

د ډاکټر محمد یوسف د حکومت ترکیب

صدر اعظم	ډاکټر محمد یوسف	۱۹۶۳ـ۱۹۶۵
لومړی مرستیال	عبدالله ملکیار	۱۹۶۳ـ۱۹۶۴
دوهم مرستیال	ډاکټر علي احمد پوپل	۱۹۶۳ـ۱۹۶۴
د صدر اعظم مرستیال	ډاکټر عبدالظاهر	۱۹۶۴ـ۱۹۶۵
د دفاع وزیر	جنرال خان محمد خان	۱۹۶۳ـ۱۹۶۵
خارجه وزیر	ډاکټر محمد یوسف	۱۹۶۳ـ۱۹۶۵
داخله وزیر	سید عبدالله	۱۹۶۳ـ۱۹۶۳
	ډاکټر عبدالقیوم	۱۹۶۳ـ۱۹۶۵
د مالیي وزیر	عبدالله ملکیار	۱۹۶۳ـ۱۹۶۴
	سید قاسم رشتیا	۱۹۶۴ـ۱۹۶۵
د عدلیي وزیر	سید شمس الدین مجروح	۱۹۶۳ـ۱۹۶۵
د کانو وزیر	ډاکټر محمد یوسف	۱۹۶۳ـ۱۹۶۳
	انجینر محمد حسین مسا	۱۹۶۳ـ۱۹۶۵
د کرني وزیر	ډاکټر محمد ناصر کشاورز	۱۹۶۳ـ۱۹۶۵
د فواید عامي وزیر	جنرال محمد عظیم	۱۹۶۳ـ۱۹۶۵
د پوهني وزیر	ډاکټر علي احمد پوپل	۱۹۶۳ـ۱۹۶۴

(c) ketabton.com: The Digital Library

	ډاکټر محمد انس	۱۹۶۵_۱۹۶٤
د مطبوعاتو وزير	سيد قاسم رشتيا	۱۹۶٤_۱۹۶۳
	محمد هاشم ميوندوال	۱۹۶۵_۱۹۶٤
د تجارت وزير	محمد سرور عمر	۱۹۶۵_۱۹۶۳
د پلان وزير	عبدالحې عزيز	۱۹۶۳_۱۹۶۳
	عبدالله يفتلي	۱۹۶۵_۱۹۶۳
د روغتيا وزير	ډاکټر عبدالرحيم	۱۹۶٤_۹۶۳
	ډاکټر عبدالظاهر	۱۹۶۵_۱۹۶٤
د مخابراتو وزير	ډاکټر عبدالقيوم	۱۹۶۳_۱۹۶۳
	ډاکټر محمد حيدر	۱۹۶۵_۱۹۶۳
د قبايلو مستقل رئيس	سيد شمس الدين مجروح	۱۹۶۳_۱۹۶۳
	گل پاچا الفت	۱۹۶۵_۱۹۶۳

(۱۳)

۷ـ د عقرب ددريمي حادثه

په ۱۹٦٥ کال کي ډاکټر محمد يوسف د دوهم وار له پاره د پاچا له خوا د حکومت په جوړولو مامور کړ سو ۰ ده ولسي جرگي ته د اعتماد د رايي له پاره مراجعه وکړه د ولسي جرگي ډيرو وکيلانو د خليل الله خليلي د ملگرو په شمول د ده د حکومت سره موافقه نه درلوده . د عقرب په دوهمه ورځ د حقوقو د پوهنځي شاگردان ولسي جرگي ته ورغله او د هغي جرگي د تالار ټولي چوکې يي و نيولي ، خينو شاگردانو د ولسي جرگي په تالار کي ډاکټر محمد يوسف ته چکچکي هم وکړي ، په حقيقت کي ډاکټر محمد يوسف غوښتل چي د شاگردانو د فشار له لاري ځخه د ولسي جرگي ځخه د اعتماد رايه واخلي . (١٤)

په دغه ورځ حکومت ته د اعتماد د رايي تصميم و نه نيول سو ، ولسي جرگي د

(c) ketabton.com: The Digital Library

اعتماد رایه بلي ورخي ته وځنډوله ۰ په دغه ورځ ولسي جرګي فیصله وکړه چي د سبا ورځي د اعتماد درایو غونډه به سري وي ، او سا معینو ته د ولسي جرګي تالار ته د ننوتلو اجازا نه و رکوله کیږي ۰

د ۱۹٦٥ کال د اکتوبر د میاشتي ۲٥ مه د عقرب د میاشتي دریمه ورځ وه ، د شورا د ماڼي په مخ کي ډیر محصلین ور ټول سوي وو ۰ دوی ته په لوړ سپیکر کي وویل سول چي د ولسي جرګي د نن ورځي غونډه سري ده او تاسي د ولسي جرګي تالار ته نه سی داخلیدلای . (۱٥)

تر دوو زرو ډیرو شاګردانو د ولسي جرګي د سري غونډي پر ضد احتجاج وکړ ۰ د سهار پر نهو بجو چي ډاکټر محمد یوسف د خپل کور څخه صدارت ته تي ، د ده موټر د یوي ډلي شاګردانو له خوا و درول سو ، ده ته یي د ولسي جرګي د سري غونډي شکایت وکړ ۰ وروسته شاګردانو د حبیبیي د لیسي هنداري ماتي کړي ، د ډاکټر یوسف کور ته نژدي عسکرو پر شاګردانو فیرونه وکړه چي څه نا څه دري کسان هلته و وژل سوه ۰د دغي سیمي د امنیت واك د سردار عبدالولي په لاس کي و ، ډیرو افغانانو دي د نوموړي حادثي مسؤول وباله ۰

۸ ـ د محمد هاشم میوندوال حکومت

۱۹٦٥ ــ ۱۹٦۷

محمد هاشم میوندوال د ملا عبدالحلیم زوی دي چي په ۱۲۹۸ ه ش کال (۱۹۱۹) کي د مقر په ولسوالي کي زیږیدلی دی ۰ په ۱۳۲۱ ه ش کال (۱۹٤۲) کي د حبیبیي د لیسي څخه فارغ التحصیل سو ، وروسته د هرات د اتفاق اسلام د جریدي مدیر سو ، په دغه وخت کي محمد هاشم میوندوال پردیس تخلص کاوه ۰

محمد هاشم میوندوال د خارق العاده استعداد خاوند و ، ده د افغانستان په دولت کي په مهمو چوکیو کي کار کړی دی ۰ دی دري واره د مطبوعاتو مستقل رئیس یا وزیر مقرر سوی دی ، او دوه واره په کراچي کي افغاني سفیر و ، په واشنګټن کي یي د مستشار او لوی سفیر په حیث کار کړی دی ، په خارجه وزارت کي معین و ، د څه

(c) ketabton.com: The Digital Library

وخت له پاره د پاچا مطبوعاتي مشاور هم و ۰ محمد هاشم میوندوال د ۱۹٦٥ کال د اکتوبرد میاشتي پر۳۰ نیټي د پاچا له خوا د حکومت په جوړولو مؤظف کړ سو ۱۶

محمد هاشم میوندوال خپله کابینه او د حکومت کړنلاره د نومبر د میاشتي پر دوهمه ورځ ولسي جرگي ته وړاندي کړه ، او د ولسي جرگي څخه يي د اعتماد رایه واخسته ۰ څرنگه چې په دغه وخت کي د عقرب د دریمي حادثه پیښه سوی وه ، محمد هاشم میوندوال په خپله د شورا د یو شمیر وکیلانو سره د کابل پوهنتون ته ولاړ او د پوهنتون په ادیتوریم کي يي د وژل سوو وطنوالو روح ته دعا وکړه او د پوهنتون محصلینو ته يي وعده ورکړه چي د عقرب د دریمي د پیښي عاملینو ته به سزا ورکړي د دغـي واقعـي بـنـديـان بـه خـوشـي کړي ، محصلینو ته به د اتحادیي د جوړولو اجازه ورکړي ۰

په دغه تعهد سره د محمد هاشم میوندوال څخه د پوهنتون ټول شاگردان خوشحاله سول او دی يي په چکچکو استقبال کړ ۰ څرنگه چي د عقرب د حادثي تر شا لویو لاسونو کار کاوه ، نو محمد هاشم میوندوال خپله وعده تر سره نه کړه . (۱۷)

د ۱۹٦٥ کال د نومبر د میاشتي پر ١٤ نیټي د شوروي اتحاد یو هیات د هغه هیواد د صدر اعظم د مرستیال په مشري د کشک ، تورغونډي ، هرات او کندهار د لويي لاري د پرانستلو له پاره کابل ته سفر وکړ ۰ د ۱۳٤٤ ه ش کال د جدي د میاشتي پر ٢٤ نیټي (۱۹٦٥) د شوروي اتحاد صدر اعظم کاسیگین د هند څخه د بیرته راتلو په وخت کي په کابل کي تم سو ، ده د پاچا او محمد هاشم میوندوال سره ولیدل او میوندوال يي هغه هیواد ته دعوت کړ ۰ محمد هاشم میوندوال د ۱۹٦٦ کال د فبروري د میاشتي پر اوله نیټه شوروي اتحاد ته سفر وکړ ۰ د ۱۳٤٥ ه ش کال د عقرب د میاشتي پـر ٢٢ نیټي (۱۹٦٦) د شیر خان بندر او دوشـي د سړک د قیر اچولو کار چي ٢١٤ کیلو متره وو ، پای ته ورسیدی او رسما پرانستل سو ۰

د میوندوال د حکومت په وخت کي د امریکایانو سره یو شمیر اقتصادي او تعلیمي تړونونه لاس لیك سوه ۰ د کابل او کندهار د سړك د جوړولو چاري يي چټکي کړي ۰ د ۱۳٤٥ ه ش کال د سرطان په میاشت (۱۹٦٦) کي د کابل او کندهار سړك چي د

(c) ketabton.com: The Digital Library

امريکايي انجينرانو له خوا ، تسطيح او اسفلت سوی و په رسمي توګه پرانستل سو محمد هاشم ميوندوال د ۱۹٦۷ کال د مارچ د مياشتي پر ۲۳ نيټي ، امريکا ته رسمي سفر وکړ او د دريم اقتصادي پلان له پاره يي د امريکا څخه د مرستو غوښتنه و کړه د ۱۹٦۷ کال د آګست د مياشتي پر څلورمي نيټي ، امريکا د ارغنداب او هلمند د ناوي د کرني د پروژو له پاره د څلور نيمو مليونو ډالرو مرستي وعده وکړه ۰

محمد هاشم ميوندوال د خپل صدارت په وخت کي د مترقي ديموکرات په نامه يو ګوند جوړ کړ چي د مساوات جريده د دغه ګوند نشراتي اورګان و (۱۸)

د ميوندوال د صدارت په وخت کي د هيواد د پووندو (کوچيانو) په ګټه د ځارويو محصول معاف کړ سو . څرنګه چي پووندو د کال په سر او پای کي خپلي ميني بدلولي نو په خينو سيمو کي دوی مجبوره کيدل چي څو واره د خپلو ځارويو محصول ورکړي ، چي د ميوندوال دغه ابتکار دوی د لوی مشکل څخه خلاص کړه .

د مير غلام محد غبار مشهور اثر (افغانستان در مسير تاريخ) د محمد هاشم ميوندوال د صدارت په وخت کي چي عبدالرؤف بينوا د مطبوعاتو وزير و ، په دولتي مطبعي کي چاپ کړ سو . کتاب د مطبعي څخه لا نه و وتلی چي محمد هاشم ميوندوال مستعفي سو او دده پر ځای نور احمد اعتمادي صدر اعظم سو ، د نوي حکومت په امر دغه کتاب په مطبعي کي قيد کړه سو ، ولي حشمت خليل غبار د کتاب څلويښت ټوکه د مطبعي څخه وه ايستل چي يو ټوك يي ما ته هم راکړ . ددغه کتاب دري زرو ټوکو ته د نور محمد تره کي په وخت کي د مطبعي څخه د وتلو اجازه ورکړه سوه .

د محمد هاشم ميوندوال له پاره د Ramparts په نامه د يوي امريکايي مجلي يوه مضمون سياسي مشکلات پيدا کړه ۰ دغي مجلي د زراعت په څانګي کي د يوه افغاني محصل عبداللطيف هوتکي د قوله ليکلي و چي ((زه په ۱۹٦۱ کال کي د افغاني محصلينو د اتحاديي د مشر ضيا همايون نورزوی او د سي۰آی ۰ اې د يوه ايجنټ له خوا داسي تشويق کړه سوم ، چي کله افغانستان ته ولاړ سم هلته د دغي اداري له پاره کار و کړم)) هوتکي دا ادعا هم کړي وه چي ((د ماليي د وزارت د خزاينو اوسني رئيس ضيا همايون نورزوی او د افغانستان د دولت يو ګڼ شمير کليدي مامورين چي

(c) ketabton.com: The Digital Library

په امريکا کي يي تحصيل کړی دی د سي۰ آی ۰ ای له خوا تربيه يا تلقين سوي دي ، چي ځني دغه مامورين د کابيني په سطحه کي دي)) (۱۹)

د محمد هاشم ميوندوال مخالفينو لکه د اساسي قانون ړلي او ځينو چپو جريانونو د رامپارتس د مجلي دغه مضمون د محمد هاشم ميوندوال پر ضد ډير تبليغ کړ، تر څو چي محمد هاشم ميوندوال او د ده ملګري مجبور سول چي د رامپارتس د مجلي دغه مضمون ترجمه او د مساوات په جريدي کي يي نشر کړي ۰ دوی يوه لويه اشتباه وکړه ، هغه اشتباه دا وه چي دوی د رامپارتس د مجلي د مضمون هغه برخه نشر نه کړه چي د افغانستان د دولت په مامورينو پوري يي اړه درلوده ۰ دغي اشتبا د محمد هاشم ميوندوال له پاره جدي ستونزي راپيدا کړي ۰ د ميوندوال مخالفينو د رامپارتس د مجلي دغه ګڼه پيدا کړی وه او دوی په دي ښه پوهيدل چي د مساوات جريدي د دغه مضمون يوه برخه نه ده نشر کړي ۰ دوی ادعا کوله چي د مساوات جريدي د محمد هاشم ميوندوال نوم ، د مضمون د ترجمي څخه حذف کړی دی ، په داسي حال کي چي دميوندوال د مخالفينو دغي ادعا حقيقت نه درلود ، په دي چي د محمد هاشم ميوندوال نوم په دغه مضمون کي نه و ليکل سوی ۰

په ۱۳٤٦ ه ش کال (۱۹٦۷) کي د محمد هاشم ميوندوال حکومت د سياسي او اقتصادي مشکلاتو سره مخامخ سو ۰ د پوهنتون او ښوونځيو شاګردانو او يو شمير د فابريکو کارګرانو په خپلو مظاهرو سره ، د ورځي عادي چاري مختلي کړي ۰ په ولسي جرګي کي د محمد هاشم ميوندوال مخالفو وکيلانو ، د ده د حکومت پر اجراآتو انتقادونه وکړه ۰ د محمد هاشم ميوندوال صحي حالت هم ډير خراب و ، ده د کولمو د انسداد د ناروغۍ ، دري واره عمليات کړي وو چي څلورم عمليات ته هم ضرورت و۰چي د ۱۹٦۷ کال د اکتوبر د مياشتي پر ۱۱ نيټي مستعفي سو (۲۰)

تبصره : د رامپارتس سياسي مجله د ۱۹٦۲ کال څخه بيا تر ۱۹۷۵ پوري د امريکا د شمالي کلفورنيا د برکلی په ښار کي خپريدله ۰ دغي مجلي د ۱۹٦۷ کال د اپريل د مياشتي د ګڼي په ۲۳ او ۲٤ مخونو کي د دغي مجلي د محرر له خوا تر دي عنوان

(c) ketabton.com: The Digital Library

لاندي چي (څرنګه سي۰آی ای د خارجي شاګردانو څخه خاينان جوړوي) په يوه مخصوص راپور کي چي دري برخي يي درلودلي ، د يوه افغاني محصل عبداللطيف هوتکي له قوله پورته مطالب ليکلي دی ۰ ما د امريکا د ورجينيا دايالت د جورج ميسن د پوهنتون په کتابخاني کي دغه مضمون د مکرو فلم څخه لوستی دی ۰ دلته دا مطلب د ليکلو وړ بولم چي د رامپارتس د مجلي په دغه مضمون کي يوازي د ضيا همايون نورزوی نوم ليکل سوی دی ، د بل افغاني مامور نوم په دغه مضمون کي نه دی ذکر سوی ۰ که څوک د رامپارتس د مجلي دغه مضمون و لولي ، په دي به متيقين سي چي عبداللطيف هوتکي دغه مضمون د محمد هاشم ميوندوال په ارتباط نه دی ليکی ، او نه هم محمد هاشم ميوندوال په امريکا کي درس لوستی دی ۰ د مضمون د متن څخه داسي ښکاري چي په خپله هوتکي د امريکا د ويزي د دفتر سره مشکلات درلودل او دی د امريکا د حکومت څخه شاکي دی چي پورته ټول مطالب په دغه مضمون کي تشريح سوي دي ۰ د رامپارتس د مجلي د دغه مضمون هغه برخه چي د افغانانو په ارتباط ليکل سوی ده د کتاب په ضميمه پاڼو کي لوستلای سی ۰

د محمد هاشم ميوندوال د حکومت ترکيب

صدر اعظم	محمد هاشم ميوندوال	۱۹۶۵ـ۱۹۶۷
لومړی مرستيال	نور احمد اعتمادي	۱۹۶۵ـ۱۹۶۷
دوهم مرستيال	عبدالستار شاليزي	۱۹۶۵ـ۱۹۶۶
د دفاع وزير	جنرال خان محمد	۱۹۶۵ـ۱۹۶۷
خارجه وزير	نور احمد اعتمادي	۱۹۶۵ـ۱۹۶۷
داخله وزير	عبدالستار شاليزي	۱۹۶۵ـ۱۹۶۶
	انجينر احمدالله	۱۹۶۶ـ۱۹۶۷
د ماليي وزير	عبدالله يفتلي	۱۹۶۵ـ۱۹۶۷
	عبدالکريم حکيمي	۱۹۶۷ـ۱۹۶۷

(c) ketabton.com: The Digital Library

د عدليي وزير	عبدالحکيم طبيبي	۱۹۶۵ـ۱۹۶۶
	ډاکټرمحمد حيدر	۱۹۶۶ـ۱۹۶۷
	ډاکټر محمد احسان تره کي	۱۹۶۷ـ۱۹۶۷
د پوهني وزير	محمد هاشم ميوندوال	۱۹۶۵ـ۱۹۶۵
	ډاکټر محمد عثمان انوري	۱۹۶۵ـ۱۹۶۷
د فوايد عامي وزير	انجينر احمدالله	۱۹۶۵ـ۱۹۶۶
	انجينر محمد حسين مسا	۱۹۶۶ـ۱۹۶۷
د کانو وزير	انجينر عبدالصمد سليم	۱۹۶۵ـ۱۹۶۵
د کرني وزير	انجينر محمد اکبر رضا	۱۹۶۵ـ۱۹۶۵
د مطبوعاتو وزير	محمد هاشم ميوندوال	۱۹۶۵ـ۱۹۶۵
	محمد عثمان صدقي	۱۹۶۵ـ۱۹۶۷
	عبدالرؤف بينوا	۱۹۶۷ـ۱۹۶۷
د تجارت وزير	ډاکټر نور علي	۱۹۶۵ـ۱۹۶۷
د پلان وزير	ډاکټر عبدالحکيم ضيايي	۱۹۶۶ـ۱۹۶۷
	عبدالله يفتلي	۱۹۶۷ـ۱۹۶۷
د روغتيا وزير	محمد عثمان انوري	۱۹۶۵ـ۱۹۶۵
د روغتيا وزيره	پيغله کبرا نورزايي	۱۹۶۵ـ۱۹۶۷
د مخابراتو وزير	ډاکټر محمد حيدر	۱۹۶۵ـ۱۹۶۶
	عبدالکريم حکيمي	۱۹۶۶ـ۱۹۶۷
مشاور وزير	ډاکټر محمد انس	۱۹۶۷ـ۱۹۶۷
مشاور وزير	عبدالله يفتلي	۱۹۶۷ـ۱۹۶۷
د قبايلو مستقل رئيس	محمد خالد روښان	۱۹۶۵ـ۱۹۶۷

(۲۱)

۹ ـ د نور احمد اعتمادي حکومت

(c) ketabton.com: The Digital Library

نور احمد اعتمادي د سردار غلام محمد خان زوی او د سردار عبدالقدوس خان اعتمادالدوله لمسی دی ۰ هغه وخت چي د ده نیکه په کندهار کي د هیواد د خپلواکۍ د بیرته اخستلو د جبهي د لوی قوماندان په حیث ، کارکاوه په ۱۲۹۹ ه ش کال (۱۹۲۰) کي په کندهار کي زیږیدلی دی ۰ دی یو شریف افغان و چي د ظلم او بي عدالتي څخه یي بښه نه راتله ۰

نور احمد اعتمادي د استقلال په لیسي کي زده کړه کړي وه ، د پوهني په وزارت کي یي په کار پیل کړی دی ، وروسته د خارجه وزارت مامور سو ، په خارجه وزارت کي یي په مهمو چوکیو کي کار کړې دې ۰ ده په کراچي ، اسلام آباد ، روم او مسکو کي د افغانستان د سفیر په حیث وظیفه اجرا کړي وه ۰ دی یو ورزیده دیپلومات و او د محمد هاشم میوندوال په حکومت کي ، د صدر اعظم مرستیال او خارجه وزیر و۰

نور احمد اعتمادي د ۱۹٦۷ کال د نومبر د میاشتي پر لومړی نیټي د پاچا له خوا د کابیني په جوړولو مامور کړ سو ، د ده لومړي حکومت د ۱۹٦۷ کال د نومبر په میاشت کي د دولسمي تقنیني دوري د ولسي جرگي څخه د اعتماد رایه واخسته ۰ د ده دوهم حکومت په ۱۹٦۹ کال کي د دیارلسمي تقنیني دوري د ولسي جرگي څخه د اعتماد رایه واخسته ۰

نور احمد اعتمادي د دیموکراسۍ په وخت کي تر هر بل صدر اعظم ډیر اوږد حکومت کړی دی ۰ ددیموکراسي دوره لس کاله او څلور میاشتي وه ، د دغي دوري څخه ، یوازي نور احمد اعتمادي ، دري کاله او اته میاشتي د افغانستان صدر اعظم و ۰ د نور احمد اعتمادي حکومت په هیواد کي د دغو مشکلاتو سره مخامخ سو :

- د پوهنتون او معارف د شاگردانو ، مظاهري او اعتصابونه
- د پل خشتي په مسجد کي ، د مذهبي علماو اعتراضیه احتجاج
- دولسي جرگي سره ، نه تفاهم او عدم همکاري
- د محمد هاشم میوندوال او مترقي دیموکرات د گوند سره مجادله

د مترقي دیموکرات د گوند یوه غړي د موسۍ کلا وکیل عبدالرؤف بینوا ، د نوراحمد اعتمادي د دوهم حکومت د اعتماد درایي په غونډي کي ، د ده د حکومت پر

(c) ketabton.com: The Digital Library

اجراآتو نيوکي وکړي کله چي بينوا د خپل پارلماني وينا يوه برخه د پښتو څخه دري ته را اړوله ، نو ده په کنايي سره نور احمد اعتمادي ته داسي و ويل :

با يار قديم غم کهن بايد گفت

لابد به زبان او سخن بايد گفت

پورته څلور عمده معضلي وي چي د نور احمد اعتمادي حکومت يي مشغوله وساتی او د ده د مثبتو کارونو مانع سو . د نور احمد اعتمادي د حکومت ټوله دوره په مجادلي او ناراميو سره تيره سوه ، تر څو چي د ده حکومت په ولسي جرگي کي د نه اعتماد دراېي سره مخامخ سو . او د ۱۹۷۱ کال د مې په مياشت کي مستعفي سو او د ده پر ځای ډاکټر عبدالظاهر د افغانستان صدر اعظم سو . (۲۲)

يوه ټوکه

د نور احمد اعتمادي د لومړي حکومت په دواړو کلونو کي د دولتي پروژو يوازي مطالعه کيدله . حکومتي اخبارونو به په دغه ارتباط ليکل چي حکومت د پروژو په برخه کي اول فکر کوي او بيا وروسته عمل کوي .

د نور احمد اعتمادي د دوهم حکومت په پيل کي د پکتيا د صبريو او احمدزو تر منځ خونړي جگړه پيښه سوه ، چي په کابل کي ويل کيدل چي حکومت په دغو جگړو کي لاس لري . يوه ورځ د گل پاچا الفت څخه چا پوښتنه و کړه چي حکومت ولي دغه کار کوي ؟ الفت په ټوکه ده ته و ويل چي ((حکومت دوه کاله فکر کاوه او کار يي نه کاوه ، اوس کار کوي خو فکر نه کوي))

د نور احمد اعتمادي د لومړي حکومت ترکيب

صدر اعظم	نور احمد اعتمادي	۱۹۶۷ـ۱۹۶۹
لومړی مرستيال	ډاکټر علي احمد پوپل	۱۹۶۷ـ۱۹۶۹
دوهم مرستيال	عبدالله يفتلي	۱۹۶۷ـ۱۹۶۹
د دفاع وزير	جنرال خان محمد	۱۹۶۷ـ۱۹۶۹
خارجه وزير	نور احمد اعتمادي	۱۹۶۷ـ۱۹۶۹

(c) ketabton.com: The Digital Library

داخله وزير	ډاکټر محمد عمر وردك	۱۹۶۹_۱۹۶۷
د مالیي وزير	محمد انور ضيايي	۱۹۶۹_۱۹۶۷
د عدليي وزير	ډاکټر محمد اصغر	۱۹۶۹_۱۹۶۷
د کانو وزير	انجينر عبدالصمد سليم	۱۹۶۸_۱۹۶۷
	انجينر محمد حسين مسا	۱۹۶۹_۱۹۶۸
د کرني وزير	انجينر محمد اکبر رضا	۱۹۶۹_۱۹۶۷
د فوايدعامي وزير	انجينر محمد حسين مسا	۱۹۶۸_۱۹۶۷
د پوهني وزير	ډاکټر علي احمد پوپل	۱۹۶۹_۱۹۶۷
	ډاکټر محمد اکرم	۱۹۶۹_۱۹۶۹
د اطلاعاتو او کلتور وزير	ډاکټر محمد انس	۱۹۶۹_۱۹۶۷
د تجارت وزير	ډاکټر نور علي	۱۹۶۹_۱۹۶۷
د پلان وزير	ډاکټر عبدالصمد حامد	۱۹۶۹_۱۹۶۷
د روغتيا وزيره	پيغله کبرا نورزايي	۱۹۶۹_۱۹۶۷
د مخابراتو وزير	انجينر محمد عظيم گران	۱۹۶۹_۱۹۶۷
مشاور وزير	ډاکټر عبدالواحد سرابي	۱۹۶۹_۱۹۶۷
د قبايلو مستقل رئيس	سيد مسعود پوهنيار	۱۹۶۹_۱۹۶۷

د نور احمد اعتمادي د دوهم حکومت ترکيب

صدر اعظم	نور احمد اعتمادي	۱۹۷۱_۱۹۶۹
لومړي مرستيال	عبدالله يفتلي	۱۹۷۱_۱۹۶۹
دوهم مرستيال	ډاکټر عبدالقيوم	۱۹۷۱_۱۹۶۹
د دفاع وزير	جنرال خان محمد	۱۹۷۱_۱۹۶۹
خارجه وزير	نور احمد اعتمادي	۱۹۷۱_۱۹۶۹

(c) ketabton.com: The Digital Library

داخله وزیر	انجینر محمد بشیر لودین	۱۹۶۹ ـ ۱۹۷۱
د مالیي وزیر	ډاکټر محمد امان	۱۹۶۹ ـ ۱۹۷۱
د عدلیي وزیر	عبدالستار سیرت	۱۹۶۹ ـ ۱۹۷۱
د کانو او صنایعو وزیر	امان الله منصوري	۱۹۶۹ ـ ۱۹۷۱
د پوهني وزیر	ډاکټر عبدالقیوم	۱۹۶۹ ـ ۱۹۷۱
د کرني وزیر	عبدالحکیم	۱۹۶۹ ـ ۱۹۷۱
د فواید عامي وزیر	انجینر محمد یعقوب لعلي	۱۹۶۹ ـ ۱۹۷۱
د اطلاعاتو او کلتور وزیر	ډاکټر محمود حبیبي	۱۹۶۹ ـ ۱۹۷۱
د تجارت وزیر	ډاکټر محمد اکبر عمر	۱۹۶۹ ـ ۱۹۷۱
د پلان وزیر	ډاکټر عبدالواحد سرابي	۱۹۶۹ ـ ۱۹۷۱
د روغتیا وزیر	ډاکټر محمد ابراهم مجید سراج	۱۹۶۹ ـ ۱۹۷۱
د مخابراتو وزیر	انجینر محمد عظیم گران	۱۹۶۹ ـ ۱۹۷۱
مشاور وزیر	غلام علي آئین	۱۹۶۹ ـ ۱۹۷۱
مشاوره وزیره	میرمن شفیقه ضیايي	۱۹۶۹ ـ ۱۹۷۱
د قبایلو مستقل رئیس	سید مسعود پوهنیار	۱۹۶۹ ـ ۱۹۷۱

(۲۳)

۱۰ ـ د پل خشتي په مسجد کي ددیني علماوو غونډي د

تاریخ په اوږدوکي د افغانستان پاچاهانو خلگو ته دا حق نه وو ورکړی چي د حکومت پر اجراأتو انتقادونه وکړي چي په نتیجه کي عامو خلگو به همیشه ویل چي ((دا د سرکار کار دی او په موږ پوري اړه نه لري))

کله چي په ۱۹٦٤ کال کي د پاچا په اراده د پاسه څخه د افغانستان خلگو ته د

(c) ketabton.com: The Digital Library

ديموكراسي حق وركړ سو، خو د افغانستان خلگ په دي نه پوهيدل چي د ديموكراسي څخه څنگه استفاده وكړي ؟ د افغانستان دولت او حكومت د ديموكراسي د سالم رشد له پاره لازم تدابير و نه نيول او حتي دوی د اساسي قانون متمم قوانين هم نافذ نه كړه ۰ چي په پای كي ځينو اشخاصو او ډلو د دغي سياسي خلا څخه ناوړه استفاده وكړه او خبره دي ځای ته ورسيده چي د افغانستان ملي او اسلامي مقدساتو ته د ديموكراسي تر نامه لاندي ، سپكاوی پيل سو ۰ د مثال په توگه :

ـ په ۱۹٦۸ كال كي د صدر اعظم نور احمد اعتمادي څخه د استيضاح په غونډي كي چي زه هم د سامع په حيث حاضر وم ، د بادغيس د مرغاب د ولسوالي وكيل غلام رباني شملزي صدر اعظم ته و ويل چي په مسكو كي د غلام سخي غيرت په نامه يوه افغاني محصل قرآن شريف ته اهانت كړی دی او حكومت بايد د دغي موضوع تحقيق وكړي خو حكومت د دغي موضوع پوښتنه و نه كړه ۰

ـ په ۱۹٦۸ كال كي د اصلاح په حكومتي ورځپاڼي كي د (مرد نه زنه) تر عنوان لاندي يو كاريكاتور خپور سو ، چي ځينو خلگو به ويل چي د دغه كاريكاتور هدف حضرت پيغمبر ء ص ء دی ۰ د اصلاح د ورځپاڼي دغه كاريكاتو د غربي المان د مطبوعاتو څخه اخستل شوی و چي دغه كاريكاتو ، په اول كي د اسرايلو په مطبوعاتو كي خپور شوی و ۰

ـ د كابل په سينماگانو كي د حضرت يوسف په نامه يو فلم په نمايش اېښودل شوی و چي د دغه فلم ځيني برخي د اسلام پر ضد وې ۰

ـ د پرچم په جريدي كي پر لينن درود ويل سوی و ۰

د پورتني اسلام ضد نشراتو او پيښو خبرونه ، د افغانستان شورا او د هيواد عامو خلگو ته و رسيدل ۰ د ۱۹۷۰ كال د اپريل او مې په مياشتو كي د هيواد د ډيرو سيمو ملايان او طالبان د پل خشتي په مسجد كي د ۳ ٤ ورخو له پاره سره يو ځای سوه ، دوی په دغه مسجد كي د دولت او حكومت پر ضد خطابي وركولي او د دغو علماوو يو مشر مولوي فيضاني و چي هلته يي اسلامي احكام بيانول ۰ په مسجد كي د علماوو

(c) ketabton.com: The Digital Library

او عامو خلگو شمیر مخ پر زیاتیدو و ، د کابل ښاریانو د دیني علماو سره ډیره همدردي و ښووله ، سوداګرو او عاموخلګو به هره ورځ پخه ډوډي مسجد ته وروړه ۰

حکومت په غیر مستقیم طور د دیني علماوو د ځینو مشرانو سره خبري وکړي ، ولي دغه خبري ناکامي سوي ۰ په دي دلیل چي د دیني علماو غوښتني ، هره ورځ ډیریدلي ځو په پای کي دوی ډیري پراخي غوښتني وړاندي کړي ۰دوی په هیواد کي د اسلامي شریعت او حنفي مذهب ، د کا مل تطبیق غوښتنه کوله ۰ دوی د پوهنـي د وزارت د تعلیمـي نصاب او د نجونـو د تحصیل موضوع او د اسلامـي حجاب مساله هم مطرح کړه ۰

د افغانستان دولت او حکومت د دیني علماوو دغه اعتصاب او غوښتني د امان الله خان د وخت د حالاتو سره مشابه و بللي نو د دوی غوښتني یي و نه منلي ۰ حکومت فیصله وکړه چي د علماوو دغه حرکت ، د برچي په زور خاموشه کړه سي ۰ د شپي له خوا کله چي علما بیده وو ، عسکري منظم ټولګي د پل خشتي په مسجد ورننوتل او دوی یي په زوره په عسکري لاریو کي واچول او مربوطه ولایاتو ته یي ورسول په ولایاتو کي د دوی څخه په دي مفهوم تعهد نامي واخستل سوي چي (تردي وروسته به د خپل ولایت څخه بل ولایت ته سفر نه کوي او په اعتصابونو کي به برخه نه اخلي)

د افغانستان پاچا محمد ظاهر شاه ، د دي له پاره چي د دیني علماوو پر ضد د حکومت دغه شدید عمل په شوراکي بد انعکاس و نه کړي ، ده په خپله د شورا د ټولو غړو سره ولیدل ۰ زه هم د فراه او نیمروز د وکیلانو په ډلي کي د پاچا حضور ته ورغلی وم ، پاچا د دیني علماوو د دغه اعتصاب او پراخو غوښتنو غندنه وکړه . پاچا وکیلانو او سناتورانوته توصیه وکړه ، چي که په شورا کي د دغي موضوع په ارتباط ځوك ناوړه اقدامات کوي د شورا غړي باید د هغه مخه و نیسي ۰ د پاچا تر فرمایشاتو وروسته د نیمروز د ولایت سناتور متقاعد ډګروال شیر محمدخان د نورو په نمایندګي پاچا ته ډاډ ګیرنه ورکړه ۰

د پل خشتي په مسجد کي د دیني علماو د تحصن په برخه کي د کابل په محافلو کي راز راز تبصري کیدي ۰

(c) ketabton.com: The Digital Library

ـ ځینوبه استدلال کاوه چي په وروستیو کلونو کي په هیواد کي ډیره بي بندوباري راغلي ده ، اوس د دي وخت رارسیدلي دې چي د دعه آفت مخه باید و نیوله سي .

ـ ځیني کسان په دي عقیده وو چي د دیموکراسۍ په دوري کي په پوهنتون او دولتي اداراتو کي د چپو ډلو د نفوذ له پاره ډیره زمینه برابره سوی ده ، د شوروي اتحاد او نورو سوسیالستي هیوادونو سره د افغانستان اقتصادي او کلتوري اړیکي ډیري پراخي شوي دي او افغانستان د نړي د نورو هیوادونو څخه لیري کیږي ، چي د هیواد دغه پالسي د افغانستان د عدم انسلاك د موقف سره برابره نه ده ۰

ـ ځینو اشخاصوبه ویل چي د علماوو په صفوفو کي خارجي عناصرو نفوذ کړی دی ، چي د هغو په لمسون دوی غواړي چي په افغانستان کي د ټولو نهضتونو مخه و نیسي ، او بیرته توره ارتجاع په هیواد کي مسلطه کړي ، چي د امریکا په شمول د ځو هیوادونو نومونه به یادیدل چي دوی د دغو اعتصاباتو و شا ته ولاړدي .

یوه ټوکه : د دیني علماوو د اعتصاب په وخت کي یوه شپه د امریکا په سفارت کي د دغه هیواد د سفیر ء نیومن ء له خوا یوه میلمستیا شوی وه ، دغي میلمستیا ته ښاغلی عبدالستار شالیزي هم بلل سوی و ۰ د خبرو په ترځ کي د امریکا سفیرعبدالستار شالیزي تـه ویلـي و ((ږیره دي پـري ایښـي ده ، لکه چي د ملایانو څخه بیریدلی یي !)) عبدالستار شالیزي چي ظریف او حاضر جوابه سړی دی ، ده ته په جواب کي ویلي و ((زه د ملایانو څخه نه یم بیریدلې ، بلکه په کابل کي خلګ وایي چي هر هغه څوك چي ږیره ولري تاسي هغه ته پیسي ورکوی)) د امریکا سفیر په جواب کي ویلي و ((موږ پیسي نه لرو)) عبدالستار شالیزي ده ته ویلي و ((که ستاسي وروستۍ خبره چي تا سي پیسي نه لری ، رښتیا وي نو ما خپله خبره بیرته واخسته)) وروسته دوی دواړو خندلي وو . (٢٤)

١١ ـ دډاکټر عبدالظاهر حکومت

١٩٧١ ـــ ١٩٧٢

(c) ketabton.com: The Digital Library

ډاکټر عبدالظاهر د عبدالقادر ابراهم خیل زوی دی ، په ۱۲۸۹ ه ش کال (۱۹۱۰) کې د لغمان په ولایت کې زیږیدلی دی ، په ۱۳۱۰ ه ش کال (۱۹۳۱) کې د حبیبې د لیسې څخه فارغ التحصیل سو او په ۱۳۱۸ ه ش کال (۱۹۳۹) کې د امریکا د کولمبیا د پوهنتون څخه دوکتورا واخسته ، ده د دولت په لویو چوکیو کې کار کړی دی ۰ په ۱۳۳٤ ه ش کال (۱۹۵۵) کې دی د روغتیا د وزارت د کفیل په حیث مقرر سو۰ ډاکټر عبدالظاهر په کراچې او روم کې د افغاني سفیر په حیث هم کار کړی دی ۰ دی د شورا د یوولسمې او دوولسمې دورو د ولسي جرگو رئیس و ۰ دی د ۱۹٦٤ کال د لوی جرگې رئیس هم و ، چې په دغې جرگې کې د دیموکراسي دورې اساسي قانون تصویب شوی دی . ډاکټر عبدالظاهر یو مؤدب ، خوش طبعه او د بدو څخه بیزاره افغان و (۲۵)

ډاکټر عبدالظاهر د ۱۹۷۱ کال د جون د میاشتې پر ۸ مې نیټې د پاچا له خوا د حکومت په جوړولو مامور کړ سو ۰ د ده حکومت د دغه کال د جولای د میاشتې پر شپږمې نیټې د ولسي جرگې څخه د اعتماد رایه واخسته ، چې د ۱۹۷۲ کال د سبتمبر د میاشتې تر ۲٤ مې نیټې پورې صدر اعظم و ۰ د ده د څوارلسو میاشتو صدارت په حقیقت کې یو داسې عبوري حکومت و ، چې د حکومت ډیر صلاحیتونه د صدارت د مرستیال ډاکټر عبدالصمد حامد او خارجه وزیر محمد موسی شفیق په واک کې وو ۰

دی په دغې لنډې مودې کې د لاندې ستونزو سره مخامخ و :

ـ د پوهنتون شاگردانو او استادانو ، د ده د حکومت څخه د نویو قوانینو د انفاذ غوښتنه کوله چې دغه معضله ده ته د نور احمد اعتمادي د حکومت څخه ور پاته سوی وه ۰د دې موضوع تفصیل د کتاب په بلې برخې کې لیکل سوی دی۰

ـ دژبو موضوع چې د کتاب په بل ځای کې تشریح سوی ده ۰

ـ د وچ کالي په وخت کې د لوږې او قحطې موضوع .

د غلې د قحطې ورانونکې حادثه چې د طبیعت د ناسازگاریو او حکومت د عدم رسیدگیو له کبله زموږ د هیواد د غور ، بادغیس ، او نورو سیمو ډیر خلگ د لوږې له

(c) ketabton.com: The Digital Library

لاسه مړه سول ، دوی خپل اولادونه خرڅ کړه ، ډیرو خلګو د خپلو مینو څخه کډې وکړې او د هیواد نورو سیمو ته مهاجر سوه ۰

حکومت د صدارت په چوکاټ کې د کار په مقابل کې د غنمو د ویش یوه اداره د مشاور وزیر عبدالستار سیرت تر مشرۍ لاندې جوړه کړه ، چې له دغې لارې څخه حکومت غوښتل چې د لوږې د ملي فاجعې سره مبارزه وکړي ۰

پاچا او حکومت ته راپورونه ورسیدل چې د هیواد په ځینو سیمو کې مخصوصا د بادغیس او غور په ولایتونو کې ډیر خلګ د لوږې څخه مړه سوی دي او د دغو سیمو ډیرو خلګو د هیواد نورو سیمو ته هجرت پیل کړی دی ۰

د حقایقو د معلومولو له پاره ډاکټر عبدالصمد حامد د یوه لوی هیات په مشرۍ د هرات ، بادغیس او غور ولایتونو ته سفر وکړ ۰ هغه وخت چې دولتي هیات د هرات ښار ته ورسید په زرګونو وږي خلګ د بادغیس د ولایت او د هرات د ولسوالیو څخه د هرات ښار ته مهاجر سوي وو ۰ د دغه هیات یوه غړي د دغې موضوع جریان ما ته داسې ویلې دې . (۲۶) :

په زرګونو خلګ د بادغیس او نورو سیمو څخه د هرات ښار ته ورغلي وو ، د هرات ښاریانو پر دغو وږو مهاجرو باندې پخه ډوډۍ و ویشله ، خو هراتیانود حکومت څخه دا غوښتنه هم کوله چې دغه مهاجر ډیر ژر د هرات د ښار څخه و باسي که نه نو د ښار امنیت به خراب کړي۰ په هغه شپه د کابل څخه راغلي هیات د ډاکټر عبدالصمد حامد په مشرۍ غونډه وکړه ، او دا فیصله یې وکړه ، چې دغه وږي خلګ دې د عسکري لاریو په وسیله فراه او هلمند ته ورسول سي ، چې هلته په (توتانو)خانونه تغذیه کړي ۰

ډاکټر حامد د هرات د والي اجراآت و غندل ، بله ورځ دغه هیات د بادغیس ولایت ته ولاړ په دغه ولایت کې ډیر خلګ د لوږې څخه مړه سوي وو ، د ډیرو خلګو مړي د قلعه نو د ښار په کوڅو کې پراته وو چې ډاکټر حامد او ورسره هیات په خپلو سترګو لیدلي دي ۰ ډاکټر حامد د بادغیس والي ، سرمامور او د زراعت مدیر د دغه ملي فاجعې مسئوول و بلل ، او د دوی برطرفي یې د مرکز څخه و غوښتله ۰ په هغه شپه

(c) ketabton.com: The Digital Library

کابل راديو د سرمامور عبدالبصير او د زراعت د مدير برطرفي اعلان کړه ۰

بله ورځ دغه هيات د غور ولايت ته ولاړ ، دوی د ولايت په مرکز ، چغچران کي د خلگو د لوي مظاهري سره مخامخ سول ۰ هلته دوی په ډېرو و ويشتل سول ، چي ځيني خلگ ټپيان سول او د ولايت د ماڼي ښيښي يي ماتي کړي ۰ ډاکټر حامد دغور والي د غور د ولايت د فاجعي مسؤول و باله او د مرکز څخه يي د هغه د برطرفي غوښتنه هم وکړه۰ څرنگه چي د کابل راديو د واليانوبرطرفي اعلان نه کړه نو ډاکټر عبدالصمد حامد خپل د هيات وظيفه ختمه و بلله او کابل ته را ستون شو ۰ هيات تصميم نيولې و چي بله ورځ سهار به د صدارت په ماڼي کي يوه غونډه کوي خو دغه غونډه و نه سوه ، ډاکټر عبدالصمد حامد خپله وظيفه پريښووله او څو ورځي وروسته د تـداوي په پلمه اروپـا تـه ولاړ ۰

حکومت دبادغيس ، غور او د افغانستان د نورو سيمو د وږو خلگو سره لازمي اقتصادي مرستي و نه کړي چـي د حکومت د غفلت په وجه د دغو سيمو خلگ ډير تاواني سول۰

صدر اعظم ډاکټر عبدالظاهر چي د يوه لنډ عبوري حکومت مشر و دی په دغي لنډي مودي کي د ډيرو مشکلاتو سره مخامخ سو ۰ ده د ۱۹۷۲ کال د دسمبـر د مياشتي پر ۲٤ مي نيټي استعفا وکړه او د ده پر ځای محمد موسي شفيق د افغانستان صدر اعظم سو ۰

د ډاکټر عبدالظاهر د حکومت ترکيب

صدر اعظم	ډاکټر عبدالظاهر	۱۹۷۱ـ۱۹۷۲
مرستيال	ډاکټر عبدالصمد حامد	۱۹۷۱ـ۱۹۷۲
د دفاع وزير	جنرال خان محمد	۱۹۷۱ـ۱۹۷۲
خارجه وزير	محمد موسي شفيق	۱۹۷۱ـ۱۹۷۲
داخله وزير	امان الله منصوري	۱۹۷۱ـ۱۹۷۲

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ماليي وزير	غلام حيدر داور	۱۹۷۱ـ۱۹۷۲
د تجارت وزير	محمد عارف غوثي	۱۹۷۱ـ۱۹۷۲
د پلان وزير	ډاکټر عبدالواحد سرابي	۱۹۷۱ـ۱۹۷۲
د عدليي وزير	محمد انور ارغنديوال	۱۹۷۱ـ۱۹۷۲
د اطلاعاتو او کلتور وزير	محمد ابراهم عباسي	۱۹۷۱ـ۱۹۷۲
د پوهني وزير	حميدالله عنايت سراج	۱۹۷۱ـ۱۹۷۲
د روغتيا وزير	ډاکټر محمد ابراهم مجيد سراج	۱۹۷۱ـ۱۹۷۲
د فوايدعامي وزير	جنرال خوازك زلمې	۱۹۷۱ـ۱۹۷۲
د کانو او صنايعو وزير	محمد يعقوب لعلي	۱۹۷۱ـ۱۹۷۲
د کرني وزير	عبدالحکيم	۱۹۷۱ـ۱۹۷۲
د مخابراتو وزير	نصرت الله ملکيار	۱۹۷۱ـ۱۹۷۲
مشاوره وزيره	ميرمن شفيقه ضيايي	۱۹۷۱ـ۱۹۷۲
مشاور وزير	داکتر عبدالوکيل	۱۹۷۱ـ۱۹۷۲
مشاور وزير	عبدالستار سيرت	۱۹۷۱ـ۱۹۷۲
د قبايلو مستقل رئيس	محمد ايوب عزيز	۱۹۷۱ـ۱۹۷۲

(۲۷)

۱۲ ـ محمد موسي شفيق څنګه صدر اعظم سو ؟

په ۱۹۷۱ کال کي د نور احمد اعتمادي د حکومت په آخرو مياشتي کي پاچا اراده وکړه چي تر اته کلونو عملي تجربي وروسته بايد پر افغاني ديموکراسي باندي د سره کتنه وسي ۰ پاچا غوښتل چي د اساسي قانون خيني مادي تعديل کړه سي ، پر سياسي ډلو او د شاګردانو پر اجتماعاتو باندي يو څه قيود وضع سي ، د شورا

(c) ketabton.com: The Digital Library

انتخابات د څه مودي له پاره وځنډول سي او په افغانستان کي د يوه قوي او باثباته حکومت د راتلو له پاره لاره هواره کړه ســي ۰ د موضوع د روښانولو له پاره د دغه مبحث په سر کي د يوي مقدمي په شکل پر ديموکراسۍ ، د دولت پر ثلاثه قواوو او د پاچا پر لومړی درجه مشاورينو باندي د لاندي مطالبو ليکل ضروري بلل کيږي .

ـ د ديموکراسۍ په کلونو کي د حکومت د کمزوره کولو ، د ثلاثه قواوو د تفکيك او د سياسي ديموکراسۍ د تعميم له پاره کافي هلي ځلي و شوي ۰ ولي په خارجي سياست کي د محمد داود خان د وخت خارجي سياست ، چي د هغه عصر د ايجاباتو پر اساس جوړ سوی و ، يعني د شوروي اتحاد سره د نژديوالي سياست و ، کوم تغيير رانه غی بلکه د ديموکراسۍ په دوري کي تر پخوا لا په پراخه اندازه تعقيب کړه سو ۰

ـ په دولسمي تقنيني دوري کي د ډاکټر عبدالظاهر تر رهبری لاندي د ولسي جرگي د نظم او دسپلين په برخه کي څه اقدامات وسوه ، ځرنگه چي دغه اقدامات ډير جدي نه وو نو مؤثر واقع نه سول ، وکيلانو د مصونيت تر نا مه لاندي ، هر هغه څه چي يي غوښتل هغه به يي کوله ۰ د مثال په توگه :

ـ په ١٩٦٦ کال کي خينو اروپايي هيوادونو د افغانستان د ولسي جرگي يوه هيأت ته بلنه ورکړه چي د هغه هيوادونو د پارلمانونو څخه ليدنه ورکړي ، د شورا درخصتيو په ورځو کي ، د ولسي جرگي رئيس ډاکټر عبدالظاهر ، د کندهار د ښار د وکيل عبدالرحيم هاتف په شمول څو وکيلان د دغه سفر له پاره و ټا کل ، ولي نورو وکيلانو د ولسي جرگي د رئيس ددغه تصميم سره مخالفت وکړ ، او په ورستيو لحظو کي يي ددغه هيأتت د سفر ممانعت وکړ ۰ په همدغي دوري کي يوي ډلي وکيلانو داخپل حق باله چي غازي ستديم ته په زوره ورننوزي او بيله تکت څخه د لوبو ننداره وکړي ، چي هلته څو وکيلان ووهل سوه . د پوهني وزير ډاکټر پوپل دغه موضوع حل کړه .

ـ په ديارلسمي تقنيني دوري کي ، دولت غوښتل چي يوه وکيل ته په جزاورکولو سره د وکيلانو د مصونيت حدود تثبيت کړي ۰ ځرنگه چي د حکومت د دغه کار سره ډير وکيلان مخالف وو نو دغه اقدام هم مثبته نتيجه ور نه کړه (د دي موضوع تفصيل د کتاب په بلي برخي کي راغلی دی)

(c) ketabton.com: The Digital Library

ـ د ستري محكمي رنيس قاضي القضات ډاكټر عبدالحكيم ضيايي او د دارالانشا آمر ډاكټر وليد حقوقي و ، په عمل كي د دغي محكمي واك د ډاكټر حقوقي په لاس كي و په دغي محكمي كي ورزيده كدرونه ځاى پر ځاى سوي وو ، ستري محكمي د يوي مستقلي قوي په ځير په افغاني ټولني كي تبارز وكړ ۰ ډاكټر وليد حقوقي چي د پاچا نژدي مشاور و ، پاچا غوښتل چي دى ډير ژر د افغانستان صدر اعظم سي ۰

د اساسي قانون ۱۰۵ ماده د دي مانع وه چي ډاكټر وليد حقوقي ته په حكومت كي كومه دنده وسپارله سي ، پاچا ته مشوره وركړه سوه تر څو چي په اساسي قانون كي تعديلات راځي ، كيداى سي چي په فرعي قوانينو كي د شورا په وسيله ډاكټر وليد حقوقي ته په حكومت كي د كار كولو زمينه برابره سي ۰

پاچا د افغانستان د آينده يوه قوي حكومت د جوړولو له پاره ډاكټر عبدالظاهر د كابيني په جوړولو مامور كړ ، په دغه عبوري حكومت كي د پاچا دري عمده مشاورين د صدارت د مرستيالانو په حيث په نظر كي نيول سوي وو ۰ چي تر ډاكټر عبدالظاهر وروسته به يو د دغو مشاورينو څخه ، صدر اعظم كيږي او دوه نور به د مرستيالانو په توگه په دغه حكومت كي شا مليږي ۰ د پاچا پلان داسي و :

ـ ډاكټر عبدالصمد حامد د صدر اعظم لومړى مرستيال او د پلان وزير

ـ محمد موسي شفيق د صدر اعظم دوهم مرستيال او دخارجه چارو وزير

ـ ډاكټر وليد حقوقي د صدر اعظم دريم مرستيال او داخله وزير (۲۸)

د پاچا دغه خيالي پلان د لاندي مشكلاتو له كبله عملي نه سو :

ـ د پاچا دري واړه مشاورين يو د بل رقيبان وو ، د دوى څخه يوه هم نه غوښتل چي د دوو نورو سره په يوه حكومت كي كار وكړي ۰ ولي پاچا په دغه حقيقت نه و خبر ۰

ـ د پاچا نوموړي مشاورين د مختلفو سليقو خاوندان وو چي په راتلونكي حكومت كي ددوى مثمره همكاري يو نا ممكن كار و ۰

ـ د پاچا دغه مشاورين قانون پوهان وو ، خو پاچا په خارجي سياست ، پوهني ، اقتصاد او اجتماعي ريفورمونو كي مجرب مشاورين نه درلودل ۰

ـ د پاچا دغه مشاورينو ، هريو د صدارت تر چوكۍ په كښته مقام كي كار كولو ته

(c) ketabton.com: The Digital Library

حاضر نه و او هریوه خان د افغانستان راتلونکې صدر اعظم باله ۰ د مثال په توګه :

ـ ما او ریدلي دي چي د ډاکټر عبدالظاهر د حکومت یوه مهم غړي د وزارتونو ټول پیشنهادونه د دی له پاره په خپل دفتر کي قید کړي وو چي دې متیقین و چي تر ډاکټر عبدالظاهر وروسته دی د افغانستان صدر اعظم دی او دغه پیشنهادونه به د خپل صدارت په وخت کي تر اجرا لاندي و نیسي ۰

ـ ما د ډاکټر عبدالظاهر د حکومت د یوه بل مهم غړي په ارتباط اوریدلي دي چي د ده په لاربښوونه په ولسي جرګي کي د ژبو موضوع د دي له پاره راپورته سوه چي په دولت کي تشنج راسي او د ډاکټر عبدالظاهر بي واکه حکومت استعفا کولو ته مجبورسي او دی ژر د افغانستان صدر اعظم سي ۰

ـ ما د ډاکټر ولید حقوقي په برخه کي داسي اوریدلي دي چي ده قاضي القضات ډاکټر عبدالحکیم ضیایي ته ویلي وو ((زما زړه نه غواړي چي په رادیو او ورځپاڼو کي زما نوم ستاسي تر نامه دمخه یاد سي)) ده په نورو الفاظو ډاکټر ضیایي ته تفهیم کړي وه چي دی د افغانستان راتلونکې صدر اعظم دی ۰ په دي چي په دولتي نشراتو کي د صدر اعظم نوم تر قاضي القضات دمخه اخستل کیږي ۰

د پاچا د دغه پلان د عملي کولو له پاره داسي اقدامات و سول :

د اساسي قانون ۱۰۵ مه ماده داسي حکم کوي ((کله چي د قاضي القضات او د ستري محکمي د غړو وظیفه پای ته ورسیږي دوی نه سي کولای چي صدر اعظم ، وزیر یا د شورا غړې سي)) ولي په اساسي قانون کي د قاضي القضات یا دستري محکمي د غړي د استعفا په ارتباط څه نه دي لیکل سوي ۰ د دي له پاره چي ډاکټر ولید حقوقي حکومت ته راولي دولت د اساسي قانون د دغي قانوني خلا څخه استفاده وکړه او تصمیم یي ونیو چي په یوه فرعي قانون کي یوه داسي ماده په ولسي جرګي کي تصویب کړي چي د هغي پر اساس د ستري محکمي غړې د خپلي وظیفي څخه استعفا وکولای سي او تر استعفا وروسته ، بیرته د صدر اعظم یا وزیر په حیث تعینیدلای ســـي ۰

ستري محکمي د ولسي جرګي د تقنین د کمسیون څخه چي زه هم د دغه کمسیون

(c) ketabton.com: The Digital Library

غړي وم ، غوښتنه وکړه چي د قضايي تشکيلاتو او صلاحيتونو پر قانون باندي د سره کتنه وکړي د تقنين کمسيون د ستري محکمي دغه غوښتنه و منله او دغه قانون يي تر بحث لاندي و نيوى ، د دغه قانون څو مادي يي تصويب کري ٠ کله چي دستر محکمي د غړي د استعفا او په حکومت کي د ده د برخي اخستلو په ارتباط يوه وکيل کمسيون ته يو پيشنهاد وړاندي کړ، ما هغه وخت د کمسيون غړو ته و ويل چي پر اساسي قانون باندي د مباحثاتو مجموعه ما لوستي ده ، په دغي مجموعي کي د يوه مقنن له قوله ليکل سوي دي چي ((د ستري محکمي غړي تر استعفا وروسته په حکومت کي کار نه سي کولاى)) نو ښه به داوي چي د عدليي د وزارت څخه دغه مجموعه راوغوښتله سي څو د دغي مجموعي تر مطالعي وروسته به په دغه مورد کي تصميم و نيول سي ٠ د تقنين کمسيون دغه پيشنهاد و مانه او د يوه استعلام په وسيله يي د عدليي د وزارت څخه نوموړي مجموعه و روغوښتله ٠

کله چي د ولسي جرگي استعلام د عدليي وزارت ته ورسيد ، حکومت د اساسي قانون د مباحثاتو مجموعه ولوستله، دوى په دي پوه سوه چي پر دغي مشخصي موضوع باندي ډاکټر عبدالصمد حامد اوږدي خبري کړي دي ٠ ده ويلي و ((که د ستري محکمي يو غړي داسي ناروغه سي چي د کارکولو توان و نه لري ، دى حق لري چي استعفا و کړي خو تر استعفا وروسته بايد ده ته په حکومت کي د کار کولو اجازه ور نه کړه سي)) ده داهم ويلي و ((په راتلونکو کلونو کي د دي امکان موجود دى چي يو حزب د ستري محکمي د يوه غړي سره په پټه سازش و کړي او د ده په مرسته خپل رقيب حزب منحل کړي ، او دغه حزب د دغه خدمت په بدل کي ده ته د وزارت چوکي ورکړي ، چي د دغسي يوي احتمالي دسيسي د مخنيوي له پاره د ستري محکمي د غړو د استعفا مخه بايد و نيوله سي))

دغه موضوع په دولت کي ډيره غټه سوه ٠ د پاچا سرياور جنرال محمد عمر خان ما ته و ويل چي د کندهار يوه وکيل پاچا ته اطلاع ورکړه چي فراهي د اساسي قانون د مباحثاتو مجموعه لوستي او ده په کمسيون کي ويلي دي چي ډاکټر عبدالصمد حامد د اساسي قانون د جوړولو په وخت کي د ستري محکمي د غړي د استعفا سره مخالفت

(c) ketabton.com: The Digital Library

کړی دی ۰ پاچا سمدلاسه ډاکټر عبدالصمد حامد خېل حضور ته وباله او په کلکو الفاظو يي د ده څخه د ده د وينا پوښتنه کړي وه ۰ ډاکټر حامد پاچا ته په جواب کي ويلي و چي ((زما د هغه وخت خبري د قانون متن نه دی بلکه د يوه شخص خبري دي اوس شورا کولای سي چي د ستري محکمي د غړي د استعفا په برخه کي په قانون کي کومي مادي ته ځای ورکړي)) (۲۹) ما په هغو ورځو کي ډاکټر عبدالصمد حامد په جلال آباد کي وليد ، ده د ګيلي په شکل ما ته و ويل ((تا د ستري محکمي د غړي د استعفا پر موضوع باندي زه د پاچا سره مواجه کړم)) چي البته دغه کار ما نه و کړی . د ډاکټر عبدالصمد حامد تشويش داو چي د ولسي جرګي د دغه جريان څخه پاچا داسي انتباه نه وي اخستي چي ګواکي ډاکټر حا مد ، حکومت ته د ډاکټر وليد حقوقي د راتلو مخالف دی او اوس ده وکيلان دغي موضوع ته متوجه کړي دي۰

د تأ سف ځای دادی چي حکومت د اساسي قانون د مباحثاتو مجموعه ولسي جرګي ته د لوستلو له پاره ور نه کړه ، د هغه پر ځای حکومت د کمسيون د غړو تر منځ نفاق واچاوه ۰ حکومت د کمسيون دايمي غير حاضر غړي حاضر کړه او د دوی په وسيله يي کمسيون ته داسي پيشنهاد وړاند کړ چي ((حکومت بايد د اساسي قانون د مباحثاتو مجموعه ولسي جرګي ته راوانه ستوي)) د دغه حرکت رهبري د پکتيا د يوه وکيل پر غاړه وه . (۳۰)

د حکومت د دغه ناوړه اقدام په مقابل کي زما په شمول د کمسيون اکثرو غړو د تقنين د کمسيون څخه استعفا وکړه ۰ د وکيلانو د استعفا په نتيجه کي د تقنين کمسيون د منځه ولاړ او د ډاکټر وليد حقوقي له پاره حکومت ته د ورتلو لاره خلاصه نه سوه ۰ څرنګه چي وروسته معلومه سوه ، د تقنين په کمسيون کي د تشنج په راوړلو کي د يوه مهم وزير لاس و ۰

دلته دا خبره هم د يادولو وړ بولم چي د اساسي قانون د مباحثاتو مجموعه ما ته د لوستلو له پاره د هغه وخت د عدليي وزير عبدالستار سيرت راکړي وه ۰

اوس به راسو دي موضوع ته چي محمد موسي شفيق څرنګه صدر اعظم سو ؟

په روم کي د افغاني سفارت يوه ما مور ماته و ويل چي په ۱۹۷۲ کال کي پاچا ،

(c) ketabton.com: The Digital Library

ډاکټر عبالصمد حامد او محمد موسي شفیق په افغاني سفارت کي د دي له پاره سره یو ځای کړل چي د راتلونکي حکومت په ارتباط ددوی نظریات واوري ۰ په دغي غونډي کي حتي افغاني سفیر نور احمد اعتمادي برخه نه درلوده ۰

پاچا لومړي د ډاکټر حامد څخه پوښتنه وکړه چي ((تردي وروسته په افغانستان کي څه کارونه باید و سي ؟)) ډاکټر حامد وویل ((افغانستان په خطر کي دی او باید ژر په هیواد کي اضطراري حالت اعلام سي ، چي په دغه حالت کي به د شورا صلاحیتونه د منځه ولاړه سي ، د ملي جرایدو نشرات به متوقف سي ، پر سیاسي ډلو به قیود وضع سي ، تر هغه وروسته به په اساسي قانون کي تعدیلات راسي ، د دیموکراسي اساسات به په تدریجي ډول په هیواد کي تر اجرا لاندي و نیول سي))

محمد موسي شفیق د ډاکټر عبدالصمد حامد پورته نظریات په دي ډول رد کړي وو۰ده ویلي وو ((هغه حالات چي د اساسي قانون په ۱۱۳ مادي کي د اضطراري حالت د اعلامولو له پاره ذکر سوي دي په افغانستان کي نه دي راغلي ، د اضطراري حالت په اعلامولو سره هنګامي ایجادیږي ، خو د افغانستان اوسني ستونزي د نورو مؤثرو لاروڅخه په ښه توګه حل کیدلای سي)) ده د شورا په ارتباط ویلي و ((دشورا د اوسنۍ دوري وروستۍ کال دی چي دغه تقنیني دوره څو میاشتي وروسته پای ته رسیږي ، حکومت کولای سي چي د شورا نوي انتخابات د څه مودي له پاره و ځنډوي په دي ترتیب چي ستره محکمه به د انتخاباتو د نظارت څخه استنکاف وکړي او پاچا به د ستري محکمي دغه غوښتنه و مني ۰ د پاچا په فرمان به د انتخاباتو کمشنر و ټاکل سي ۰ دغه مراحل چي هرڅومره حکومت و غواړي اوږدولای سي))

ده د ملي جرایدو په ارتباط ویلي و ((حکومت به د موجوده جرایدو د امتیاز خاوندان په حکومتي چارو کي مقرر کړي او نوو جرایدو ته به د امتیاز حق ورنه کړي))

ده د سیاسي ډلو په ارتباط ویلي و ((د ټولو سیاسي ډلو غړي د پوهنتون یا ښوونځیو شاګردان یا هم د دولت ما مورین دي ۰ حکومت به د دوی د مشرانو سره خبري وکړي او دوی ته به اخطار ورکړي چي تر دي وروسته دوی باید په دولتي چارو

(c) ketabton.com: The Digital Library

کي گوتي و نه وهي. دوی ته به و ويل سي چي د تخلف په صورت کي به د دوی غړي د مربوطه ځايونو څخه و ايستل سي)) ده ويلې وه ((زه تعهد کوم چي د دغي لاري څخه سياسي ډلي تر کنترول لاندي راتلای سي)) .پاچا په دغي غونډي کي محمد موسي شفيق ته ويلي و چي ته د افغانستان راتلونکې صدر اعظم يي او ډاکټر حامد په دغي غونډي کي پاچا ته څرگنده کړه چي دی په راتلونکي حکومت کي د محمد موسي شفيق سره کار نه کوي . پاچا ډاکتر حامد او شفيق ددي له پاره يوه پارک ته ليږلي وو چي ډاکټر حامد په دي قانع کړه سي چي په راتلونکي حکومت کي د شفيق سره کاري وکړي ، تر خبرو وروسته شفيق پاچا ته ويلي و چي ډاکټر حامد وعده راکړي ده چي شپږ مياشتي وروسته به همکاري راسره وکړي ، او ډاکتر حامد پاچا ته ويلي و چي شفيق بايد واده وکړي په دي چي يو صدر اعظم بايد ميرمنه ولري .

۱۳ ـ ډاکټر عبدالصمد حامد ولي صدر اعظم نه سو ؟

ډاکټر عبدالصمد حا مد چي يو حقوقدان دې د ۱۹٦٤ کال د اساسي قانون د تسويد د کميټي مهم غړی و ، دی د ديموکراسۍ په حکومتونو کي د پوهنتون رئيس ، د پروان والي ، د پلان وزير او د صدارت مرستيال و ، ده د ډاکټر عبدالظاهر د حکومت په وخت کي د بادغيس او غور د واليانو د سبکدوشي پـر موضوع ، خپله وظيفه پيښوولې ، ده د افغانستان د جهاد په وخت کي د مولوي محمد يونس خالص د اسلامي حزب سره نژدي همکاري درلودله ، ښايي دده دغه همکاري به د جهاد د پياوړي کيدلو په خاطر وه ، په دي چي مولوي خالص په افغانستان کي دديموکراسۍ او آزادو انتخاباتو سره موافقه نه درلودله. (۳۱)

دلته دامطلب د ليکلو وړ بولم چي په دغه وخت کي د کابل په سياسي حلقو کي ويل کيدل ، کوم حکومت چي د ډاکټر عبدالظاهر تر حکومت وروسته په هيواد کي راځي بايد لاندي عمده وظايف سر ته ورسوي :

ـ ددغه حکومت په وسيله افغانستان د شوروي اتحاد څخه بايد فاصله و نيسي او غربي نړي ته ور نژدي ســي .

ـ د پښتونستان موضوع ، د ډيورنډ کرښه او د هلمند د اوبو معضله د پاکستان او

(c) ketabton.com: The Digital Library

ایران د حکومتونو سره د دوستانه لارو څخه حل کړه سي .

ـ د خلیج د مړو هیوادونو په مرسته په هیواد کي اقتصادي پروژ په کار واچولي سي .

ـ په هیواد کي د سیاسي او ایدیولوژیکي بي نظمیو د مخنوي په خاطر باید د احزابو قانون ډیر ژر تر اجرا لاندي ونیول سي . د اجتماعاتو ، معارف او لوړو تحصیلاتو حساس قوانین په تقنیني فرامینو ژر نافذ کړه سي .

د پورته عمده اهدافو د سرته رسولو د پاره په هیواد کي د اضطراري حالت اعلامول یو لازمي کار و . د روم په غونډي کي هغه نظریات چي ډاکټر عبدالصمد حامد ، پاچا ته وړاندي کړي وو ، هغه نظریات ډیر پر ځای وو ، چي د ده د پیشنهاد په فوري تطبیق سره ممکنه وه چي د محمد داود خان د کودتا مخه هم نیوله شوي وای خو پاچا په لاندي دلایلو نه غوښتل چي په دغي مرحلي کي ډاکټر عبدالصمدحامد د افغانستان صدر اعظم سي :

ـ ډاکټر عبدالصمد حامد په خټه محمدزي دي ، پاچا لازمه نه بلله چي د نور احمد اعتمادي تر اوږده حکومت او د ډاکټر عبدالظاهر تر لنډ حکومت وروسته ، بیا یو محمدزي د اوږدي مودي له پاره د افغانستان صدر اعظم سي ۰

ـ ډاکټر عبدالصمد حامد د مسایلو د حل په لاره کي انعطاف پذیره نه دي ، ښایي د پاچا کورني مشاورینو لکه سردار عبدالولي او سلطان محمود غازي د ډاکټر حامد د صدر اعظم کیدلو سره موافقه نه وي کړي ۰ د پاچا راتلونکي پلان سوی حکومت چي په هغه کي به د پاچا لومړي درجه مشاورینو برخه اخستي وای ، لکه چي دمخه یي یادونه وسوه ، د پاچا د مشاورینو له خوا تخریب کړل سو . زه په دي نه یم خبر چي په خپله پاچا په دغه مطلب پوهیدلي و او که یه ؟ ولي ډیر نور افغانان په دغه موضوع پوهیدل چي په خینو ملي اخبارونو کي په دغه ارتباط لیکني هم ســوي دي .

١٤ ـ د محمد موسي شفیق حکومت

١٩٧٢ ـ ١٩٧٣

محمد موسي شفیق د مولوي محمد ابراهم کاموي زوی دی او په ١٩٣١ کال کي په

(c) ketabton.com: The Digital Library

کابل کي زیږیدلی دی ۰ ده د کابل د عربي دارالعلومو مدرسه لوستي ده او وروسته يي په اسلامي حقوقو کي په قاهره کي د الازهر د پوهنتون څخه لیسانس اخستی دی۰ ده د امریکا د کولمبیا د پوهنتون څخه هم په بین المللي حقوقو کي لیسانس تر لاسه کړی دی ۰ ده د عدلیي په وزارت کي په کار پیل وکړ او د حقوقو په پوهنځي کي يي استادي کړي ده په عدلیه وزارت کي معین او بیا دخارجه چارو په وزارت کي مشاور و ۰ په قاهره کي افغاني سفیر او د ډاکټر عبدالظاهر په حکومت کي خارجه وزیرهم و .

محمد موسي شفیق چي ډیر زیرك او د دربار په رمز آگاه سړی و ، په اسلامي علومو پوهیدی ، شاعر او لیکوال هم و ۰ پښتو ، دري ، عربي ، انگریزي او فرانسوي ژبي يي زده وي ، نو په دغه وجه دی ډیر ژر پاچا ته نژدي سو اود پاچا لومړی درجه مشاور سو ۰ دی د ۱۹۷۲ کال د دسمبر د میاشتي په ۲٤ نیټي د پاچا له خوا د کابیني په جوړولو مامور کړه سو . (۳۲)

محمد موسي شفیق په تجمل پرستۍ کي ډیر افراط کاوه ، ده د ځان له پاره يو موټر د فراسي څخه په الوتکي کي راوغوښت ۰ د جمهوریت په وخت کي دغه موټر د افغاني سفیر زلمي محمود غازي د استفادي له پاره تهران ته ولیږل سو . د ده دریشي په خارج کي جوړیدلي ، ده په جلال آباد کي د هډي فارم ته نژدي د ځان له پاره يو افسانوي کور جوړاوه ، د قرغي بند ته نژدي يي پر يوي تپي باندي د کوچیانو کیږدي ودروله ، چي هلته يي هم د يوه داسي مجلل کور جوړول په نظر کي نیولي و چي د خپل کور څخه به د اوبو ډنډ ته په برقي لیفت کي کښته کیدی او په يوي کښتئ کي به يي سیر او ننداره کولای .

د محمد موسي شفیق په هکله څو نوري خبري

ـ په ۱۹۷۰ کال کي کله چي محمد موسي شفیق په قاهري کي افغاني سفیر و په هغه وخت کي د ایران يو عالي رتبه هیأت د هلمند د اوبو د مذاکراتو له پاره کابل ته سفر کاوه ۰ محمد موسي شفیق ، صدر اعظم نور احمد اعتمادي ته اطلاع ورکړه چي دی غواړي چي د ایراني هیأت د لیدلو له پاره کابل ته سفر وکړي ۰ نور احمد اعتمادي

(c) ketabton.com: The Digital Library

ده ته په جواب کي ويلي و ((کابل ته ستاسي د راتګ ضرورت نه سته)) خو محمد موسي شفيق د صدر اعظم د مخالفت سره سره کابل ته سفر وکړ او د ايراني هيأت سره يي په مذاکراتو کي برخه واخسته . (۳ ۳) شايد چي د ايراني هيأت مشر به اردشير زاهدي و چي افغانستان ته يي سفر کړی و او نور احمد اعتمادي د محمد موسي شفيق او اردشير زاهدي په ښو مناسباتو خبر نه و .

اردشير زاهدي چي د جنرال زاهدي زوی او د ايران د پاچا زوم دی ، ده د پيك پارسيان د اخبار د ۲۰۰۲ کال د مى د مياشتي د ۱۷ نيټي په ګڼې کي په خپلي يوي مصاحبي کي ويلي دي چي ((د هلمند د اوبو موضوع ما د خپل خارجه وزارت په وخت کــي د افغانستان د پاچا محمد ظاهر شاه سره حــل کړي ده)) دی داهم وايي چي ((زه د محمد موسي شفيق سره دده دسفارت په وخت کي په قاهري کي دوست سوی وم او د افغانستان پاچا زمونږ په ښو مناسباتو خبر و . کله چي د افغانستان پاچا ايتاليا ته په رسمي سفر بلل سوی و ، ده ما ته بلنه راکړه چي روم ته ورسم او محمد موسي شفيق په دي قانع کړم چي د افغانستان د صدارت وظيفه و مني))

ـ پاچا ته نژدي د خارجه وزارت يوه ما مور ويلي و چي ((پاچا د دولت د ډيرو مامورينو قدر کوي ، ولي محمد موسي شفيق ، د عشق تــر سرحده پر پاچا باندي ګران دی)) (۳ ٤)

ـ د دربار پخواني وزير علي محمد خان ويلي و ((زه په دربار کي لوی سوی يم خو د محمد موسي شفيق په اندازه د دربار په رمز نه پوهيږم)) (۳ ۵)

ـ د خارجه وزارت يوه مامور و ويل چي په ۱ ۹ ۷ ۱ کال کي کله چي پاچا مسکو ته رسمي سفر درلود، خارجه وزير محمد موسي شفيق هم دپاچا د دغه سفر ملګري و۰ شفيق د مسکو څخه يوه بل اروپايي هيواد ته تي ، دی د پاچا سره تر خدای امانې وروسته نژدي شل ګا مه ددي له پاره پر شا تی چي مخ يي د پاچا و خوا ته وي ۶ ۳

ـ په ۱۹۷۱ کال کي د ولسي جرګي د بين المللي روابطو کمسيون ، خارجه وزير محمد موسي شفيق د پښتونستان د قضيي په ارتباط نوموړي کمسيون ته غوښتي و ، زه او څو نور وکيلان هم د مباحثاتو د اوريدلو له پاره هغه کمسيون ته ورغلي وو ۰ نور

(c) ketabton.com: The Digital Library

وزيران معمولاً د يوي ډلي مامورينو سره يو ځای ولسي جرګي ته راتلل ، ولي خارجه وزير محمد موسي شفيق يوازي کمسيون ته حاضر سو ، حفيظ الله امين او ببرک کارمل هم ددغه کمسيون غړي وو . د آجندا مطابق د کمسيون منشي محمد شاه رحمتيان د ده څخه د پښتونستان پر موضوع باندي توضيحات و غوښتل ۰

محمد موسي شفيق په سړه سينه ، په څو لنډو او سنجيده جملو کي دوی ته داسي و ويل ((هغه توضيحات چي نن يي تاسي زما څخه غواړي زه هم د داسي توضيحاتو اوريدلو ته ضرورت لرم)) ده زياته کړه ((کله چي زه خارجه وزارت ته ورغلم نو ما د مربوطه ځانګي څخه د پښتونستان د موضوع سوابق و غوښتل ، دغي ځانګي ما ته وويل چي پر دغي موضوع باندي هميشه د خارجه وزارت څخه دباندي تصميم نيول کيږي او د دغي موضوع ټول سوابق په ارګ يا د خلګو په کورونو کـي دي)) ده دا هم وويل ((اوس ما فيصله کړي ده چي د خارجه وزارت ټول وظايف په دغه وزارت کي متمرکز کړم ، او د پښتونستان د موضوع ټول سوابق پيدا کړم او په يوه ځای کي يي راغونډ کړم ۰ اوس د وکيلانو خوښه ده چي هغه مختصر معلومات چي زه يي د پښتونستان پر موضوع باندي لرم هغه تاسي ته و وايم او که ما ته فرصت راکوئ چي زه د دغي موضوع سوابق پيدا کړم او وروسته بيا يو جامع معلومات تاسي ته وړاندي کـړم)) د بين المللي روابطو کمسيون د رايو په اتفاق دا ومنله چي خارجه وزير محمد موسي شفيق ته دي فرصت ورکړه سي چي پر دغي موضوع باندي دي اساسي او عمده مطالب راټول کړي او د کمسيون په بلي غونډي کي دي کمسيون ته وړاندي کړي۰ څو شيبي وروسته محمد موسي شفيق د کمسيون څخه و وت او بيـا هيڅ وخت ده د دغه کمسيون په غونډي کي برخه وانه خسته . (۳۶)

ـ محمد موسي شفيق چي د ډاکټر عبدالظاهر په حکومت کي دخارجه چارو وزير و ده امر وکړ چي د خارجه وزارت ټول مامورين بايد سهار پر معيين وخت خپلو وظايفو ته حاضر سي او د مامورينو د حاضري په کتاب کي لاس ليکونه وکړي ۰ خو د ده د امر باوجود ، د سلطنتي کورنی څني غړي پر ټاکلي وخت خپلو وظايفو ته نه راتلل او ده دغه مامورين نه غير حاضر کول ، بلکه دی به سهار په خپله د دغو مامورينو

(c) ketabton.com: The Digital Library

کورونو ته ورتی او دوی به یي د خانه سره دخارجه چارو وزارت ته راوستل . (۳۷)

د محمد موسي شفیق د حکومت ترکیب

صدر اعظم	محمد موسي شفیق	۱۹۷۲-۱۹۷۳
د دفاع وزیر	جنرال خان محمد	۱۹۷۲-۱۹۷۳
خارجه وزیر	محمد موسي شفیق	۱۹۷۲-۱۹۷۳
داخله وزیر	نعمت الله پژواك	۱۹۷۲-۱۹۷۳
د مالیي وزیر	محمد خان جلالر	۱۹۷۲-۱۹۷۳
د پوهني وزیر	ډاکټر محمد یاسین عظیم	۱۹۷۲-۱۹۷۳
د مخابراتو وزیر	نصرت الله ملکیار	۱۹۷۲-۱۹۷۳
د فواید عامي وزیر	جنرال خوازك زلمې	۱۹۷۲-۱۹۷۳
د کانو او صنایعو وزیر	غلام دستگیر عزیزي	۱۹۷۲-۱۹۷۳
د کرني وزیر	ډاکټر عبدالوکیل	۱۹۷۲-۱۹۷۳
د پلان وزیر	ډاکټر عبدالواحد سرابي	۱۹۷۲-۱۹۷۳
د اطلاعاتو او کلتور وزیر	صباح الدین کشککي	۱۹۷۲-۱۹۷۳

(۳۸)

۱۵ - د محمد موسي شفیق د حکومت اجراآت

وروسته تر هغه چي په شورا کي د هلمند د اوبو معاهده تصویب سوه محمد موسي شفیق خپله توجه د حکومت اساسي کارونو ته واړوله ۰

- په سر کي ده د راتلونکي شورا د انتخاباتو موضوع ته توجه وکړه ۰ د پخوانې فیصلي پر اساس ، ستري محکمې په انتخاباتو کي د نظارت څخه د استنکاف پیشنهاد ، پاچا ته وړاندي کړ ۰ د پاچا په امر د حکومت او ستري محکمي څخه یو گډ هیأت جوړ سو چي د راتلونکو انتخاباتو له پاره د انتخاباتو د کمشنري موضوع تر غور لاندي و نیسي . (۳۹)

- محمد موسي شفیق د حکومت پارلماني ریاست د تجارت د وزارت ودانې ته چي

(c) ketabton.com: The Digital Library

د شورا تر خنگ و انتقال کړ او ده په خپله د پارلماني رياست دنده پر غاړه واخسته ده د شورا د ډيرو غړو سره خبري و کړي او دوی يي په دي قانع کړل چي د شورا انتخابات به د څه مودي له پاره ځنډيږي ۰ ده به دشورا ځينو غړو ته په راتلونکو انتخاباتو کي د مرستي وعده هم ورکوله . محمد موسـی شفيق د راتلونکي شورا د غړو د اهليت پر موضوع او زما پر آينده همکاری باندي زما سره هم اوږدي خبـري کړي دي . په دي دليل چي زما خود ستايي تعبيير نه سي ، نوليکل يي دلته لازم نه بولم ۰

ـ محمد موسي شفيق د ملي جرايدو ځيني چلونکي په حکومتي کارونو کي مقرر کړل چي په دغه اقدام سره دځو مهمو جرايدو نشرات متوقف سوه ۰

ـ د محمد موسي شفيق په حکومت کي د(مفاهمي) د ډلي ځو غړي د معينانو په حيث مقرر سول چي دغه معينان به ډير ژر د وزيرانو په حيث ټاکل کيدل ۰

ـ د عالـي تحصيلاتـو د وزارت اساس نامه د پوهنـي پـه وزارت کـي جوړه سوه، د ادبياتو د پوهنځـي د يوه استاد د تقرر فـرمـان د همدغه وزارت د معين په حيث اخستل شوی و۰

ـ د مذهبي ډلو د خوشحالولو له پاره په کابل راديو کي آذانونه پيل سوه ، محمد موسي شفيق د شير پور مسجد ته مخامخ د شهر غلغله په نامه رستورانت د چپه کولو امر ورکړ۰ د ده په امر په دارالامان کي د کليسا تعمير و نړول سو ۰

ـ محمد موسي شفيق د هيواد ټولو سياسي ډلو ته خبر ورکړ چي تر دي وروسته بايد دوی د حکومت پر ضد د مي د لومړي ورځي د مظاهراتو څخه ډډه وکړي (۰ ٤)

ـ د پرچم د ډلي د يوي باخبري منبع په قول ((شفيق د خلق او پرچم د مشرانو سره اوږي خبري کړي وي او ظاهرا يي په مهارت سره فضا جوړه کړي وه او غالبا همدايي د مرگ عامل وگرځيدی ، ببرک کارمل حتی ده ته د اعتماد د رايي ورکول هم مطرح کړی و چي د مير اکبر خيبر د جدي مخالفت په اثر ممکن نه شــو)) د اعتماد درايي په غونډي کي ببرک کارمل د محمد موسی شفيق حکومت ته مخالفه رايه ورکړه ، ولي د غونډي په پای کي ده زموږ سره يو ځای شفيق ته مبارکي وويله . حفيظ الله

(c) ketabton.com: The Digital Library

امين د اعتماد د رايي په وخت كي په غونډي كي حاضر نه و ، دی تر غونډي وروسته ولسي جرگي ته راغی (٥٢)

ـ د محمد موسي شفيق حكومت د اجتماعاتو د قانون مسوده جوړه كړه ، او د كابيني پر غړو يي و ويشله ، خو يوه مياشت وروسته حكومت د خپل تصميم څخه منصرف سو او د هغه پر ځای يي د اجتماعاتو مقرره جوړه كړه او د وزيرانو په مجلس كي يي تر بحث لاندي و نيوله . (٤١)

داسي ښكاري چي په سر كي محمد موسي شفيق غوښتل چي د اجتماعاتو د قانون مسوده شورا ته وړاندي كړي ، خو وروسته دې د دغه كار څخه په دي دليل پښيمانه سوې دې چي كه د اجتماعاتو د قانون مسوده شورا ته وړاندي سي د دي احتمال سته چي په دغه وخت كي به د پوهنتون شاگردان د شورا په مخ كي مظاهره و كړي او د عقرب د دريمي حادثه به بيا تكرار سي ۰

ـ محمد موسي شفيق د شورا د آخري اجلاس د وروستې نيټي رارسيدلو ته چي د اسد د مياشتي ٢ ٢ نيټه ده ، منتظر و ۰ ده په دغه ورځ د خپل حكومت د خط مشي تفصيل او د خپل حكومت اصلاحي پروگرام د عا مو خلگو په اطلاع رساوه خو ده د همدغه كار فرصت پيدا نه كړ ۰

ـ صباح الدين كشككي په خپل اثر كي ليكي چي محمد موسي شفيق غوښتل چي په حكومت كي د سلطنتي كورنی د غړو د مداخلاتو مخه و نيسي . (٢ ٤)

د دي امكان سته چي محمد موسي شفيق ته به وظيفه وركړه سوي وي چي په هيواد كي د محمد داود خان پر حركاتو باندي قيود وضع كړي ، ځكه چي د كابل په سياسي حلقو كي ويل كيدل چي محمد داود خان د خينو سياسي ډلو تر شا ولاړ دی ۰ كه دغه حدس حقيقت ولري نو په قوي احتمال د محمد موسي شفيق اقدامـاتو بـه د سرطان د ٢٦ كودتا تسريع كړي وي ۰

د اوضاع د مطالعي څخه داسي معلوميږي چي محمد موسي شفيق د ديموكراسي په لسو كلونو كي پاچا ته خپل د استادي چمونه نه و ورښوولي ، دی په دي پوهيدی چي يو وخت به دی د افغانستان صدر اعظم سي او په دغو استادي چمونو به افغاني

(c) ketabton.com: The Digital Library

ديموكراسي په نوې مجرا كي واچوي٠ د ده دغه اقدام (تراختر وروسته نكريزي) سوي په دي چي محمد داود خان كودتا وكړه ، سلطنتي نظام او حكومت دواړو ته يي سقوط وركړ ٠ ما داسي اوريدلي دي چي د ١٩٧٣ كال د جولای د مياشتي پر ١٦ نيټي د مازديگر پر پنځو بجو محمد موسي شفيق د هيواد د كراري او امنيت راپور په تيلفون كي پاچا ته وركړي و ٠ خو (نه) ساعته وروسته د هغي شپې پر دوو بجو د محمد داود خان كودتا پيل سوه ، او په پنځو ساعتونو كي يي د سلطنت كمبله ټوله كړه او د سهار پر اوو بجو د محمد داود خان په وينا سره په هيواد كي سلطنتي نظام ړنگ سو او د هغه پر ځای جمهوري نظام ودرول سو ٠

يوه ټوكه : د هلمند د اوبو د معاهدي تر تصويب يوه نيمه مياشت وروسته ، محمد داود خان كودتا وكړه ٠ په هغه وخت كي ډيرو افغانانو داسي فكر كاوه چي دغه كودتا د هلمند د اوبو د معاهدي د مخنيوي له پاره شوی ده ٠ د كودتا په ورځ محمد موسي شفيق بندي سو دده په ارتباط په كابل كي داسي يوه ټوكه شايع سوه :

محمد موسي شفيق چي خيالور ويښتيان (څوني) درلودلي ، وايي چي جمهوري دولت د ده دويښتيانو د خريلو امر كړي و ٠ ولي ده د خپلو ويښتيانو تر خريلو دمخه د هغو لنديدل ددوی څخه غوښتي و ، خو ده ته په جواب كي وويل سوه چي اوبــه نسته ، په دي چي ټولي اوبه تا ايران ته وركړي دي٠

ديموكراسي دوري ته يوه كتنه

د ١٩٦٤ كال د اساسي قانون د ١٢٦ مادي دحكم پر اساس ، انتقالي حكومت د انتخاباتو ، اساسي تشكيلاتو ، مطبوعاتو او قضايي تشكيلاتو او صلاحيتونو قوانين جوړ او نافذ كړه ٠ دغه حكومت د احزابو او ولايتي جرگو قوانين تسويد او دوولسمي تقنيني دورې ته يي د تصويب له پاره وړاندي كړه ٠ ولي دغه حكومت د اجتماعاتو د قانون په برخه كي هيڅ اجراآت و نه كړه ٠ څرنگه چي د احزابو ، ولايتي جرگو او اجتماعاتو قوانين د ديموكراسي په ټولي دوري كي په هيواد كي نافذ نه سوه ، دغه كار افغاني ديموكراسۍ ډيره تاواني كړه ٠

(c) ketabton.com: The Digital Library

د اجتماعاتو قانون : د ملي امنيت او د ديموكراسۍ د سالم رشد له پاره په هريوه هيواد كي د اجتماعاتو د قانون موجوديت ضروري شميرل كيږي٠ د مثال په توگه د امريكا هيواد، د اجتماعاتو د تنظيم له پاره قاطع قوانين لري ، په دغه هيواد كي تر هغو چي څوك د اجتماع دقيق وخت ، د اجتماع هدف ، ځای او خط السير وه امنيتي مقاماتو ته څرگند نه كړي او د پوليسو د دفتر څخه ليكل شوي اجازه نامه وانخلي ، حتي د درو كسانو اجتماع د قانون خلاف ده او اجتماع كونكي تر قانوني تعقيب لاندي راځي ٠ ولي په افغنستان كي به سياسي ډلو د امنيتي مقاماتو د اجازي پرته دوامداري مظاهري كولي خو امنيتي مقامات په دي نه پوهيدل چي څه وكړي ؟

دولايتي جرگو قانون : د اساسي قانون د ٤٥ مي مادي د حكم مطابق ، د مشرانو جرگي دريمه برخه سناتوران ، د ولايتي جرگو څخه د مشرانو جرگي ته ورتلل چي د هر ولايت ، ولايتي جرگه يو سناتور مشرانو جرگي ته وراستوي ٠ ولي د ديموكراسۍ په ټولي دوري كي ، ولايتي جرگي جوړي نه سوي او دريمه برخه سناتوران مشرانو جرگي ته معرفي نه سول او د مشرانو جرگي د غونډو نصاب پوره نه و ، نو څكه د مشرانو جرگي ټول تصويبونه بايد قانوني هم نه وي ٠

د ديموكراسۍ په ټولي دوري كي د ولايتي جرگو موضوع په شورا ، جرايدو او سياسي حلقو كي د بحث او انتقاد موضوع وه ٠ گل پاچا الفت د ډاكټر عبدالظاهر حكومت ته د اعتمادد رايي دغونډو د ويناگانوو څخه د هغو وكيلانو نومونه چي د ولايتي جرگو د جوړيدلو غوښتنه يي كړي وه ، په يوي مقالي كي د انيس په ورځپاڼي كي خپاره كړل ٠ ددغي احصاييي له مخي دولسي جرگي اكثرو وكيلانو د ولايتي جرگو جوړيدل غوښتي وو ، خو د افغنستان دولت دغي موضوع ته توجه و نه كړه (٤٣)

د سياسي احزابو قانون : په نړۍ كي داسي هيواد نسته چي ديموكراسي نظام ولري ، ولي هلته د اجزابو قانون موجود نه وي ٠ د افغنستان پاچا او حكومت په نامعلوم دليل په هيواد كي د احزابو د قانون د انفاذ سره مخالفت كاوه٠ ولي ډيري سياسي ډلي لكه مترقي ديموكرات ، افغان ملت ، جمعيت اسلامي ، خلق او پرچم ، شعله جاويد او داسي نوري ډلي عملاجوړي سوي وي دغو ډلو خپلي حزبي مرامنامي

(c) ketabton.com: The Digital Library

نشر کړي ، هري ډلي نشراتي اورگان درلود ، د ډلي هر غړي به خپل حزب ته حق العضويت ورکاوه ۰ دوی په مظاهراتو کي فعاله برخه اخسته ، خينو ډلو په پارلمان کي نمايندگان درلودل ، چي گواکي د قانون تر توشيح دمخه نوموړي ډلي منظم حزبونه وو۰ د دغه حزبونو له پاره حکومت يو کار نه و کړي ، هغه داچي د احزابو د مرامنامود ثبت له پاره کومه اداره نه وه جوړه شوي ، چي البته دغه کار دډيرو احزابو په گټه و.

د افغانستان دولت داسي فکر کاوه چي که دولت د احزابو قانون نافذ نه کړي ، نو په هيواد کي به احزاب موجود نه وي ۰ د دولت دغه تصور د فراه د خلگو هغي ټوکي ته ورته دې چي وايي د چا خورجين غلو وړی و ، دی په دي خوشحاله و چي د خورجين کيلي د ده سره ده . په ۱۹۷۰ کال کي ببرك کارمل د ولسي جرگي په عمومي غونډي کي و ويل چي ، تردي وروسته به د خلق ديموکراتيك جريان ته د خلق ديموکراتيك حزب ويل کيږي ده دغه مطلب په دري او ماتي گوډي انگريزي ژبو و وايه چي د ده وينا د ولسي جرگي په جريدي کي ثبت شوي ده ۰ څرنگه چي ده د قانون تر انفاذ دمخه خپله ډله د حزب په حيث اعلان کړه ، ډيرو وکيلانو داسي فکر کاوه چي دی به د دغه مشهود جرم په وجه تر عدلي او قانوني تعقيب لاندي راسي خو حکومت دغي موضوع ته توجه و نه کړه . (٤٤)

د افغانستان په غير حزبي شورا کي ، د افغانستان دولت او حکومت د لاندي ستونزو سره مخامخ وو :

ـ د دولسمي تقنيني دوري په وروستي کال کي چي وکيلان ولسي جرگي ته منظم نه ورتلل نو د دولت د بوديجي د تصويب پاڼه ، د ستري محکمي د دارلانشا د آمر ډاکټر وليد حقوقي د دفتر پر ميز پرته وه ، او هر وکيل به هلته ورتې او د بوديجي پاڼه به يي امضا کوله .

ـ په ديارلسمي تقنيني دوري کي د صنعتي بانکونو قانون د پاچا په مستقم خواهش وکيلانو و مانه ۰

ـ په ديارلسمي تقنيني دوري کي ، د نور احمد اعتمادي دوهم حکومت ته د اعتماد د رايي په وخت کي ، حکومت مجبور و چي د ۲۱٦ وکيلانو څخه د اعتماد د رايي

(c) ketabton.com: The Digital Library

غوښتنه وکړي ۰ په دغه ارتبا ط د حکومت مشاور وزیر چي د وکیلانو د اعتماد د رایو شمیرل یي پر غاړه و ، په ټوکه ویلي و چي هر وکیل چي به حکومت ته درایي وعده ورکوله ، دغه وکیل به د خونورو وکیلانو د رایي ذمه هم پر غاړي اخستله ، څو په پای کي د وکیلانو د رایي شمیر (۱۲۰۰) رایو ته ورسید . (۵ ٤)

ـ ولسي جرگه چي د منفردو وکیلانو څخه جوړه سوی وه ، ځینو وکیلانو بـه پـه ټوکه ویل چي په ولسي جرگي کي (۲۱٦) جزبونه غړیتوب لري ۰

ـ د اساسي قانون د تسوید د کمیټي رئیس سید شمس الدین مجروح ویلي و چي افغاني دیموکراسي داسي یوه موټر ته ورته ده چي اشترینگ ونه لري ۰

نه پوهیږم دا ړول دیموکراسي چي په هغې کي به حزبونه نه وي د کوم هیواد څخه به اخستل سوي وي ؟ زموږ په گاونډیو هیوادونو ، هند او پاکستان کي د انگریز د استعمار په وخت کي د کانگرس ، مسلم لیگ ، عوامي لیگ او داسي نور حزبونه جوړ سوي وو ۰ د افغانستان په یوه بل گاونډي هیواد ، ایران کي چي د دیموکراسۍ ادعایي هم نه کوله ، ډیر پخوا (ایران نوین)، (مردم) او داسي نور حزبونه موجود وو ۰

ـ د دیموکراسۍ په پیل کي د افغانستان پاچا غوښتل چي په هیواد کي معتدل سیاسي جریانونه لکه د اساسي قانون ، مترقي دیموکرات ، ملي جبهه او ملي اتحاد ډلي جوړي سي ۰ چي په پارلمان کي ډیري چوکۍ و گټي او په راتلونکو کلونو کي به د پاچا له خوا د حکومت په جوړولو مامور کړه سي، خو د پاچا دغه آرزو سر ته څکه و نه رسیدله چي حتي د افغانستان د دیموکراسي د معمارانو ډلي ، په هیواد کي د احزابو د جوړولو سره مخالفت کاوه ، لکه چي سید قاسم رشتیا لیکي ((ما او ډاکټر محمد یوسف دواړو پاچا ته شکایت وکړ چي خلیل الله خلیلي حزب جوړوي)) (٦ ٤)

د ښاروالیو قانون : تر دیموکراسۍ دمخه په افغانستان کي د ښاروالیو له پاره انتخابات کیدل ۰ ولي د دیموکراسۍ په دوري کي دغه حق د خلگو څخه واخستل سو څکه چي د دیموکراسۍ په دوري کي د هیواد ښاروالان د داخلي د وزارت له خوا ټاکل کیدل . رشتیا لیکي چي ده ته صدر اعظم نور احمد اعتمادي ویلي و چي که د ښاروالیو قانون نافذ سي ، نو انجینر غلام محمد فرهاد به په کابل کي د ښاروالۍ د چوکۍ له پاره

(c) ketabton.com: The Digital Library

خان کاندید کړي ، چي د رشتیا په قول نور احمد اعتمادي د انجینر غلام محمد فرهاد د ښاروال کیدلو سره موافق نه و (٤٧)

د پاچا صلاحیتونه : د ١٩٦٤ کال د اساسي قانون د ١٥ مي مادي په لومړي فقري کي پاچا ته ((غیر مسؤول او واجب الاحترام)) ویل سوی دی ۰ دغه مطلب دامان الله خان د ١٩٢٤ کال په اساسي نظام نامي یا د محمد نادر خان د ١٩٢٩ کال په اساسي اصولو کي ، نه دي راغلي ۰ په دغه ارتباط به په کابل کي د سلطنت مخالفینو ویل ((په پخوانیو قوانینو کي به پاچا ته د خداي سیوري ویل کیدې ، ولي د دیموکراسي په اساسي قانون کي پاچا ته العیاذ بالله د خدای صفات قایل شوي دي)) ۰

ـ د افغانستان پاچا محمد ظاهر شاه ، د خپل پلار محمد نادر خان تر مړیني وروسته د ١٩ کلونو په عمر سلطنت ته ورسید ۰ په دغه وخت کي د ده اکا سردار محمد هاشم خان د افغانستان صدر اعظم و، چي د حکومت ټولي چاري د ده په واك کي وي ۰ تر ده وروسته د پاچا بل اکا شاه محمود خان د افغانستان صدر اعظم سوچي ده هم د حکومت چاري په خپله اجراکولي ، تر شاه محمود خان وروسته محمد داود خان د افغانستان صدر اعظم سو چي ده هم د حکومت په کارو کي د پاچا مداخله نه منله ۰ په خینو مواردوکي به محمد داود خان د پاچا سفارش هم نه اجرا کاوه د مثال په توگه : پاچا د محمد داود خان څخه غوښتنه کړي وه چي د ده د کاریزمیر یاور ډگروال عبدالعلي اځگزي ته چي د ترفیع مستحق و د جنرالي ترفیع ورکړي خو محمد داود خان د پاچا دغه غوښتنه و نه منله او پاچا ته یي ویلي و چي ډگروال عبدالعلي په اردو کي وظیفه نه ده اجرا کړي ، نو په دغه لحاظ ده ته د جنرالي رتبه نه سي ورکولای ، کله چي محمد داود خان استعفا وکړه د جنرالي لمړی فرمان چي د پاچا له خوا توشیح سوی و هغه د عبدالعلي اځگزي د ترفیع فرمان و . (٤٨)

د پاچا د اجراآتو خیني نموني :

ـ ډاکټر محمد یوسف په خپلي یوي مصاحبي کي ویلي و ((کله چي زه د افغانستان صدر اعظم سوم ماهیله درلوده چي پاچا به د حکومت په کارونو کي مداخله و نه کړي خو پاچا د سلطنت مقام دومره کښته کړ چي د حکومت پـه ټولو کارونو کي

(c) ketabton.com: The Digital Library

يي مداخله كوله .)) (٤٩)

ـ رشتيا ليكي چي صدر اعظم ډاکټر محمد يوسف پاچا ته ويلي و چي ستاسي سرمنشي خليل الله خليلي حزب جوړوي او دې د سلطنت د تخت د شا څخه پر حکومت باندي ټکان کوي . (٥٠)

ـ ډاکټر محمد يوسف په خپلي يوي مصاحبي کي ويلي دي چي ((د ١٩٦٤ کال د اساسي قانون يوه اشتباه دا وه چي په دغه قانون کي ډير صلاحيتونه مقننه او قضاييه قواوو ته ورکړه سوي وو چي په نتيجه کي حکومت ډير کمزوری سو)) د دغي اشتباه پر اساس دديموکراسي دوري څلورو حکومتونو ونه کولای سو چي هغه انارشي چي په تعليمي مؤسيسو په تيره بيا په پوهنتون کي پيدا سوي وي ، دمنځه يوسي .

ـ صدر اعظم محمد هاشم ميوندوال د پوهنتون شاگردانو ته وعده ورکړه چي د عقرب د دريمي د پيښي عاملين به پيدا کوي او دوی ته به جزا ورکوي ٠ خو پاچا محمد هاشم ميوندوال ته اجازه ور نه کړه چي د دغي پيښي تحقيق وکړي ٠

ـ د ديموکراسۍ دوري ټولو حکومتونو يو د بل سره مخالفت کاوه ٠

کله چي محمد هاشم ميوندوال د ډاکټر محمد يوسف پر ځای ، صدر اعظم سو نو د ډاکټر محمد يوسف ملگري ، په شورا او حکومت کي د محمد هاشم ميوندوال د حکومت په فوري نسکورولو بوخت سول ٠ دوی به د محمد هاشم ميوندوال او ديموکرات مترقي پر ضد ، ډير تبليغات کول ٠ دوی به ويل چي محمد هاشم ميوندوال پنځه متضاد اصلونه (اسلام ، مشروطه شاهي ، ديموکراسي ، سوسياليزم او سرمايه داري) په خپلي حزبي مرامنامي کي ځای کړي دي ٠ دوی داهم ويل چي د ديموکرات مترقي مرام نامه د ((خاك شير)) د دانو سره شباهت لري چي د هري ناروغۍ له پاره دوا ده ٠ کله به دوی د مترقي ديموکرات د جريان مرام نامي ته ((شتر گاو پلنگ)) هم وايه ٠ د محمد هاشم ميوندوال ملگرو به د ديموکراسۍ دوري اساسي قانون ((د شيطان کتابچه)) بلله .

ـ د محمد هاشم ميوندوال پر ځای نور احمد اعتمادي د افغانستان صدر اعظم سو د نور احمد اعتمادي او محمد هاشم ميوندوال مخالفت ، د نور احمد اعتمادي د

(c) ketabton.com: The Digital Library

حکومت تر پـایـه ادامه درلوده. چــي د دغي موضوع تفصیل د کتاب په بلي برخي کي راغلې دې .

ـ د افغانستان پاچا ولي د افغاني ديموکراسې د سالم رشد او په هيواد کي د ديموکراسې د مؤثريت په برخه کي لازم اقدامات و نه کړل ؟ آيا پاچا د سره څخه په افغانستان کي د کاملي ديموکراسې غوښتونکې نه و ، او که دې وروسته د ديموکراسې پر راوړلو باندي پښیمانه سوې و .

پرستش د يوه تن بت پرستي ده
د قانون پيروي لويه آزادي ده
په کوم ځای کي چي يو فکر کړي کارونه
هلته خوشي مهمل لفظ ديموکراسي ده

(٥ ١)

ددريم فصل يادداشتونه

١ ـ رشتيا ، ذکر شوې اثر ، مخونه ١٨٢ ، ١٨٣
٢ ـ فيض زاد ، محمد علم ، جرگه هاي بزرگ افغانستان ، مخ ٢٨٢
٣ ـ کشککي ، ذکر شوې اثر ، مخ ٣٣
٤ ـ همدا اثر ، مخ ٣٢
٥ ـ دوپري ، لوويس ، افغانستان ، مخونه ٦٠٢ ، ٦٠٧
٦ ـ غبار ، ذکر شوې اثر ، دوهم ټوك مخونه ٢٣٩ ، ٢٤٠
٧ ـ همدا اثر مخونه ٢٤٤ تر ٢٥٤
٨ ـ همدا اثر ، مخونه ٢٥٤ تر ٢٥٨
٩ ـ همدا اثر ، مخونه ٢٤١ تر ٢٤٣
١٠ ـ فرهنگ ، ذکر شوې اثر، ټوك لومړې ، مخ
١١ ـ رشتيا ، ذکر شوې اثر، مخ ٢٩٠

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۲ ـ زما مشاهدات

۱۳ ـ فرهنگ ، ذکر شوي اثر ، ټوك لومړی ، مخ ۵۰۰

۱۴ ـ مبارز ، ذکر شوي اثر ، مخ ۲۷۳

۱۵ ـ مبارز ، ذکر شوي اثر مخ ۲۷۳

۱۶ ـ خلمی ، ذکر شوی اثر، مخ ۲۰۵

۱۷ ـ همدا اثر ، مخ ۱۹۵

۱۸ ـ همدا اثر ، مخ ۱۹۶

۱۹ ـ د رامپارت مجله ، مخونه ۲۳ ، ۲۴

۲۰ ـ خلمې ، ذکر شوې اثر ، مخ ۲۰۳

۲۱ ـ فرهنگ ، ذکر شوې اثر ، مخ ۵۱۲

۲۲ ـ خلمې ، ذکر شوې اثر ، مخ ۲۳۶

۲۳ ـ فرهنگ ، ذکر شوې اثر ، مخ ۵۱۶

۲۴ ـ زما مشاهدات

۲۵ ـ خلمی ، ذکر شوې اثر ، مخ ۲۳۷

۲۶ ـ دنامه د لیکلو اجازه یي نه لرم

۲۷ ـ فرهنگ ، ذکر شوې اثر ، مخ ۵۲۲

۲۸ ـ زما مشاهدات

۲۹ ـ سریاور محمد عمر خان

۳۰ ـ د نامه لیکل یي لازم نه بولم

۳۱ ـ خالص ، مولوي محمد یونس ، د افغانستان د مسلمان ملت په سرنوشت لوبي نه دي په کار ، مخونه ۹ تر ۱۰

۳۲ ـ خلمې ، ذکر شوې اثر ، مخ ۲۴۶

۳۳ ـ د عبدالهادي مکمل په قول

۳۴ د نامه د لیکلو اجازه یي نه لرم

۳۵ ـ د نامه د لیکلو اجازه یي نه لرم

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳۶ ـ زما مشاهدات

۳۷ ـ زما مشاهدات

۳۸ ـ فرهنگ ، ذکر شوې اثر، مخ ۵۲۵

۳۹ ـ کشککي ، ذکر شوې اثر ، مخ ۸۲

۴۰ ـ همدا اثر ، مخونه ۸۰ تر ۸۲

۴۱ ـ د نعمت الله پژواک په قول

۴۲ ـ کشککي ، ذکر شوې اثر ، مخ ۸۱

۴۳ ـ زما مشاهدات

۴۴ ـ زما مشاهدات

۴۵ ـ د نامه د لیکلو اجازه يي نه لرم

۴۶ ـ رشتیا ، ذکر شوي اثر ، مخ ۲۸۰

۴۷ ـ همدا اثر ، مخ ۳۰۶

۴۸ ـ د یوه پخواني والي په قول

۴۹ ـ د خراسان مجله ، مخونه ۲۱ ، ۲۲

۵۰ ـ رشتیا ، ذکر شوې اثر، مخ ۲۸۰

۵۱ ـ د گل پاچا الفت شعر

۵۲ ـ د نامه د لیکلو اجازه يي نه لرم

(c) ketabton.com: The Digital Library

دریمه برخه

څلورم فصل

د : مقـنـنـه

۱ ـ ددیموکراسۍ دورې شورا

د ۱۹٦٤ کال د اساسي قانون مطابق د لومړي وار له پاره په دوو تقنيني دوروو کي د غربي ديموکراسيو د اصولو پر اساس په هيواد کي عام ، سري او مستقيم انتخابات وسول او د افغانستان په ۲۱٦ انتخاباتي حوزو کي چي به هر کانديد شخص

(c) ketabton.com: The Digital Library

تر نورو کانديدانو ډيره رايه اخستي وه ، هغه به د خپلې حوزی د وکيل په حيث ټاکل کيدې . د ۱۹٦٤ کال په اساسي قانون کي ، ولسي جرګي ته ډير صلاحيتونه ورکړه سوي وو . چي ولسي جرګي د دغو صلاحيتونو څخه په استفادي سره ، دغي جرګي يو لړ اجراآت کړي دي چي د دغو اجراآتو يوه برخه په دغه کتاب کي راغلې ده زه د دوولسمي تقنيني دوري په ډيرو اجراآتو خبر نه يم ، څه محدود معلومات چې د دغي دورې په ارتباط ما اوريدلي دي هغه مي دلته ليکلي دي . ولي په ديارلسمي تقنيني دوري کي چي زه د شورا غړې وم او د دغي دوري د ولسي جرګي په ډيرو فيصلو کي مي برخه درلوده ما خپل مشاهدات د کتاب په دغي برخي کي په تفصيل وړاندي کړي دي . څرنګه چي د شورا پر دغي دوري باندي هيڅ ليکوال تر اوسه کوم اثر نه دی ليکلې يا ما کوم اثر تر اوسه نه دی ليدلی ، نو په دغه لحاظ د کتاب په دغي برخي کي ډيرو ليکلو اسنادو ته د مأخذ په حيث اشاره هم نه ده سوي . په دواړو تقنيني دوروو مخصوصا په ديارلسمي تقنيني دوري کي د وکيلانو ډيري غير حاضری د ولسي جرګي حيثيت ته لويه صدمه ورسوله ، لکه چي نازک خياله شاعرګل پاچا الفت وايي :

يو وکيل ته څوک ويل چي ولي پلاره کار ته نه څي تنخا اخلي له سرکاره

هغه ووي چي په کار او په خدمت څو تنخاګاني مزدور اخلي له باداره

زه د دوولسمي او ديارلسمي تقنيني دوروو دمحترمو وکيلانو څخه صميمانه هيله کوم چي پر دواړو ولسي جرګو باندي خپل مشاهدات وه ليکي او خپاره يي کړي تر څو چي د دغو تقنيني دورو په اجراآتو زموږ هيوادوال ښه خبر سي .

۲ ـ دولسمه تقنيني دوره

د ديموکراسي دوري د اساسي قانون مطابق د ۱۹٦٥ کال د آګست د مياشتي پر ۲٦ نيټي په ټول هيواد کي د شورا د غړو د ټاکلو له پاره انتخابات پيل سوه چي د هيواد په ټولو انتخاباتي حوزو کي ډير شمير خلګو د ولسي جرګي او مشرانو جرګي د

(c) ketabton.com: The Digital Library

غړيتوب له پاره ځانونه کانديد کړي وو ۰ د دغي تقنيني دورې يوه کلکه او مشهوره انتخاباتي مبارزه د لغمان په ولايت کي د ډاکټر عبدالظاهر او غلام حسن ساپي تر منځ شوی ده ۰ دوی دواړو د ميترلام د ښار د اوسيدونکو د رايو د جلبولو له پاره ديرو ، مسجدنو او ښوونځيو ته ورغلل او د خلگو سره يي خبري وکړي ۰ دوي لاندي ټوکي د دغي انتخاباتي حوزي په برخي کي په هيواد کي خپري شوي دي :

ـ غلام حسن خان ساپي چي په خپلي سيمي کي د يوه بډاي سړي په حيث شهرت درلود، ده ته يوه ليکوال ويلي و چي ته سرمايه دار يي ۰ ده په جواب کي د ټوکي په شکل ورته ويلي و ((واقعيت دادې چـي ته ډير لوڅ يـي نو ځکه زه تـاتـه سرمايه دار ښـکارم)) (۱)

ـ د انتخاباتو په جريان کي ډاکټر عبدالظاهر د ميترلام د ښار د ناروغانو صحي معاينه کوله او دوی ته به يي نسخه هم ورکوله . ده به په ټوکه ناروغانو ته ويل ((د درملو پيسي د غلام حسن خان ساپي څخه و غواړې)) (۲)

په هغه وخت کي دروو سياسي ډلو د افغانستان ډير تعليم يافته خوانان جذب کړي وو ۰ ديموکراسي نوين ، ديموکراتيك خلق او اسلامي جمعيت ۰ خو د دغو سياسي ډلو څخه يوازي د ديموکراسي نوين (شعله جاويد) ډلي د افغانستان په انتخاباتو کي برخه وانه خسته ۰

دديموکراتيك خلق ډلي فيصله کړي وه چي په انفرادي ډول به په انتخاباتو کي برخه اخلي او د دغي ډلي خو غړي په خينو انتخاباتي حوزو کي ځانونه کانديد کړل۰ نور محمد تره کې د غزني د ناوي په حوزي کي کانديد سو او د محمد هاشم تره کي له خوا يي ماته و خوړه ۰ ولي د کابل په ښار کي د دغه جريان ډيرو غړو د ببرك کارمل او اناهيتا په گډه انتخاباتي مبارزه وکړه او دوی انتخابات و گټل ۰ په کابل کي دا هم ويل کيدل چي د شوروي اتحاد د خوشحالولو له پاره حکومت په انتخاباتو کي د ببرك کارمل او اناهيتا سره مرسته کړي ده ۰ تر انتخاباتو وروسته ، د دغه جريان ځينو غړو نور محمد تره کي په دي خبر کړ چي ببرك کامل د دغه جريان پخواني فيصله ماته کړي ده ، او د دغه جريان د غړو د فعاليت په نتيجه کي يي انتخابات گټلي

(c) ketabton.com: The Digital Library

دي. . د دغه جريان د انشعاب اساس د دغه ځايه څخه ايښوول کيږي (٣)

د ډاکټر محمد يوسف ځينو ملګرو دولسي جرګي انتخابات ګټلي وو ، که څه چي د دوی شمير نه و اعلان شوي خو په کابل کي ويل کيدل چي د دغي ډلي څخه لس يا دوولس وکيلان په ولسي جرګي کي وو چي ګل پاچا الفت او مير محمد صديق فرهنګ د دغي حلقي مشران وو ۰

د دغي دوري په ولسي جرګي کي د اسلامي ډلي يو مشر عبدالهادي هدايت و۰ ده به د ولسي جرګي د مباحثاتو په وخت کي ببرک کارمل ته هميشه دا خبرداري ورکوله چي دی په خپلو خبرو کي بايد په اسلام تظاهر و نه کړي ، اوکه ببرک کارمل دا کار وکړي نو د ده د ملګرو د شديد عکس العمل سره به مخامخ سي ۰

په ولسي جرګي کي د ملي جبهي د ډلي مشر خليل الله خليلي و ۰ چي د دغي ډلي څخه هم لس يا دوولس وکيلان ولسي جرګي ته ورغلي وو ۰ کله چي خليل الله خليلي په جدي کي سفير سو ، د دغي ډلي فعاليت په ولسي جرګي کي ډير محدود کړ سو ۰

په ولسي جرګي کي د صدای عوام ډله هم فعاله وه ۰ د دغي ډلي مشران ډاکټر عبدالکريم فرزان او ميرمن معصومه عصمتي وو .

په ولسي جرګي کي بله ډله د افغانستان د مخورو او خانانو ډله وه ، چي سردار عبدالرشيد خان يي رهبري کوله ۰

کله چي محمد هاشم ميوندوال د ډاکټر محمد يوسف پر ځای صدر اعظم سو ، ده په ولسي جرګي کي کومه ډله نه درلوده ، د ده سره په شورا کي د ډاکټر محمد يوسف او ببرک کارمل ملګرو ډير مخالفت کاوه ۰ دی مجبور سو چي په ولسي جرګي کي د سردار عبدالرشيد خان او خليل الله خليلي پر ملګرو تکيه وکړي (٤)

ببرک کارمل په ولسي جرګي کي څنګه و وهل سو ؟

د ولسي جرګي په عمومي غونډو کي به ببرک کارمل او د ده ملګرو د آجندا پر ټولو مسايلو باندي اوږد مسلکي بحث کاوه چي د غونډو ډير وخت به يي نيوی ، او د ډيرو وکيلانو به ددوی ددغو خبرو څخه ښه نه راتله او هيشه به د دوی او نورو

(c) ketabton.com: The Digital Library

وکيلانو تر منځ لفظي مشاجري کيدلي ٠ يوه ورځ ببرك کارمل د ولسي جرګي په تالار کي د سيد کرم وکيل سدو خان اصيل ته د پاکستاني خطاب کړی و ، چي د دغه اتهام په واردولو سره دی او د ده ملګري د سردار عبدالرشيد د ډلي له خوا و وهل سول .

دغو وکيلانو د ببرك کارمل او د ده د ملګرو په وهلو کي برخه درلوده :

د سيد کرم وکيل سدوخان اصيل، د بالابلوك وکيل عبدالستار خان ، د سپن بولدك وکيل عبدالصمد خان ، د ديراوت وکيل حاجي دوست محمد ، د شاجوی وکيل محمد عمر خان ، د اجرستان وکيل عبدالستار ملاخيل ، د بالا مرغاب وکيل غلام رباني شمولزی او څو نور وکيلان . (٥)

تر وهلو وروسته کارمل د ابن سينا روغتون ته يووړل سو ، په دغه وخت کي ده نور محمد تره کي ته وويل چي سبا دي په کابل کي اعتراضيه مظاهره وسي ، تره کي ده ته وويل چي ته پر خپل شخصي عمل وهل سوی يي او حزب ستا له پاره مظاهره نه سي کولای٠ په سبا ورځ د کارمل اخلاصمنو په کابل کي مظاهره وکړه او دتره کي ملګرو په دغي مظاهري کي برخه وانه خسته چي د دغي ورځي څخه د دوی تر منځ انشعاب راغی او وروسته ددوی جريان د خلق او پرچم پرڼلو وويشل سو .(٦)

پاچا به د سردار عبدالرشيد د ډلي سره منظمه کتنه کوله ، خو د ببرك کارمل تر وهلو وروسته پاچا د څه وخت دپاره د دغي ډلي وکيلانو دليدلو څخه ډډه وکړه ، څو مياشتي وروسته چي پاچا دغه ډله خپل حضورته و منله ، پاچا دوی ته ويلي و ((زه ستاسي څخه د کارمل پر وهلو خوابدی شوی وم ، تاسي پوهيږی چي تاسي څه کړي دي ؟ تاسي پر يوه مچ باندي د توپ ډزکړی دی ٠)) پاچا په هغه وخت کي دا تصور نه سو کولای چي کارمل به څوارلس کاله وروسته د ده پر ځای کښيني او يو لوی جهاني قدرت شوروي اتحاد به د ده و شا ته و دريږي . (٧)

٣ ـ ددیارلسمي تقنيني دوري ولسي جرګه

د ديارلسمي تقنيني دوري انتخابات د ١٩٦٩ کال د آګست د مياشتي پر ٢٦ نيټي پيل سوه د انتخاباتو په وخت کي په لاندي څلورو انتخاباتي حوزو کي څه پيښي

(c) ketabton.com: The Digital Library

شوي وي.

ـ د غزني د مقر په ولسوالۍ کي پخواني صدر اعظم محمد هاشم ميوندوال او محمد اکرم خان خانونه کانديد کړي و . حکومت او ستره محکمه په دي متهم دي چي د مقر د ولسوالۍ په انتخاباتو کي يي د محمد هاشم ميوندوال پر ضد مداخله کړي ده . رشتيا ليکي ((صدر اعظم نور احمد اعتمادي ما ته و ويل چي ده د ميوندوال پر ضد د مقر د ولسوالۍ په انتخاباتو کي مداخله کړي ده .)) (٨)

د انتخاباتو په نتيجه کي محمد اکرم د مقر دولسوالۍ و کيل سو ، محمد هاشم ميوندوال د حکومت د مداخلاتو په ارتباط ستري محکمي ته اعتراضيه ليك وړاندي کړ د ستري محکمي د دالانشا آمر د ميوندوال دغه اعتراضيه ليك د ډيرو مراجعينو په مخ کي باطله داني ته اچولې و (٩)

محمد هاشم ميوندوال په انتخاباتو کي د دولت د مداخلاتو په ارتباط د مساوات په جريدي کي يوه مقاله و ليکله ، او د افغانستان د هوايي قوي ښه يي په هغه کي داسي مننه کړي وه چي يوازي دغي قوي د مقر د ولسوالۍ په انتخاباتو کي مداخله نه ده کړي .(١٠)

ـ د هرات په ولايت کي د هرات د هغه وخت والي د محمد شاه رحمتيان پر ضد په انتخاباتو کي مداخله کړي وه ، ولي هراتيانو د والي د مخالفت باوجود ، محمد شاه رحمتيان د خپل وکيل په حيث و ټاکی . (١١)

ـ د کندهار د ولايت د سپين بولدك په ولسوالي کي د نورزو او اخگزو د اقوامو تر منځ د وکالت پر موضوع باندي اختلافات پيدا سوه ، چي په دغي دوري کي د سپين بولدك ښه ولسي جرگي ته وکيل و نه ټاکل سو . ما په هغه وخت کي د سپين بولدك د يوه اوسيدونکي ښه پوښتنه وکړه چي آيا دغه دوه قومونه تر دي حده يو د بل سره مخالف دي چي په دغي دوري کي دوی کاميابه نه سوه چي خپل وکيل ولسي جرگي ته معرفي کړي ؟ ده زما په جواب کي په عاميانه الفاظو وويل چي زموږ په سيمي کي يو متل دی چي په بولدك کي د نورزو او اخگزو د قومونو موجوديت د موسقي هغو آلاتو ته ورته دی چي يوازي د يوي آلي ږغول هيڅ خوند نه لري . خو سپين بولدك ته د

(c) ketabton.com: The Digital Library

دباندي څخه د غرض لاسون ورسيدل او دغه دوه قومونه يي د دښمنې تر سرحده يو د بل په مقابل كي ودرول٠

ـ د ننگرهار د ولايت د هسكي ميني په ولسوالي كي د خلگو د اختلافاتو په وجه د ولسي جرگي انتخابات وځنډيدل چي يو كال وروسته د دغي ولسوالي خلگو د عبدالوهاب په نامه خپل وكيل ولسي جرگي ته و ليږي ٠

د ديارلسمي تقنيني دورې د وكالت له پاره دوو ملي شخصيتونو لكه محمد هاشم ميوندوال او ديپلوم انجينر غلام محمد فرهاد خانونه كانديد كړي وو٠ د محمد هاشم ميوندوال د وكالت ممانعت و سو٠ او انجينر فرهاد د كابل دښاريانو له خوا د وكيل په حيث و ټاكل سو ، ولي ده ژر د وكالت څخه استعفا وكړه ٠

دديارلسمي تقنيني دوري شورا د ١٩٦٩ كال د اكتوبر د مياشتي پـر ١٤ نټې د افغانستان د پاچا له خوا پرانستله سوه ٠

د دغي دوري ولسي جرگي د نور احمد اعتمادي ، ډاكټر عبدالظاهر او محمد موسي شفيق حكومتونو ته د اعتماد رايه وركړي ده ٠ دوو لومړنيو حكومتونو ته وكيلانو تر ډيرو خبرو او اوږدو مباحثاتو وروسته ، د اعتماد د رايي اظهار كړى دى ، خو محمد موسي شفيق د وكيلانو څخه غوښتنه وكړه چي د اعتماد رايي په غونډي كي تر خپلو متحدالمالو خبرو تيرسي او په پټه خوله د اعتماد د رايي اظهار وكړي ٠ وكيلانو د ده غوښتنه و منله او دوى يوازي د لاسونو پـه پـورتـه كولو سـره د اعتـمـاد د رايي اظهار وكړ ، په دغي غونډي كـي مـا هـم د محمد شفيق حكومت تـــه د اعتماد رايه وركړي ده ٠

د ولسي جرگي په عمومي مجلس كي د نور احمد اعتمادي حكومت ته د اعتماد د رايو په غونډي كي يوه وكيل تر لسو دقيقو ډيري خبري وكړي ، د ولسي جرگي د طرزالعمل مطابق هر وكيل حق لري چي د دغي جرگي په غونډو كي (حد اكثر)لس دقيقي خبري وكړي چي دطرزالعمل د دغه حكم پر اساس د ولسي جرگي رئيس ډاكټر محمد عمر وردگ دغه وكيل ته و ويل ((ستا وخت پوره سوې دې او ته د نورو خبرو حق نه لري)) د بگراميو د حوزي وكيل ، دډاكټر محمد عمر وردگ پر دغي مداخلي

(c) ketabton.com: The Digital Library

باندي قانوني اعتراض وکړ ، او ده اشتباها د ولسي جرگي رئیس ته وویل چې د طرزالعمل مطابق هـر وکیل حق لـري چې د دغـي جرگي پـه غونـډو کي (حد اقل) لس دقیقي خبري وکړي ، ده باید حد اکثر ویلي وای (۱۲)

لکه چي د ولسي جرگي رئیس هغه وخت د دغي جرگي طرزالعمل ښه نه و لوستي ، په دي چي دی ډیر ژر دهغه وکیل په دغه اشتباهي او غیر واقعي اعتراض قانع سو او د نورو وکیلانو په ویناگانو کي یي مداخله و نه کړه ۰ چي وروسته د لوگر د مرکز وکیل مولوي محمد نبي محمدي ، د اعتماد درایو په غونډي کي دوه ساعته خبري وکړي او د ولسي جرگي رئیس د ده د خبرو ممانعت و نه کړ۰

یوه ټوکه : یوه ورځ د گل پاچا الفت څخه چي د دوولسمي دوري وکیل و ، د دیارلسمي دوري یوه وکیل پوښتنه وکړه چي ((آیا زموږ او ستاسي د دوروو تر منځ کوم توپیر سته او که یه ؟)) الفت چي ظریف او حاضر جوابه سړی و ، دغه وکیل ته و ویل زموږ او ستـا سـي د دوروو تـر منځ ډیـر تـوپـیر ستـه ، پـــه دي چـي زموږ (اکثر حد) ستاسي (اقل حد) دی (۱۳)

په ۱۹۷۳ کال کي چي د افغانستان پاچا د سترگو د علاج له پاره اروپا ته سفر کاوه ، ده تر خپل سفر دمخه د شورا د غړو سره خدای اماني وکړه ، د پاچا دغه کار په کابل کي د ډیرو شایعاتو باعث سو . د مثال په توگه : کله چي د پاچا په غیاب کي محمد داود خان کودتا وکړه ، په کابل کي ډیرو خلگو دا تصور کاوه چي محمد داود خان د پاچا په مصلحت کودتا کړي ده ۰ اودغو خلگو به د خپل قول د اثبات له پاره د شورا دغړو سره د پاچا خدای اماني ته اشاره کوله ، ولي د دغو خلگو دغو شایعاتو حقیقت نه درلود په دي چي هغه وخت د شورا د څلور کلني دوري وروستۍ ورځي وي او پاچا د ډیر وخت له پاره په اروپا کي پاته کیدی او ده باید تر خپل سفر دمخه د شورا د غړو سره خدای اماني کړي وای ۰

(c) ketabton.com: The Digital Library

٤ ـ زه څرنگه وکيل سوم

زه چي د افغانستان د خارجه وزارت مسلکي مامور وم د ۱۹٦۹ کال د شورا د انتخاباتو په وخت کي په لندن کي د افغاني سفارت د آتشي په حيث مقرر سوې وم. ولي د خينو دوستانو په جدي غوښتنه زه په لندن کي د خپل ماموريت څخه مستعفي سوم او په خپل پلارني استوگن ځای يعني د فراه د ولايت د بالابلوک په ولسوالۍ کي د ولسي جرگي د وکالت له پاره کانديد سوم ۰ د نوموړي ولسوالۍ د وکالت له پاره موږ دوه کسان کانديد سوي وو .

د انتخاباتي مبارزو په ورځو کي زه د اول وار له پاره د بالابلوک پر ټولو سيمو وگرزيدم او د هغو سيمو خلگ مي د نژدي څخه وليدل ۰ چي د بالابلوک د ولسوالۍ د عامو خلگو وفا ، پاکي ، پيرزويني او ميلمه پالني پر ما باندي ډير اثر وکړ ۰ دوی په درواغو نه پوهيدل ، دوی د رايو خرڅول نه وو زده، دوی دورنگي نه درلوده ، هر څه چي به يي ويل هغه به يي کول، پر خپلو خبرو او وعدو ډير کلک ولاړ وو ، چي زه به اوس د بالابلوک د غرنۍ سيمي د دوو کليو (زرمردان) او (ازو) د خلگو سپيځل توب او ميړانه د مثال په توگه وړاندي کړم :

د (زرمردان) د کلي اوسيدونکو د وکالت دوهم کانديد ته د راي ورکولو وعده ورکړي وه ۰ او د (ازو) د کلي خلگو فيصله کړي وه چي ما ته به خپله رايه راکوي. زه چي د هغي سيمي په کليوالي اصولو ښه نه پوهيدم ، نو زه د زرمردان کلي ته د رايي غوښتلو له پاره ورغلم او يوه شپه مي د هغه کلي د مشر ملک رستم خان په کور کي تيره کړه ، ولي د دغه کلي خلگ زما سره حتي د خبرو له پاره هم حاضر نه سول او دوی ما ته خبر راکړ چي دوی د وکالت دوهم کانديد ته د رايي وعده ورکړي ده او دوی خپله وعده نه سي ماتولای ۰ د دوی دغي صريح لهجي او بي ريا خبرو زه ډير خوشحاله کړم او ما د بالابلوک د ولسوالۍ په نورو کليو کي دغه عمل بيا تکرار نه کړ ۰

د(ازو) کلي ته د دوهم کانديد هغه نماينده ورغی چي د کلي د مشر ملک نظام خان سره يي ښه مناسبات درلودل ۰ ولي د دغه کلي خلگ دي ته حاضر نه سول چي

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ده سره د انتخاباتو پر موضوع باندي و رغيږي چي د زرمردان او ازو د کليو خلګ پر خپل موقف ثابت پاته سول او د انتخاباتو په ورځ د زرمردان اوسيدونکو د دوهم کانديد سندوخ ته خپلي رايي واچولي او د ازو د کلي خلګو ماته خپلي رايي راکړي ۰

د بالابلوك ولسوالي د پراخوالي او د اوسيدونکو د شمير له کبله ، د فراه د ولايت يوه غټه ولسوالي ده ۰ چي ډير اوسيدونکي يي نورزي ، عليزي ، بارکزي ، اڅګزي او اسحق زي دي ۰ دوه کلي (سيدان) هم په دغي ولسوالي کي ژوند کوي ، د بالابلوك په غرنې سيمي کي د (چار ايماق) او (زوريانو) قبيلي هم ميشته دي۰ دغه ولسوالي ډيرکوچيان هم لري ، چي دوی په دوبي کي د خپلو پسو د رمو سره يو ځای د غور ولايت ته کډه کوي او په ژمي کي بيرته خپل اصلي ټاټوبي ته راستنيږي ۰

د بالابلوك په ولسوالي کي د شورا د انتخاباتو له پاره دوه مرکزونه ټاکل سوي وو چي په هر مرکز کي به د پنځو ورځو له پاره رايه اخستل کيده۰د انتخاباتو په لومړی ورځ د هغه ځای خلګو فيصله وکړه چي د تبرك له پاره بايد د (عارف آباد) د کلي سيدان تر نورو دمخه ما ته په سندوخ کي خپله رايه واچوي ، دغو روحاني خلګو د سهار لمونځ د (ګنج آباد) په کلي کي انتخاباتي مرکز ته نژدي اداکړ، دوی خپله رايه سندوخ ته واچوله چي ځينو مشرانو د زيارتونو خوردي هم د رايو د پاڼو سره يو ځای په سندوخ کي اچولي وي ۰ د انتخاباتو د پيل څخه يو ساعت نه و تير سوی چي د رايو ورکونکو د منځ څخه يوه ملنګ چي ډير اورده ويښتيان يي درلودل ، په لوړ آواز رغ وکړ چي ((ما تيره شپه خوب ليدلې دې چي د سخي دين محمد خان زوی عبدالغفار وکيل دې)) ده دوکيل کلمه دوه واره و ويله ۰ چرنګه چي زه په انتخاباتي کارونو مصروف وم نو ددغه ملنګ سره ما کتنه و نه کړه ۰

په لومړي انتخاباتي مرکز کي ما تر دوهم کانديد ډيري رايي يووړي ، په دوهم انتخاباتي مرکز کي چي په (فراه رود) کي و ، هلته هم د سيدانو يو کلي د(تپي) په نامه سته چي د رايو ورکولو په لومړې ورځ د دغي کلي روحاني مشرانو زه د خپلو نيکه ګانو زيارتونوته بوتلم چي تر دعا وروسته زه د دوی سره يو ځای د رايو ورکولو مرکز ته ورغلم او دوی خپلي رايي سندوخ ته واچولي . په دغه انتخاباتي مرکز کي هم

(c) ketabton.com: The Digital Library

ما ډيري رايي واخستلي چي د ټولو رايو د شمير په نتيجه کي زه د بالابلوك وکيل سوم ۰

د بالابلوك د ولسوالۍ خلګو بي له کومي مادي ګټي څخه ما ته خپله رايه راکړي ده چي زه د دوی دغي پيرزويني ته د تل له پاره په درنه سترګه ګورم ۰ ما په کابل کي زده کړه کړي ده او هلته د دولت مامور وم او د بالابلوك ډير خلګ ما نه پيژندل ۰ ولي د بالابلوك د خلګو سره زما د پلار اروانښاد دين محمد خان نيك سلوك ، ما ته په انتخاباتو کي ډيره ګټه و رسوله ۰

د ديارلسمي تقنيني دوري انتخابات د نور احمد اعتمادي د حکومت په وخت کي سوي دي ، د ده حکومت په انتخاباتو کي د ديموکراسۍ د اصولو ښه مراعات کړی دی ده د فراه د ولايت د ټولو ولسواليو په انتخاباتو کي مداخله و نه کړه ، او ده د هغه ولايت خلګ پري ښوول چي د خپل خوښي کانديد ته خپله رايه ورکړي ۰

زما يوه خواخوږي دوست د فراه والي اروانښاد محمد صديق خان چي کله به يي زه په کومي ټولني کي ليدم ، نو ده به حاضرو خلګو ته ويل ، فراهي وګورئ چي د لندن ماموريت يي د وکالت له پاره پري ايښې دی . په سر کي زه هم د ولسي جرګي په اهميت نه پوهيدلم او په دي فکر کي وم چي زه ولي يو ديپلوماتيك ماموريت پريږدم او يوي داسي غير حزبي جرګي ته ورځم چي په هغي کي د کليو خانان او ملکان راټول سوي وي ۰ او دوی به د فيصلو په وخت کي ملي ګټو ته ډيره توجه نه کوي ۰ ولي زما دغه تصور غلط و پـه دي چـي په ولسي جرګـي کي ډير مـلـي ، با احساسه او وطنپالونکي وکيلان موجود وو چـي د هـيـواد د ګټو او مـلـي ارزښونو سـره يـي ډيره مينه درلوده ۰ دوی د زړه لـه کومي غوښتل چي افغانستان د عصر د ايجاباتوسره سم پر مخ ولاړ سي ۰ دوی په دغي لاره کي هر ډول قرباني ته حاضر وو د وکيلانو په مورد کي چي دوی ولي د حکومت دفترونو ته مراجعه کوله ، يا داچي ولي د ولسي جرګي غونډو به نصاب نه درلود ، دا ټول مطالب د کتاب په بلي برخي کي تشريح سوي دي۰

ولسي جرګه زما له پاره يوه داسي مدرسه وه چي ما هلته ډير عمده مسايل زده

(c) ketabton.com: The Digital Library

کړي دي ، په ولسي جرگي کي یو وکیل د افغانستان دولت په خپله اصلي بڼه ویني ۰ یو وکیل د خپل هیواد په واقعي ستونزو ډیر ښه خبریږي۰ د خپل سالمو انتقاداتو له لاري څخه هر وکیل خپل هیواد ته ډیره گټه رسولای سي . له همدي امله زه شورا د ملت کور بولم او په دي ویاړم چي زه د ۱۹۶۹ کال څخه بیا تر ۱۹۷۳ کال پوري د افغانستان د ولسي جرگي غړي وم ۰

د بالابلوك د ولسوالۍ ډیرو خلگو په پوره اخلاص ما ته خپله رایه راکړي ده چي زه د ډیر وخت څخه په دي فکر کي وم ، چي که ما ته فرصت میسر سي چي زه د بالابلوك شریفو خلگو ته د زړه له کومي کور وداني و وایم او دوی ته دا هم و وایم چي دوی زما د ژوند په ډیرو حساسو شیبو کي زما سره لویه مرسته کړي ده او دوی زه هغه ځای ته لیږلې وم چي زما پر ذهن باندي یي ژور اثر کړی دی او زما د ژوند لاره یي بدله کړي ده ۰ ما ډیره آرزو درلوده چي د بالابلوك خلگو ته دا هم و وایم چي ما د ولسي جرگي د وکالت څخه شخصي استفاده نه ده کړي او د وکالت مهمه وظیفه مي په ډیري امانت دارۍ سره د نورو ملي او وطنپالونکو وکیلانو سره یو ځای چي تفصیل یي په دغه کتاب کي راغلی دی سر ته رسولي ده ۰

زه د دغو څو کرښو په لیکلو سره د بالابلوك ټولو خلگو ته د مینې سلامونه وړاندي کوم ، او د بالابلوك د قومي مشرانو چـي ځني یي اوس ژوندي او ځینو یي وفات کړی دی لکه د (وریي) د کلي عبدالخالق خان، د (شیوان) د کلي ملك نور محمد خان خپل د اکا زوی د (دیزکي) دکلي عبدالقدوس خان ، د (تودنك) د کلي عبدالودود خان او عبداللطیف خان ، د (کنسك) د کلي محمد عمر خان ، ملك احمد خان او ملا نعمت الله آخند زاده او پیر داد خان ، د (گراني) د کلي توکل خان او گل احمد خان ، د (گنج آباد) د کلي ملك حبیب الله خان ، د (ازو) د کلي ملك نظام خان او ډیر نور مشران چي دلته یي نومونه نه سم لیکلای، ډیر مرهون د احسان یم ۰

د انتخاباتو په وخت کي ، پر رایو سربیره د فراه د ولایت ډیرو مشرانو ما ته میلمستیاوي او نوري مادي او معنوي مرستي کړي دي ۰ د مثال په توگه د دین محمد خان ، پیر محمد خان او شیر محمد خان هغي مرستي چي دوی خپل سرویس او لاري

(c) ketabton.com: The Digital Library

موټران بيغير له اجرت څخه د رايو ورکونکو د نقل او انتقال له پاره د دوو هفتو له پاره په کار اچولي وو د قدر وړ مرسته وه چي زه يي ډيره مننه کوم . (١٤)

٥ ـ د پاچا سره د وکيلانو دوي کتني

لومړي کتنه :

په ١٩٦٩ کال کي د مخه تر هغه چي د شورا غړي په کار پيل وکړي ، دوی د افغانستان د پاچا سره په شاهي ارگ کي کتنه وکړه ۰ د پاچا سره د ملاقات له پاره د شورا غړي په اته گروپونو ويشل سوي وو چي هر گروپ به به جلا ډول د پاچا سره ليدل زه د فراه ، نيمروز ، بادغيس ، غور او اروزگان د وکيلانو او سناتورانو سره په گډه د پاچا حضور ته ورغلم ۰ د انتظار په خونه کي ما دوی ته و ويل چي د پاچا تر فرمايشاتو وروسته بايد يو سناتور د نورو په نمايندگۍ د پاچا په حضور کي خبري وکړي ۰ خو دوی ټولو وويل چي زه بايد د دوی په نمايندگي هلته څو خبري وکړم ۰ په هغي لحظي کي د پاچا د حضور مصاحب محمد رحيم پنجشيرې په خونه را ننوتې او د ده په لارښوونه موږ د پاچا حضور ته ورغلو ۰ پاچا تر روغبړه وروسته د هيواد سياسي او اقتصادي حالات تشريح کړل او د شورا غړي يي خپلو راتلونکو درنو او حساسو وظايفو ته متوجه کړل . ده د خبرو په ضمن کي و ويل ((نور احمد اعتمادي چي ما د حکومت په جوړولو توظيف کړې دې زما نژدي دوست دې او دې د صدارت د چوکۍ سره علاقه نه لر ي بلکه ما دې دغـه کار تـه مجبور کړې دې))
پاچا داهم و ويل چي ((اعتمادي په خارجي سياست پوهيږي که يو حکومت په داخلي چارو کي کومه اشتباه وکړي هغه اشتباه ژر تلافي کيدلای سي ، ولي په خارجي سياست کي د يوه حکومت اشتباه ، نه سي تلافي کيدلای ۰ نو په دغه دليل ما نور احمد اعتمادي چي په خارجي سياست پوهيږي ، د حکومت په جوړولو مامور کړې دې او زه تاسي ته توصيه کوم چي د نور احمد اعتمادي د حکومت سره لازمه مرسته وکړ)

د پاچا تر فرمايشاتو وروسته ما د نورو په نمايندگۍ پاچا ته په هيواد کي د ديموکراسي نظام د راوړلو په منا سبت مبارکي و ويله او زياته مي کړه چي د دغه

(c) ketabton.com: The Digital Library

نظام له برکت څخه دغه حاضر وکیلان او سناتوران چي د افغانستان د لیرو ولایتونو اوسیدونکي دي ، نن د شورا د لاري څخه ستاسي تر رهنمایي لاندي د خپل هیواد په امورو کي برخه اخلي ۰ ما دا هم و ویل چي د شورا حاضر غړي اعلیحضرت ته وعده ورکوي چي د حکومت سره به لازمه مرسته وکړي ، ولي د شورا غړي دحکومت څخه دمتقابلي همکاري توقع لري ، چي د حکومت د نه همکاري په صورت کي به د شورا او حکومت تر منځ اوسني ښو مناسباتو ته صدمه ورسیږي ۰

پاچا زه نورو خبرو ته پري نه ښوولم او زه يي په اشاره پوه کړم چي نوري خبري باید و نه کړم ۰ پاچا زما پر خبرو یوه لنډه تبصره وکړه او د لیدني په پای کي پاچا زما په شمول خینو وکیلانو ته تر نورو ډیره توجه وکړه ۰

دوهمه کتنه :

په ۱۹۷۱ کال کي کله چي ولسي جرگي د نور احمد اعتمادي حکومت په بي کفایتي او د شورا سره په نه همکاري متهم کړ او د ده حکومت ته يي د نه اعتماد رایه ورکړه چي تفصیل يي وروسته راځي ، داوار بیا د پاچا په امر د فراه ، نیمروز او غور د ولایتونو وکیلان د شپي پر اتو بجو د پاچا حضور ته ورغلو ، په دغه شپه هم ما د نورو په نمایندگۍ د پاچا په حضور کي خبري وکړي ۰

په دغه ملاقات کي پاچا د هیواد او سیمي پر حالاتو باندي اوږدي خبري وکړي او ده د خبرو په آخر کي و ویل ((ولسي جرگي د نور احمد اعتمادي حکومت ته د نه اعتماد رایه ورکړي ده چي ولسي جرگي دغه کار باید نه وای کړی ۰ او ولسي جرگي چي کوم اتهامات پر حکومت باندي وارد کړي دي ، د ولسي جرگي سره د دغو اتهاماتو ثبوت هم نه سته ، د بلي خوا څخه د حکومت ډیر غړي د هیواد پوه خوانان او د هیواد سرمایه ده او دوی ستاسي د نه اعتماد په رایي سره مایوسه کیږي))۰ ما د پاچا تر فرمایشاتو وروسته د ولسي جرگي پر خینو اجراآتو رڼا واچوله او د ولسي جرگي خینو ستونزو ته مي هم اشاره وکړه ۰ ما پاچا ته و ویل چي تاسي د افغانستان رهبري پر غاړه لري او د ډیرو مصروفیتونو سره سره دا دوه ساعته کیږي چي د هیواد پر دغه پرابلم باندي چي حکومت یا شورا او یا دواړو ایجاد کړي دي د ولسي

(c) ketabton.com: The Digital Library

جرگي د غړو سره بحث کوي او د حل د يوي معقولي لاري په لټه کي ياست ، ولي حکومت په تيرو دوو کلونو کي يو وار هم نه دې حاضر سوې چي د هيواد پر کوم مشکل باندي حتي لس دقيقي د دغو وکيلانو سره خبري وکړي ، نو دا طبييعي ده چي د پرابلمونو د تراکم په صورت کي به حکومت ته حتما د نه اعتماد رايه ورکوله کيږي ٠

داوار پاچا زما خبري پري نه کړي او زما ټوله وينا يي په دقت واوريده او زما تر خبرو وروسته پاچا ما ته و ويل ((په دغه ارتباط زه ستا تحليل تاييدوم ، ولي ستاسي د نه اعتماد رايه د افغانستان پرابلمونه نه سي حل کولای)) ده زياته کړه ((سبا به ډاکټر وليد حقوقي يو ليکلې مطلب ولسي جرگي ته دروړي چي تاسي بايد هغه مطلب تصويب کړې او بله شپه به دنور احمد اعتمادي دحکومت استعفا اعلان سي))

وکيلانود پاچا دغه امر و مانه او ليدنه پر همدغه خای پای ته و رسيده٠

و لسي جرگي د ١٩٧١ کال د اپريل د مياشتي پر ١٧ نيټي د نور احمد اعتمادي حکومت ته د نه اعتماد رايه ورکړه ، او د دغه کال د مي د مياشتي پر ١٠ نيتي دا لاندي مطلب ډاکټر وليد حقوقي د ولسي جرگي په عمومي غونډه کي ولوست او د ولسي جرگي له خوا تصويب سو :

((د شورا او حکومت د ښې همکاري د پيل په غرض ولسي جرگي فيصله وکړه چي حکومت ته د نه اعتماد تر رايي تير سي))

د پورته مطلب تر تصويب شپږ ورځي وروسته ، د نور احمد اعتمادي د حکومت استعفا د کابل راديو د لاري څخه اعلان سوه . (١٥)

۶ ـ د وکيلانو گډ دريځ

گران لوستونکي به په دي خبر وي چي په افغابستان کي د سياسي احزابو قانون نه و نافذ سوې او دولسي جرگي د انتخاباتو په وخت کي منفردو اشخاصو په خپلو مربوطو حوزو کي څانونه د وکالت له پاره کانديد کړي وو چي هر موفق کانديد په خپل شخصي نفوذ او يا د خپل قوم په مرسته انتخابات گټلي وو او ولسي جرگي ته يي لاره

(c) ketabton.com: The Digital Library

پیدا کړي وه ۰

لوستونکو ته دا هم معلومه ده چي په ولسي جرگي کي یوه وکیل یوازي تصمیم نه سو نیولای او دولسي جرگي هره فیصله د هغي جرگي د غړو د اکثریت له خوا نیوله کیده ، نو په یوي داسي غیر حزبي جرگي کي زما په شمول ډیر وکیلان د خپلو وظایفو د اجرا کولو په لاري کي د ډیرو ستونزو سره مخامخ وو ۰ چي د دغي نقیصي د رفع کولو له پاره ، هلته ضرورت احسا سیدې چي باید یو شمیر وکیلان یو د بل سره مفاهمه وکړي او په خینو مواردو کي خپل موقفونه سره نژدي کړي ۰

ددیارلسمي تقنیني دوري د لومړي اجلاس په سر کي خو وکیلانو د نورو وکیلانو سره خبري و کړي او دوی یي د ولسي جرگي دغي نقیصي ته متوجه کړل چي د دغو وکیلانو د هڅو په نتیجه کي ډیرو وکیلانو عملا د ولسي جرگي د کارونو په حساسو شیبو کي گډ د ریخ غوره کړ ۰ په تدریج سره د دغه دریخ وکیلان مخ پر ډیریدو سول زما په تخمین د دغه روش د خاوندانو شمیر تر ۴۰ وکیلانو ډیر وو۰ د وکیلانو دغه روش ته د وکیلانو گډ دریخ ویلای سو . دا یوه سیاسي ډله نه وه ، دوی کومه رهبري نه درلوده ، د هیواد د هیڅ حزب یا ټولني سره یي اړیکي نه درلودلي، دوی د سلطنت یا بل مقام څخه الهام نه اخستی ، دوی په کوم قوم یا سمت پوري تړلي هم نه وو ، بلکه دا دریخ د افغانستان د اکثرو ولایتونو د وکیلانو د مشترك تفاهم څخه جوړ سوی و ۰ دوی یو د بل سره تحریري یا شفاهي تعهد نه درلود ۰ د تصامیمو په وخت کي د دوی شمیر ثابت هم نه و ۰ په حقیقت کي دا د وکیلانو یوه داسي ټولنه وه چي د تصا میمو په وخت کي به یي ملي گټي په نظر کي نیولي ۰ د هغو وکیلانو نومونه چي اکثرا به یي دغه دریخ غوره کاوه ، ددي کتاب په ضمیمه پاڼو کي مطالعه کولای سی ۰

دلته دا خبره د یادولو وړ بولم چي دا ملي دریخ یوه ځانگړي پدیده وه چي تر اومي دوري وروسته د افغانستان د شورا په تاریخ کي یي ساری نه دی لیدل سوی۰ د دغه دریخ وکیلانو په ولسي جرگي کي تخریبي فعالیت نه دی کړی ، دوی سالمه او آرامه پارلماني مبارزه کړي ده ، او هیڅکله یي د اکثریت د تصمیم په مقابل کي احتجاج نه دی کړی ۰ چرنگه چي دغه دریخ د شخصي گټو د تامین له پاره نه و نیول

(c) ketabton.com: The Digital Library

سوې نو د ولسي جرگي د وکيلانو تر منځ يي ډير صميميت پيدا کړ، د وکيلانو دغه صميميت د محمد موسي شفيق تر حکومت پوري چي تفصيل يي د کتاب پــه بلي برخي کي راغلی دی د وکيلانو تر منځ پاته سو٠دغه دريځ د افغانستان د پاچا او حکومت توجه هم ځان ته اړولي وه ، دلته ددي خبري يادول ضروري دي چي د سياسي ډلو د نمايندگانو څخه په انفرادي ډول يوازي عبدالرؤف بينوا او محمد اسحق عثمان په دغه دريځ کــي برخه درلوده ٠ د نورو ډلو استازو لکه مولوي محمد نبي محمدي ، حفيظ الله امين او ببرك کارمل په دغه دريځ کي برخه نه درلودله ، دوی به په ولسي جرگي کي د خپلو ډلو پالسي تعقيبوله ٠ د دغه دريځ د وکيلانو فعاليتونه د دي کتاب په مختلفو برخو کي ليکل سوي دي ، چي دلته د دغه دريځ د وکيلانو ځني اجراآت په لنډ ډول راوړل کيږي :

ـ د ولسي جرگي عمومي غونډي د دغه دريځ پر وکيلانو اعتماد وکړ، چي د مختلط کمسيون له پاره ټول لس غړي د دغه دريځ د وکيلانو څخه و ټا کل سول ، دغو وکيلانو په مختلط کمسيون کي د سياسي احزابو قانون ژر تصويب کړ او د ولسي جرگي له لاري څخه يي د پاچا توشيح ته وړاندي کړ ٠

ـ د دغه دريځ (۱۳) وکيلان د تقنين د کمسيون غړي وو چي د شورا په تاريخ کي د اول وار له پاره دوی داوطلب سول چي په کمسيون کي به وړيا ډول د شپي له خوا کار کوي ٠ دوی څلور کاله د شپي له خوا کار کړی دی ، دوی د ولسي جرگي د موټرانو څخه استفاده و نه کړه ، دوی د دولت ډوډۍ و نه خوړله او د ولسي جرگي څخه يي اضافه کاري وانه خسته٠

ـ د دغه دريځ د وکيلانو په مرسته د نور احمد اعتمادي د حکومت څخه د استيضاح غونډه جوړه سوه ، چــي د بحث په نتيجه کــي ، حکومت ته پــه نه اعتماد بــدلــه سوه ٠

ـ د دغه دريځ وکيلانو د حکومت مخه ونيوله چي يوه وکيل ته يي جزايي دوسيه جــوړولــه ٠

ـ د دغه دريځ وکيلانو د صنعتي بانکونو د قانون پر ضد پراخه مبارزه و کړه ٠

(c) ketabton.com: The Digital Library

ـ د دغه دريځ وکيلانو د لوړي او وچ کالي په وخت کي د ډاکټر عبدالظاهر د حکومت څخه د استيضاح د غونډي غوښتنه وکړه ، ولي د نصاب د نه پوره کيدو په وجه دغه استيضاح عملي نه سوه ۰

ـ د دغــه دريځ وکيلانو د هلمند د اوبــو د معاهدي د تصويب پر ضد پــراخه مبارزه وکړه ۰

د دي مبحث په پای کي بايد و ليکل سي چي د دغه دريځ په جوړولو کي د ولسي جرگي ډيرو وکيلانو برخه درلوده ، او زه په دي وياړم چي زه هم د دغه دريځ ملگری وم او د دغه دريځ په ټولو مراحلو کي مي فعاله برخه اخستي وه .

محمدنذير کبير سراج په خپل اثر کي ليکلي دي چي محمد داود خان او د ده ملگرو د ولسي جرگي وکيلانو ته هدايت ورکاوه چي په شورا کي بي نظمي راوړي (۷ ۱)

خرنگه چي په دغه کتاب کي به يي ولولې ، د ديارلسمي تقنيني دوري په څلورو کلونو کي په ولسي جرگي کي هيڅکله بي نظمي نه ده راغلي ۰ ولسي جرگي ته چي هر وخت فرصت ميسر سوی دی ، دوی خپل وظايف په عادي ډول سر ته رسولي دي چي په يوي غير حزبي جرگي کي تر دغه ښه نظم نه سي راتلای ۰ تر کومه ځايه چي ماته معلومه ده محمد داود خان او د ده ملگرو په شورا کي هيڅ راز فعاليت نه درلود، او هر څه حادثي چي په ولسي جرگي کي پيښي سوي دي هغه ټول د وکيلانو خپل کار و او د محمد داود خان د کودتا سره يي هيڅ ارتباط نه درلود ۰ ما نه دي اوريدلي چي يوه ډله وکيلان د محمد داود خان کور ته ورغلي وي ۰ او يا په ولسي جرگي کي د يوي ډلي وکيلانو له خوا د ده دحکومتي دوري حمايه سوي وي ۰ يوازي دوو وکيلانو يو د کندهار د دوهمي حوزي وکيل حاجي محمد آصف پاس يوسفي او بل د فارياب د مرکز وکيل محمد رحيم شيدا د اعتماد د رايو په وخت کي په خپلو خبرو کي د محمد داود خان ستاينه کړي ده۰

په ۱۹۷۳ کال کي کله چي محمد داود خان کودتا وکړه د ولسي جرگي غړو د ننگرهار د کوچيانو د وکيل حاجي الله نظر خان په کور کي ، سره يو ځای سول او

(c) ketabton.com: The Digital Library

دوی په یوه لیك کي محمد داود خان ته د نوي نظام مبارکي و ویله (۱۸)

تر کودتا یوه میاشت وروسته (خلگو ته خطاب) په وینا کي محمد داود خان دولسي جرگي پر ټولو غړو باندي کلك انتقادونه وکړل چي د ده دغه منفي نظر دا په اثبات رسوي چي ده د ولسي جرگي د غړو سره هيڅ ډول رابطه نه درلوده ۰

څرنگه چي ډيرو افغانانو ته معلومه ده محمد داود خان او د ده ملگرو یوازي په شاهي اردو کي فعالیت درلود ، دوی د شاهي اردو کښته رتبه صاحب منصبان د کودتا له پاره تشویق کړي وو ، چي د هغو په مرسته دوی کامیابه کودتا وکړه ۰

محمد نبي عظیمي په خپل اثر کي لیکلي دي چي د دیارلسمي تقنیني دوري د ولسي جرگي په پارلماني مبارزاتو کي حفیظ الله امین په هغه چپ فرکسون کي برخه درلوده چي ببرك کارمل د هغه فرکسون په سر کي و (۱۹)

تر کومه خایه چي ماته معلومه ده د دغي دوري په ولسي جرگي کي داسي یو فرکسون موجود نه و چي ببرك کارمل د هغه په سر یا په پای کي واقع وي۰ دولسي جرگي ټول وکیلان په دي خبر دي چي په ولسي جرگي کي حفیظ الله امین او ببرك کارمل هيڅ وخت پر یوي لاري نه دي تللي او دوی به همیشه د نورو وکیلانو په مخ کي یوه بل ته ډيري بدي خبري کولي ۰ دوی د ولسي جرگي په تالار کي حتي نژدي هم نه سره کښینستل ۰ کارمل په ولسي جرگي کي همیشه پر هغي چوکي باندي کښینستې چي په دوولسمي دوري کي ، دې په هغي چوکي کي وهل سوی و، دغه چوکي د تالار د کيڼ اړخ د اتم قطار وروستي چوکي وه ، او دتالار فرعي لاري ته ډيره نژدي وه چي په بحراني حالاتو کي د تالارڅخه د وتلو له پاره مساعد خای و ، ولي حفیظ الله امین د ناستي ټاکلې خای نه درلود ۰

۷ ـ د نور احمد اعتمادي سره کتنه

د دیارلسمي تقنیني دوري په سر کي پاچا د دوهم وار له پاره نور احمد اعتمادي د حکومت په جوړولو مؤظف کړ۰

پخوانیو صدر اعظمانو ډاکټر محمد یوسف او محمد هاشم میوندوال د اعتماد

(c) ketabton.com: The Digital Library

درایو له پاره د وکیلانو څخه د لیدو غوښتنه کوله او د دوی محلي ستونزي به يي اوريدلي ، ولي د نور احمد اعتمادي له پاره په خپله پاچا وکیلانو ته توصیه کوله چي د نور احمد اعتمادي سره لازمه مرسته وکړي ۰

نور احمد اعتمادي د پارلماني ریاست له لاري څخه وکیلانو ته اطلاع ورکړه چي که وکیلان غواړي چي د ده سره و ويني ، دی حاضر دی چي ورسره وګوري ۰

خبر نه یم چي څو وکیلانو د نور احمد اعتمادي سره لیدي دي ، خو زه د مؤظف صدراعظم لیدلو ته نه یم ورغلی ۰ د اعتماد د رایو په ورځو کي نور احمد اعتمادي او زه د ولسي جرګي په دهلیز کي سره مخامخ سوو ، هلته ده غوښتنه وکړه چي د ده سره و وينم۰ زه هم په هغه شپه د ده دقرغي کور ته ورغلم۰ ده په دغي لیدني کي د شورا یا د هیواد پر مسایلو باندي زما سره خبري و نه کړي او ده د اعتماد رایه ، زما څخه و نه غوښتله ۰ خو پوښتنه يي وکړه چي تا په ولسي جرګي کي څه ويلي دي چي ستانوم هر ځای اخستل کیږي ؟

ما ده ته په جواب کي و ويل چي تر اوسه ولسي جرګي په کار پيل نه دي کړي چي د یوه وکیل په وینا څوک خبر سي ۰ زما د نامه یادیدل به بل علت لري . ده و ويل چي پاچا څو واره ستا په ارتباط زما څخه پوښتني کړي دي ۰

ما نور احمد اعتمادي ته وويل چي ما د افغانستان د جنوب غربي ولایتونو په یوي غونډي کي صرف دومره ويلي دي چي د اساسي قانون د حکم مطابق د ولسي جرګي د رئيس ټاکل باید د شورا تر پرانستلو وروسته وشي او هغه قانوني اشتباه چي په دوولسمي تقنيني دوري کي د ډاکټر عبدالظاهر د ټاکلو په وخت کي شوي وه ، هغه اشتباه باید بیا تکرار نه سي ۰ ما داهم و ويل چي زموږ په دیموکراسي نظام کي آیا دولت د یوه قانوني تخلف د مخنوي تحمل هم نه لري ؟

ده زما په جواب کي و ويل چي ((اوس موږ په دغي برخي کي ډير مشکلات لرو)) خو ده خپله دغه خبره نوره تشریح نه کړه ، زما او د ده کتنه تر څو معمولي او تشریفاتي خبرو وروسته پای ته ورسیده .

زما ددغي وینا په وجه د ولسي جرګي د ریس ټاکل کیدل د څو ورځو له پاره وه

(c) ketabton.com: The Digital Library

خنډيدی . په دوولسمي تقنيني دوري کي د اساسي قانون د حکم پر خلاف ، د سري رايي پر ځای ، وکيلانو په علني ډول يعني د لاسونو په پورته کولو سره ، ډاکټر عبدالظاهر د ولسي جرگي د ريس په حيث ټاکلی وو .

د افغانستان پاچا او حکومت دا بيره درلوده چي که د ولسي جرگي د رئيس ټاکل کيدل ، ځو ورځي و ځنډيږي او د شورا تر پرانستلو وروسته وسي ، نو د کابل منورين په وکيلان تنوير کړي او محمد عمر وردگ به د ولسي جرگي د رياست له پاره ډيري رايي وانه خلي ، او د ولسي جرگي د رياست له پاره ، دوهم کانديد انجينر غلام محمد فرهاد به د ولسي جرگي رئيس سي.

د نور احمد اعتمادي حکومت ته د اعتماد د رايي د اظهار په ورځ زه د ولسي جرگي په تالار کي حاضر نه وم او زه د خپل ورور اروانښاد عبدالرزاق فـراهــي د جنازي سره فراه ته تللي وم ۰ (۲۰)

۸ ـ د ولسي جرگي اداري هيأت

د اساسي قانون مطابق ولسي جرگه د شورا تر پرانستلو وروسته خپل اساسي کارونه پيل کوي چي د جرگي لومړني اساسي کار د اداري هيأت ټا کل دي.

هغه وخت چي ډاکټر محمد عمر وردگ د کورنيو چارو د وزارت څخه استعفا وکړه او د (چك) په ولسوالي کي د وکالت له پاره کانديد سو ، د افغانستان ډير خلگ په دي پوهيدل چي دی د ولسي جرگي راتلونکې رئيس دی ۰

په سر کي د ولسي جرگي د رياست له پاره د پنځو کانديدانو لکه انجينر غلام محمد فرهاد ، ډاکټر محمد عمر وردگ، عبدالرؤف بينوا ، عزيزالله واصفي او محمد اسحق عثمان نومونه ياديدل ، ولي په آخر کي يوازي انجينر غلام محمد فرهاد او ډاکټر محمد عمر وردگ د دغي جرگي د رياست له پاره کانديد سول ۰

د اداري هيأت نورو مقامونو ته ډير شمير نور وکيلان کانديد سوي وو ۰ د

(c) ketabton.com: The Digital Library

افغانستان د جنوب غربي سيمو څخه هم څو وکيلانو د اداري هيأت چوکيو ته خانونه کانديد کړي وو ، چي د دوی په ابتکار د زابل ، اروزگان ، کندهار ، هلمند ، فراه ، نيمروز ، ،هرات ، بادغيس او غور د ولايتونو وکيلانو په ولسي جرگي کي يوه غونړه وکړه ۰ کانديدانو د دغي سيمي وکيلان ، اتحا د او يووالي ته د دي له پاره هڅول چي دوی ته خپله رايه ورکړي ۰ ما په دغي غونډي کي و ويل چي د اساسي قانون د۶۰ مي مادي د حکم پر اساس د ولسي جرگي اداري هيأت ، د پاچا له خوا د شورا تر پرانستلو وروسته بايد وټاکل شي ، او هغه اشتباه چي دولسمي تقنيني دورې د ډاکټر عبدالظاهر د ټاکلو په وخت کي کړي وه ، بايد بيا تکرار نه سي . د دغه پيشنهاد پر اساس د اداري هيأت د ټاکلو کار څو ورځي وځنډيدی ۰

د ۱۹۶۹ کال د اکتوبر د مياشتي پر ۱۴ نيټي ، شورا د پاچا له خوا پرانسته سوه او د شورا تر پرانستلو وروسته د ولسي جرگي د اداري هيأت ټاکل پيل سوه ۰

د ولسي جرگي د رياست له پاره ډاکټر محمد عمر ورد گ ۷۲ رايي او انجينر غلام محمد فرهاد ۳۰ رايي وړي وي چي محمد عمر وردگ د ولسي جرگي د رئيس په حيث و ټاکل سو ۰ ما خپله رايه انجينير غلام محمد فرهاد ته ورکړي وه ۰

د اداري هيأت نور غړي په لاندي ډول وو :

د کندهار د ړنړ دحوزي وکيل عبدالاحد کرزی ، لومړی نايب

د بغلان د دوشي د حوزي وکيل سيد ناصر شاه نادري ، دوهم نايب

د هلمند د لښکرگاه د حوزي وکيل سيد مبين شاه امير ، منشي

د کندز د خان آباد د حوزي وکيل سيد امير ، دوهم منشي

نور احمد اعتمادي ما ته د خارجه وزارت د يوه مامور په وسيله خبر راکړ چي که زه د ولسي جرگي د دارالانشا د مقام له پاره خان کانديد کړم ، د ده حکومت به زما سره مخالفت و نه کړي ۰ ولي ما د دغه کار څخه ډډه وکړه ۰ (۲۱)

که څوك د ولسي جرگي په داخلي چارو خبر وي نو په دي خبره ډير ښه پوهيږي چي په ولسي جرگي که د حکومت د مقا مونو بر عکس ، هغه وکيل د ډير واك خاوند او د وکيلانو د اعتماد وړ وي چي په اداري کوم مقام کي نه وي راغلي او د پاچا او

(c) ketabton.com: The Digital Library

حکومت سره ډیر تماس و نه لري ۰ ولي د اداري هیأت غړي مجبور دي چي حکومت او پاچا دواړو ته ښیني مشوري ورکړي ، په دغه دلیل دوی ډیر بي واکه او همیشه د وکیلانو تر فشار لاندي وي ۰

د دوولسمي تقنیني دوري د ولسي جرگي رئیس ډاکټر عبدالظاهر چي یو مدبر افغان و ، ده د هغه وخت حکومت ته ویلي و چي دی هیڅکله یوه وکیل ته د کوم کار سپارښتنه نه سي کولای ، دا د حکومت کار دی چي په خپلو ذرایعو مخصوصا د پارلماني ریاست له لاري څخه په وکیلانو خپل د خوښي کارونه اجرا کړي ۰ او د ولسي جرگي رئیس باید د وکیلانو کومي جناح ته منسوب نه وي ، او دی باید یوازي د ولسي جرگي غونډي اداره کړي۰

زه د دیارلسمي تقنیني دوري په ولسي جرگي کي تر پایه د یوه آزاد وکیل په حیث پاته سوم او د ښینو ملي وکیلانو په څنگ کي مي د ولسي جرگي په ښینو اساسي کارونو کي فعاله برخه اخستي ده .

۹ ـ د صنعتي بانك د قانون سره وکیلان مخالف وو

د صنعتي بانك له پا ره د یوه مستقل قانون د جوړولو کار د دوولسمي دوري په ولسي جرگي کي پیل شوی و ۰ د دغه قانون د انفاذ سره د نور احمد اعتمادي د لومړي حکومت یو مهم غړی او د ولسي جرگي ښیني وکیلان مخالف وو ۰ د دوی د مخالفت په وجه نوموړی قانون په دوولسمي تقنیني دوري کي تصویب نه سو او دغه قانون د دیارلسمي تقنیني دوري غاړي ته ور ولویدی ۰

زه دلته د دي قانون پر ضرورت یا مفیدیت باندي بحث نه کوم ، زه صرف هغه جریان لیکم چي د دیارلسمي تقنیني دوري په وخت کي په سلطنت ، شورا او حکومت کي پر دغه قانون باندي پیښ شوی دی۰

په ۱۹۷۰ کال کي د تقنین په کمسیون کي پر دغه قانون باندي بحث پیل سو ، د کمسیون په غونډي کي د کمسیون د یوه غړي محمد اسحق عثمان د اعتراض په وجه ،

(c) ketabton.com: The Digital Library

دغه مسوده بيرته حکومت ته د دي له پاره واستوله سوه چي حکومت د يوه عمومي قانون مسوده جوړه ، او بيرته يي ولسي جرگي ته وړاندي کړي ٠

پاچا په هغي ليدني کي چي د فراه او نيمروز د وکيلانو او سناتورانو سره د ديني علماوو د اعتصاب په ار تباط درلوده د خپلو خبرو په ضمن کي و ويل ((د ولسي جرگي يوه کمسيون د صنعتي بانك قانون رد کړي دی. چي بايد د ولسي جرگي کمسيون دغه کار نه وای کړی ٠))

ما د پاچا څخه د خبرو اجازه و غوښته او ما پاچا ته و ويل چي ، زه دهغه کمسيون غړی يم چي اعيحضرت اشاره ور ته وکړه ، ما پاچا ته وويل چي د تقنين کمسيون حکومت ته ويلي دي چي صنعتي بانك يو شرکت دی چي په سلو کي ٤٩ پانگه د يوه خارجي هيواد ده او په افغانستان کي سابقه نه لري چي شورا د يوه شرکت له پاره جلا قانون جوړ کړی وي ، اوس که شورا دغه کار وکړي ، نور شرکتونه د مثال په توگه د بوت آهو شرکت به هم د يوه جلا قانون غوښتنه وکړي ٠ په دغه دليل د تقنين کمسيون د حکومت څخه د يوه عمومي قانون د مسودي غوښتنه کړي ده ٠

پاچا زما په جواب کي و ويل ((د دغه قانون په مورد کي د حکومت دلايلو زه نه يم قانع کړی ، ما ډاکټر عبدالصمد حامد ته وظيفه ورکړي ده چي د شورا او حکومت سره خبري وکړي او خپل د مطالعاتو راپور ما ته وړاندي کړي .))

ډاکټر عبدالصمد حامد د تقنين د کمسيون او حکومت سره خبري وکړي او ده پاچا ته اطلاع ورکړه چي د شورا موقف قانوني دی او حکومت بايد د قانون يوه عمومي مسوده جو ړه او شورا ته يي وړاندي کړي ٠

حکومت د صنعتي بانکونو په نامه يوه مسوده چي مشخص صنعتي بانك د هغه يوه برخه وه ، جوړه او شورا ته يي وړاندي کړه ، او حکومت د عدليي وزير عبدالستار سيرت د ماليي وزير ډاکټر محمد امان او د پلان وزير ډاکټر عبدالواحد سرابي وټاکل چي په ولسي جرگي کي د کمسيون د غړو سره يو ځای پر نوي مسودي باندي غور وکړي .

وزيرانو او د تقنين غړو څو ميا شتي پر نوي مسودي کار وکړ ، چي په لږ

(c) ketabton.com: The Digital Library

تعديل سره د حكومت پيشنهاد سوي مسوده د كمسيون د غړو له خوا و منله سوه ·

يوازي پر لاندي دروو ټكو باندي د كمسيون د غړو او وزيرانو تر منځ توافق را نه غي :

ـ د كمسيون غړو وزيرانو ته پيشنهاد و كړ چي د افغانستان د ملي ګټو د ساتلو له پاره بايد په دغه قانون كي په دي مفهوم يوي مادي ته ځاى وركړه سي چي ((كه دغه بانك د افغانستان په كورنيو چارو كي مداخله كوله ، حكومت مكلف دى چي د دغه بانك وظايفو ته په افغانستان كي خاتمه وركړي)) خو وزيرانو د دغه پيشنهاد سره موافقه و نه كړه .

ـ د تقنين غړو د حكومت د پيشنهاد شوي مسودي د لاندي دوو ټكو سره موافقه نه درلوده ·

۱ ـ په مسودي كي ليكل سوي وو ((هغه پورونه چي دغه مشخص بانك د خارجي هيوادونو څخه اخلي ، د افغانستان حكومت د دغو پورونو د تاديي ضامن دى))

۲ ـ په مسودي كي داهم ليكل سوي وو (د دغه بانك د پورونو تصويب د شورا پر ځاى د حكومت له خوا كيږي ، او حكومت به په مناسب وخت كي د دغه بانك د پورونو ليست شورا ته وړاندي كوي))

لاندي وكيلان د تقنين د كمسيون غړي وو :

د موسي كلا د حوزي وكيل عبدالرؤف بينوا ، د ارغنداب د حوزي وكيل عزيزالله واصفي ، د كابل د لومړي او دوهمي ناحيي وكيل محمد اسحق عثمان ، د بدخشان د جرم دحوزي وكيل محمد هاشم واسوخت ، د لغمان د مركز د حوزي وكيل عبدالكريم عمر خيل ، د اندړو د حوزي وكيل يار محمد دليلي ، د هلمند د بلوخو د حوزي وكيل عبدالحميد زهري ، د غزني د ناوي د حوزي وكيل محمد هاشم تره كي ، د كټواز د حوزي وكيل عبدالحبيب كټوازي ، د حصارك د حوزي وكيل حاجي عبدالوهاب ، د شكردري د حوزي وكيل سيد ظاهر شاه ، د پښتون زرغون د حوزي وكيل محمد علي قاضي زاده ، د خوست د حوزي وكيل شير احمد خوستى ، د چاه آب د حوزي وكيل محمد علم فيض زاد ، د سروبي د حوزي وكيل مولوي امير محمد ، د دوشي د حوزي وكيل سيد ناصر شاه نادري ، د پروان د مركز د حوزي وكيل عبدالمهيمن ، د بګراميو

(c) ketabton.com: The Digital Library

د حوزي وكيل عبدالرسول بره كي ، د بالابلوك د حوزي وكيل عبدالغفار فراهي ، دوه يادري نور وكيلان چي نومونه يي زما په ياد نه دي ٠

په ١٩٧٠ كال د شورا د دوهم اجلاس په سر كي دولسي جرگي رئيس ډاكټر محمد عمر وردگ د تقنين كمسيون ته اطلاع وركړه چي پاچا امر كړى دى چي د صنعتي بانكونو د قانون هغه مسوده چي د كمسيون غړو او وزيرانو په گډه جوړه كړي وه ، پير ژر په كمسيون كي تصويب كړي او د ولسي جرگي عمومي غونډي ته دي وړاندي كړي ٠ د تقنين د كمسيون غړو د شپې له خوا هم په كمسيون كي كار كاوه ، چي د پاچا د امر پر اساس د تقنين كمسيون دغه مسوده د هغي شپې په غونډي كي تر بحث لاندي و نيوله او دوى د كمسيون پخواني د اختلاف دري ټكي د خپلي خوښي مطابق په تصويب ورسول ، د كمسيون غونډه د شپې پر ١٢ بجو پاى ته ورسيده ٠

سبا سهار پر شپږو بجو ډاكټر محمد عمر وردگ مـا تـه پـه تليفون كـي و ويل چي ((پاچا امر كړې دې چي د تيري شپې تصويب سوې قانون بايد په كمسيون كي وځنډول سي ، او د ولسي جرگي عمومي غونډي ته ژر وړاندي نه سي ٠ څكه چي پاچا غواړي چي پر همدغه قانون باندي د تقنين د غړو سره خبري وكړي))

ما ډاكټر محمد عمر وردگ ته و ويل چي د كمسيون د تيري شپې تصويب په كمسيون كي نور كار هم لري ، چي لومړې دا قانون د تصويباتو په كتاب كي ليكل كيري او وكيلان هغه لاس ليك كوي ، بيا وروسته د دغه قانون يو نقل دارالانشأ ته ليږل كيري ٠ په آخر كي ما د ډاكټر محمد عمر وردگ څخه دغه دوي پوښتني وكړي :

١ ـ تاسي د صنعتي بانكونو د قانون په ارتباط د پاچا هدايات ولي د كمسيون رئيس عبدالرؤف بينوا ته نه وايا ست ؟

ده زما په جواب كي و ويل چي ((عبدالرؤف بينوا په جلال آباد كي دې ، د ننگرهار والي ته امر سوې دې چي بينوا ډير ژر كابل ته حاضر كړي))

٢ ـ تيره شپه د تقنين كمسيون د شپې پر ١٢ بجو د صنعتي بانكونو قانون تصويب كړ، آيا په دغه شپه چا د كمسيون اجراآت پاچا ته رسولي دي ؟

ده زما په جواب كي و ويل چي ((د قانون د تصويب په وخت كي هغه وكيل چي د

(c) ketabton.com: The Digital Library

غونډي څخه دباندي بخا رې ته نژدي ناست و ، هغه وکيل په دغه شپه پاچا ته دغه خبر رسولې دې)) په هغه شپه د کندهار يو وکيل چي د کمسيون غړې نه و ، په کمسيون کي بخاري ته نژدي ټوله شپه ددي له پاره ناست و چي د قانون د تصويب اطلاع پاچا ته ورسوي ٠

ما اوريدلي دي چي محمد ظاهر شاه په افغانستان کي هره شپه تر دوو بجو ويښ پاته کيدی ، او دی هره شپه صرف څلور ساعته بيده کيدی ، نو که دغه وکيل د شپې پر دوولسو بجو دغه اطلاع پاچا ته رسولي وي ، نو ده پاچا ته کوم خاص مزاحمت نه دی پيښ کړی .

سهار پر نهو بجو چي د عبدالرؤف بينوا په شمول د کمسيون غړي په غونډه کي حاضر سول ، ډاکټر محمد عمر وردگ پر کاغذ ليکلې شوې يو مطلب عبدالرؤف بينوا ته ورواستاوه ، چي ده بيا هغه کاغذ ما ته راکړ ٠ پر کاغذ ليکل شوي وو ((پاچا امر کړی دې چي نن شپه عبدالرؤف بينوا ، عزيز الله واصفي او عبدالغفار فراهي بايد شاهي ارگ ته ورسي)) ما د هغه کاغذ پر شا ډاکټر محمد عمر وردگ ته و ليکل چي ، که پاچا دغه دري وکيلان د صنعتي بانکونون د قانون په ارتباط غوښتي وي ، څرنگه چي د قانون موضوع د کمسيون په ټولو غړو پوري اړه لري ، نو دغه دري وکيلان خو څه نه سي کولای)) څو دقيقي وروسته بله پرزه کاغذ چا راوړه چي پــه هغي کــي ليکل سوي و چي ((پاچا نن شپه پر اتو بجو د کمسيون ټول غړي شاهي ارگ ته ورغوښتي دي))

په ارگ کي د پاچا په حضور کي د حکومت وزيرانو عبدالستار سيرت او ډاکټر محمد امان او د کمسيون غړو د صنعتي بانکونو پر قانون خبري پيل کړي ٠ د غونډي په سر کي عبدالرؤف بينوا ، محمد اسحق عثمان او عبدالکريم عمر خيل ، د دغه قانون د کار پر پخوانيو مراحلو رڼا واچوله ، وروسته پاچا د تقنين د کمسيون پر پيشنهاد سوي موضوع باندي چي ((د ملي گټو د ساتلو له پاره بايد په دغه قانون کي يوې مادي ته ځای ورکړه سي)) وويل ((په فرعي قوانينو کي بايد داسي يوه ماده را نه سي او زه هيله کوم چي دغه موضوع د دغه قانون څخه حذف کړه سې))

(c) ketabton.com: The Digital Library

په دي هکله چي د افغانستان حکومت باید د صنعتي بانك د پورونو ضمانت وکړي یوه وزیر و ویل ((دغه قید د پور ورکونکو هیوادونو غوښتنه ده)) د دوهم ټکي په ارتباط چي د دغه بانك پورونه د شورا پر ځای باید حکومت تصویب کړي ، یوه وزیر وویل ((ځرنگه چي په شورا کي د پورونو تصوییبدل ډیر ځنډیږي ، نو دغه صلاحیت باید حکومت ته ور کړه سي))

د بحث په جریان کي سید ظاهر شاه پاچا ته و ویل چي که موږ ته اجازه راکړه سي چي شورا ته ولاړ سو ، هلته به دغي معضلي ته د حل یوه لاره پیدا کړو ۰ پاچا و ویل چي ارگ هم ستاسي ځای دی او دلته باید خبري وکړې ۰ حاجي عبدالوهاب پاچا ته وویل چي اعلیحضرته ! موږ ستاسي ښه بیریږو او هم ستاسي ښه شرمیږو ، تاسي تشریف یوسې ، موږ او حکومت به سره جوړ سو ۰ په دغه اساس پاچا دهغي خوني څخه و وتې او وکیلانو د پاچا په احترام د حکومت پیشنهاد سوې متن و مانه ۰ او تر ډوډې خوړلو وروسته وکیلان د شاهي ارگ څخه و وتل ۰

د ولسي جرگي په عمومي غونډي کي د صنعتي بانکونو قانون د ولسي جرگي د ډیرو غړو له خوا تر جدي بحث او انتقاد لاندي راغی ۰ ځرنگه چي د دغه قانون سره د افغانستان د غربي سیمو وکیلانو ، تر نورو ډیر مخالفت کاوه ، پاچا ته ځینو وکیلانو اطلاع ورکړه چي فراهي په عمومي غونډي کي د دغه قانون د تصویب مانع دی ۰

پاچا خپل سریاور جنرال محمد عمر خان ته ویلي و چي ((ماته وکیلانو اطلاع راکړي ده چي فراهي په عمومي غونډه کي د صنعتي بانکونو د تصویب مانع دی ، فراهي ته و وایه چي د څو ورځو له پاره ولسي جرگي ته ولاړ نه سي)) ما د پاچا امر و مانه او فراه ته ولاړم ، چي زما په غیاب کي هم پر دغه قانون باندي ډیر انتقادونه کیدل او د قانون تصویب د ډیر وخت له پاره وځنډیدې۰

ما په عمومي غونډي کي د صنعتي بانکونو د قانون د تصویب سره مخالفت نه دی کړی ، د دغه قانون سره د وکیلانو ډیر مخالفت دوه عمده علتونه درلوده ۰

۱ ـ د ولسي جرگي ټول غړي په دي خبر سول چي د کمسیون غړو د دغه قانون د څو ټکو سره موافقه نـه درلوده ، ولـي دوی د پاچا په احترام ، د خپل موقف څخه

(c) ketabton.com: The Digital Library

اوښتــي دي ۰

۲ ـ وکيلان په دي هم خبر سوه چي د کمسيون غړو د پاچا په مستقيم خواهش تر خپل موقف تير سوي دي ، او دوی په هغه شپه پر سلطنتي ميز باندي ډوډي خوړلي وه و کيلانو دا آرزو درلوده چي پاچا د دوی څخه هم د دغه قانون د تصويب غوښتنه وکړي او دوی داسي تصور کاوه چي دوی ته په سپکه سترگه کتل سوي دي ۰

وروسته ولسي جرگي او مشرانو جرگي دغه قانون تصويب کړ ۰

په ولسي جرگي کي د پاچا مشاورينو پاچا ته سمه مشوره نه ورکوله او دوی به د سلطنت مقام پر غيرو واقعي لارو استعمالاوه ، چي د دغي لاري څخه د سلطنت مقام ته لويه صدمه رسيده ۰ د پاچا دغو مشاورينو د شاهي ارگ د متصديانو په مرسته د پاچا دربار انحصار کړې و ۰ دوی پاچا ته د سالمو مشورو لاره هم تړلي وه چي دا فاسده عنعنه محمد موسي شفيق ماته کړه ، ده په خپله د پارلماني رياست دنده پر غاړه واخسته او ده پارلماني ريا ست د شورا په څنگ کي د تجارت د وزارت عمارت ته انتقال کړ ، چي تر هغه وروسته د دسيسو لاره و تړله سوه او د شورا ټول کارونه په خپل اصلي مجرا کي ولويدل . (۲۳)

۱۰ ـ حکومت د احزابو د قانون سره مخالف و

د ډاکټر محمد يوسف انتقالي حکومت د سياسي احزابو د قانون مسوده جوړه کړه او د تصويب له پاره يي دوولسمي تقنيني دوري ولسي جرگي ته وړاندي کړه ۰

په ۱۹٦٥ کال کي د احزابو قانون د ولسي جرگي له خوا تصويب سو، ولي مشرانو جرگي د دغه قانون يوه ماده تعديله کړه ۰

په ۱۹۷۰ کال کي ديارلسمي تقنيني دوري ، د اساسي قانون د ۷٤ مادي د حکم پر اساس ، د دواړو جرگو د اختلاف د ټکو د حل له پاره يو مختلط کمسيون جوړ کړ ، چي د دغه کمسيون له پاره د هري جرگي څخه لس لس غړي و ټاکل سول ۰

څرنگه چي په ديموکراسۍ دوره کي د اول وار له پاره په ولسي جرگي کي د مختلط

(c) ketabton.com: The Digital Library

کمسیون له پاره انتخابات کیدل ، او په دغه کمسیون کي مهم قوانین لکه د احزابو ، انتخاباتو ، ښاروالیو او د مځکو د سروي د قوانینو د اختلاف ټکي په تصویب رسیدل ، نو د دغه کمسیون د غړیتوب له پاره ، تر ټولو ډیرو وکیلانو ځانونه کاندید کړي وو ۰

ما د ګڼ دریغ دلسو ملګرو وکیلانو دنومونو یولست جوړ کړ او پر ټولو وکیلانو مي وویشې ، او د دوی څخه مي غوښتنه وکړه چي که زموږ کاندیدانو ته خپله رایه ورکړي کله چي د انتخاباتو نتایج اعلان سوه ، د ولسي جرګي هر لس نمایندګان زموږ د تقنین د کمسیون ملګري او د دارالانشا آمر سید مبین شاه امیر ، د مختلط کمسیون له پاره انتخاب شوي وو . دلته د یادولو وړ بولم چي په دغو انتخاباتو کي سید مبین شاه امیر عزیزالله واصفي او عبدالغفار فراهي هر یوه تر ټولو ډیري رایي وړي وي . د تقنین د کمسیون د غړو نومونه د مخه ذکر شوي دي ، د مشرانو جرګي استازي دادي : ډاکټر محمد انس خان ، سید شمس الدین مجروح ، قیام الدین خادم ، محمد هاشم مجدیدي ، حبیب الله هلمندې ، محمد امین خوګیانې ، ډاکټر عبدالقیوم رسول ، شیر محمد خان ، میر محمد شاه صدیقیان او حاجي محمد څمکنې ۰

مختلط کمسیون په خپلي لومړي غونډي کي عبدالکریم عمر خیل د رئیس په حیث او محمد هاشم مجددي او وروسته حبیب الله هلمندې د منشیانو په توګه و ټاکل ۰

دغه کمسیون په خپلو لومړنیو غونډو کي د سیاسي احزابو د قانون د اختلاف ماده په تصویب ورسوله ۰

څرنګه چي په اساسي قانون یا د دواړو جرګو په طرزالعملونو کي د مختلط کمسیون د فیصلو مرجع نه وه تعین سوي ، نو کمسیون فیصله وکړه چي خپلي فیصلي به د پاچا دتوشیح له پاره د سلطنت دارالانشا ته وړاندي کوي۰ ولي د مختلط کمسیون د دغي فیصلي سره د نور احمد اعتمادي حکومت داسي عکس العمل ښکاره کړ ۰

نور احمد اعتمادي د مشرانو جرګي غړي په پغمان کي میلمانه کړه ، په دغي میلمستیا کي صدر اعظم دوی ته و ویل ((په مختلط کمسیون کي د ولسي جرګي تندروه وکیلان غواړي چي پر پاچا باندي فشار راوړي چي دی د احزابو قانون توشیح کړي ولي زه د حکومت د مسؤول په حیث د احزابو د قانون نافذیدل veto کوم او د

(c) ketabton.com: The Digital Library

پاچا څخه به و غواړم چي دغه قانون توشيح نه کړي))

بله ورځ د مختلط کمسيون په غونډي کي د مشرانو جرگي غړو مخصوصا حاجي محمد څمکني په شدت سره د کمسيون پر پخوانۍ فيصلي باندي اعتراض وکړ ، د دغه اعتراض په وجه د کمسيون ټول غړي تر خپلي پخوانی فيصلي تير سول او د کمسيون فيصلي ولسي جرگي ته و سپارلي سوی . (٢٤)

رشتيا ليکي چي محمد هاشم ميوندوال د خپل صدارت په وخت کي ده ته ويلي و چي د نوي اساسي قانون يوه خلا داده چي د شورا تر انتخاباتو دمخه يي د احزابو د جوړولو غوښتنه نه وه کړي . (٢٥)

ډاکټر محمد يوسف په خپلي يوي مصاحبي کي ويلي دي چي ((پاچا څکه د احزابو قانون توشيح نه کړ چي دی بيريدی چي که په هيواد کي سياسي احزاب جوړ سي ، نو دغه احزاب به د ده څخه قدرت واخلي)) دې زياتوي چي ((پاچا قوي اراده نه لري او د خلگو د خبرو تر تاثير لاندي راځي)) (٢۶)

د اساسي قانون ٣٢ مه ماده د سياسي احزابو په برخه کي داسي حکم کوي :

١ ـ د حزب د بنيادي فعاليتونو اهداف او مفکوري بايد د اساسي قانون د مندرجاتو سره تناقض ونه لري . ٢ ـ د حزب تشکيلات او مالي منابع بايد علني وي .

د افغانستان پاچا په نامعلوم علت د خپل سلطنت تر پايه د احزابو قانون توشيح نه کړ په داسي حال کي چي د کيڼ او ښي اړخ د مفکورو خاوندانو د قانون مطابق نه سو کولای چي په هيواد کي د سياسي فعاليت اجازه تر لاسه کړي .

رشتيا ليکي چي په ١٩٦٤ کال کي د افغانستان پاچا د امريکا د جمهور رئيس John F. Kenney په بلنه امريکا ته رسمي سفر وکړ . کيندي پاچا ته ويلي و چي ((د ديموکراسۍ د تطبيق په لاره کي جدي خطرونه او مشکلات سته ، چي تاسي بايد په دغي لاري کي په کراره گام کښيږدی)) دی زياتوي چي ((د ديموکراسۍ د تطبيق په جريان کي د پاچا ترحد زيات احتيا ط ښايي د دغه ملاقات څخه منشأ اخستي وي))دی ليکي ((په بل ملاقات کي چي د پاچا او کيندي تر منځ و سو ، يوازي زلمې محمود غازي د ترجمان په حيث برخه درلوده او د دغه

(c) ketabton.com: The Digital Library

ملاقات څخه ، هيڅ رسمي يادداشت نه دي اخستل شوی))دی ليکي ((په دغه ملاقات کي شايد کيندي د پاچا څخه په افغانستان کي د اوضاع د کنترول له پاره د سي. آی. ای د فعاليت اجازه غوښتي وي)) دی د ډاکټر محمد يوسف له قوله ليکي چي ((تر دغه ملاقات پنځه کاله مخکي امريکايانو د محمد داود خان څخه هم دا سي يوه غوښتنه کړي وه ، ولي په هغه وخت کي محمد داود خان د امريکايانو دغي غوښتني ته جواب نه و ويلې ، چي شايد اوس به بيا امرکايانو خپله پخوانۍ غوښتنه تکرار کړي وي)) (۲۷)

۱۱ ـ حکومت د وکيلانو د مصونيت حدود ټاکل

په ۱۹٦۹ کال کي حکومت د کټواز د کوچيانو وکيل عبدالرزاق په دي متهم کړ چي ده کومه ښځه د خانه سره د کانتيننتل هوټل ته بيولي وه . چي په دغه اتهام امنيتي افرادو دی د کابل په ولايت کي تر نظارت لاندي نيولی و او په هغه شپه دغه وکيل د کابل د ولايت څخه وتښتيدې او دی د حکومت تر تعقيب لاندي و .

د کټواز وکيل او حکومت دواړو ولسي جرگي ته د دغي حادثي اطلاع ورکړه ، وکيل ادعا کوله چي د کابل امنيه قوماندان جنرال عبدالحکيم کټوازی دده شخصي دښمن دی او دغه موضوع د هغه له خوا ده ته جوړه سوي ده . خو حکومت ادعا کوله چي د ولسي جرگي يوه غړي مشهود جرم کړي دی او د حکومت تر عدلي تعقيب لاندې دی او ولسي جرگه بايد د اساسي قانون د ۵۰ مي مادي د حکم مطابق د نوموړي وکيل پارلماني مصونيت سلب کړي څو حکومت د ده د جرم تحقيق وکړي .

عبدالرزاق د ولسي جرگي د دولسمي او ديارلسمي دورو د اعتماد درايو ورکولو په غونډو کي د حکومت پر اجراآتو انتقادونه کړي وو ، چي ښايي د ته دغه مشکلات دده د پارلماني موقف څخه پيدا سوي وي . دغي حادثي د ډير وخت له پاره ولسي جرگه ، حکومت او حتي پاچا مصروف و ساتل .

وکيلانو سعي کوله چي دغه حادثه د مسالمت آميزي لاري څخه حل کړه سي ، په دغه اساس څو وکيلانو د ولسي جرگي د رئيس ډاکټر محمد عمر وردگ څخه غوښتنه

(c) ketabton.com: The Digital Library

وکړه چي حکومت ته ووايي چي ددغه وکيل د تعقيب څخه لاس واخلي او د حکومت او ولسي جرگي اوسني ښه روابط خراب نه کړي ۰ د ولسي جرگي رئيس چي بي آلايشه سړی و ده په جواب کي وويل ((کله چي زه داخله وزير وم يوه شپه د دوولسمي تقنيني دوري څو وکيلانو د ء پلازا ء په هوټل کي د بزم يو محفل جوړ کړی و ، په هغه شپه ما ته امر وسو چي ددغه محفل حفاظت ددي له پاره وکړم چي د دغه محفل څخه کومه رسوايي پيښه نه سي ۰ ولي اوس په خپله حکومت دغي رسوايي ته لمنه وهي چي زه د حکومت په اوسني پالسۍ نه پوهيږم)) . په دغه ارتباط د کابل په سياسي حلقو کي ويل کيدل چي حکومت فيصله کړي ده چي يوه وکيل ته جزا ورکړي او په دغه طريقه نور وکيلان په دي و پوهوي چي د دوی د مصونيت حدود يوازي د دوی د وظايفو په ساحي کي تطبيق کيږي او په نورو ساحـو کـي دوی هــم لکه عـادي خلگ د جـرم په صورت کــي تر عـدلــي تعقيب لاندي راځــي۰

ځينو باخبرو منابعو داهم ويل چي يوه مشابه حادثه په پاکستان کي يوسف خټك ته چي د پاکستان په پارلمان کي دعوامي ليگ د حزب مشر و هغه وخت پيښه سوي وه چي نور احمد اعتمادي په کراچي کي افغاني سفير و ۰ يوسف خټك د ډاکټر بلوچ د جرمني الاصلي ښځي سره متهم سو ، چي د ده د اتهام موضوع د ډير وخت له پاره د پاکستان په مطبوعاتو کي خپريده ۰ د دغو منابعو پــه عقيده ، ښايي د افغانستان حکومت به په دغي موضوع کي د يوسف خټك د اتهام څخه الهام اخستې وي۰

د کابل امنيتي منابعو زما په شمول ، ځينو وکيلانو ته ويل چي د دغي حادثي په شپه د بوت آهو فابريکي اور اخستې و او دوی هلته مصروف وو چي ناوخته د شپي دوی په دغي حادثي خبر سول او دوی يو مکمل هيأت لکه د عکاسي ، نشان انگشت او د تحقيق مسئول هوټل ته د دي له پاره استولي وو چي ددغه جرم دوسيه په دغه شپه تکميله کړي . ((د حکومت دغه اقدام د اساسي قانون د حکم پر خلاف دی))

وکيل وايي چي ((په هغه شپه ما او د معاملاتو د دفتر آمر حاجي عبدالشکور د سپين زر هوټل ته ورغلي وو ، د کانتيننتل لوي آمر چي هغه وخت په سپين زر هوټل کي و ده موږ دواړه په خپل هوټل کي ميلمانه کړو او کله چي موږ هغه هوټل ته ورغلو

(c) ketabton.com: The Digital Library

موږ یوه اطاق ته رهنمايي کړل سو ، چي يو ساعت وروسته يوه ښځه هغه اطاق ته راغله او ډير ژر خو امنيتي افراد په اطاق ننوتل او موږ يي د کابل ولايت ته بوتلو))

ولسي جرگي د حکومت دغه غوښتنه چي د کټواز وکيل دي سلب مصونيت سي و نه منله او د حکومت څخه يي غوښتنه وکړه چي د دغه وکيل دعدلي تعقيب څخه لاس واخلي. ولي حکومت ونه منله ، حکومت او ولسي جرگه دواړه پر خپلو موقفونوټينگ پاته سول چي په پای کي پاچا د حکومت د موقف په تاييد په دغي موضوع کي مداخله وکړه . پاچا د ډيرو وکيلانو سره په دغه ارتباط خبري وکړي.ما ته هم پاچا د کانتيننتل د هوټل د حادثي وړي خبري تشريح کړي چي زه اوس د هغو د ليکلو څخه عاجز يم ، زه د پاچا د فرمايشاتو په وخت کي په دي فکر کي سوم چي ولي حکومت د سلطنت دلوړ مقام څخه په داسي مسايلو کي مرسته غواړي ؟ د کټواز وکيل د ډاکټر عبدالظاهر د حکومت د اعتماد د رايي په غونډي کي نوي حکومت ته خپله رايه ورکړه او د ډاکټر عبدالظاهر حکومت د ده دعدلي تعقيب څخه منصرف سو.د جمهوريت په وخت کي ددغه وکيل دوسيه محکمي ته وړاندي سوه او وکيل د څه مودي له پاره بندي سو .

د سر آهنگ يوه خبره

يوه ورځ د صدارت کفيل د ولسي جرگي او حکومت د تقنين غړي په پغمان کي ميلمانه کړي وو ، په دغي ميلمستيا کي وزيرانو هم برخه اخستي وه . حکومت د هيواد مشهوره سندرغاړي استاد سر آهنگ د هنر نمايي له پاره دغي ميلمستيا ته بللې و.استاد سر آهنگ په دغه محفل کي ډيري استادي غزلي و ويلي ، او پر دغو استادي سندرو باندي يوازي د صدارت مرستيال عبدالله يفتلي ډير خوند اخستی .ولي ډيرو نورو حاضرو وکيلانو او مامورينو غوښتل چي که استاد دوی ته خو محلي غزلي ووايي ما په ډير محترمانه ډول د استاد سر آهنگ څخه غوښتنه وکړه ، چي که دغه حاضر مجلس ته څو کليوالي سندري واوروي . زما دغه غوښتنه د استاد سر آهنگ خوښه نه سوه ، ده د محفل برخه والو ته په ډير ټينگار سره وويل چي ، په هيواد کي يا وزير وي

(c) ketabton.com: The Digital Library

او يا وكيل ، دلته دواړه حاضر دي ولي فراهي زما څخه غواړي چي زه دلته كليوالي سندري ووايم ، نو آيا زه خپل استادي هنر په هيواد كي چا ته وړاندي كړم ؟

په هغي لحظي كي زه د خپل ځايه څخه ولاړ سوم او استاد سر آهنگ ته مي وويل چي زه ستاسي د دغه عكس العمل منتظر وم چي حاضر مجلس ته ستاسي يوه ښخواني خبره واوروم ۰ ما د دغه محفل شاملينو ته وويل چي څلور كاله پخوا ، ما په پيښور كي په افغاني قونسلگرۍ كي كار كاوه او په هغه وخت كي استاد سر آهنگ هم په پيښور كي و ۰ موږ يوه شپه ، استاد قونسلگري ته دعوت كړ چي په هغه شپه هم استاد ډيري استادي غزلي موږ ته وويلي۰ ما په هغه شپه د استاد څخه غوښتنه وكړه چي كه موږ ته څو كليوالي سندري ووايي . استاد په هغه شپه زما دغوښتني په مقابل كي هيڅ عكس العمل ښكاره نه كړ ، ده څو خوږي كليوالي سندري موږ ته وويلي ، چي د هغو په جمله كي د استاد دغه مشهوره سندره (گړ سو د لونگو لو گړ سو) هم شامله وه ۰څو كله چي د ډوډۍ خوړلو خوني ته ولاړو ، هلته ما د استاد څخه پوښتنه وكړه چي آيا ستا زوى د موسيقي په فن كي مهارت لري او كه يه ؟ استاد زما په جواب كي وويل چي ((ما خپل زوى ته ډير پخوا ويلي دي چي ، موسيقي ډير مشكل فن دې ، او ته په دغه فن كي استاد كيدلاى نه سي)) ده په دري ژبه دا هم وويل چي ما خپل زوى ته ويلي دي چي ((برو بچيم ، فا كولته ما كولته يته بخوان)) ددغي قصي په اوريدلو سره د مجلس برخه والو او استاد سر آهنگ وخندل او وروسته استاد موږ ته ډيري خوږي كليوالي سندري واورولي ۰

۱۲ ـ د اطلاعاتو او كلتور وزير ته د نه اعتماد رايه

د ولسي جرگي ډيرو وكيلانو تصميم نيولى و چي د اطلاعاتو او كلتور وزير ډاكټر محمود حبيبي ډير ژر د هغه وزارت څخه ليري كړي ، ځكه چي د ده د وزارت په وخت كي په دولتي ورځپاڼو كي د اسلام ضد نشرات كيدل۰ او هم دى په دي متهم و چي ملي جرايد ، تر نشر دمخه سانسور وي ۰ ځني وكيلان د ده څخه په دي آزرده وو چي دى په كابل راديو كي د ولسي جرگي خبرونو ته د نشر اجازه نه وركوي ۰

(c) ketabton.com: The Digital Library

ولسي جرگي په ۱۹۷۱ کال کي ډاکټر محمود حبيبي د هغي جرگي د استجواب يوي غونډي ته د دي له پاره احضار کړ چي د وکيلانو پوښتنو ته جواب ووايي۰ د نورو پوښتنو په ضمن کي يوه وکيل د ډاکټر محمود حبيبي څخه پوښتنه وکړه چي ، تاسي ولي د ولسي جرگـي خبرونو تـه د نشر اجازه نـه ورکوی ؟ ده په جواب کـي وويـل ((زه د ولسي جرگي د کمسيونونو هغو خبرونو ته د نشر اجازه نه ورکوم چي خبري ماهيت و نه لري .))

ما بيله مگروفون څخه د ده د پورتني ادعا توضيح وغوښته ۰ ده زما په جواب کي وويل ((د اطلاعاتو او کلتور وزارت ته د ولسي جرگي څخه داسي يو خبر راځي چي پلاني کمسيون د پلاني عالي جناب تر رياست لاندي يوه غونډه وکړه او دپلاني ملك پر عريضي باندي يي غور وکړ ۰ تاسي وواياست چي دغه مطلب څه خبري ماهيت لري چي زه هغه ته د نشر اجازه ورکړم ؟))

د ډاکټر محمود حبيبي له خوا د عالي جناب د کلمي استعمال ، د وکيلانو د انزجار باعث سو او وکيلان ډيرهيجاني سول ، په هغي لحظي کي تر سلو ډيرو وکيلانو د خبرو نوبت وغوښت او هر وکيل به په خپلو خبرو کي ډاکټر محمود حبيبي ته د عالي جناب خطاب کاوه ۰ ډير ژر د ډاکټر محمود حبيبي څخه وغوښتل سوه چي د ولسي جرگي د تالار څخه ووزي ۰ او وکيلانو د رايو په اتفاق ده ته د نه اعتماد رايه ورکړه ۰

د رايو ورکولو په جريان کي يوازي ببرك کارمل د ولسي جرگي د تالار څخه ووت چي ډيرو وکيلانو دده پر دغه عمل باندي اعتراض وکړ ۰ بله ورځ يوه وکيل د کارمل څخه پوښتنه وکړه چي دی ولي د نه اعتماد د رايي په وخت کي د ولسي جرگي دتالار څخه ووتی ؟ ده په جواب کي وويل چي ((د نه اعتماد دغه تحريك يو ارتجاعي حرکت و په دي چي د مذهبي وکيلانو له خوا پيل سوی و او ما بايد په هغي کي برخه نه وای اخستي .)) ولي واقعيت داو چي ببرك کارمل غوښتل چي په خپل دغه حرکت سره نوراحمد اعتمادي ته په اثبات ورسوي چي دی د حکومت پر ضد د وکيلانو ددغه تحريك ملگری نه و ۰

د نه اعتماد تر رايي وروسته پاچا دغه څلور وکيلان لکه عبدالرؤف بينوا ، عزيزالله

(c) ketabton.com: The Digital Library

واصفي ، امان الله شنډتړی او عبدالغفار فراهي ، شاهي ارګ ته ددي له پاره غوښتي وو چي د ولسي جرګي ددغه تصميم پر قانونيت باندي ددوی سره خبري وکړي ۰ پاچا دغو وکيلانو ته وويل ((ما څو مياشتي پخوا نور احمد اعتمادي ته ويلي و چي ډاکټر محمود حبيبي ته ووايــي چي د اطلاعاتو او کلتور د وزارت څخه استعفا وکړي ، ولي نوراحمد اعتمادي دا کار نه و کړي ، ده دا موضوع پري ايښي وه چي زه د خارج د سفر څخه راسم او زه په خپله دا خبره ډاکټر محمود حبيبي ته وکړم ۰ ولي زما تر راتګ دمخه ولسي جرګي ده ته د نه اعتماد رايه ورکړه)) پاچا زياته کړه ((حکومت ادعا کوي چي ولسي جرګي حکومت ته د يوه کل په حيث د اعتماد رايه ورکړي ده ، او ولسي جرګه دا حق نه لري چي يوه وزير ته د نه اعتماد رايه ورکړي)) په دغه وخت کي عبدالرؤف بينوا د روزګار د جريدي يوه ګڼه پاچا ته ورکړه ، ده پاچا ته وويل چي يوه وزير ته د نه اعتماد د رايي په ارتباط په دغي ګڼي کي د جريدي چلونکي محمد يوسف فرند د عبدالغفار فراهي سره يوه مصاحبه کړي ده ۰ په دغي مصاحبي کي د ولسي جرګي قانوني موقف توضيح سوی دی ۰

ما په هغي مصاحبه کي د اساسي قانون د ۹۶ مادي د لومړي فقري د حکم پر اساس چي ، صدر اعظم او وزيران د حکومت د عمومي سياست په برخه کي په ګډه ، او په خپلو مشخصو وظايفو کي په خانګړي توګه مسؤوليت لري ، په دغه دليل ما د ولسي جرګي د نه اعتماد د رايي فيصله قانوني بللي وه ۰

په دغي ليدني کي امان الله شينډنډي پاچا ته وويل چي ډاکټر محمود حبيبي په دولتي ورځپاڼو او راديو کي د ولسي جرګي د جرياناتو د نشر ممانعت کوي ۰ پاچا دواړه لاسونه پر سر ونيول او وي ويل چي دا څه حال دی ؟ تر دي وروسته بايد اخبارونه هم زه په خپله وګورم ۰ دغه ليدنه پر همدغه ځای پای ته ورسيده ۰

۱۳ ـ د نور احمد اعتمادي حکومت ته د نه اعتماد رايه

صدر اعظم نور احمد اعتمادي د ۱۹۷۱ کال د مي د مياشتي پر ۱۷ نيټي ولسي جرګي ته د استيضاح له پاره وغوښتل سو۰ د استيضاح د غونډي لومړي وينا کونکي

(c) ketabton.com: The Digital Library

محمد اسحق عثمان و ۰ ده په تندو الفاظو نور احمد اعتمادي په بي کفايتي او دولسي جرگــي سره پــه عدم همکاري متهم کړ ۰ د محمد اسحق عثمان دغــي تندي خبري د نور احمد اعتمادي د تأثر سبب سوی چي وروسته د استيضاح غونډه په لفظي مشاجري واوښتله۰

په دغي غونډي کي هر وکيل ادعا کوله چي صدر اعظم بايد د هر وکيل پوښتنو ته په جلا توگه جواب ووايي ۰ خو صدر اعظم ادعا کوله چي اوسني غونډه د استجواب غونډه نه ده چي د حکومت مشر د هر وکيل پوښتنو ته جواب ووايي ، بلکه دا د استيضاح يوه غونډه ده چي دی حق لري چي د ټولو وکيلانو تر پوښتنو وروسته ، دوی ته په يوه مناسب وخت کي جواب ووايي۰

صدر اعظم او وکيلانو ټولو د اساسي قانون پر ۶۶ مادي اتکا کوله ، څرنگه چي د اسلسي قانون دغي مادي ښه صراحت نه درلود، څکه نــو صدر اعظم او وکيلان پر خپلو موقفونو ټينگ پاته سول ۰ تر يوه ساعت بحث او مناقشي وروسته ، وکيلانو د صدر اعظم نور احمد اعتمادي څخه غوښتنه وکړه چي د ولسي جرگي د تالار څخه ووزي۰ وروسته د ولسي جرگي اکثريت غړو د نــور احمد اعتمادي حکومت تــه د نه اعتماد رايه ورکړه ۰

عبدالحميد مبارز په دغه ارتباط په خپل اثر کي ليکي چي ، د افغانستان دولت د نور احمد اعتمادي حکومت ته د نه اعتماد د رايي په برخه کي ولسي جرگي ته شين څراغ ورکړی و ۰ دده حدس شايد د لاندي ټکو څخه راپيدا سوی وي . (۲۸)

ـ محمد اسحق عثمان د يوه وکيل څخه چي د استيضاح د غونډي په ترتيب شوي ليست کي د هغه نوم تر نورو دمخه و ، غوښتنه وکړه چي د خبرو لومړی نوبت ده ته ددي له پاره ورکړي چي دی به په نني غونډي کي يو بم وه چوي ۰

ـ وروسته تر هغه چي نور احمد اعتمادي د ولسي جرگي د تالار څخه ووت ، د ولسي جرگي رئيس ډاکټر محمد عمر وردگ ، څو واره وکيلانو ته وويل چي ، کوم تصميم چي نن تاسي د حکومت د سرنوشت په برخه کي نيسئ ، پام وکړی چي ستاسي دغه تصميم قانوني بڼه ولري ۰ چي وروسته بيا پښيمانه نه سئ ۰

(c) ketabton.com: The Digital Library

حکومت ته تر نه اعتماد خو ورخي وروسته پاچا د ټولو وکيلانو سره وليدل ۰ زه هم د فراه او نيمروز د وکيلانو سره د پاچا حضور ته ورغلې وم ۰ په دغي ليدني کي ما د پاچا په حضور کي څو خبري وکړي چي تفصيل يي د کتاب په بلي برخي کي ليکل سوی دی ۰ پاچا د خپلو فرمايشاتو په ضمن کي وويل چي ډاکټر وليد حقوقي يو ليکلې متن په ولسي جرګي کي لولي او تاسي بايد هغه متن تصويب کړئ ، او تر هغه وروسته به د نور احمد اعتمادي د حکومت استعفا اعلان سي ۰ هغه متن داسي و :

د شورا او حکومت د ښې همکارۍ د پيل په غرض ولسي جرګي فيصله وکړه چي حکومت ته د نه اعتماد تر رايي تير سي .

ولسي جرګي پورته متن تصويب کړ او د نور احمد اعتمادي حکومت د ۱۹۷۱ کال د مې د مياشتي پر ۱٦ نيټي استعفا وکړه ۰

١٤ ـ د ډاکټر عبدالظاهر سره د وکيلانو کتنه

کله چي ډاکټر عبدالظاهر د پاچا له خوا د حکومت په جوړولو مامور سو ، ده د اعتماد تر رايي دمخه د ټولو وکيلانو سره وليدل ۰ زه د هرات ، فراه ، بادغيس او غور د وکيلانوسره يو ځای د ډاکټر عبدالظاهر د ليدلو له پاره دده کور ته ورغلی وم ۰ ډاکټر عبدالظاهر د حاضر مجلس دډيرو وکيلانو سره په دوولسمي تقنيني دوري کي وکيل و او د ډيرو وکيلانو نومونه دده په ياد وو ۰ صدر اعظم او وکيلانو خپلي زړي خاطري يادي کړي چي ډيره صميمي او دوستانه فضا هلته جوړه سوه ۰

وروسته ډاکټر عبدالظاهر وکيلانو ته وويل ((که تاسي حکومت ته د ويلو کوم مطلب ولرئ زه خوشحاليږم چي هغه مطلب اوس ماته وواياست)) وکيلانو فورا خپلي خواستي او محلي مشکلات صدر اعظم ته بيان کړل ۰ يوه به ويل چي په خپلي سيمي کي مکتب نه لري ، بل به ويل چي صحي کلينيك ته ضرورت لري ، هغه بل به د خپلي ولسوالۍ د سرك د خربوالي بيان کاوه ۰ ډاکټر عبدالظاهر به ټولو دغو وکيلانو ته ويل چي ((د مالي امکاناتو په حدودو کي به خيني کارونه وکړي)) په دغه وخت کي د غوريانو د ولسوالۍ وکيل شاه پور عليزي زما څخه غوښتنه وکړه چي که زه هم هلته څو

(c) ketabton.com: The Digital Library

خبري وکړم ما د خپلو خبرو په پيل کي د ډاکټر عبدالظاهر د پوهي ، اوږدي تجربې او ښواخلاقو ستاينه وکړه ، او وروسته ما وويل چي حاضر وکيلان ستاسي د حکومت د نوي پروګرام او ريدلو ته منتظر دي چي که تاسي په دغي برخي کي موږ ته څه ووایاست ۰ ډاکټر عبدالظاهر په خندا وکیلانو ته وويل ((ګوري إ فراهي زما څخه د هغو مطالبو ويل غواړي چي زه بايد هغه مطالب د ولسي جرګي په تالار کي تاسي ته ووایم)) ما صدراعظم ته وويل چي تاسي هم د وکیلانو څخه د هغو مطالبو اوريدل وغوښتل چي دوی بايد د ولسي جرګي په تالار کي تاسي ته ويلي وای ۰ صدر اعظم او ټولو وکیلانو وخندل او دغه ليدنه پر دغه ځای پای ته ورسيده ۰

يوه ورځ وروسته زما او د ډاکټر عبدالظاهر تر منځ يوه بله دوه په دوه ليدنه هم و شوه چي تفصيل يي د کتاب په بلي برخي کي راغلي دي ۰

۱۵ ـ زما د پارلماني وينا يوه برخه

(د اعتماد درايو جريانات د کابل راديو له لاري خپريدل)

ګرانو اوريدونکو !

د افغانستان د بي وزلو خلګو د نيکمرغي او سعادت په هيله ، عبدالغفار فراهي د بالابلوك د ولس وکيل خپل نظر وړاندي کوي ۰

ښاغلي مؤظف صدر اعظم ډاکټر عبدالظاهر !

زه ګمان نه کوم چي ددغه تالار دغه مجلس دي د ادبي مسابقو او طويلو او منسجمو عباراتو او کلماتو له پاره چي عام ولس په هغه و نه پوهيږي داير سوي وي۰ څرنګه چي موږ اوس د قوم سره ږغيږو بايد دقوم په ژبه هم خبري وکړو، او څه چي وايو لومړي مو بايد ددوی پوهنه او ويښتيا په نظر کي وي۰ نو که زما وينا د ادبي مطنطنو عباراتو او بي خايه انشا پردازيو څخه عاري وي معذرت غواړم ۰

زما په فکر که زه د خپل ولايت او يا ولسوالي د مشکلاتو څخه وږغيږم او ووايم چي دلته هيڅ د ژوندانه مظاهر په نظر نه راځي ، او ټول د ژوندانه وسايل يي يا د طبيعت د بي رحميو او يا د اداره چيانو د روزګذرانيو او بي التفاتيو له کبله د فنا او

(c) ketabton.com: The Digital Library

نيستې په کندي کي لويدلې دې ، دا به مي يو ډول تنگ نظري يا لږ معلوماتي له کبله ويلي وي ۰ او معنا يي دا چي په ټول افغانستان کي هر څه سته او دلته هيڅ نه سته ۰ په داسي حال کي چي د افغانستان ټولي سيمي او د ولس زياته برخه په دغو دردونو او مشکلاتو اخته دي ۰

نو که زه د افغانستان د عمومي مشکلاتو او مصايبو په هکله وږغيږم دا به ښه وي نسبت و هغه تـه چـې زما فکر د يـوي مشخصي او محلـي مشکل د حل خوا ته متوجه وي۰

که زموږ هيواد افغانستان آباد او معمور وي ، دا معنا نه لري چي فراه چې د افغانستان يو تاريخي او د هره حيثه با ارزښه سيمه ده ، نا آباده او د نظره لويدلي سيمه وي ۰ بيا هم زه د خپلي سيمي د وکيلانو هغه هيلي چي د فراهيانو د لوړي او د فراه رود د بند په مورد کي يي کړي او يايي کوي ، د تاييد وړ بولم ۰ او دومره پر علاوه کوم چي موږ بايد ددغو مشکلاتو علت العلل ته متوجه سو چي ولي د افغانستان ټول ولس په دي عصر کي په داسي مصايبو او آلامو اخته دې ؟

موږ تر ټولو دمخه دي ته احتياج لرو چي افغانستان جوړ کړو ، او دا خبره دا معنا نه لري چي خداى نا خواسته افغانستان موجود نه دې او يا ملي او بين المللي موقف او اهميت ته يي څوك په درنه سترگه نه گوري ۰ ددي جملي مطلب داذى چي موږ بايد افغانستان د يو عصري او مترقي هيواد پـه څير ، څرنگه چي پـه حقوقي قا موسونو او بين المللي منا شيرو کي يي تعريف کيږي ، هغه شاني جوړ کړو ۰ يعني لومړى بايد د خپلو سرحداتو او سياسي لانجو او کشالو د حل او فصل کولو له پاره جدي توجه وکړو او څرنگه چي يي ملي هيلي او مصلحتونه آرزو لري هغه شاني اقدام وکړو ۰

په يوه عصري او مدني دولت کي چي هغه د نوي ژوند په ټولو مزاياو او ښيگڼو مجهز وي ، هلته د پووندوو او کوچيانو مسأله هيڅ موضوع د بحث نه سي کيدلاى ۰ ولي ددولت يو حقوقي تعريف هم دادې چي خلگ يي په يوه معينه سيمه کي و اوسي په داسي حال کي چي دا خواران نه يوازي په افغانستان بلکه په باندنيو همسايه هيوادونو کي خپل بي ارزښه ژوند په ډير محروم او جلا وطني ډول تيروي ۰

(c) ketabton.com: The Digital Library

همدغه مشکل دې که احيانا د يوه ملي حکومت له خوا د ملت په نفع څه اقتصادي مقررات او تنظيمونه وضع سي او وغوښتل سي چي يو ملت د اقتصاد او صنعت له پلوه پر خپلو پښو ودريږي ، ددغو اقوامو خيني برخه چي د کال په سر او پای کي د موسمونو د تغيير او جوي شرايطو له کبله خپلي ميني بدلوي ، څرنګه به د سياسي لانجو او مختلفو وجوهاتو له کبله زموږ دولتي قوانين او مقررات د دوی د تګ او راتګ پر مسالي باندي تطبيق کړه سي ۰ د بلي خوا څخه هغه پوونده چي د ننه په هيواد کي يوي او بلي خوا ته کډي کوي ، ددي څخه علاوه چي ددوی د نفوسو شمير او د ژوندانه په هکله څوك پوره احصائيه نه لري ، خو دومره پوهيږو چي په دغو دو کلونو کي چي د طبيعت قهر چي د افغانستان پر ټول ملت نازل سوی دی ، ددوی ژوند يي تر نورو ډير د تباهي او نيستي منجلاب ته ورغورځولی دی ۰ موږ چي خپله څه نه لرو ، ددوی سره به څنګه غم شريکي او ورور ګلوي و ساتو ، او حکومتونه خو يي د يو انسان او هم وطن په څير هيڅ د ژوندانه مسألي ته ملتفت نه دي او نه ددوی په موجوديت قايل دي لکه څرنګه چي د موجوده حکومت په تګ لاري کي ددوی په هکله حتي ددوی دمحض خوشالواو تسليت ليکنه نه سته ۰

کله چي مو د کوچيانو مسأله د يوه عصري دولت د په وجود راوړلو له کبله حل کړه بيا اقتصادي سمون دومره اشکالات نه لري ، دغه مشکل چي نن موږ په اقتصادي ساحه کي د ملي توليداتو د نيستي او صنعتي محصولاتو د بربادي له کبله ور سره مخامخ يو ، تر موږ دمخه نورو وروسته پاته زموږ په شان آسيايي او افرقايي هيوادونو او قومونو هغو ته د ملي حکومتونو د په وجود راوړلو او اقتصادي پلان جوړولو ، استثمار او استعماري سياست سره په مبارزي کولو سره حل کړي دي ۰

کله چي مو دغه ضرورتونه رفع کړه البته اداري مشکلات چي فلانکې رشوت خوري او بستانکې ظلم او ناروا کوي ، يوازي د يوه ملي حکومت د په وجود راوستلو سره چي په هغه کي قوانين حکومت ولري رفع کيدلای سي ۰ که قانون حاکميت ولري بيا به هيڅوك د وزير ، والي ، رئيس او داسي نورو کاردارانو څخه شکايت و نه کړي ۰ او هر څه به د قانون څخه غواړي ۰ که قانون احيانا په خينو مواردو کي د ولس ګټه او

(c) ketabton.com: The Digital Library

مصلحت په نظر کي نه وي نيولې ، هغه به هم د قانوني لاري څخه اصلاح کيږي ۰

د ديموکراسۍ د راتګ سره زموږ په هيواد کي دديموکراسۍ د چلولو او بريالي توب له پاره ځني قوانين او مقررات راووتل ، خو هغه اصلي او اساسي قوانين چي دديموکراسۍ اساس او بنسټ پر ايښوول سوی دی تر اوسه نه دي راوتلي ، ځکه چي ديموکراسي بې له احزابو او د احزابو د قانون څخه کوم حقيقي مفهوم نه لري ، نو ښايي چي ديموکراسۍ سره د وفادارۍ او د موفقيت له پاره يي د احزابو ، ولايتي جرګو او داسي نور قوانين ژر راوايستل سي ، او دغه داسي يو مشکل دی چي نن حکومت او ملت دواړه ورسره مخامخ دي ۰

يو شی چي د زياتي يادوني وړ دی هغه دا سوال دی چي د موجوده ديموکراسۍ او اساسي قانون حاميان او طرفداران به څوك وي ؟ په موجوده شرايطو کي تر څو چي نور څه نه وي سوي ، د افغانستان روشنفکره او تعليم يافته او په آخر کي د عالي ښوونځيو او پوهنځيو محصلان دي ۰ چي دوی واقعا لکه ترې چي اوبه غواړي ، همداشاني د هيواد اعتلا او ارتقا ته په ډير تلوار او فداکارۍ منتظر دي ۰ خو نه پوهيږم چي غلط فهمي ورته ووايم او که بل څه ، نن د هيواد ځني روشنفکره او وطن پالونکي عناصر په يوه او بل نامه د سياسي فعاليتونو څخه مايوسه سوي دي او يا زندانونو ته ليږل سوي دي ۰ تر کومه خايه چي معلومات سته دوی ډير وطن پالونکي او ددي خاوري رښتيني زامن دي ، او دوی د هيواد په خير او شر کي د يو حقيقي افغان او انسان په څير خانونه مسؤول او حتي شريك ګڼي۰ نو نه ښايي چي ددوی پر آزاديوو باندي بې خايه پابندۍ و لګول سي ۰

ښاغلي مؤظف صدر اعظم ! لکه چي د ولسي جرګي زياتو وکيلانو د تيرو حکومتونو څخه د بې خايه وعدو ورکولو او ورخ تيرولو څخه شکايت وکړ ، او وي ويل چي ددوی ملي هليي او قومي ارمانونه يي په سلو کي هيڅ نه دي عملي کړي ، نو آيا ددي له پاره کوم دليل سته چي دا حکومت به هم پر خپلو وعدو وفاداره وي ؟ په داسي حال کي هغه څه چي يي دوسه پوره وو ، په خپل خط مشي کي د هغو د اجراکولو څخه خان تير کړی دی ، نودا به عجيبه وي چي زماڅخه د اعتماد درايي توقع ولري ! نوځکه په زغرده وايم

(c) ketabton.com: The Digital Library

چي خپل د اعتماد رايه نه درکوم ۰ (د ۱۹۷۱ کال د جولای مياشت)

د وينا پا ی

د محمد موسي شفيق يوه ټوکه

د ډاکټر عبدالظاهر د حکومت د اعتماد د رايو په غونډي کي ، کله چي ما ته د خبرو کولو وار راورسيدې ، څو دقيقي د غرمي ۲ ۱ بجو ته پاته وي او د ولسي جرگي رئيس ډاکټر محمد عمر وردگ د خپل مقامه څخه ، زه په اشاره و پوهولم چي زما د خبرو کولو وار رارسيدلې دی ۰ په هغي لحظي کي ما د خپل لاس ساعت ته وکتل ، او ډاکټر محمد عمر وردگ فورا په مگروفون کي اعلان وکړ چي د فراهي د خبرو کولو وار دې ، اوس وخت لږ دی ، فراهي به د ماپښين پر دوو بجو خبري وکړي ۰ ده د ولسي جرگي سهارنۍ غونډه پر هغه ځای پای ته ورسوله ۰

د ډاکټر محمد عمر وردگ دغه اعلان په ټول هيواد کي اوريدل سوې و او هر چا چي زه پيژندلم دوی شايد زما وينا اوريدلي وي ۰ زما ورور عبدالواحد فراهي په فراه کي ددغه اعلان په وجه زما د وينا په وخت خبر سوی و ۰

شهيد عزيزالرحمن الفت ما ته وويل ((زما او ستا استاد خارجه وزير محمد موسي شفيق ستا پر پارلماني وينا باندي داسي تبصره کړي ده)) :

شفيق ويلي و ((پـه هغه ورځ چـي فراهـي په ولسي جرگـي کـي خبري کولي ، ما د ماپښين له خوا د خارجه چارو په وزارت کي يو مجلس درلود ۰ څرنگه چي د ولسي جرگي رئيس اعلان وکړ چي فراهي پر دوو بجو خبري کوي ، نو زه د فراهـي د خبرو د اوريدلو له پاره په ولسي جرگي کي پـاتـه سوم او د خـارجـه وزارت مجلس مـي يـو بـل وخت ته وځنډوی))

زما وينا لکه چـي په دغه کتاب کـي يي لولې پـه سر کي ډيره ملايمه او په پای کي ډيره تنده ليکل سوي ده ، او پـه دغـي وينا کـي مـا حکومت تـه د اعتماد رايـه هم نه ده ورکړي ۰

محمد موسي شفيق زما پـر وينا داسـي تبصره کړي وه : ((د فراهي وينا د تجارت د وزارت د يوه وزير هغي مشهوري قصي ته ورته وه چي ، دغه وزير د هغه

(c) ketabton.com: The Digital Library

وزارت یو مامور د مکافاتو له پاره خپل دفتر ته ورغوښتې و ، ولي ده د مکافاتو پر
ځای دغه مامور ته جزا ورکړي وه او په وهلو يي د خپل دفتر څخه ایستلی و))

د استاد شفيق دغه تبصره په هغه وخت کي عزيزالرحمن الفت ما ته ويلي وه چي
زه په دغي ټوکي نه يم خوابدي شوي ۰

تبصره : د سلطنت د وخت ددغه وزير په ارتباط يو بل وزير وايي چي زه يوه ورځ دده
دفتر ته ورغلی وم چي هلته نور خلگ هم حاضر وو . دغه وزير چي به هره ستايش
آميزه خبره زما په ارتباط حاضر مجلس ته کوله نو زه به يو گام پر شا تلم ، ده زما
څخه پوښتنه وکړه چي ته ولي پر شا ځي ؟ ما ده ته په جواب کي وويل چي ما اوريدلي
دي چي د هر هغه چا ستاينه چي ته کوي نو په آخر کي هغه سړی ته وهي ، نو په دغه
لحاظ زه ځان ستاسي څخه ليري کوم .

۱۶ ـ د معارف او عالي تحصيلاتو قانون

په ۱۹٦٥ کال کي د عقرب د دريمي تر حادثي وروسته ډاکټر محمد يوسف
مستعفي سو او ده پر ځای محمد هاشم ميوندوال د افغانستان صدر اعظم سو ۰ ده
د پوهنتون شاگردانو ته وعده ورکړه چي د قانون په چوکاټ کي به دوی ته د اتحاديي
د جوړولو اجازه ورکړي ۰ محمد هاشم ميوندوال د خپلي وعدي سره سم د معارف او
عالي تحصيلاتو د قانون مسوده جوړه کړه ۰ ولي په ۱۹٦۷ کال کي د پاچا په اراده
دده حکومت د منځه ولاړ ۰ او ده پر ځای نور احمد اعتمادي صدر اعظم سو ۰ په
دغه کال کي د شورا د تعطيل په ورځو کي د نور احمد اعتمادي د حکومت له خوا دغه
قانون په تقنيني فرمان نافذ سو ، ولي د پوهنتون او عالي تحصيلاتو د پوهنځيو
شاگردانو ددغه قانون سره مخالفت وکړ ۰ دوی په ۱۹٦۸ کال کي د معارف او عالي

(c) ketabton.com: The Digital Library

تحصيلاتو د قانون پر ضد اوږدي مظاهري پيل کړي۰ حکومت د اساسي قانون د ۷۷ مادي د حکم پر اساس دغه تقنيني فرمان ، د تصويب له پاره شورا ته وړاندي کړ ۰ او په دغه کال کي د حکومت تقنيني فرمان د ولسي جرګي له خوا ملغي اعلام سو ۰ چي ددغي نيټي څخه وروسته د پوهنتون او عالي تحصيلاتو د پوهنځيو له پاره په هيواد کي کوم قانون موجود نه و ، او پــه ۱۹٦۹ کال کي د شــاګردانــو او پوليسو تــر منځ نښتي هم وشوي ۰

په ۱۹٦۹ کال کي د نور احمد اعتمادي حکومت د وزيرانو په سويه يو هيأت ددي له پاره و ټاکې چي د پوهنتون له پاره لوايح جوړي کړي ، دغي لوايح جوړي سوي ددغو لوايحو پر اساس ددغه کال دمي په مياشت کي پوهاند فضل ربي پژواک د کابل پوهنتون دلومړي انتخابي رنيس په حيث وټاکل سو۰ چي دغو لوايحو او انتخابي رنيس ټاکل کيدل د پوهنتون د وضعي په آرامولو کي مؤثر واقع نه سوه ۰

صدر اعظم نور احمد اعتمادي ۱۹٦۹ کال د جون د مياشتي پر ۲۸ نيټي د کابل راديو له لاري څخه خبرداري ورکړ چي دده حکومت به په کابل پوهنتون کي د استادانو او شاګردانو د اعتصابونو مخه و نيسي ۰ ولي د نور احمد اعتمادي حکومت په دغه کار بريالی نه سو ۰

په ۱۹۷۱ کال کي د ډاکټر عبدالظاهر د حکومت په وخت کي ، د ولسي جرګي د تقنين کمسيون ته د کابل پوهنتون د استادانو او شالګردانو له خوا عرايض وړاندي سول چي په دغه اساس دتقنين د کمسيون په غونډه کي د پوهنتون د استادانو په نمايندګي پوهاند فضل ربي پژواک ، سعيد افغاني او محمد هاشم صاعد او د شاګردانو په نمايندګي ډاکټر نجيب الله او خليل الله کوهستاني برخه اخستي وه ۰ چي د تقنين کمسيون ددوی سره په جلا غونډو کي اوږدي خبري وکړي ۰

په دغه ارتباط څو ورځي وروسته د حکومت يو لوی هيأت د تقنين د کمسيون په يوي غونډي کي برخه واخسته ، چي په دغه هيأت کي صدر اعظم ډاکټر عبدالظاهر ، د پوهني وزير حميدالله عنايت سراج ، د عدليي وزير محمد انور ارغنديوال او د پوهنتون رنيس سيد عبدالقادر بها برخه درلوده ۰ د ولسي جرګي ډير وکيلان د مباحثاتو د

(c) ketabton.com: The Digital Library

اوريدلو له پاره د تقنين په كمسيون كي حاضر وو ٠

د مجلس آجندا دا وه چي ((حكومت ولي د پوهنتون او عالي تحصيلاتو د پوهنځيو له پاره قانون نه جوړوي ؟))

په دغه مجلس كي صدر اعظم او دده ملگرو د ويلو څه مطالب نه درلودل ٠ ولي د تقنين د كمسيون غړو هر يوه پر حكومت باندي كلك انتقادونه كول ٠ ځينو وكيلانو به ويل چي نژدي پنځه كاله كيږي چي په پوهنتون او نورو عالي پوهنځيو كي نا آرامي موجودي دي ، شاگردان د زده كړي پر ځای د اعتصاب په حالت كي دي او حكومت ددغي معضلي د حل په لار كي كوم مؤثر اقدام نه كوي٠ بل وكيل به ويل چي په دغي اوږدي مودي كي چي كومه مادي او معنوي خساره هيواد ته رسيدلي ده د دغو ټولو خسارو مسؤوليت د حكومت پر غاړي دې ٠ نورو وكيلانو استدلال كاوه چي هغه لوايح چي د حكومت له خوا د پوهنتون له پاره جوړي سوي دي ، دغه لوايح د ولسي جرگي په نظر قانوني حيثيت نه لري ٠

د حكومت لـه خوا يوازي د پوهني وزيـر څو واره وكيلانو ته وويل ((د قانون جوړول يو مسلكي كار دې او هر څوك د قانون د جوړولو اهليت نه لري او نه ښايي چي هر څوك ، دده مقصد وكيلان وه ، پر قانون باندي نيوكي وكړي)) ده ويل ((د قانون جوړول د متخصصينو كاردې او هغه لوايح چي د پوهنتون له پاره جوړي سوي دي ، د حقوقدانانو په مشوره جوړ سوي دي ، او په دغو لوايحو كي هغه نواقص چي وكيلان ورته اشاره كوي ، موجود نه دي))

ما د پوهني د وزير د خبرو په هكله ، يوه تاريخي قصه وكړه ٠ ما وويل : يو وخت د تركيي او يونان تر منځ يوه خونړي جگړه وسوه ، چي په دغي جگړي كي د تركيي عسكرو ته ډير د سر تاوان ورسيد ٠ د تركيي جنگي مقاماتو فيصله وكړه چي د ډاكټرانو يوه ډله دي د جنگ د محاذ مړي او ټپيان وگوري چي تر معاينې وروسته به ډاكټران پر مړو باندي سور بيرغ او پر ټپيانو باندي به سپين بيرغ ودروي ٠ چي تر دوی وروسته به نور خلگ دغو ځايو تـه ورځي ، دوی بـه مړي اوبو تـه اچوي او ټپيان به روغتونونو ته انتقالوي ٠

(c) ketabton.com: The Digital Library

ډاکټرانو د معاينې په وخت کې يو ټيپ سرې وليد چې ډيره وينه يې ضايع کړې وه چې د ډاکټرانو په تصور ، تر هغو چې دا بله ړله خلگ راتلل ، دغه سړې حتما باید مړ سوی وای ، نو دوی پر دغه سړي باندې سور بيرغ ودراوه ٠ کله چې ډاکټران ولاړل دغه سړې پر دابل اړخ سو او وينه يې ودريده او روغ رمټ کښيناست ٠ کله چې دا بله ړله خلگ ده ته راورسيدل او سره بيرغ ته يې وکتل ، نو دوی اراده وکړه چې دې اوبو ته واچوي ټيپ سړي دوی ته وويل چې زه مړ نه يم او تاسې ولې ما اوبو ته اچوې دوی په جواب کې ده ته وويل چې ته ښه پوهيږې که ډاکټر ؟ ډاکټر وايي چې ته مړ يې دوی دډاکټرانو دسره بيرغ په استناد دغه ژوندې سړې اوبو ته واچوې . ما دا هم وويل چې د پوهنتون دغه لوايح د ډاکټرانو هغه سره بيرغ ته ورته دې چې پر پوهنتون باندې ، درول سوی دې .

د غونډې په پای کې حکومت او وکيلانو موافقه وکړه چې حکومت به ډير ژر د پوهنتون له پاره د قانون يوه مسوده جوړه او ولسي جرگې ته به يې وړاندې کړي ٠ غونډه پر همدغه ځای پای ته ورسيده ٠

کله چې صدر اعظم د صدارت ما ڼي ته ورسيد ، حکومت پر خپلي وعدې باندې پښيمانه سو ، او يو ساعت وروسته ډاکټر عبدالظاهر په خپله د تقنين کمسيون ته په تيلفون کې وويل ((د تقنين په کمسيون کې د فيصلې په وخت کې يوه غلط فهمي پيښه سوې ده ، او حکومت نه غواړي چې د پوهنتون او عالي تحصيلاتو د پوهنځيو له پاره د قانون مسوده جوړه کړي ٠ او که شورا غواړي چې دغه قانون جوړ سي ، نو په خپله شورا دې ددغه قانون مسوده جوړه کړي))

لکه چې حکومت وروسته متوجه سوې دې چې حکومت نه سي کولای چې د استادانو او شاگردانو ټولې غوښتني په دغه قانون کې ځای کړي ، نو په اوسنيو شرايطو کې د قانون جوړول بې گټې کار دې ٠

بله ورځ د تقنين کمسيون غونډه وکړه او په دغې غونډې کې يې په دې مفهوم يو خبر تصويب کړ ((حکومت د پوهنتون او عالي تحصيلاتو د پوهنځيو له پاره د يوه قانون په جوړولو کې تعلل کوي او د پوهنتون د نا کرارېو مسؤليت د حکومت پر

(c) ketabton.com: The Digital Library

غاړه دی)) دا خبر د کابل راديو په وسيله خپور سوی دی ۰

۱۷ ـ حکومت د وکيلانو په بدنامولو کي لاس درلود

د ۱۹٦٤ کال د اساسي قانون له مخي د افغانستان دولت پر اجراييه ، مقننه او قضاييه قوو ، وويشل سو او د ديموکراسۍ دوري حکومتونه د صلاحيتونو په دغه تفکيك نه وو خوشحاله ۰ د حکومت وزيرانو به هميشه دا شکايت کاوه چي وکيلان ټوله ورځ پر وزارتونو گرزي او دوی د وکالت د نفوذ څخه ناوړه استفادي کوي ۰ ولي حکومت هيڅ وخت دا اعتراف و نه کړ چي وکيلان مجبور دي چي د خپلو مؤکلينو د کارونو د اجرا له پاره د حکومت اداراتو ته مراجعه وکړي او حکومت ته په کار و چي ددغي معضلي د حل له پاره يوه آبرمنده لاره پيدا کړي وای۰

د ۱۹٦٤ کال د اساسي قانو ن مطابق د افغانستان شورا ته لاندي صلاحيتونه ورکړه سوي وو :

- د شورا غړي د افغانستان د لوي جرگي غړي هم دي
- ولسي جرگه حکومت ته د اعتماد رايه ورکوي
- ولسي جرگه د حکومت څخه د اعتماد سلب کولای سي
- ولسي جرگه د حکومت څخه د استيضاح او استجواب حق لري
- د دولت بودجه د شورا له خوا تصويبيږي ۰
- د بين الملل معاهداتو تصديق د ولسي جرگي په واك کي دې ۰
- د دولت د پورونو منظوري د ولسي جرگي په صلاحيت کي دي ۰
- د پيسو نشر د ولسي جرگي په صلاحيت کي دې ۰
- د حکومت د اعمالو تحقيق د ولسي جرگي له خوا کيږي ۰
- خارج ته د افغاني اردو استول د شورا په واك کي دي ۰

پورته صلاحيتونه دا په اثبات رسوي چي شورا د دولت يو مهم رکن و او بايد د شورا غړو ته په درنه سترگه کتل شوي وای ۰

د ۱۹٦٤ کال د اساسي قانون د حکم پر اسا س د افغانستان دولتي چاري په کابل

(c) ketabton.com: The Digital Library

كي متمركزي وي ۰ وكيلان او دكليو نور خلگ مجبور وو چي د خپلو كارونو د اجرا كولو له پاره وزارتونو او ستري محكمي ته مراجعه وكړي ۰

زه چي د فراه د ولايت اوسيدونكې وم او په كابل كي مي ماموريت درلود ، ما ته هم تر وكالت دمخه د فراه ډيرو خلگو د خپلو مشكلاتو د حل له پاره مراجعه كوله ، او زه به مجبور وم چي د حكومت يا ستري محكمي اداراتو تــه ورسم او د هر كاتب ميز ته ودريږم ۰

وكيلانو په كابل كي د اوسيدلو ځايونه نه درلودل ، دوى د وكالت په ټولي دوري كي د يوه كوره ځخه بل كور ته په كډه كي وو ، چي كله كله به حكومت هم ددوى په پيدا كولو كي په مشكلاتو اخته و ۰

ولسي جرگي په هر كال كي دوي عادي غونډي درلودي چي لومړي غونډه صرف ددوو مياشتو له پاره او دوهمه غونډه د پنځو مياشتو له پاره وه ۰ چي د كابل په ښار كي هيچا وكيلانو ته د دوو مياشتو له پاره كور په كرايه نه وركاوه ۰ ځرنگه چي اكثرو وكيلانو په كابل كي مجرد ژوند كاوه ، نو د كابل په ډيرو سيمو كي به مجردو وكيلانو ته چا خپل كورونه په كرايه نه وركول ۰ چي ډير وكيلان به د شورا لومړي غونډي ته چي د دوو مياشتو له پاره وو نه حاضريدل ، او په دغه وجه به د ولسي جرگي غونډي نصاب نه پوره كيدى .

د وكيلانو د استوگني د ځاى په هكله ما ته د يوه ايراني ځوان د ژوند ماجرا را په ياد سوه ، چي په ۱۹۷۵ كال كي د ايران په مطبوعاتو كي خپره سوي وه ((يو ايرانۍ ځوان تر تحصيلاتو وروسته په يوي اداري كي مامور سو، دى د يوه كرايي كور په لټه كي سو ۰ ده چي به هر كرايي كور ته مراجعه كوله دده ځخه به پوښتنه كيده چي متأهل يي كه مجرد ؟ ده به په جواب كي ويل چي مجرد يم . نو د كور خاوند به ده ته ويل چي موږ مجرد سړي ته كور په كرايه نه وركوو ۰ وروسته دغه مامور د يوه فاميل ځخه ددوى د لور د وصلت غوښتنه وكړه۰ دغه فاميل دده ځخه پوښتنه وكړه چي كور لري او كه يه ؟ ده په جواب كي وويل چي كور نه لرم ۰ دغه فاميل ده ته وويل چي موږ خپله لور بي كوره سړي ته نه وركو)) چي د ولسي جرگي وكيلان هم مجبور

(c) ketabton.com: The Digital Library

سوي وو چي د کورونو د کرايه کولو له پاره په کابل کي ودونه وکړي ۰

زموږ په همسايه هيواد پاکستان کي د ملي اسامبلي د غړو له پاره په اسلام آباد کي خايونه جوړ سوي وو ، چي هر وکيل ته به يوه وداني ورکول کيده او دهغي وداني کرايه به د هغه وکيل د معاش څخه وضع کيدل ۰ په ۱۹۹۸ کال کي د پاکستان د صدر اعظم له خوا ۳٦۲ لوکسي ويلاگاني په اسلام آباد کي پرانستلي سوي ، چي دغه خايونه د پاکستان د پارلمان د غړو له پاره جوړ سوي وو چي پر دغو ويلاگانو بـانــدي نژدي ۱٤ مليونه دالره مصرف شوي وو (۲۹)

ما په يوه صحبت کي صدر اعظم ډاکټر عبدالظاهر ته وويل چي حکومت د وکيلانو د حيثيت په ساتلو کي خپله وظيفه سر ته نه ده رسولي ۰ او دغه د قوم مشران د خپل مؤکلينو د کارونو د اجرا کولو له پاره مجبور دي چي د هر کاتب ميز ته ودريږ ي او حکومت د وکيلانو دغه سپك عمل ته زمينه برابره کړي ده ۰ صدر اعظم زما څخه ددغي معضلي د حل دلاري پوښتنه وکړه ، ما ده ته وويل چي حکومت کولای سي چي خپل پارلماني رياست د شورا څنگ ته انتقال کړي او د وکيلانو څخه غوښتنه وکړي چي خپل عرايض ، پارلماني رياست ته و سپاري ۰ او صدر اعظم بايد خپلو وزيرانو ته امر وکړي چي د وکيلانو قانوني عرايض ډير ژر اجرا کړي ، او ټول وکيلان به د حکومت احکام به د پارلماني رياست له لاري څخه لاس ته وروړي ۰ په دغه صورت کي به د وکيلانو حيثيت وساتل سي ۰ ما په ټـوکــه صدر اعظم ته دا هم وويل چي حکومت ته به هم د هر وکيل د عرايضو شمير معلوم سي او هر وکيل چي حکومت ته ډيري عريضي وړاندي کوي ، هغه وکيل به مجبور وي چي په ولسي جرگي کي د حکومت کلك ملاتړ وکړي ۰

صدر اعظم ډاکټر عبدالظاهر په دغي مشوري ډير خوشحاله سو ، دده په هدايت د شورا په څنگ کي د پارلماني رياست له پاره د يوه تعمير نقشه جوړه سوه ، چي متأسفانه د ډاکټر عبدالظاهر حکومت د وچ کالي او د هيواد والو د لوږي سره د مقابلي په کار اخته سو او دده د صدارت په وخت کي پارلماني رياست ، شورا ته انتقال نه سو ۰ چي تر ده وروسته صدر اعظم محمد مو سي شفيق پارلماني رياست د

(c) ketabton.com: The Digital Library

شورا ځنگ ته د تجارت د وزارت ماڼۍ ته انتقال کړ او ده شخصا د پارلماني رياست دنده پر غاړې واخسته ۰ که د محمد موسي شفيق د صدارت دوري ادامه پيدا کړې وای ، ددې امکان موجود و چې په څوارلسمي تقنيني دوري کي به د وکيلانو حيثيت خوندي سا تل سوې وای ۰ ولي د ديارلسمي تقنيني دوري په پای کي محمد داود خان کودتا وکړه او د محمد موسي شفيق حکومت له منځه ولاړ ۰

څه په کار به د چا هغسي شورا وي
چې د ږيري واك يې لاس کي د ملا وي (۳۰)

۱۸ ـ وکيلانو ته د حج سهميې

افغاني ليکوالانو صباح الدين کشککي او عبدالحميد مبارز په خپلو آثارو کي ليکلي دي ((وکيلانــو حتي د حاجيانــو سهميې هم په بازار کــې خرڅي کړې وي)) ددغه مطلب د روښانه کولو له پاره بايد وليکل سي چې په ۱۹۷۱ کال کي د ډاکټر عبدالظاهر د حکومت په وخت کي ، کله چې زه د خارج د سفر څخه ولسي جرگې ته ورغلم ، د ولسي جرگې په دهليز کي د زابل د ولايت د کلات وکيل عبدالعزيز ما ته وويل چې د يوه حاجي د پاسپورت امر راکړه ۰ ځرنگه چې زه دده په غوښتنه پوه نه سوم نو ما ده ته جواب هم ور نه کړ ۰ وروسته يوه وکيل د تقنين په کمسيون کي دغه موضوع ما ته داسي تشريح کړه : ده وويل چې صدر اعظم هر وکيل ته صلاحيت ورکړې دې چې پنځلس حاجيان د مځکي له لاري څخه حج ته وليږي ۰ چې بيله (جي سنگه) څخه نورو ټولو وکيلانو ته دا واك ورکړه سوی دی ۰ ما په هغي لحظي کي د پارلماني رئيس محمد ياسين نسيمي څخه په تيلفون کي پوښتنه وکړه چې ، زما په نامه خوبه چا کوم سړې حج ته نه وي استولي ، ده زما په جواب کي وويل چې تر اوسه دا کار نه دی سوی ۰ وروسته ما په تيلفون کي صدر اعظم ډاکټر عبدالظاهر ته وويل چې تاسي ولي هغو وکيلانو ته چې تاسي ته يې مراجعه نه وي کړې د حج سهميه ورکړې ده ؟ صدراعظم زما په جواب کي وويل چې ډيرو وکيلانو د حج د سفر د امر اخستلو له

(c) ketabton.com: The Digital Library

پاره حکومت ته مراجعه کوله او حکومت د عدالت د تامین له پاره ټولو وکیلانو ته مساوي حــق قایل سو ، چـــي په دغــه اقدام سره حکومت د وکیلانـو د نوري مراجعي څخه ځان خلاص کــړ ۰

ما د صدر اعظم څخه غوښتنه وکړه چي که دي شخصا د فراه والي محمد عالم نوابي ته هدایت ورکړي چـــي زمــا د سهمیي پــه نــامه د بالابلوك د ولسوالي خلگ ور وغواړي او د پچي پر اساس پنځلس کسان د حج د سفر له پاره وټاکي ۰ صدر اعظم زما غوښتنه و منله او سمدلاسه یي د فراه والي ته هدایت ورکړ چي د بالابلوك د اوسیدونکو څخه پنځلس کسان د حج د سفر له پاره وټاکي او د فراه والي پنځلسو کسانو ته د پچي پر اساس د حج د سفر اجازه ورکړه ۰

د پورته جریان د لیکلو څخه زما هدف دادئ چي د حاجیانو د سهمي په برخه کي تر وکیلانو د حکومت مسؤولیت ډیر دی ۰

حکومت ته به ښایي ډیرو هغو وکیلانو مراجعه کړي وي چي د خپلو فامیلونو او دوستانو سره د بیت الله شریف د سفر عزم یي کړی و ، او حکومت باید دغو وکیلانو ته د حج د سفر زمینه برابره کړي وای ۰ ولي حکومت دمځکي له لاري څخه د دوو زرو حاجیانو د مسافرت اجازه دوه سوه وکیلانو ته ورکړه ، چي که وکیلانو د حج دغه سهمیه په بازار کي خرڅه کړي هم نه وي ولي دوی به حج ته حتما خپل دوستان استولي وي ۰ چي زما په نظر دغه هم یوه بي عدالتي ده ۰ په دي چي د حج سهمیه د افغانستان د ټولو هغو کسانو حق دئ ، چي د حج د تلو اراده یي کړي وي ، او حکومت باید د حاجیانو دتعیین حق وکیلانو ته نه وای ورکړئ .

داو د حج د سهمي جریان چي په پورته تفصل و ړاندي سو ۰

۱۹ ـ د ژبو موضوع پر ولسي جرگي تحمیل سوه

په ۱۹۷۱کال کي د دولت د ملکي مامورینو قانون د تقنین په کمسیون کي تصویب سو ، او د ولسي جرگي عمومي مجلس ته وړاندي سو ۰ په عمومي مجلس کي ځینو وکیلانو د استخدام د مادي پر شرایطو باندي یو بل شرط په دي مفهوم پیشنهاد

(c) ketabton.com: The Digital Library

کړ (ځوك چي ددولت د مامور په حيث استخداميږي باید په پښتو او دري ژبو وپوهيږي) ځرنگه چي دغه پیشنهاد د پښتنو وکيلانو له خوا وړاندي سوې و نو په هیواد کي يي د پښتو ژبي د پيشنهاد په نامه شهرت پيدا کړی و ٠

ما اوريدلي دي چي دغه پیشنهاد د حکومت د يوه مهم غړي په لارښوونه د دولسمي او ديارلسمي تقنيني دورو د څلورو وکيلانو له خواجوړ سوی و او د غزني د ولايت د وازي خوا د وکيل بهأ الحق خان له خوا د ولسي جرگي دارالانشأ ته وړاندي سو ٠ دغه پیشنهاد دوو هدفونو له پاره وړاندي سوې و :

ـ دوی په دغه پيشنها د سره د ولسي جرگي پښتانه وکيلان د خانه ځخه خوشحاله كول ٠

ـ دوی په دي ښه پوهيدل چي دري ژبي وکيلان به ددغه پیشنهاد سره کلك مخالفت وکړي او د ډاکټر عبدالظاهر کم وا کي حکومت به د هغه علاج نه سوای کولای نو په نتيجه کي به د ډاکټر عبدالظاهر حکومت استعفا کولو ته مجبور سي ٠

دغه پيشنهاد په ډيرو ماهرانه او په انعطاف پذيرو کلماتو ليکل سوې و لکه (٠٠٠ باید په پښتو او دري ژبو و پوهيږي) چي د پوهيدلو معيار معلوم نه و . او دي پیشنهاد تفسير ته ضرورت درلود ٠ دا راز يوه جمله د اساسي قانون په ٤٦ مي مادي کي د وکالت د کانديدانو د سواد په هکله هم درج سوی ده چي د انتخاباتو په وخت کي ، ستري محکمي د يوي استهدا په جواب کي دغه ماده تفسير کړه او د وکالت د کانديدانو خصوصي زده کړه يي د وکالت له پاره کافي بللي وه ٠

د ولسي جرگي دطرزالعمل مطابق که د يوه پیشنهاد فوريت د لسو وکيلانو له خوا غوښتل سوی وي ، هغه پیشنهاد د ولسي جرگي د دارالانشأ له خوا فورا په مجلس کي لوستل کيږي ٠ او كه د مجلس اکثرو غړو د پیشنهاد طرحه تاييد کړي ، نو هغه پیشنهاد په مجلس کي سمدلاسه تر بحث لاندي راځي ٠

ددغه پیشنهاد طرحه د ولسي جرگي د اکثر غړو له خوا تاييد سوه او دا پیشنهاد تر فوري بحث لاندي ونيول سو٠ په دغه ورځ د پیشنهاد موافقو او مخالفو وکيلانو د

(c) ketabton.com: The Digital Library

پیشنهاد پر موضوع باندي ډیر سالم بحث وکړ ۰ پښتنو وکیلانو به ویل چي دغه پیشنهاد عادلانه دی په دي چي دد غه پیشنهاد پر اساس پښتانه هم مکلف سوي دي چي دري ژبه زده کړي ۰ ولي دري ژبو وکیلانو به ویل چي دري ژبه د ډیري پخوا زماني څخه په افغانستان کي ددولت د اداراتو مروجه ژبه ده او ډیرو پښتنو هم دغه ژبه زده کړي ده ، ولي پښتو ژبه په هیواد کي نه ده تعمیم سوي او اوس د افغانستان ډیرو خلگو پښتو ژبه نه ده زده چي ددغه پیشنهاد په فوري تطبیق سره د افغانستان ډیر خلگ ددولت د ماموریت څخه محرومه کیږي ، چي دا یو تبعیضي عمل دی او باید ددغه پیشنهاد د فوري تطبیق مخه ونیوله سي ۰

د پیشنهاد په دوهمه ورځ دري ژبي وکیلان دولسي جرگي تالار ته را نه غله او د انتظار په خونه کي کښینستل ۰په دغه ورځ ولسي جرگه عملآ دوه خایه سوه ، چي نژدي سل وکیلان به د ولسي جرگي په تالار کي ناست وو ، او نژدي اویا وکیلان به د انتظار په خوني کي کښینستل ، چي دغه بلا تکلیفي دڅو میاشتو له پاره ادامه در لوده

د ولسي جرگي دروو غړو سید ظاهر شاه ، عبدالاحد کرزي او ببرک کارمل د مصلحینو په نامه د دواړو ډلو وکیلانو تر منځ تگ او راتگ پیل کړ ۰ ددوی څخه یو تن چي به هر وار د ولسي جرگي تالار ته راتي ، نو ده به ما او څو نورو وکیلانو ته ویل چي تاسي د ولسي جرگي په ټولو مسایلو کي مداخله کوی او په دغي موضوع کي چي ولسي جرگه یي دوه خایه کړي ده تاسي ولي بي غرضه ناست یاست ؟ ما ده ته په جواب کي وویل چي په افغانستان کي د ژبو مسأله ډیره حساسه ده ، چي په دغي مسألي کي باید هیڅوک بي خایه گوتي و نه وهي۰ موږ منتظر یو چي گوندي د افغانستان پاچا دغي حساسي مسألي ته ډیر ژر متوجه سي او په ولسي جرگي کي دغه بل شوي اور ژر مړ کړي ۰

څو ورځي وروسته د مصلحینو ډلي یوه نیمگړي فیصله وکړه چي ددوی فیصله سید ظاهر شاه د ولسي جرگي په تالار کي ولوسته۰ چي ددغي فیصلي پر اساس لس وکیلان د تالار څخه او لس وکیلان د انتظار خاني څخه ټاکل سوي وو ، چي دغه شل وکیلان باید سره کښیني او دغي معضلي ته د حل یوه لاره پیدا کړي ۰ چي زه هم د

(c) ketabton.com: The Digital Library

تالار د وکیلانو څخه ټاکل سوی وم ۰ کله چي ددواړو خواوو نمایندګان سره یو ځای سول او په خبرو یي پیل وکړ ۰ د پیشنهاد مخالفو نمایندګانو چي به هر یوه خبري کولي دوی پر اصلي پرابلم نه ږغیدل او دوی به هر یوه د پښتو پر کورسونو انتقادونه کول دوی به د پښتو معلمان غندل ، او د هر یوه وروستۍ خبره به داوه چي ، پښتانه وکیلان باید خپل پیشنهاد بیرته واخلي ۰ دوی به دا هم ویل چي تر هغو پوري چي دغه پیشنهاد د ولسي جرګي په آجندا کي موجود وي ، دوی د ولسي جرګي عمومي مجلس ته نه حاضریږي ۰

د تالار د وکیلانو نمایندګانو به هر یوه په خپل وار سره دوی ته ویل چي ددغه پیشنهاد موضوع په احتیجاج یا په اعتصاب سره نه حل کیږي ، قانوني لاره داده چي ټول وکیلان د ولسي جرګي په تالار کي حاضر سي او پر دغي موضوع باندي جدي بحث وسي تر څو چي دغي معضلي ته د حل یوه لاره پیدا سي ۰ ددوی په جواب کي به مخالفو وکیلانو خپلي پخواني خبري ، د پښتو پر کورسونو باندي انتقاد ، د پښتو معلمان غندل او دا چي پښتانه دي خپل پیشنهاد بیرته واخلي تکرارول ۰

په پا ي کي ما دوی ته وویل چي وړونو ! دغه لس وکیلان چي د تالار څخه دلته راغلي دي ، دوي ټولو دغه پیشنهاد نه دي امضا کړي ۰ او موږ د پښتو ژبي د تعمیم له پاره دغه پیشنهاد یوه سمه لاره هم نه بولو۰ موږ ټوله د تقنین د کمسیون غړي یو ۰ که موږ د پښتو ژبي د تعمیم له پاره دغه لاره مفیده بللي وای ، موږ به د پیشنهاد موضوع د قانون په متن کي داخله کړي وای چي په هغه صورت کي به دغه پیشنهاد ته ضرورت هم نه وای پیدا سوي ۰ زموږ په نظر د پښتو ژبه باید د پوهني د وزارت له خوا په هیواد کي تعمیم سي ، چي ددغي لاري څخه به ټول هیوادوال په پښتو اودري ژبو وپوهیږي ۰ ما دوی ته دا هم وویل چي ستاسي دا خبره چي پښتانه دي خپل پیشنهاد بیرته واخلي ، زه هیله من یم چي دا خبره بلوار تکرار نه کړي ۰ په دي چي دا دیوه اکثریت پیشنهاد دي او تاسي صرف د هغه د تعدیل غوښتنه کولای سي ، چي زما په عقیده ښه لاره یي دا ده چي تاسي ټول وکیلان د ولسي جرګي تالار ته راسي او هلته دغه پیشنهاد و منې او د پیشنهاد پر دغي فقري باندي داسي یوه تبصره

(c) ketabton.com: The Digital Library

ولیکـې ((دغه فقره لس کاله وروسته د تطبیق وړ ده چې په دغې لس کلنې مودې کې به د افغانستان دولت د اساسي قانون د ۳۵ مې مادې د حکم مطابق ، د پښتو ژبې د انکشاف او تقویې له پاره به مؤثر اقدامات کړي وي او پښتو ژبه به په هیواد کې تعمیم سوې وي او ددغې لارې څخه به هیوادوال نورې ستونزې و نه لري))

متأسفانه چې د پیشنهاد مخالفو وکیلانو زموږ خبرې و نه منلې او موږ بیرته د ولسي جرګې تالار ته ورغلو٠ زموږ د مذاکراتو نتایج عزیزالله واصفي د تالار وکیلانو ته ووایه . د نتایجو په اوریدلو سره د تالار وکیلان ډیر هیجاني سول او ډیرو وکیلانو غوښتل چې د مخالفو وکیلانو سره تصادم وکړي ٠ د تالار دغو لسو نمایندګانو د ولسي جرګې د تالار د وتلو لارې و تړلې او د وکیلانو د دغه احساساتي عمل مخه یې و نیوله ٠ په پای کې د حصارک وکیل حاجي عبدالوهاب مګرفون ته نژدې سو او د وکیلانـو څخه یـې د آرامیدلو غوښتنه وکـړه ٠ ده د تـالار لســو نمایندګانو تــه وویـل ((که تاسې دې ته حاضر یاست چې د تالار د وکیلانو د رهبرۍ د کمیټې په حیث ، ددغې معضلې د حل له پاره جدي اقدام کوی ، نو د تالار وکیلان به ستاسې خبره ومنې او د معضلې حل به ناسې ته پریږدي ، او که تاسې تر دې وروسته خپله وظیفه ختمه بولې او دخیر پر غونډې کښینې ، نو لطفا زموږ په کارو کې مداخله مه کوې او زموږ د مخه څخه لیرې سې او د تالار وکیلان پریږدې چې دغه موضوع په خپله طریقه حل کړي)) لسو نماینده ګانو د تالار د وکیلانو دا خبره چې د معضلې حل ته به یوه لاره پیدا کړي ، و منله او غونډه پر دغه ځای پای ته ورسیده ٠

د تالار د وکیلانو نمایندګان عبدالرؤف بینوا ، عزیزالله واصفي ، محمد اسحق عثمان ، عبدالحمید زهري ، یارمحمد دلیلي ، عبدالکریم عمرخیل ، عبدالغفارفراهي او درې نور وکیلان وو چې نومونه یې اوس زما په یاد نه دي ٠

په لومړې مرحلې کې لسوو نمایندګانو تصمیم و نیوه چې باید پښتانه غیر حاضر وکیلان ولسي جرګې ته حاضر کړي ٠ ددغه کار د اجرا کولو له پاره شپږ ګروپه وکیلان و ټاکل سول چې د افغانستان ولایتونو ته سفر وکړي ٠ دوی په ډیر لږ وخت کې نژدې څلویښت وکیلان ولسي جرګې ته حاضر کړل ٠

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ولسي جرگي د طرزالعمل مطابق د ولسي جرگي تصا ميم د وکيلانو په دوه ثلثه آراوو نيول کيږي ، د ولسي جرگي د غړو شمير (۲۱۶) وکيلان دي ، چي د دغه تعداد وکيلانو څخه د (۱٤٤) وکيلانو په حاضريدلو سره د ولسي جرگي د غونډو نصاب پوره کيږي او ولسي جرگه د تصميم نيولو حق پيدا کوي ، څرنگه چي د ديارلسمي تقنيني دوري وکيلان ، د ژبي پر اساس وشميرل سوه ، په دغي دوري کي ولسي جرگي ته تر ۱٤٤ ډ ير پښتانه وکيلان انتخاب سوي وو . د دغي دوري د ټولو وکيلانو نومونه ددغه کتاب په ضميمه پاڼو کي لوستلای سئ .

څو واره د ولسي جرگي په عمومي مجلس کي د وکيلانو شمير ۱۳۸ وکيلانو ته ورسيد ، او تر دغه تعداد اضافه وکيلان د ولسي جرگي په تالار کي نه کښينستل . دولت او حکومت په دغه وخت کي سکوت اختيار کړي وو . دوی د تالار وکيلان هم دي ته نه پريښودل چي خپل نصاب تکميل کړي او دغه موضوع يکجانبه په تصويب ورسوي . په ولسي جرگي کي هغه وکيلان چي ددولت مشاورين وو ، دوی به هميشه په تالار کي د وکيلانو شمير ته متوجه وو ، او دوی به د ولسي جرگي مجلس نصاب پوره کولو ته نه پريښودې . د مثال په توگه : هر وخت چي به د ولسي جرگي په تالار کي د وکيلانو شمير نصاب نيولو يعني ۱٤٤ ته نژدي کيدې ، په دغه حساس وخت کي به چي هر وکيل د ولسي جرگي تالار ته داخليدې ، نو په مقابل کي به يو يا دوه وکيلان بيرته د تالار څخه وتل . ددولت مشاورينو به د مختلفو تکتيکونو څخه استفاده کوله . دوی به ځيني وکيلان په دي بهانه چي تيلفون ته دي غواړي او يا د باندي د يوه سړي په کار يي ، او داسي نورو چلونو ځيني وکيلان د تالاره څخه ايستل او د مجلس نصاب به نه پوره کيدې .

د تالار وکيلانو به هره پنجشنبه د يوه ولايت د وکيلانو په ميلمستيا کي برخه اخسته او هلته به لس کسيزه هيأت خپل د اجراآتو راپور دوی ته وړاندي کاوه . دغه هيأت د مشوري اخستلو له پاره د ځينو مشرانو سره چي اروابښاد محمد هاشم ميوندوال هم په دغي ډلي کي و ، د پغمان د کشکك په بڼ کي چي د محمد اسحق عثمان ملکيت و ، يوه غونډه وکړه . ددغي غونډي تفصيل د روزگار په جريدي کي خپور شوی دی .

(c) ketabton.com: The Digital Library

د کابل په ملي جرایدو کي د پښتنو او دري ژبو له خوا نشرات کيدل ، چي وروسته تر دي د ژبو مسأله يوازي په ولسي جرگي پوري منحصره نه وه ، بلکه دا موضوع په ټول هيواد کي خپره سوه او د افغاني جامعي ټول قومونه يي و ښورول ولي د پيشنهاد مخالفينو به د افکار نو په جريدي کي چي د امتياز خاوند يي نورالله نورزاد او مسؤول مدير يي ضيأ حيدري و ، د پښتنو پر ضد ډير زهرجن مطالب نشر ته سپارل. دپښتنو له خوا په افغان ، روزگار او کاروان په جرايدو کي خيني مطالب نشريدل . پښتنو وکيلانو په خپلو نشراتو کي د افغانستان هيڅ قوم ته بد نسبت نه دي کړي ، بلکه دوی يوازي د افغانستان ددولت هغه فرمانونه او احکام چي د پښتو ژبي د تعميم او تقويي په هکله په مختلفو دوروو کي مخصوصا د سردار محمد نعيم خان د پوهني د وزارت په وخت کي صادر سوي وو ، نشر ته سپارل . چي دغه ټول مطالب داروانښاد عبدالرؤف بينوا له خوا تهيه کيدل.

لس کسيز هيأت د مارشال شاه ولي خان کور ته ددي له پاره ورغلي وو چي دده څخه ددغي معضلي د حل په لاري کي مرسته و غواړي . مارشال صاحب په دغي موضوع کي خپله بي طرفي و ښودله او هيأت ته يي توصيه وکړه چي دده د زوی سردار عبدالولي سره ووينې. هيأت د سردار عبدالولي کور ته هم ورغي ، په دغو دواړو مجلسونو کي د پاچا سرياور جنرال محمد عمر خان هم حاضر و.وکيلانو سردار عبدالولي ته د ژبو معضله تشريح کړه ولي ده د وکيلانو په جواب کي هيڅ و نه ويل . ما سردار عبدالولي ته د اساسي قانون ٣٥ مه ماده ولوسته چي په دغي مادي کي د افغانستان دولت مکلف سوی دی چي د پښتو ژبي د انکشاف او تقويي له پاره لازم اقدامات وکړي . زما په گمان چي سردار عبدالولي په خپل کور يا دفتر کي اساسي قانون نه درلود ، ده په هغه ورځ د پاچا سرياور جنرال محمد عمر خان ته وويل چي ده ته يو اساسي قانون پيدا کړي ، چي ما خپل اساسي قانون ده ته ورکړ .

څه موده وروسته د پښتنو وکيلانو يوه ليکنه (د وکيلانو قانوني موقف) تر عنوان لاندي و په افغان جريدي کي چاپ سوه . ولي حکومت د اساسي قانون د ٣١ مادي د حکم پر خلاف د جريدي دغه گڼه په دولتي مطبعي کي قيد کړه . د افغان د جريدي

(c) ketabton.com: The Digital Library

چلونکي محمد حسن ولسمل د حکومت ددغه اقدام اطلاع ولسي جرگي ته ورکړه۰ د ولسي جرگي د تالار وکيلان د حکومت په دغه عمل ډير خوابدي سوه او ټول وکيلان صدارت ته ورغله۰ صدر اعظم خپله کابينه په لږ وخت کي حاضره کړه او يوازي د صدارت مرستيال ډاکټر عدالصمد حامد او دخارجه چارو وزير محمد موسي شفيق په نامعلوم علت په صدارت کي د وکيلانو ليدلو ته حاضر نه سول ۰

په سر کي صدر اعظم ډاکټر عبدالظاهر چي په تيري دوري کي د ولسي جرگي رئيس و او د حاضرو ډيرو وکيلانو سره يي پيژندل ، ده د وکيلانو د حساسيت د کمولو له پاره د ځينو وکيلانو سره ټوکي کولي ۰ په هغي لحظي کي عبدالرؤف بينوا وکيلان مخاطب کړه او وي ويل ((هـلـتـه د پښتو جنازه اخسته کيږي او دلـتـه تاسي خاندئ)) چي د عبدالؤف بينوا تر دغه اعتراض وروسته وکيلان بيرته ډير جدي سوه۰

په دغه ورځ د صدارت په ماڼي کي نژدي (۰ ۱ ۱)وکيلان حاضر سوي وو او د دوی په نماينده گي عزيزالله واصفي حکومت ته وويل چي حاضرو وکيلانو ستاسي حکومت ته د اعتماد رايه درکړي وه او په ولسي جرگي کي يي ستاسي د حکومت سره مرسته کوله ، ولي ستاسي حکومت ددوی يوه قانونـي ليکنه پـه دولتـي مطبعي کي قيد کړي ده پــه دغه اساس دوی فيصله کړي ده چــي خپـل د اعتماد رايــه ستاسي د حکومت څخه بيرتــه واخلــي ، پــه هغــي لحظي کــي ټولو وکيلانــو د نــه اعتماد لاسونه پورته کړه ۰

د وکيلانو تر دغه تصميم وروسته د اطلاعاتو او کلتور وزير محمد ابراهم عباسي او ځينو وکيلانو پر انجام شوي مسألي باندي خبري پيل کړي ۰ په دغه وخت کي ما وکيلانو ته وويل چي د وکيلانو فيصله د حکومت په اطلاع ورسيده ، پر دغي موضوع باندي نور بحث نه سي کيدلای او وکيلان بايد د صدارت د ماڼي څخه ووزي۰ غونډه پر هغه ځای پای ته ورسيده او وکيلان بيرته ولسي جرگي ته ولاړه ۰

د وکيلانو ددغه اقدام په نتيجه کي څو مياشتي وروسته د ډاکټر عبدالظاهر حکومت مستعفي سو او دده پر ځای محمد موسي شفيق صدر اعظم سو ۰ او د محمد موسي شفيق د حکومت په وخت کي د ژبو موضوع داسي حل سوه :

(c) ketabton.com: The Digital Library

د محمد موسي شفيق حکومت اراده کړي وه چي د ايران د حکومت سره د هلمند د اوبو معاهده لاس ليك کړي ۰ او دغه معاهده بايد په ولسي جرگي کي په تصويب ورسيږي ۰ د ولسي جرگي د طرزالعمل پر اساس ددي له پاره چي د هلمند د اوبو معاهده د ولسي جرگي د مجلس په آجندا کي داخله کړه سي ، بايد د ولسي جرگي په عمومي مجلس کي دوه واره رايه واخسته سي ۰ چي د اول وار له پاره بايد د ژبو مسأله چي د مجلس په آجندا کي پرته ده ، د وکيلانو د اکثريت رايو په وسيله د غونډي دآجندا څخه وه ايستله سي ۰ او په دوهمي رايو اخستلو کي د هلمند د اوبو معاهده د مجلس په آجندا کي ونيول سي۰ په دغه هکله د تالار د لس کسيز هيأت خينو غړو پاچا ته اطلاع ورکړه چي پښتانه وکيلان دي ته حاضر نه دي چي د پښتو ژبي پيشنهاد د هلمند د اوبو د معاهدي له پاره د مجلس د آجندا څخه و باسي ۰ او که پاچا پر دوی باندي فشار راوړي ، ډير پښتانه وکيلان به د ولسي جرگي د عضويت څخه استعفا وکړي ، چي په هغه صورت کي به د هلمند د اوبو معاهده هم په ولسي جرگي کي په تصويب و نه رسيږي ۰ پاچا او صدراعظم دواړو د ژبو د پيشنهاد مخالفو وکيلانو ته سپارښتنه وکړه چي د ولسي جرگي عمومي غونډي ته حاضر سي . دوی تر شپږو مياشتو اعتصاب وروسته عمومي غونډي ته حاضر سوه او د غونډي منشي سيد مبين شاه امير د ژبو پيشنهاد د دوهم وار له پاره ولوست او دغه پيشنهاد د رايو په اتفاق په تصويب ورسيدي . مهمه خبره داده ، که پورته لاربنودنه شپږ مياشتي پخوا د پيشنهاد مخالفو وکيلانو ته د پاچا او صدر اعظم له خوا سوي وای او دوی د عمومي غونډي څخه نه وای وتلي نو دغه ملي نفاق به په هيواد کي نه وای پيدا سوی . داسي ښکاري چي د ژبــو د پيشنهاد د مخالفـو وکيلانــو رهبري د افغانستان د دولت په لاس کــي وه چـــي (دولت په خپله کرل او هم په خپله يي ريبل) اما په افغاني ټولني کي ولسي جرگه په دغه کار غندل کيدله . ډيرو هيواد والو ته به دا سوال پيدا سي چي ولي يوي ډلي وکيلانو د ژبي د پيشنهاد سره مخالفت کاوه او بيا ولي دغه پيشنهاد د ولسي جرگي د ټولو غړو له خوا و منل سو ؟ زما په گمان د پورته پوښتني ښه جواب به دا وي چي دغه پيشنهاد يوازي يوه قانوني حيله وه چي د ډاکټر عبدالظاهر د مستعفي

(c) ketabton.com: The Digital Library

کیدلو له پاره طرحه شوی و ، او کله چي دوی خپل دغه هدف ته ورسیدل نو بیایي شاید د پیشنهاد مخالف وکیلان په دي خبره قانع کړي وي چي ستره محکمه به دغه پیشنهاد تفسیر کړي او د پښتو او دري ژبو د پوهیدلو معیار به د ۱۲ صنف شهادتنامه کافي و بلل سي ، چي د ۱۲ صنف شهادتنامه د یوه مامور د استخدام د شرایطو څخه هم وه . که پورته گمان حقیقت ولري نو دا به د حکومت د نوي کاندید له پاره مناسب کار نه وي چي په داسي حیلو چي د ملي نفاق په قیمت تمامیدی ، برحاله حکومت استعفا کولو ته مجبور کړي .

د ملکي مامورینو قانون په ولسي جرگي او مشرانو جرگي کي تصویب سو او د افغانستان پاچا هم توشیح کړی دی .

۲۰ ـ د وچ کالي په وخت کي ولسي جرگي نصاب نه درلود

په ۱۹۷۱ او ۱۹۷۲ کلونو کي چې د ډاکټر عبدالظاهر د حکومت دوره وه په افغانستان کي یوه بي ساري تباه کونکي لوږه او وچ کالي راغلي وه چي په دغو کلونو کي واوره او باران لږ اوریدلي و . په نتیجه کي د غنمو او نورو خوراکي موادو د حاصلاتو مقدار په ډیره پیمانه لږ سوی و ، او د افغانستان د لویدیز او مرکزي ولایتونو ډیر خلگ د لوږي څخه مړه سول او د غور ، بادغیس او د هرات خینو خلگو د افغانستان نورو سیمو ته کډه وکړه او ددغو سیمو خینو خلگو خپل اولادونه خرڅ کړه ، او په دغو کلونو کي په ټول هیواد کي ډیر څاروي تلف سوه . چي دډیرو هیوادوالو په عقیده ، دغه ملي فاجعه د حکومت د نارسایي څخه پیښه سوی وه۰

په ولسي جرگي کي د هرات د ښار وکیل ارواښاد محمد شاه رحمتیان ، د ولسي جرگي ډیر وکیلان د زرنگار په پارک کي د حکومت پر ضد د یوي مظاهري له پاره وهڅول ۰ چي د وکیلانو دغه مظاهره د ۱۹۷۲ کال د اپریل په میاشتي کي کیده ۰ چي د وکیلانو ددغي مظاهري وخت د کابل په پوهنتون او د حکومت په ډیرو اداراتو کي د خلگو په اطلاع رسول سوي و ۰ او پر ټاکلي وخت ډیر خلـک د زرنگار پـه پارک کي را ټول سوي وو ۰ په ورستیو لحظو کي وکیلانو خپل تصمیم واړاوه او د

(c) ketabton.com: The Digital Library

مظاهري پر ځای ، دوی د حکومت څخه د استيضاح په لټه کي سوه٠ چي په دغه هکله د هرات د ولايت د انجيل د حوزي وکيل عبدالقدوس مومند د فراه ، هرات ، غور او بادغيس وکيلان د باغ بالا په رستوران کي ميلمانه کړه ٠ په دغي ميلمستيا کي د حکومت څخه د استيضاح د غوندي پيشنهاد و ليکل سو ، دغه پيشنهاد د ولسي جرگي دارالانشأ ته وسپارل سو ولي د استيضاح دغه مجلس جوړ نه سو ، په دي چي د حکومت په لاربښودنه د ولسي جرگي عمومي مجلس د نصاب څخه ولويد ٠د افغانستان د ستونزو او د هيواد د بي ساري لوړي سره د مقابلي په غرض د ولسي جرگي ډير وکيلان مجبور سوه چي د ١٩٧٢ کال د اپريل د مياشتي پر ١٢ نيټه د يوي تقاضا نامي په ترڅ کي د ولسي جرگي د غير حاضرو وکيلانو څخه غوښتنه وکړي چي په دغه تاريخي حساس وخت کي خپلو وظايفو ته ډير ژر حاضر سي٠ ددغي تقاضا نامي متن څو وکيلانو جوړ کړی او د هرات د لومړی حوزي د وکيل سيد رسول فکور په قلم ليکل سوی دی د وکيلانو دغه تقاضانامه د هيواد په جرايدو کي خپره شوه ٠ صباح الدين کشککي د وکيلانو ددغي تقاضانامي متن په خپل اثر کي ليکلی دی . (١ ٣)

ددغــه تاريخـــي سند اصلي پاڼه چي پر هغي باندي تر (٦٠)ډيرو وکيلانو لاس ليکونه کړي دي ددغه کتاب په ضما يمو کي لوستلای سی ٠

د ولسي جرگي په باب څو نوري خبري

څرنگه چي ولسي جرگه د سياسي احزابو پر بنا نه وه جوړه سوی ، نو ځکه ځيني وکيلان مجبور سوه چي د قومي يا اداري واحدونو پر بنا پر مختلفو ډلو وويشل سي ، لکه د مشرقي (ننگرهار ، لغمان ، کنړ) د وکيلانو ډله ، د پکتيا (پکتيا ، خوست ، پکتيکا) د وکيلانو ډله ، د هزاره قوم د وکيلانو ډله او داسي نوري ډلي . په دوولسمي تقنيني دوري کي د نورزو د قوم ډله هم جوړه سوی وه ولي په ديارلسمي تقنيني دوري کي دغه ډله مصلحتا جوړه نه سوه .

ـ ډاکټر محمد وردگ د پاچا له خوا شايد په دي دليل د ولسي جرگي د

(c) ketabton.com: The Digital Library

رياست له پاره هڅول سوی وي چي دده پلار عبدالاحد خان مايار هم يو وخت د شورا ريس و . ډاکټر وردگ د خپل رياست په وخت کي د ډيرو مشکلاتو سره مخامخ سو ، د مثال په توگه : يوه ورځ په عمومي غونډي کي پر يوي موضوع باندي د بحث په وخت کي ځينو وکيلانو دی په دي متهم کړ چي د رياست دنده په بي طرفی پر مخ نه وړي ، نو د گڼ دريځ د وکيلانو په شمول ډير وکيلان د اعتراض په نامه د عمومي غونډي څخه ووتل او د ډيرو ورځو له پاره يي په انتظار خاني کي د ولسي جرگي پر نيمگړتياو خبري کولي ، او په دغي مودي کي ډاکټر وردگ هم د ناروغی په نامه ولسي جرگي ته نه راتی ، په هغو ورځو کي آوازي هم خپري سوي وي چي ډاکټر محمد يوسف به د غلام محمد فرهاد پر ځای وکيل سي چي بيا به د ولسي جرگي په رياست وټاکل سي . د گڼ دريځ وکيلانو فيصله وکړه چي ډاکټر وردگ چي يو سپيڅلی افغان و بايد خپلي وظيفي ته ادامه ورکړي چي ددغي فيصلي پر اساس بله ورځ دی او ټول وکيلان د ولسي جرگي تالار ته ولاړه او دغه معضله پر همدغه ځای پای ته ورسيدله .

۲۱ ـ د محمد داود خان سره کتنه

په ۱۹۷۲ کال کي د ډاکټر عبدالظاهر د حکومت په ورستيو مياشتو کي ، ما يوه ورځ په خارجه وزارت کي د خپلو پخوانيو همکارانو سره چي سيد وحيد عبدالله هم هلته حاضر و د ولسي جرگي پر جرياناتو خبري کولي ۰ د هغي ورځي په ماښام سيد وحيد عبدالله ما ته په تيلفون کي وويل ((ما د ورځي د صحبت جريان محمد داود خان ته بيان کړ ، ده آرزومندي و ښوولي چي که ته دده د ليدلو له پاره ورسي .))

زه پر ټاکلي وخت د محمد داود خان کور ته ورغلم او دده ناظر باز محمد خان زه د ناستي خوني ته رهنمايي کړم او محمد داود خان د خپل کور ددوهم پوړ څخه راکښته سو ، ده بالاپوش اغوستې و او خولي يي هم پر سر وه ، داسي ښکاريده چي په هغي لحظي کي دی د قدم وهلو څخه غبرگ سوی وي ۰

ما د محمد داود خان تر ليدلو دمخه د افغانستان پاچا محمد ظاهر شاه څو واره ليدلی و ، د ليدلو په پيل کي به پاچا په خپله د هيواد پر مسايلو خبري کولي او مقابل

(c) ketabton.com: The Digital Library

طرف ته به يي د ډيرو خبرو موقع نه ورکوله ، ولي محمد داود خان لومړي زما څخه د ولسي جرگي جريانات او د هيواد پر حالاتو پوښتني وکړي ٠

ما د هيواد د حالاتو په برخه کي محمد داود خان ته وويل ((لکه چي تاسي خبر ياست دا ډيره موده کيږي چي د پوهنتون شاگردان د اعتصاب په حالت کي دي ، په ټول هيواد کي لوږه او وچ کالي ده او د هيواد په ځينو برخو کي خلگ د لوږي څخه مري ، ولسي جرگه نصاب نه لري چي د حکومت څخه استيضاح وکړي .))

محمد داود خان زما په جواب کي وويل ((شورا خپله وظيفه نه ده اجرا کړي او د افغانستان منورين خپلو مسؤوليتونو ته متوجه نه دي ٠))

ما محمد داود خان ته وويل چي د افغانستان منورين پر ډلو ويشل سوي دي او دوی په خپلو منځونو کي په مبارزه اخته دي ، او د افغانستان ولسي جرگه چي د افرادو يوه جرگه ده ، تر هغو چي دغه جرگه نصاب و نه لري ، نو ددغي جرگي مؤثريت ډير لږ وي ٠ په هغي لحظي کي چي ما د محمد داود خان سره خبري کولي ، ما د خپل عادت مطابق په ورين تندي او غيري جدي لهجي د هيواد پر مسايلو بحث کاوه چي زما د صحبت دغه طرز د محمد داود خان خوښ نه سو ٠ ده ما ته وويل ((ته مه خانده زه جدي خبري کوم)) ده زياته کړه ((د هيواد د ټولو اوسني بدبختيو اصلي عامل په خپله پاچا دی ، تر هغه وخته چي د پاچا چاره و نه سي ، تر هغو به په افغانستان کي ښه ورځ را نه سي .))

ما محمد داود خان ته وويل چي زه اوس د يوه وکيل په حيث ستاسي سره خبري کوم ، او د افغانستان اساسي قانون يوه وکيل ته اجازه نه ورکوي چي د پاچا سره مخالفت وکړي ٠ ده تر پخوا لا په جدي لهجي ما ته وويل ((تاسي د خپل هيواد د خلگو په مقابل کي مسئووليت لرې ، او په دغو بهانو چي اساسي قانون تاسي ته اجازه نه درکوي تاسي خانونه غولوې .))

ما تر دي پخوا محمد داود خان نه و ليدلی او د پاچا په هکله دده په عقيدي نه پوهيدم ٠ ما تصور نه کاوه چي دې به د پاچا سره تر دي حده مخالف وي ٠ زما په شمول د افغانستان ډيرو خلگو داسي فکر کاوه چي دوی دواړه د افغانستان د سلطنتي

(c) ketabton.com: The Digital Library

کورني مشران دي او په ملي او بين المللي سويه د دواړو ښه احترام کيږي او خلګ په دي نه پوهيدل چي دوی پر څه شي اختلاف سره لري ۰ ځينو خلګو د پاچا او محمد داود خان مخالفت د سليقي اختلاف باله نه د عقيدي ، نو په دغه لحاظ ددوی پر اختلافاتو باندي هيڅا د دښمنۍ او کودتا تر سرحده تبصره نه کوله ۰

په پای کي ما د محمد داود خان څخه پوښتنه وکړه چي ستاسي په نظر وکيلان بايد څه وکړي ؟ محمد داود خان زما پر دغي پوښتني هيڅ تبصره وه نه کړه او د بحث موضوع يي واړوله ۰ امکان لري چي دی په هغو ورځو کي د کودتا په فکر کي و ولي زه دده په کودتا خبر نه وم ۰

۲۲ ـ حکومت د وکيلانو په حاضريدلو خوشحاله نه و

ډير افغانان په دي عقيده دي چي دديموکراسۍ دوري وکيلان د وکالت د مقام مستحق نه وو او دوی خپلو ملي وظايفو ته پاملرنه نه درلوده ۰ زما په نظر د ولسي جرګي د نصاب په برخه کي تر وکيلانو د حکومت ملامتي ډيره وه ۰ په دي چي په اکثرو حالاتو کي حکومت نه غوښتل چي ولسي جرګه نصاب ولري ، د حکومت ډير وزيران په دي عقيده وو چي د نصاب په صورت کي ولسي جرګه د تصميم قدرت پيدا کوي او حکومت ته مشکلات جوړوي۰

په ديارلسمي تقنيني دوري کي څو واره حکومت په ولسي جرګي کي لاس وهنه کړي ده چي څو مثالونه يي په همدغه کتاب کي راوړل سوي دي .

زه داخبره نه سم منلای چي څوک ووايي چي وکيلان پر خپل سر ياغيان شوي وو او د ولسي جرګي عمومي مجلس ته نه حاضريدل۰ ما نه دي اوريدلي چي پاچا ، صدراعظم يا کوم وزير په عادي حالاتو کي د کوم وکيل څخه غوښتنه کړي وي چي ولسي جرګي ته حاضر سي۰ که پاچا يا صدر اعظم د ولسي جرګي د نصاب د پوره کولو په برخي کي وکيلانو تـه توصيه کړي وای ، زه يقين لرم چي يوه ورځ به هم ولسي جرګه بـي نصابه نه وای ، که د هر ولايت والي د وکيلانو څخه غوښتنه کړي وای چي کابل ته ولاړ سي ۰ زه باور لرم چي د شورا د اجلاس په ورځو کي به هيڅ وکيل په خپل

(c) ketabton.com: The Digital Library

کلي کي نه پاته کيدې زما په نظر اراده داسي وه چي دولسي جرگه نصاب پوره نه سي او په دغه حالت کي به حکومت ددوی له شره څخه خلاص وي ۰

پاچا او حکومت د وکيلانو سره د ارتباط له پاره ډير چينلونه درلودل چي د ضرورت په وخت به ددغو لارو څخه وکيلانو ته رهنمايي کيدله ۰ د مثال په توگه :

د ستري محکمي د دارالانشأ آمر ډاکټر وليد حقوقي به په فوق العاده حالاتو کي د ولسي جرگي سره د ارتباط وسيله وه ۰ د پارلماني رياست له لاري څخه هم د خينو وکيلانو سره تماس نيول کيدې ۰ د پاچا د حضور مصاحب محمد رحيم خان پنجشيري او د دربار د تشريفاتو رئيس عثمان شير علومي هم ډيرو وکيلانو ته لارښودنه کوله ۰ د تجارتي بانك رئيس جنت خان غروال د پکتيا د ولايت او د هيواد دنورو سيمو د وکيلانو سره په ارتباط کي و ۰ زما په شمول په ولسي جرگي کي د افغانستان د جنوب غرب د حوزو د وکيلانو سره د سلطنت ارتباط د پاچا د سرياور جنرال محمد عمر خان نورزي په وسيله ساتل کيدې ۰ ما اوريدلي دي چي پاچا اراده کړي وه چي جنرال محمد عمر خان په ترکيي کي د سفير په حيث مقرر کړي ، ځرنگه چي په ديارلسمي تقنيني دوري کي د نورزوو د قوم څوارلس فعال وکيلان ولسي جرگي ته ورغلي وو ، نو پاچا لازمه وبلله چي د نورزوو وکيلانو سره د ارتباط له پاره د خپل سرياور سفارت د څه مودي له پاره وځنډوی۰

په دي کي شك نه سته چي د نصاب په نه پوره کيدلو سره د ولسي جرگي اعتبار ته لويه صدمه ورسيده ، ولي په يوي غير حزبي شورا کي د نصاب د معضلي حل آسانه کار هم نه دې ۰ ځرنگه چي لوستونکي پوهيږي د نړې په ديموکراسي نظامونو کي پارلمانونه د احزابو پر بنا جوړيږي او هر حزب دنده لري چي د خپل حزب غړي پارلمان ته حاضر کړي ، چي په مهمو حالاتو کي احزاب حتي خپل ناروغه غړي پارلمان ته حاضروي ، چي د ۱۹۹۸ کال د آگست په مياشت کي په ايتاليا کي دغسي يوه پيښه وسوه چي د حکومت مخالفي ډلي خپل د حزب يو غړې په امبولانس کي پارلمان ته حاضر کړ۰

په ديارلسمي تقنيني دوري کي دوه پيشنهادونه ولسي جرگي ته وړاندي سول ۰

(c) ketabton.com: The Digital Library

لومړې پيشنهاد چي يو مؤثر پيشنهاد و چي په هند او خينو نورو هيوادونو كي عملي كيږي ٠ هغه داسي و (په افغانستان كي چي د يوه وكيل معاش اته زره افغاني و ، پر دوو برخو ويشل كيدې چي يو وكيل به په هر حالت كي دڅلور زرو افغانيو مستحق كيدې ٠ ولي نوري څلور زره افغاني د حق الحضور په نامه تثبيتيدلي چي يو وكيل به د حاضريدلو په صورت كي ددغو پيسو مستحق كيدي) دغه پيشنهاد عملي نه سو ٠ دوهم پيشنهاد چي يو بي ګټي پيشنهاد و ، چي د ولسي جرګي د عمومي مجلس په ورخو كي د وكيلانو حاضري اخستل كيدله او د غير حاضرو وكيلانو نومونه به په كابل راديو كي خپريدل٠ متأسفانه چي دغه كار ګټه و نـه كړه ٠ په دي چي خني وكيلان په دي خوشحاله كيدل چي ددوی نومونه په راديو كي يادېږي ٠ ما ته په فراه كي يوه سړي وويل چي په ولسي جرګي كي ستا ږغ نه سته ، لكه چي هلته ډير فعاليت نه كوي ٠ ما دده څخه پوښتنه وكړه چي ته څه پوه سوي چي زه په ولسي جرګي كي فعاله نه يم ٠ ده زما په جواب كي وويل چي زه ددي څخه پوهيږم چي د وكيلانو په ډلي كي په راديو كي ستا نوم نه ياديږي ٠ چي دده مقصد د غير حاضرو وكيلانو ډله وه چي ښايي دي سړي په ټوكه دغه خبره ما ته كړې وي ٠

هر وخت چـي پاچا يا حكومت اراده كړې وي چي د ولسي جرګي مجلس بايد نصاب و لري ، نو په هغه وخت كـي تـر نصاب ډير وكيلان ولسي جرګي ته حاضر شوي دي ٠ د مثال په توګه :

ـ د ولسي جرګي په افتتاحيه غونډو كي اكثر وكيلان حاضر وو٠

ـ د ولسي جرګي د رئيس د ټاكلو په وخت كي د جرګي ډير وكيلان حاضرو و٠

ـ د نور احمد اعتمادي ، ډاكټر عبدالظاهر او محمد موسي شفيق د حكومتونو د اعتماد د رايو په غونډوكي د مجلس تر نصاب ډير وكيلان حاضر وو ٠

ـ د صنعتي بانك د قانون د تصويب په وخت كي د ولسي جرګي نصاب پوره وو٠

ـ كله چي دولت اراده وكړه چي د ژبو مسأله دي په ولسي جرګي كي تصويب سي نو دري ژبي وكيلان چي د شپږو مياشتو له پاره د اعتصاب په حالت كي وو د ولسي جرګي تالار ته حاضر سول ،

(c) ketabton.com: The Digital Library

ـ کله چي دولت غوښتل چي د هلمند د اوبو معاهده په ولسي جرګي کي تصويب سي ، نو د ولسي جرګي اکثر وکيلان حاضر وو ۰

پورته څو مثالونه دا ثابتوي چي هر وخت چي دولت يا حکومت اراده کړي وي چي د ولسي جرګي نصاب بايد پوره سي ، نو په هغه وخت کي ډير وکيلان ولسي جرګي ته حاضر سوي دي ۰

د نصاب په هکله يوه ټوکه

په ولسي جرګي کي يکشنبه ، دو شنبه او سه شنبه د عمومي مجلس ورځي وي چي په دغو ورځو کي به وکيلان د سهار پر نهو بجو د ولسي جرګي په تالار کي حاضريدل۰ کله چي به مجلس نصاب نه درلود ، حاضر وکيلان به مجبور وو چي د غرمي تر دولسو بجو پوري د ولسي جرګي په تالار کي کښيني ، چي دا دري ساعته انتظار اکثر وکيلان ستړي کړي وو او هر يوه به بي اختياره د بل څخه پوښتنه کوله چي آيا نن به د مجلس نصاب پوره سي او که يه ؟ ما به هميشه ادعا کوله چي زه په دي پوهيږم چي د مجلس نصاب پوره کيږي او که يه ؟ ما به د وکيلانو د پوښتنو په جواب کي دوی ته ويل چي تر هغه پوري چي د وکيلانو څخه پاچا ياحکومت د نصاب د پوره کيدلو غوښتنه و نه کړي وکيلان خانونه مکلف نه ګڼي چي د مجلس نصاب پوره کړي۰ او د مجلس د نصاب پوره کيدل د لاندي حالاتو څخه معلوميدلای سي :

ـ د سهار له خوا چي د وکيلانو ميني بسونه ولسي جرګي ته راځي بايد وکتل سي چي دا واړه بسونه ډک دي او که خالي ۰ که بسونه خالي وو نــو معنا يي دا ده چي وکيلان په لاري کــي د بسونو څخه کښته شوي دي او پــه دغــه ورځ د مجلس نصاب نه پوره کيږي۰

ـ که د وکيلانو ميني بسونه ډک راسي ، بايد وکتل سي چي وکيلان د ولسي جرګي تالار ته ځي او که دوی په کمسيونونو ننوزي ۰ که وکيلان خپلو کمسيونونو ته ننوتل، نو دوی د خپلو مؤکلينو سره په ولسي جرګي کي يو ځای کيږي او بيرته د ولسي جرګي څخه وزي او د مجلس نصاب نه پوره کيږي ۰

ـ که ولسي جرګي ته ميني بسونه ډک راسي او وکيلان مخامخ د ولسي جرګي تالار

(c) ketabton.com: The Digital Library

ته ولاړ سي ، بيا هم بايد وكتل سي چي تر حاضرې اخستلو وروسته دوی په تالار كي پاته كيږي او كه يه ؟ كه وكيلان تر حاضري وركولو وروسته بيرته د تالار څخه ووتل په دغه ورخ هم د مجلس نصاب نه پوره كيږي ٠

ـ كه د ولسي جرگي ميني بسونه ډك راسي او وكيلان په ډير تلوار سره مخامخ د ولسي جرگي تالار ته ورننوزي او هلته آرام كښيني په دغه صورت كــي د مجلس نصاب پوره كيږي ٠

وروسته ډير وكيلان په دي پوهيدل چي د مجلس نصاب پوره كيږي او كه يه ؟

۲۳ ـ د سپن ږرو جلبيانو موضوع

په ۱۹۷۰ كال كي حكومت اراده وكړه چي د كار د قواو په چوكاټ كي د شني قوي په نامه د كار يو يونټ جوړ كړي . ددغه كار له پاره د دفاع ، داخله او كرني د وزارتونو لوړ رتبه مامورين د لوی درستيز جنرال غلام فاروق خان تر مشري لاندي د يوه هيأت په څير و ټاكل سول ٠ دغه هيأت فيصله وكړه چي د هيواد ۲۸ كلن احتياط عسكر د شني قوي له پاره بايد جلب كړه سي ٠ حكومت نژدي څلور زره احتياط عسكر چي ډير يي ۵۰ يا ۶۰ كلن سپين ږيري خلگ وو ، چي اكثر دغه خلگ د فراه د ولايت څخه جلب كړه شوي وو ٠

دهمدغه كال په ژمي كي به هره ورځ ددغو سپين ږرو جلبانو څخه څو كسانو ما او د فراه نـورو وكيلانــو تــه مراجعه كوله او موږ به يي د حكومت په دغه غير عادلانه اقدام خبرولو ٠

د يــوه زاړه جلبي ژړا او تأثر بــه هيڅكله زمــا لــه ياده و نــه وزي ، دا سړې پنځوس كلن و او د بالابلوك د ولسوالې د (زير كوه) د كلي اوسيدونكې و ، ده ما ته وويل ((يوه ښځه او دوه كوچني اولادونه مي تر شا پري ايښي دي او هغه وخت چي زه ديخوا ته راتلم ، موږ په كور كي صرف دري منه غنم درلوده ، او موږ په خپل كور كي يو تلتك درلود چي هغه تلتك ما دخانه سره راوړی دی ، زه اوس نه يــم خبر چي زما اولادونه به ژوندي وي او كه يه ؟))

(c) ketabton.com: The Digital Library

زما په غوښتنه د ولسي جرگي ددفاع د وزارت کمسیون فیصله وکړه چي د حکومت څوارلس کسیز هیأت د کمسیون غونډي ته ور وغواړي چي د زړو جلبیانو پر موضوع باندي ددوی څخه پوښتني وکړي . هیأت پر ټاکلي وخت د کمسیون غونډي ته حاضر سو ، زما په شمول د تقنین د کمسیون څلورو غړو هم د دفاع د کمسیون په دغي غونډي کي برخه اخستي وه . هر وکیل په خپل وار سره د حکومتي هیأت ددغه غیر عادلانه اقدام غندنه کوله . د وکیلانو څخه عبدالکریم عمرخیل او میرزا فخرالدین خان د عسکري مکلفیت په قانون ښه پوهیدل ، دوی دواړو د حکومت دغه اجراآت د قانون خلاف و بلل چي په آخر کي حکومتي هیأت ادعا وکړه چي د وکیلانو دا خبره چي حکومت سپین ږري خلگ جلب کړي دي بي اساسه ده . په هغي لحظي کي د فراه د ولایت د بکوا د ولسوالي وکیل محمد زمان خان هغه ٥ سپین ږري جلبیان چي د فراه د ولایت وکیلانو د شورا په محوطه کي ځای پر ځای کړي وو ، کمسیون ته راوستل . دغو جلبیانو خپلي عسکري دریشي اغوستي وي او په کمسیون کي پر مخکه کښینستل ددوغو جلبیانو په لیدلو سره وکیلان او د هیأت غړي متأسف او متعجب سول . د هیأت غړو د وکیلانو په مخ کي یوه د بل سره مناقشه پیل کړه چي د کرنې د وزارت معین ډاکټر محمد احسان رفیق په دغي غونډي کي خپل ډیر تأثر ښکاره کړ .

لوی درستیز جنرال غلام فاروق خان د خپل ځایه څخه ولاړ سو او دغو جلبانو ته یې وویل چي تاسي ټولو ته ترخیصونه درکوم . ما دغه هیأت ته وویل چي دغه سپین ږري حاضر خلگ د څلورو زرو نورو خلگو یوه نمونه ده چي ستاسي د قانوني تخلف د اثبات له پاره دغه کمسیون ته راوستل سوي دي . دغه خلگ د ولسي جرگي عمومي مجلس ته هم حاضریږي ، او عمومي مجلس به ستاسي د قانوني تخلف په برخه کي تصمیم و نیسي . سهارنۍ غونډه پر دغه ځای پای ته ورسیده . د ماپښین په غونډي کي حکومتي هیأت ، کمسیون ته خپل تأثر او معذرت وړاندي کړ ، دوی تعهد وکړ چي په لسو ورځو کي به ټولو سپین ږرو جلبانو ته ترخیصونه ورکړي .

حکومتي هیأت په هغه ورځ ددفاع په وزارت کي غونډه وکړه او د کار د قواو لوی قوماندان جنرال خوازك خان زلمي ته یې دنده ورکړه چي دې په خپله د شنې قوي

(c) ketabton.com: The Digital Library

يونټونو ته ورسي او ټول سپين ږيري جلبيان ددفاع وزارت ته د ترخيص اخستلو له پاره معرفي کړي چي جنرال خوازك خان زلمي دغه وظيفه په ډيري چټکې سره سر ته ورسوله ، او ولسي جرگي دغي موضوع ته رسما خاتمه ورکړه ٠

٢٤ ـ د محمد موسي شفيق سره کتنه

ما د محمد موسي شفيق د حکومت په وخت کي دوه واره دده سره ليدلي دي په لومړي کتني کي ده زما څخه د اعتماد د رايي غوښتنه وکړه او ما ده ته د اعتماد درايي وعده ورکړه دغه ليدنه ډيره لنډه وه ٠ د محمد موسي شفيق سره زما دوهمه ليدنه د هلمند د اوبو د معاهدي په هکله د ١٩٧٣ کال د مارچ په مياشتي کي وسوه ددغي ليدني له پاره د ماپښين دري بجي ټاکلي سوي وي٠

په هغه ورځو کي د محمد موسي شفيق په امر د صدارت په قصر کي ځني تزنيني کارونه کيدل ، ده تجويز نيولې و چي د افغانستان د ټولو صدر اعظمانو عکسونه د صدارت د قصر پر ديوالونو نصب کړي ، ده د صدارت د گلخاني د ماڼي په يوي کوچنې خوني کي کار کاوه چي له هغه خايه څخه يي د صدارت ټول مراجعين ليدل ٠

محمد موسي شفيق د خارجه وزارت د ٬ ستور ٬ په تاريخي قصر کي هم يو دفتر دلود ، ده د خارجه چارو د وزارت د مرمر د عمارت ټول دوهم منزل د خپل ملاقاتونو له پاره ټاکلې و . ده ته به د مرمر د عمارت په يوي خوني کي دشورا غړي او خانان او په بلي خوني کي قاضيان او ملايان او په بلي خوني کي ليکوالان او هنرمندان ناست وو ، او دې به ددغو مراجعينو د ليدلو له پاره د يوي خوني څخه بلي خوني ته ورتې او ددوی سره به يي لنډي خبري کولي .

صدارت ته زما د ورتگ په وخت کي پارلماني رئيس محمد ياسين نسيمي د گلخاني د ماڼي پر تخت ولاړ و ، ده ما ته وويل چي اوس محمد عزيز نعيم د صدراعظم سره ناست دې او پر دري نيمو بجو د ولسي جرگي اداري هيأت د صدر اعظم سره ويني ٠ ما پارلماني رئيس ته وويل چي ما د صدر اعظم د ليدلو غوښتنه نه ده کړي او دغه ليدنه د صدر اغظم په غوښتنه کيږي ، اوس چي دی وخت نه لري

(c) ketabton.com: The Digital Library

تاسي په بل مناسب وخت کي ما ته خبر راکړي چي زه د صدر اعظم د ليدلو له پاره راسم ۰ څو گامه لا نه وم تللې چي پارلماني رئيس پر ما ږغ وکړ ۰کله چي ما تر شا وکتل ، محمد موسي شفيق د خپل دفتر په کړکې کي ولاړ و او زه يي هغي خوني ته وبللم چي دې او محمد عزيز نعيم ناست وو ۰ ده محمد عزيز نعيم ته وويل چي د ولسي جرگي وکيلان ټول نا آشنا چهري دي او کومه آشنا چهره چي سړې هلته ويني ، د هغه په ليدلو خوشحاله کيږي۰ صدر اعظم خپلي تشريفاتي خبري لا نه وي خلاصي کړي چي د ولسي جرگي اداري هيأت صدارت ته ورسيدې او محمد موسي شفيق ما ته وويل چي زه او ته به نن شپه پر ۱۱ بجو سره وگورو ۰

کله چي زه د شپي پر ۱۱ بجو صدارت ته ورغلم ، محمد موسي شفيق د گلخاني د ماڼې پر تخت ولاړ و ، زه او دی يو ځای دده په دفتر ننوتلو ۰ ده په سر کي ما ته وويل ((زه اوس ستا د يوه هم صنفي د عدليي د وزارت معين سميع الدين ژوند سره په جنجال اخته وم ، په دي چي د عدليي وزارت د سروبي ولسوال چي د يوه معتبره سړي زوم دې پر رشوت نيولې دی ۰ سميع الدين ژوند په دي نه قانع کيږي چي ددغه ولسوال تر جرم تير سي)) په دغه وخت کي صدر اعظم ته يو تيلفون راغې چي تيلفون کونکې د هغه ولسوال خسر و (۳۲)

محمد موسي شفيق زما څخه پوښتنه وکړه چي ته بلي دوري شورا ته راځي او که يه ؟ ما ده ته وويل چي زه بل وار داسي يوي بي نظمي شورا ته نه راځم ۰ ده زما د خبري په ارتباط وويل ((زه هم دداسي بي تحصيلو وکيلانو سره کار نه سم کولای)) ده زياته کړه ((زه به ډير تعليم يافته خلگ د شورا د غړيتوب له پاره تشويق کړم او ددوی سره به مرسته هم وکړم چي په نتيجه کي به يوه باسويه شورا منځ ته راسي)) ده داسي خبري کولي لکه چي دی د ډيرو کلونو له پاره د افغانستان صدر اعظم دی ۰

محمد موسي شفيق د هلمند د اوبو د معاهدي په هکله زما نظر وغوښت ۰ ما ده ته وويل چي د هلمند رود د افغانستان يو داخلي رود دې او ايران ته بايد په هري ثانيي کي ۲۶ متر مکعب اوبه ، ور نه کړه سي ، او په دغي معاهدي کي د ديراوت شاخص

(c) ketabton.com: The Digital Library

چي ايرانيانو تــه پــه مركزي افغانستان كــي د تفتيش اجازه وركوي ، دغــه شاخص د افغانستان پر ملي حاكميت باندي يو ښكاره تيرى دى ۰

ما د خپلو خبرو په پاى كي محمد موسي شفيق ته وويل چي په افغانستان كي ډير صدر اعظمان راغلي او تللي دي ، ولي ددوى څخه يوه هم داسي يوي لوي مسألي ته په دغه عجله لاس نه دى اچولي او تاسي ولي اوس غواړې چي دا پيچلي مسأله داسي ژر حل كړى ؟ د اروا ښاد محمد موسي شفيق په سترگو كي اوښكي راغلي او زما په جواب كي يي وويل ((همدغه علت دى چي افغانستان دومره شاته پاتـه شــوى دى ۰ اوس ما فيصله كړي ده چي د افغانستان ټوله پرابلمو نه به حل كوم او وروسته دي تاريخ پر ما باندي قضاوت وكړي))

ما د محمد موسي شفيق څخه پوښتنه وكړه چي ستاسي حكومت د ډيورنډ كرښه او د پښتونستان موضوع هم د پاكستان د دولت سره حل كوي ؟ ده زما په جواب كي وويل ((بلي ! زه د ډيورنډ كرښه او د پښتونستان موضوع او د افغانستان نور ټول پرابلمونه حل كوم))

ما صدر اعظم ته وويل چي زه په دي نه يم خبر چي ستاسي حكومت د افغانستان ددغو لويو پرابلمونو د حل له پاره څومره ملي او بين المللي امكانات په خپل واك كي لري ۰ ولي چي دغه پرابلمونه مختلف پيچلي ابعاد لري چي يوازي ستاسي حكومت د افغانستان دغه پرابلمونه نه سي حل كولاى ، او زما هيله داده چي تاسي په دغه كار كي ډيره عجله و نه كړې ۰ څو دقيقي وروسته زه د صدر اعظم ددفتر څخه ووتلم د انتظار په خوني كي د تجارتي بانك رئيس جنت خان غروال او د افغان د جريدي چلونكي محمد حسن ولسمل ناست وو چي د صدر اعظم سره د خبرو له پاره صدارت ته ورغلي وو دا وخت د شپي يولس نيمي بجي وي . (۳ ۳)

۲ ۵ ـ د سيستان د سيمي او د هلمند د اوبو تاريخي سوابق

د تاريخ په اوږدو كي ايرانيانو لومړي پر افغاني سيستان ارضي ادعا وكړه او كله چي دوى د انگريزانو په مرسته په سيستان كي د مخكي خاوندان سول نو بيايي د

(c) ketabton.com: The Digital Library

هلمند د رود په اوبو کي د حق آبي خبره راپورته کړه ۰ په تیرو کلونو کي ایران څو واره د هلمند د اوبو په هکله د افغاني مقاماتو سره خبري کړي دي او څو واره یي د افغانستان سره معاهدي لاس لیك کړي دي او هر وار پر عقد سوو معاهدو باندي پښیمانه سوي دي ، او نور امتیازات یي لاس ته وروړي دي ۰

د سیستان سیمه د خپل لرغوني روښانه تاریخي سوابقو په لحاظ د افغانستان یو مهم ولایت دی ، څرنگه چي دغه سیمه د افغانستان ، ایران او بلوچستان په تقاطع کي پرته ده ، نو په نولسمي پيړي کي دغه سیمه د روسي او انگریزي استعمارگرانو د توجه وړ و گرزیده ۰ په ۱۸٦٦ کال کي ایرانیانو د سیستان ولایت ته لاس اوږد کړ چي د افغانستان او ایران تر منتخ خونړي جنگونه پیښ سول ۰

انگریزانو د هغي معاهدي مطابق چي په ۱۸۵۷ کال کي یي د ایران د دولت سره عقد کړي وه ، دوی د افغانستان او ایران تر منځ د اختلافا تو د حل له پاره ځان د حکم په حیث تعین کړ ۰ انگریزانو په ۱۸۷۲ کال کي د گولد سمیت په مشري یو حکم هیأت و ټاکي چي د افغانستان له خوا سید نور محمد شاه خان او د ایران له خوا میرزا معصوم خان د دواړو هیوادونو نماینده گي کوله ۰ گولد سمیت د۱۸۷۲ کال د آگست د میاشتي پر ۱ ۷ نیټي خپله فیصله اعلان کړه چي یوه برخه یي داسي وه :

په دي کي شك نه سته چي په تیرو ۱۰۸ کلونو کي سیستان په ټوله معنا د افغانستان د خاوري یوه برخه وه، البته په ډیرو پخوانیو وختونو کي ، سیستان د ایران د خاوري یوه برخه هم وه ، په اوسني عصر کي باید د دواړو هیوادونو ادعاگاني په نظر کي و نیولي سي ، او د دواړو خواو ملکیت باید تثبیت کړل سي ، گولد سمت د سیستان هغه آباده سیمه چي درووخواو ته یي د هامون جهیل واقع دی او بلي خوا ته یي د هلمند رود بهیږي او د یوي شبه جزیري شکل لري ، او د سیستان د سیمي ډیر نفوس هلته ژوند کوي ، ایران ته ورکړه ۰ او د چخاسور لږ نفوسه برخه او د هلمند د پورتي غاړي مخکي او د سیستان دښتونه ، د هلمند د رود دواړي خواوي د کوهك تر بند پوري افغانستان ته پاته سوي ۰ سید نور محمد شاه د گولد سمیت پر دغي فیصلي باندي اعتراض وکړ ولي گټه یي و نه کړه ۰

(c) ketabton.com: The Digital Library

د سیستان لانجه پر دغه ځای پای ته و نه رسیده ، په دي چي د هلمند رود چي پخوا د نادعلي تر څنگ تیریدې ، په ۱۸۹۶ کال کي د سختو سیلابونو په وجه ، خپله مجرا بدله کړه او د(پریانو) په نامه په نوي مجرا کي و بهیدی ۰ چي تر دغه وروسته د اوبو ویش د افغانستان او ایران تر منځ د اختلاف ټکې سو ۰

د ایران د پاچا په غوښتنه او د افغانستان د پاچا په موافقه د انگریزانو یو بل حکم هیأت د (سر هنري مك مهن) په مشري ددغه اختلاف د حل له پاره و ټاکل سو۰ مك مهان د ۱۹۰۳ کال د جنوري په میاشت کي سیستان ته ورغي او په دوه کاله او دروو میاشتو کي یي د هغه ځاې ټولي مځکي مساحت کړي او نتیجه یي داسي اعلان کړه :

د سیستان اوسني مځکه (۷۰۰۰) مربع میله ده او (۲۵۰۰۰) کسان هلته ژوند کوي چي ددغي جملي څخه (۳۱۵۳) مربع میله مځکه د افغانستان په لاس کي ده او نوره پاته (۲۸٤۷) مربع میله مځکه د ایران په واك کي ده ۰ په حاضر وخت کي د هلمند رود پر دروو برخو ویشل شوی دی ۰

۱ ـ د سیستان رود چي د کوهك د بند څخه جلا کیږي او د ایران د سیستان مځکي خړوبه کوي ۰

۲ ـ د هلمند لوی رود ۰

۳ ـ د نادعلي واله چي پخوا د هلمند د رود اصلي مجرا وه ۰

په ۱۸۷۲ کال کي د گولد سمیت د حکمیت په وخت کي د هلمند د رود په یوي ښاخي کي چي د سیستان د رود په نامه یادیږي ، کافي اوبه موجودي وي او د کوهك بند ته ږیري اوبه رسیدلي چي دا اوبه تر نادعلي او سیخ سر تیریدلي او د هامون جهیل ته تویدلي ۰ ولي د ۱۸۹۶ کال سیلابونه ددي باعث سوه چي دغه رود ځان ته یوه بله مجرا جوړه کړي چي د پریان په نامه یادیده چي تر دغي نیټي وروسته د افغانستان او ایران تر منځ د اوبو پر ویش اختلاف پیدا سو چي دغه اختلاف همیشه د پسرلي په موسم کي چي د هلمند په رود کي د اوبو مقدار لږوي را پیدا کیږي ۰

په ۱۹۰۵ کال کي مك مهان د اوبو د ویش په برخه کي خپله فیصله صادره کړه

(c) ketabton.com: The Digital Library

چي يوه برخه يي داسي وه :

د هلمند د رود هغه مقدار اوبه چي د کوهك بند ته رسيږي ، دريمه برخه يي بايد ايران ته ورکړه سي ۰ يعني كه افغانستان د هلمند د رود په پورته برخي كي د اوبو د گرزولو بندونه جوړوي ، بايد دغه حساب په نظر كي و نيسي چي د هلمند د رود د اوبو دريمه برخه بايد د کوهك بند ته ورسيږي ۰ په دغه ترتيب د ۱۸۷۲ كال څخه بياتر ۱۹۰۵ كال پوري يعني د ۳۳ كلونو په موده كي د انگريزانو د حکميت له لاري څخه ، د هلمند د رود د اوبو څخه دريمه برخه او د سيستان د مځکو څخه تر دريمي ډيره برخه ايران ته ورکړه سوی ده ۰

په ۱۹۳۸ كال د جنوري پر ۲۶ نيټي د ايران حكومت د افغانستان سره د هلمند د رود د اوبو پر ويش باندي نوي منازعي پيل کړي ۰ د دواړو هيوادونو تر منځ موافقه و سوه چي يوه نوي معاهده دي لاس ليك کړه سي ۰ د افغانستان له خوا علي محمد خان او دايران له خوا په كابل كي د هغه هيواد سفير باقر كا ظمي و ټاكل سول ۰ دوی فيصله وکړه چي هر مقدار اوبه چي د كمال خان بند ته رسيږي دغه مقدار اوبه دي دواړه هيوادونه سم نمايي سره وويشي۰ دغه معاهده دافغانستان شورا رد کړه . (۳٤)

په ۱۹۵۱ كال كي امريكا د افغانستان او ايران تر منځ د يوه منځ گړي په وسيله فيصله وکړه چي تر هغو چي د هلمند د اوبو مكمل مقدار معلوميږي ، د موقت وخت له پاره دي د هلمند د اوبو څخه ايران ته په عادي كلونو كي په هري ثانيي كي په اوسط ډول ۲۲ متره مكعب اوبه ورکړه سي ۰ ولي د ايران دولت په دغي فيصلي قناعت و نه کړ ۰

۲۶ ـ د هلمند د اوبو معاهده په ولسي جرگي كي

محمد موسي شفيق د ۱۹۷۲ كال ددسمبر په مياشت كي د افغانستان صدراعظم سو۰ ده څلور مياشتي وروسته د ۱۹۷۳ كال د اپريل په مياشت كي د

(c) ketabton.com: The Digital Library

ايران د صدر اعظم امير عباس هويدا سره د هلمند د اوبو معاهده لاس ليك كړه ، او د تصويب له پاره يي ولسي جرگي ته وړاندي كړه ۰ دغه معاهده د بين المللي روابطو او د زراعت په كمسيونونو كي تر غور لاندي و نيوله سوه ۰

حكومت په شورا كي د هلمند د اوبو د معاهدي د تصويب له پاره ډير ښه وخت انتخاب كړي و ، دا وخت د ۱۹۷۳ كال د مي (جوزا) مياشت وه او دري مياشتي وروسته ديارلسمه تقنيني دوره ختميدله چي په دغه وخت كي وكيلان د خپل آينده وكالت له پاره د حكومت هره خبره مني او په دغه دليل د هلمند د اوبو معاهده په ولسي جرگي كي په لوی اكثريت تصويب سوه ۰

د ولسي جرگي پنځلسو وكيلانو تصميم ونيوي چي د بين المللي روابطو كمسيون ته ورسي او هلته دغه معاهده د څو مياشتو له پاره وځنډوي چي په دغه حالت كي به د معاهدي تصويب د شورا بلي دوري ته پاته سي ۰ ددغو وكيلانو نومونه دادي۰

عبدالرؤف بينوا ، عزيز الله واصفي ، محمد اسحق عثمان ، يار محمد دليلي ، عبدالكريم عمرخيل ، محمد هاشم تره كي ، حاجي عبدالوهاب ، عبدالحميد زهري ، حاجي عبدالرشيد نورزي ، سيد رسول فكور ، مير علم مظلوميار، عبدالغفار فراهي او دري نور وكيلان چي نومونه يي زما په ياد نه دي ۰ د ولسي جرگي د طرزالعمل مطابق د يوه كمسيون غړي بايد تر ۲۹ وكيلانو ډير نه وي چي ۱۵ وكيلان په يوه كمسيون كي اكثريت دي۰ دغو وكيلانو غوښتل چي په لومړي غونډي كــي حاجي عبدالرشيد نورزي د كمسيون د رئيس پــه حيث و ټــاكي چــي دده تر رياست لاندي بــه دا لانــدي فيصلي وكړي :

ـ د كمسيون د غړو څخه يو هيأت د هلمند ، نيمروز او اروزگان ولايتونو ته ليږل كيدي چي دغه هيأت به د خپلو مشاهداتو راپور كمسيون ته وړاندي كاوه ۰

ـ د كمسيون د غړو څخه يو بل هيأت ټاكل كيدی چي دغه هيأت به د خارجه چارو په وزارت كي د هلمند د اوبو سوابق مطالعه كول ۰

ـ دغه كمسيون به د يوي ابلاغيي په وسيله د هيوادوالو څخه غوښتنه كړي وای چي د هلمند د اوبو په برخه كي خپل نظريات د بين المللي روابطو كمسيون ته ور وليږي۰

(c) ketabton.com: The Digital Library

کله چي د کمسيون ۹ ۲ غړو خپله رسمي لومړي غونډه جوړه کړه ، د تصميم نيولو په وخت کي زموږ يوه ملګري خپل موقف ته تغيير ورکړ او د مخالفينو ډلي ته ورغی ، چي په دغي يوي رايي سره موږ په اقليت کي سوو چي په کمسيون کي زموږ نور پاته کيدل ګټه نه درلوده ، نو څوارلسو وکيلانو ددغه کمسيون څخه استعفا وکړه او د مستعفي وکيلانو نومونه د ولسي جرګي په عمومي مجلس کي ولوستل سول ۰

بله ورځ د کاروان جريدي وليکل ((يو وکيل د کندهار بل د لغمان او بل هم د فراه د ولايت څخه ديوه کمسيون د اداري هيأت پر ټاکلو باندي د کمسيون څخه استعفا وکړه)) ما د وکيلانو د استعفا اصلي علت چي د هلمند د اوبو د معاهدي په ارتباط و او د څوارلسو وکيلانو نومونه وليکل او د کاروان د جريدي مسؤول مدير عبدالحق واله ته مي تسليم کړه او د اطلاعاتو او کلتور د وزير صباح الدين کشککي څخه مي غوښتنه وکړه چي د کاروان جريدي ته امر وکړي چي د وکيلانو ليکل شوې مطلب د سبا ورځي په ګڼي کي خپور کړي ۰ ده زما په جواب کي داسي وويل ((دا اوس د کاروان د جريدي مسؤول مدير ستاسي ليك د مطبعي څخه په تيلفون کي ما ته ولوست او دوی به هغه مطلب د جريدي د سبا په ګڼي کي خپور کړي)) سبا کابل راديو اعلان وکړ چي د کاروان جريده د يوي هفتي لـه پـاره معطله شــوه ، چــي زموږ ليك هــم د نشر څخه پاته سو۰

هغه وخت چي د هلمند د اوبو معاهده د زراعت په کمسيون کي تر بحث لاندي وه ، د کمسيون په يوي غونډي کي صدر اعظم محمد موسي شفيق هم برخه اخستي وه چي زما په شمول د ولسي جرګي ډير وکيلان ددغي غونډي د مباحثاتو د اوريدلو له پاره د کمسيون غـونـډي ته ورغلي وو ۰ تر غونډي وروسته محمد موسي شفيق د بين المللي روابطو د کمسيون څخه د څوارلسو مستعفي وکيلانو په برخه کي وويل چي دی حاضر دی چي ددغو وکيلانو سره خبري وکړي ، هلته فيصله وسوه چي سبا به په صدارت کي د ولسي جرګي د اداري هيأت په حضور کي ، څو وکيلان د صدر اعظم سره خبري وکړي ۰

د صدارت په غونډه کي صدر اعظم محمد موسي شفيق ، ډاکټر محمد عمر

(c) ketabton.com: The Digital Library

وردگ ، عزیزالله واصفي ، عبدالکریم عمرخیل ، لعل گل فریاد او عبدالغفار فراهي برخه اخستي وه ۰ په دغي غونډي کي عزیزالله واصفي ، صدر اعظم ته وویل چي د هلمند د اوبو په معاهدي کي د ایران دولت ته اجازه ورکړه سوي ده چي په مرکزي افغانستان کي ددیراوت سیمه تفتیش کړي ۰ دغه اجازه د افغانستان پر ملي حاکمیت باندي تیری دی ۰ عبدالکریم عمرخیل صدر اعظم ته وویل چي د هلمند د اوبو په معاهدي کي د پسرلي په فصل کي ایران ته ډیري اوبه ورکول کیږي چي دا غیر عادلانه ده . صدر اعظم د دوی دواړو په جواب کي صرف دومره وویل ((د هلمند د اوبو معاهده په ښه وخت او په ښو شرایطو لاس لیك سوی ده)) وروسته د صدر اعظم د پورته خبري په ارتباط عمرخیل وویل چي د صدر اعظم دغه خبره د بکوا د دوکاندارانو هغي خبري ته ورته ده چي دوی به ټولو مسافرینو ته چي دډوډی خوړلو له پاره هلته تمیدل دا ویل چي ((هر څه لرو او ء کروت ء لرو))

د صدارت د غونډي ډیر وخت د صدر اعظم او زما تر منځ ، حقوقي بحث ونیوی . صدراعظم ادعا کوله چي د هلمند د اوبو معاهده یوه ملي مسأله ده چي باید وکیلان د دغي موضوع په اړه د ولسي جرگي څخه دباندي خبري ونه کړي او دغه مسأله د ولسي جرگي د غړو له خوا د ترلو دروازو تر شا فیصله کړه سي . ولي ما به ویل چي ولسي جرگه دا صلاحیت نه لري چي د خاوري یا اوبو موضوع فیصله کړي . بلکه دا ټول مسایل باید دهیواد وه لویي جرگي ته وړاندي سي . او که ولسي جرگه په دغي برخي کي کومه فیصله کوي نو د ولسي جرگي غړي باید تجدید صلاحیت کره سي .

هلته فیصله وسوه ، چي حاضر وکیلان به د فني اشخاصو لکه انجینر جمعه محمد محمدي او انجینر محمد اکبر رضا سره هم خبري وکړي ۰ که څه چي دغو وکیلانو د فني اشخاصو سره خبري وکړي ، ولي د صدراعظم سره بله لیدنه و نه شوه خو دغه وکیلان تر پایه پر خپل پخواني موقف ثابت پاته سوه .

۲۷ ـ زما د وینا متن

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ۱۹۷۳ کال د مي د مياشتي ۱۵

وکلای محترم ! امروز ولسي جرگه بر يك موضوع مهم بحث مي نمايد که فيصله همچو موضوعات از صلاحيت لويه جرگه افغانستان مي باشد ۰ ولي من به حيث يك وکيل جهت توضيح موقف خود در مورد معاهده آب از رود هلمند که در مجلس عمومي مطرح است بايد نظر خود را ابراز دارم ۰

وکلای محترم ! رود هلمند درياي داخلي افغانستان است و از آغاز تا انجام در حدود حاکميت ملي ما جريان دارد و هيچ کشور خارجي حق ندارد که در ثروت ملي ما اشتراك داشته باشد ۰ ولي متأسفانه در طول يك قرن اخير حکومات افغانستان مطابق به ميل اجانب ، گاهي به نظر ء گولد سميت ء و ء مك مهان ء وزماني به راپور کمسيون بي طرف ، خود را مجبور دانسته است تا در حق طبعيي مردم افغانستان اراده يك کشور اجنبي را دخيل سازد۰ و حتي طبق همين معاهده از طريق شاخص ديراوت حق کنترول را بر حاکميت ملي افغانستان را نيز حاصل نمايد۰

وکلای محترم ! حالا از محتويات اين معاهده معلومات ذيل به اطلاع مجلس محترم رسانيده مي شود :

۱ ـ مطابق به ماده اول اين معاهده مجموع جريان آب در يك سال نورمال در ديراوت ، چهار مليون و پنج صد و نود هزار ايکرفت (٤ ٥ ٩ ٠ ٠ ٠ ٠) که معادل به يکصد وهشتاد متر مکعب في ثانيه است ، مي باشد ۰ و قرار جدول پروتوکول شماره يك اين معاهده ، در ماهاي حوت ، حمل ، ثور و جوزا به طور اوسط يك صد و چهل متر مکعب آب في ثانيه در درياي هلمند جريان دارد ۰ ودر هشت ماه باقيمانده سال ، طور اوسط صرف چهل متر مکعب آب في ثانيه جريان دارد ۰ که طبق اين معاهده در چهار ماه آبخيزي ، طور اوسط سي و سه متر مکعب آب في ثانيه ودر هشت ماه کم آبي طور اوسط بيست و دو متر مکعب آب في ثانيه به ايران تحويل مي گردد ۰ که به اين حساب در چهار ماه آبخيزي پنجم حصه و در هشت ماه کم آبي بيش از نصف مجموع آب يعني از چهل متر مکعب آب في ثانيه بيست و دو متر مکعب آب في ثانيه به ايران بايد تحويل گردد ۰

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲ ـ طبق پروتوکول شماره یك این معاهده ، در ماه فبروري یعني ماه دلو در یك سال نورمال در شاخص دیراوت دولك و هشت هزار ایکر فت (۲۰۸۰۰۰) یعني یکصد و دو متر مکعب آب في ثانیه معیار تعیین شده ا ست که قرار شماره ۱٤٤ راپور کمسیون بي طرف ، صرف پنجاه و یك متر مکعب آب ان به کوهك رسیده مي تواند ۰ که در برج دلو قرار این معاهده هفتاد و هشت متر مکعب آب في ثانیه به ایران تحویل مي گردد، که به این حساب اگر سال واقعا نورمال هم باشد ، باید بیست و هفت متر مکعب آب في ثانیه از ذخیره کجکي و یا ذخیره دیگریکه به مصرف افغانستان اعمار گردیده باشد ، به ایران تجویل گردد ۰

۳ ـ کمسیون بي طرف در شماره ۹٤ راپور خود نوشته است کي در دریای هلمند در سال ۱۸۷۱ بعد ازء چهار برجك ء برای چهل روز آب عبور نه کرده است۰ در سال ۱۹۰۲ در یای هلمند پایانتر از (رود بار) که از بند کمال خان پنجاه میل بالاتر واقع است ، براي سه ماه خشك بود ۰ در سال ۱۹۰۵ یعني سالیکه سیلابهای بهاري بسیار کم بود ، در وقت شدت گرما همان سال ، آب دریای هلمند از (نهر نادعلي) و (رود پریان) برای دو ماه نه گذشته است ۰ و همچنان قرار معلومات اهالي نیمروز در سال ۱۹٤۷ (۱۳۲۶) دریاي هلمند ، طوري خشك گردید که در منطقه (میان کنگي) مردم انجا براي آب نوشیدني در داخل دیایي هلمند چاها حفر کردند ۰ که خشك سالي ۱۹۷۱ به همه یي ما وشما معلوم است که با موجودیت ذخیره کجکي باز هم قلت شدید آب در منطقه سفلي هلمند محسوس بود۰

وکلای محترم ! در سالهای آینده اگر یکسال تحت نورمال باشد و شاخص دیراوت در برج دلو مقدار آب را پنجاه فیصد پایانتر از نورمال یعني بجاي یکصد و دو متر مکعب ، پنجاه و یك متر مکعب آب في ثانیه نشان دهد ، که این مقدار طبق مطالعات کمسیون بي طرف ، اگر افغانستان از ان هیچ استفاده هم نه نماید ، این مقدار آب به کوهك نه مي رسد و ضایع مي گردد ۰ ولي مطابق این معاهده حق آبه ایران هم پنجاه فیصد تقلیل مي یابد ۰ یعني از هفتاد و هشت متر مکعب به چهل متر

(c) ketabton.com: The Digital Library

مکعب في ثانيه تقليل مي يابد ۰ يعني باوجود انکه در دریای هلمند آب نباشد باید چهل متر مکعب آب به ایران تحویل گردد۰ که این مقدار آب را افغانستان از کجا و چطور تهیه خواهد کرد ؟

٤ ـ مطابق به شرایط اقلیمي وادي هلمند ، مخصوصا در جوار منطقه دلتا که کمسیون بي طرف در شماره ١٤٤ راپور خود ، در امتداد دریا از بندر کمال خان تا کوهك ، مقدار ضایعات آنرا پنجاه فیصد محاسبه کرده است ۰ یعني اگراز ضایعات طول دریای هلمند و ضایعات داخل انهار ، بعد از منطقه کوهك صرف نظر هم شود ، و سیلابهاي ماهاي حوت ، حمل ، ثور وجوزا با مصارف کمر شکن قروض با مفاد دول خارجي ذخیره و کنترول هم گردد ، مقدار هفتاد متر مکعب آب باقیمانده که در شماره های ١٣٨ ، ١٤٢ ، ١٤٣ راپور درج گردیده است ، حتي برای پنجصد و پنجاه هزار ایکر زمین پروژه وادي هلمند کفایت نه خواهد کرد ۰ و افغانستان برای آبیاري صدها هزار ایکر زمین موسي قلعه ، نوزاد ، کشك نخود ، دشت ریگستان مارگو ، گودزري ، تراخو ، اراضي خاش ساحه نیمروز و دشت بکوا که قبلا جهت آبیاري آن از رود هلمند سروي هم شده است ، از کجا آب تهیه خواهد کرد ؟

٥ ـ حال از مواد ٤ ، ٢٨ ، ٣١ ، ٦١ ، ١٣٨ ، ١٤٢ ، ١٤٣ و ١٤٤ راپور کمسیون بي طرف به مجلس محترم معلومات تقدیم مي نمایم ۰ در مواد فوق راپور نوشته شده است که سیستان از لحاظ جغرافیایي جز خاك افغانستان است ، در منطقه دلتا در یك سال صرف چهار انچ باران مي بارد که آن هم فورا جذب و تبخیر مي گردد ۰ زراعت در آن منطقه منحصر به آبیاري مي باشد ۰ منطقه سیستان جمعا شامل پنج لك ایکر زمین است که یکصد و چهل و نه هزار ایکر آن سالانه کشت مي شود ، و طبق عرف آن منطقه یك قطعه زمین بعد از سه سال یك بار کشت مي گردد و به عوض یك ایکر فت (١،٧٨) ایکر آب براي یك ایکر زمین سیستان تجویز شده است ، که این مقدار آب جمعا دوصد و شصت و پنج هزارایکرفت آب (٢٦٥٠٠٠) که معادل (١٠،٨) متر مکعب آب في ثانیه است ، کافي دانسته شده است ۰ شش هزار ایکر فت آب دیگر براي مصرف اهالي و مواشي بر آن افزود گردیده است ۰ که

(c) ketabton.com: The Digital Library

این مقدار جمعا به یازده متر مکعب آب في ثانیه رسیده است ٠

وکلای محترم ! بر علاوه بخشش چهار متر مکعب آب به نام (حسن نیت) از طرف پادشاه افغانستان ، یازده متر مکعب آب في ثانیه ازین جهت دو برابر شده است که از بند کمال خان تا کوهك پنجاه فیصد ضایعات ، و در داخل نهرهای منطقه سیستان نیز پنجاه فیصد ضایعات قبول و محاسبه شده است ٠ که مقدار (٨ ، ١٠) متر مکعب آب به بیست و شش متر آب في ثانیه رسیده است ٠ یعني از بند کمال خان باید پنجاه و دو متر مکعب آب في ثانیه رها گردد تا (٨ ، ١٠) متر مکعب آب به اراضي سیستان برسد ٠ و ایران به عوض یك و نیم لك ایکر زمین خود ، حالا تمام اراضي منطقه سیستان را که بالغ بر پنج لك ایکر زمین میگردد ، قرار عرف آن منطقه مي تواند به این مقدار آب ، آبیاري نماید ٠

من این معاهده را به ضرر مردم افغانستان مي دانم و آنرا رد مي نمایم ٠ بااحترام

تبصره : په هند کي د افغاني محصلینو اتحادیي ، د هلمند د اوبو د معاهدي د نیمگړتیاو په اړه یوه تحقیقي لیکنه ما ته رالیږلي وه . په دغي لیکني کي د برتانوي هند د سکرترجنرال ء سر بنتوم ء د قوله لیکل سوي وو چي ((باران او واوره یو خدایي رحمت دی چي د افغانستان پر خاوري باندي اوري ، او د دغه رحمت څخه باید په خپله افغانان استفاده وکړي)) ما د خپلي پارلماني وینا یو نقل د اتحادیي د مشر زین العابدین ممتاز په ادرس په هند کي د علیگر پوهنتون د حقوقو پوهنځي ته ولیږی .

د هلمند د اوبو د معاهدي په باب څو نوري خبري

ـ د هلمند په رود کي د حوت ، حمل ، ثور او جوزا په میاشتو کي ډیري اوبه سته ولي د کال په نورو میاشتو کي په دغه رود کي د اوبو مقدار بیخي لږ وي ٠ دو لسي جرگي د خینو وکیلانو نظر داو چي ایران ته دي د ډیرو اوبو څخه ډیري او د لږو اوبو څخه لږ اوبه ورکړل سي ٠ او ایران دي په خپله خاوره کي د اوبو د ذخیره کولو بندونه جوړ کړي ٠ ولي ایرانیان د هلمند د رود د آبخیزي د میاشتوډیري اوبه خپلي خاوري ته نه پریږدي ، په تأسف چي ددغو اوبو په وسیله د نیمروز دوي ولسوالۍ او یوه علاقه داري ، هر کال تر اوبو لاندي وي ٠ او بر عکس ایرانیان د مني په میاشتو کي چي هر

(c) ketabton.com: The Digital Library

مقدار اوبه د کمال خان بند ته رسيدي ، هغه ټولي اوبه به يي د ايران له پاره غوښتي، او د نيمروز خلگو د ايرانيانو.د شکايت په وجه اجازه نه درلوده چي د هلمند په رود کي آبگردان بندونه جوړ کړي ٠

ـ د هلمند د اوبو د معاهدي مطابق د افغانستان په مصرف يو بند د دواړو هيوادونو پر سرحد په لس مليونو ډالرو جوړيږي ٠ د زراعت په کمسيون کي د حکومت د نماينده څخه يوه وکيل داسي پوښتنه وکړه ((څرنگه چي دغه بند د ايران له پاره جوړيږي ، نو بايد ددغه بند مصرف د ايران د حکومت څخه غوښتل سوي وای)) د حکومت نماينده په جواب کي وويل ((مور ته افغاني غيرت اجازه رانه کړه چي د ايران د حکومت څخه ددغه مصرف غوښتنه وکړو)) د حکومت نماينده دغه خبره هغه وخت وکړه چي په افغانستان کي لوږه او وچ کالي وه او د افغانستان ډير خلگ د لوږي څخه مړه سوي وو ، او د افغانستان حکومت د سوال کچکول غاړي ته اچولی و او د ټولي نړۍ څخه يي د مرستي غوښتنه کوله . (٣ ٥)

ـ د هلمند د اوبو معاهده د ٣ ٧ ٩ ١ کال د مي د مياشتي پر ٢٢ نيټي په لوی اکثريت د ولسي جرگي په عمومي مجلس کي په تصويب ورسيده ، چي د ولسي جرگي د ٢١٦ غړو څخه، د حاضرو ١٥٣ وکيلانو څخه ١٢٧ وکيلانو د معاهدي په تاييد رايه ورکړه او زما په شمول ٢٥ وکيلانو مخالفي رايي او يوه ممتنيع رايه ورکړه سوي وه٠ دغه معاهده په مشرانو جرگي کـي هـم تصويب شـوه او د افغانستان پاچا توشيح کري ده ـ د هلمند د معاهدي مصدقه اسناد د محمد داود خان د جمهوريت په وخت کي د ١٩٧٧ کال د جون په مياشت کي د افغاني سفير زلمې محمود غازي له خوا په تهران کـي تبادلـه سوه ٠ دغـه معاهده د ايـران په غوښتنه په ملگرو ملتونو کـي ثبت سوي هــم ده ٠

ددغي معاهدي په هکله د محمد هاشم ميوندوال د وينا يوه برخه ، د ١٩٧٣ کال د مارچ د مياشتي ١٣ ، د زرنگار پارک

(c) ketabton.com: The Digital Library

۰۰۰ معاهده منحوس و مردود ۲۲ حوت هم از نظر سياسي و هم از نظر حقوقي در موقعي امضا ميشود و به شكلي امضا ميشود كه به هيچ صورت پا يه اعتبار ساسي و قانوني و ملي ندارد . از نظر سياسي به خاطري كه يك حكومت رو به زوال كه به حكم قانون اساسي يك چند ماهي از عمر ان باقي مانده است و يك شوراي رو به اختتام كه چند ماهي از ان باقي مانده است و همچنان يك كابينه اي كه حتي خودش نصاب ندارد نميتواند در يك موضوع ملي متعلق به مردم افغانستان كه حد اقل بايد به سويه يك لويه جرگه در باره ان فيصله بعمل مي آمد تصميم بگيرند و تصميم نهايي اتخاذ كنند . ما همچنان مي بينيم كه اين معامله گري در فضاي انجام مي يابد كه مكتوم ، مدفون و از اذهان پوشيده است و حتي حكومت اعتراف مي كند كه درين باره اسراري موجود است كه آنرا نميتواند باطلاع مردم افغانستان برساند . ما حتي نميتوانستيم از متن اين معاهده آگاه شويم اگر اين معاهده را اولاً خود منابع ايراني به جرايد و مطبوعات به نشر نمي سپردند . و اين معامله در عقب مردم افغانستان و بدون اطلاع مردم افغانستان و بدون صلاحيت و پشتيباني از مردم افغانستان انجام شده است و خواهد شد ولي ملت افغانستان نخواهد گذاشت كه اين معامله قاطعيت پيدا كند ۰۰۰۰ بما ميگويند كه ما يك معضله صد ساله را خاتمه داده ايم . آنها ميگويند كه دولت ايران پيشنهاد ما را قبول كرد . پس بياييد ببينيم كه با اين معاهده آيا انها يك مسأله را كه موجود نه بود خاتمه داده اند و يا هزاران مسايلي را تازه بوجود آورده اند ؟ آيا آنها يك دعواي دروغين را خاتمه داده اند و يا با ايران يك دعواي دايمي را پي ريزي كرده اند ؟ آيا آنها اختلافات را از بين برده اند و يا تازه برای اختلافات ميانجي شده اند؟ آيا آنها بررسي اختلاف صد ساله را كه موجود نه بود برای آنكه هيرمند دريای افغانستان است وكسي با ما در باره آن حق اعتراض ندارد از بين برده اند ويا اينكه راه را برای اين اختلافات باز كرده اند ؟ ۰۰۰ شما دريايي را كه از افغانستان است وحقي را كه از افغانستان است و برمال مردم افغانستان چي حق داريد كه آنرا به ديگران بخشش كنيد و آنرا حسن نيت نام بگذاريد. آخر اين شامپوی فرانسوي يا روغن بناسپني نيست و يا برنج ديره دوني نيست كه آنرا به

(c) ketabton.com: The Digital Library

همسایه خود بخشش بدهیم ۰۰۰۰

د څلورم فصل یادداشتونه

۱ ـ د نامه لیکل یي لازم نه بولم
۲ ـ د لغمان د یوه اوسیدونکي په قول
۳ ـ د کابل د یوه اوسیدونکي په قول
٤ ـ د یوه وکیل په قول
٥ ـ د یوه وکیل په قول
٦ ـ د هغه حزب د یوه غړي په قول
۷ ـ د یوه وکیل په قول
۸ ـ رشتیا ، ذکر سوی اثر ، مخ ۳۲۱
۹ ـ د یوه وکیل په قول
۱۰ ـ د مساوات جریده ، کال ۱۹٦۹
۱ ۱ ـ د محمد شاه رحمتیان په قول
۱۲ ـ عبدالرسول بره کي
۱ ۳ ـ شمس الحق پیرزاده
۱٤ ـ زما مشاهدات
۱ ٥ ـ زما مشاهدات
۱٦ ـ زما مشاهدات
۱ ۷ ـ کبیر سراج ، محمد نذیر ، رویداد هاي نیمه اخیر سده بیست در افغانستان صفحه ۱ ۷
۱ ۸ ـ زما مشاهدات
۱ ۹ ـ عظیمي ، محمد نبي ، اردو وسیاست در سه دهه اخیر افغانستان ، صفحه٤ ۲ ۲
۲ ۰ ـ زما مشاهدات
۲۱ ـ د نامه د لیکلو اجازه یي نه لرم
۲ ۲ ـ زما مشاهدات
۲۳ ـ زما مشاهدات
۲ ٤ ـ زما مشاهدات
۲٥ ـ رشتیا ذکر سوی اثر ، مخ ۲۹۰
۲ ۶ ـ مجله خراسان ، شماره ماه اکتوبر ۱ ۹ ۸ ۸ ، صفحه ٤ ۲
۲ ۷ ـ رشتیا ، ذکر شوې اثر مخونه ۸ ۸ ۱ ، ۹ ۸ ۱
۲ ۸ ـ مبارز ، ذکر شوې اثر مخ ۶ ۹ ۲
۲ ۹ ـ د اکونو میست مجله د ۸ ۹ ۹ ۱ کال د جنوري ګڼه، مخ ۳ ۳
۳ ۰ ـ د ګل پاچا الفت شعر
۳۱ ـ کشککي ، ذکر شوې اثر ، مخ ۸ ۰ ۱
۳ ۲ ـ د نامه د لیکلو اجازه یي نه لرم
۳۳ ـ زما مشاهدات
۳ ٤ ـ غبار ، ذکر شوې اثر ، لومړې ټوك مخ ۱ ۳ ۷

(c) ketabton.com: The Digital Library

۵ ۳ ـ د نامه د ليكلو اجازه يي نه لرم

څلورمه برخه

پنځم فصل

ه : د جمهوريت دوره

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱ ـ د محمد داود خان كودتا

د ۱۹۷۳ كال د جولاى د مياشتي ۱۷

په دغه كال كي چې محمد داود خان كودتا وكړه په افغانستان كي د يوه تغيير او تحول نښي ليدل كيدي ۰ د ۱۹۷۳ كال د جون د مياشتي پر ۲۵ نيټي د افغانستان پاچا محمد ظاهر شاه د سترگو د علاج په نامه په يوه اوږده سفر اروپا ته تللې و ، صدراعظم محمد موسي شفيق چي تر يوه ساعت په لږ وخت كي د ولسي جرگي څخه د اعتماد رايه واخسته ، داسي ښكاره كيده چي د آگست د مياشتي تر ۱۳ نيټي وروسته چي د ديارلسمي دوري شورا د كاركولو آخري ورځ وه ، ده په افغانستان كي د يوه قوي او باثباته حكومت د راوړلو هڅي پيل كولي ۰ د بلي خوا څخه په هيواد كي د لاندي دروو كودتاگانو آوازي هم خپري شوي وي :

د محمد داود خان كودتا ، د سردار عبدالولي كودتا او د محمد هاشم ميوندوال كودتا . اما محمد داود خان وار دمخه كړ او د ۱۹۷۳ كال د جولاى د مياشتي پر ۱۷ نيټي يي كودتا وكړه ، چي د كودتا ديوه غړي په قول د كودتا كونكوشمير تر سلو كسانو لږ وو ۰ محمد داود خان د كودتا په لومړي سهار د كابل راديو له لاري څخه د شاهي نظام د ړنگيدلو او د جمهوريت د تاسيسيدلو مهم ټكي داسي څرگند كړه :

((۰۰۰ خپل وطن ته په خدمت كي ، د بيلو مسؤوليتونو د يوي اوږدي مودي په اوږدو كي ، هميشه د يوه هدف په لټه كي وم چي د افغانستان د خلگو په تيره بيا د محرومو طبقو او زموږ د هيواد د ځوان نسل له پاره يو مثبت او واقعي محيط ، مادي او معنوي وده منځ ته راسي او په هغه كي زموږ د وطن ټول وگړي بي له توپير او امتيازه د خپل وطن د آبادي او سر لوړي په لاري كي برخه واخلي او د مسؤوليت احساس وكړي۰۰۰ ما د خپل وطن د راتلونكي نيكمرغي له پاره د يوي واقعي او معقولي ديموكراسي ټينگيدلو څخه پرته چي اساس يي د افغانستان د ولس اكثريت ته په خدمت ټينگ وي ، بله لاره نه درلوده او نه يي لرم ۰۰۰ په هر صورت نتيجه دا سوه چي نور هغه پخواني اميدونه او ښي هيلي په يوي داسي ديموكراسي بدله سوه چي د لومړي سر څخه د هغه بنسټ په شخصي او طبقاتي عقدو او گټو ، په تقلب او

(c) ketabton.com: The Digital Library

دسیسو په دروغو او ریا او د خلگو په غولولو باندي ولاړ و ۰ خو د دروغو دغو ټولو تبلیغاتو په همدي لسو کلونو کي و نه سوای کړای ، هغه ترخه حقایق چــي د اقتصادي حالت د مطلقــي ورشکسگي او د مملکت د اداري ، اجتماعي او سیاسي حالت د انحطاطونو څخه عبارت دي ، د افغانستان د ملت او خارجي نړي له سترگو څخه پټ کړي ۰ لنډه دا چي دیموکراسي یعني د خلگو حکومت په یو انارشیزم او د مشروطه سلطنت رژیم په یوه مطلق العنان رژیم بدل سو ، او دغو قدرتونو هر یوه د بل په غاړه او د خلگو غاړي ته ورولویدل او تفرقه واچوې او حکمراني وکړې په فورمولونویي په ټول هیواد کي اور بل کړ ، تر څو چي وکړای سي ددغي ملوثي او ناوړي او له بدبختې ، فقر او فلاکت څخه ډکي فضا په سیوري کي خپل شوم مقصدونه حاصل کړي۰۰۰ د دولت رژیم او دستگاه دومره فاسده سوه چي نور نو د هغي د اصلاح له پاره امید او انتظار پاته نه سو۰ همدا وجه وه چي ټول وطن پالونکي په تیره بیا د افغانستان وطن پرسته اردو تصمیم و نیوې چي نور دغه فاسد نظام پای ته ورسیږي او وطن له دغي بدبختې څخه خلاص کړي۰۰۰ نوې نظام طبعا له خانه سره بنیادي ریفورمونه لري چي تفصیل یي باید په راتلونکي وخت کي په تفصیلي ډول بیان سي۰۰ د افغانستان خارجي سیاست به د بي طرفې ، په نظامي ډلو تپلو کي د برخه نه اخستلو ، د افغانستان د خلگو پر آزاد قضاوت ولاړ وې د افغانستان بین المللي سیاست زموږ د خلگو د مادي او معنوي ژوندانه ، د هیواد د ملي هیلو پر اساس طرحه سوی دی ۰ زموږ د ملي کوشش او هیلو څخه په ډاگه څرگندیږي چي زموږ د هیلو تر سره کیدل تر ټولو زیات د نړې سولي ته اړتیا لري ۰ هیڅ یو هیواد د نړي د سولي له رڼا پرته ، نه سي کولای چي په خپلو ملي هیلو بریالې سي۰۰۰ نو همدا وجه وه چي د افغانستان د سیاست لومړې بنسټ د صلحي غوښتنه او د نړي د ټولو خلگو او ملتونو سره دوستي کول دي ۰ په دي هیلي کي زموږ سره د هیڅ یو هیواد یا ولس که کوچنې وي او که لوی ، لیري وي او که نژدې هیڅ ډول توپیر نه سته۰۰۰ دغه نظام د ملگرو ملتونو د منشور اساسات چي مقصد یي د بشري نړي نیکمرغي او آرامي ده محترم گڼي، د پاکستان سره زموږ په روابطو کي چي یوازنې هیواد دی چي د پښتونستان د قضیي په

(c) ketabton.com: The Digital Library

باب د هغه سره سیاسي اختلاف لرو او تر اوسه د هغه په حل نه یو بریالي سوي ۰ د پښتونستان د قضیي د حل د لاري د پیداکولو له پاره به زموږ کوششونه دوام ولري۰۰۰)) (۱)

د جولای د ۱۷ په کودتا کي د کودتا د یوه غړي په قول لږ خلگ یعني اووه کسان وژل سوي دي چي دا تر ډیره حده د محمد داود خان د ښه شهرت او د کودتا کونکو د همه جانبه سنجش نتیجه وه ۰ د کودتا په هکله خیني افغانان په دي عقیده وو چي په هیواد کي د حالاتو کنترول د افغانستان ددولت د واکه وتلي و او ددغي وضعي د بدلولو له پاره محمد داود خان د پاچا په خوښه کودتا کړي ده . خینو افغانانو داسي فکر کاوه چي محمد داود خان د هلمند د اوبو د معاهدي پر ضد کودتا کړي ده ۰

د جولای د ۱۷ د کودتا په آسانه بریالي کیدلو کي دا موضوع هم د توجه وړ ده چي په شاهي اردو کي دداسي غیر مترقبه حوادثو د مخنیوي له پاره قبلي آماده گي نه وه نیوله سوي ، چي حتي د اردو افراد د کودتا د نامه سره آشنا نه وو ۰ یوه جلبي عسکر چي په پل چرخي کي یي وظیفه درلوده ما ته وویل چي د کودتا په شپه کودتا کونکو زموږ د ټولگي سلاح کوټ مات کړ او ډیر مهمات یي د هغه خایه خخه وایستل او ډیر عسکر د عرادجاتو په نقل او انتقال راویښ سول ، په دغه وخت کي یوه عسکر نورو ته وویل چي بیده سئ ، دا خپل خلگ دي ! او موږ بیرته بیده سو۰ ما ددغه عسکر خخه پوښتنه وکړه چي تاسي ولي دغه خلگ خپل و بلل ؟ ده زما په جواب کي وویل چي دوی روسي ، پاکستاني یا ایراني نه وو چي موږ ددوی سره مقابله کړي وای . (۲)

لاندي کسان د کودتا په لومړي شپه بندیان سوه او د عبدالقدیر نورستاني په کور کي تر نظارت لاندي و نیول سول : (۳)

د سلطنت د مقام کفیل شاهزاده احمد شاه ـ مارشال شاه ولي خان ـ دمرکزي قواوو قوماندان سردار عبدالولي ـ صدراعظم محمد موسي شفیق ـ ددفاع وزیر ستر جنرال خان محمد خان ـ دهوايي او مدافع هوايي قوماندان جنرال گلبهار خان ـ دسلطنتي گارد قوماندان جنرال غلام محمد ـ د توپچي د لوا قوماندان جنرال قمرالدین ـ

(c) ketabton.com: The Digital Library

دکوماندو دقوي قوماندان ډګروال رحمت الله خان ساپې ـ درشخورو دفرقي قوماندان جنرال عبدالحکيم خان کټوازې ـ دقرغي داتمي فرقي قوماندان جنرال علي نواز خان ـ دځلورمي زرهي قوي قوماندان جنرال شير محمد خان ـ دپنځلسمي زرهي قوي قوماندان جنرال حسين خان ـ دژاندارم او پوليسو عمومي قوماندان جنرال سيد عبدالغني . د پاچا سرياور جنرال محمد عمر خان چې د کودتا په سهار د شاهزاده احمد شاه کور ته ورغلې و د هغه خايه څخه د عبدالقدير نورستاني کور ته يووړل سو داخله وزير ډاکټر نعمت الله پژواك په خپل کور کي تر نظارت لاندي ونيول سول چي وروسته دمحمدداود خان په کابيني کي دپوهني وزيرسو(٤)

د کابل د امنيي قوماندان دګرمن عبدالحنان او د کابل سرمامور ګل نبي خان هم په دغه شپه بنديان سوي دي ۰ يو شمير بنديان ډير ژر خوشي سول او يو څه نور يي د دهمزنګ محبس ته انتقال کړه ۰ مارشال شاه ولي خان په خپل کور کي او سردار عبدالولي په ارګ کي تر نظارت لاندي و نيول سوو ۰ د کودتا په سهار ، څيني وزيران چي خپلو وزارتونو ته تله ، د بريکوټ په سيمه کي توقيف سول او د لږ وخت له پاره په ژوبڼ کي تر نظارت لاندي وو ۰

د کودتا په لومړي سهار محمد داود خان په خپله کابل راديو ته ورغلې و ۰ د کابل راديو نطاق وايي ((دې د نبي عظيمي او عبدالستار په وسيله د خپل کور څخه کابل راديو ته وړل سوی دی)) دی داسي هم وايي ((د اناونس په وخت کي محمد داود خان ماته وويل چي دده د نامه سره د سردار کلمه بايد ياده نه کړم ، ولي ډاکټر محمد حسن شرق ، محمد داود خان ته وويل چي ددي له پاره چي د افغانستان خلګ تاسي وپيژني ، د سردار د کلمي يادول ضروري دي)) (٥)

د جولای د ١٧ کودتا دومره بي ږغه وه چي د کابل په ښار کي ډير خلګ په کودتا نه دي خبر شوي۰ د سهار پر اوو بجو ، کله چي د کابل راديو نطاق وويل چي دادې اوس سردار محمد داود خپله وينا اوروي ، زما په شمول ډيرو افغانانو داسي فکر کاوه لکه چي بيا محمد داود خان د پاچا له خوا د حکومت په جوړولو مامور سوی دی۰ ولـي د محمد داود خان له وينـا څخه پوره ځرګنده سوه چـي ده کـودتـا کـړي ده ۰

(c) ketabton.com: The Digital Library

ما دکتاب په لومړي چاپ کي دمحمد داود خان دکودتا په باب ځيني مطالب چي دمختلفو آثارو څخه مي اخستي وو ، خپاره کړي دي . ولي ددغي کودتا يو مهم غړي پاچا ګل خان وفادار دهغو مطالبو سره موافقه نه لري ، ما دده د اظهاراتو پر اساس دهغو مطالبو ځيني ټکي تصحيح کړي دي . پاچا ګل خان وفادار دکودتا کونکو دبارزو اشخاصو په ارتباط وايي چي په کودتا کي هوايي ، کوماندو او دټانک قواوو قاطع نقش درلود چي ما ، فيض محمد او حبيب الله زرمتي ددغو قواوو رهبري پر غاړه درلودله دی وايي چي ما دمخابري آله دمحمد داود خان په کور کي فعاله کړه او ده دهغي آلي په وسيله دشپي پر يوي نيمي بجي د کودتا هدايت صادر کړ ، ولي موږ تر هغه دمخه دشپي پر ۱۲ بجو دکودتا عمليات پيل کړي وو او ډير حساس ځايونه مو تر خپل کنترول لاندي راوړي وو . دی دمحمد هاشم ميوندوال په ارتباط وايي چي زه محبس ته دخپل يوه ملګري دليدلو له پاره چي هغه هم دميوندوال دکودتا په اتهام بندي شوی و ورغلی وم ، زما دغه ملګري دتحقيق دغړو له خوا ډير وهل شوی و ، ما هلته ميوندوال هم وليد چي ډير ځنګر شوی و او يوه تش کالبد ته ورته و .

۲ ـ شورا منحله سوه

دديموکراسۍ دوري د شورا ختميدلو ته يوازي ۲٦ ورځي پاته وي ۰چي محمد داود خان کودتا وکړه ۰ د ولسي جرګي وکيلانو د يـوه ليك په وسيله محمد داود خان ته د نوي نظام مبارکي وويله او ځينو وکيلانو دده سره وليدل۰

زما په شمول د ولسي جرګي ټول وکيلان د محمد داود خان په کودتا خبر نه وو ، ولي د کودتا په لومړيو ورځو کي ، څلور وکيلان د حکومت په لاندي مقامونو کي مقرر سول : عزيز الله واصفي د ننګرهار والي ، عبدالکريم عمرخيل د پروان والي ، حاجي محمد آصف پاس يوسفي د بغلان والي او عبدالغفار فراهي د خارجه وزارت سياسي مدير ۰ ددغو وکيلانو په مقرريدلو سره ځينو خلګو داسي فکر کاوه چي وکيلانو هم د محمد داود خان په کودتا کي برخه درلوده ۰

د شورا غړو د سرطان د مياشتي معاش ددغي مياشتي پر ۲۵ نيټي اخستې و ، جمهوري نظام ټولو ولايتونو ته امر وکړ چي د سرطان د مياشتي د پنځو ورځو معاش

(c) ketabton.com: The Digital Library

بیرته د شورا د غړو څخه تحصیل کړي ، او امنیتي مقاماتو په ډیر شدت سره دغه زر افغاني د شورا د غړو څخه واخستي چي دشورا غړو د جمهوریت دغه اقدام یو انتقام جویانه عمل و باله او ډیر وکیلان د جمهوري نظام څخه خوابدي سول ۰

۳ ـ پاچا ژر استعفا وکړه

په هغه ورځ چي محمد داود خان کودتا وکړه ، د افغانستان پاچا په ایتالیا کي و ، دې ډیر ژر په روم کي افغاني سفارت ته ورغی چي د افغاني سفیرنور احمد اعتمادي او د سلطنتي کورنۍ د نورو غړو سره مشوره وکړي ۰

نور احمد اعتمادي تر دي دمخه هم د پاچا او محمد داود خان تر منځ د اختلافاتو د رفع کولو هڅي کړي وي ۰ د ه د اساسي قانون په مشورتي کمسیون او لوي جرګي کي د اساسي قانون د ۲٤ مي مادي سره مخالفت کړی و ۰ دی په دي پوهیدي چي ددغي مادي په تصویبیدلو سره محمد داود خان د پاچا سره ډیر خوابدی کیږي ۰ ولي هلته هیچا د نور احمد اعتمادي خبرو ته توجه و نه کړه ، او د اساسي قانون ۲٤ مه ماده یي په لوي جرګي کي لا پراخه کړه چي ددغه اقدام په نتیجه کي د محمد داود خان او پاچا خوابدې د دښمنۍ سرحد ته ورسیده

په روم کي پاچا د خپلو مشاورینو سره ځو ورځي خبري وکړي چي په نتیجه کي پاچا په دي قانع سو چي د محمد داود خان سره د نور مخالفت څخه لاس واخلي او جمهوري نظام و مني او د سلطنت څخه استعفا وکړي ۰

د محمد ظاهر شاه استعفا نامه

بسم الله الرحمن الرحیم

وروړ جلالتمآب جمهور رئیس !

د هغه وخت څخه چي ما د وروستیو جریاناتو خبر واوریدې ، تر اوسه زما فکر هیواد ته متوجه و ، او د هیواد راتلونکي ته نګران وم ۰ ولي کله چي پوه سوم چي د افغانستان خلګو د خپلو ملي کارونو د راتلونکي اداري له پاره په لوی اکثریت د جمهوریت استقبال کړې دی ، نو د خپلو خلګو د رایي په احترام خان د افغانستان د

(c) ketabton.com: The Digital Library

سلطنت څخه مستعفي شمیرم او په دي وسیله خپل تصمیم تاسي ته ابلاغوم ۰ په داسي حال کي چي زما هیله د هیواد سعادت او لوړوالې دی ، خان د یوه افغاني فرد په حیث د افغانستان د بیرغ تر سیوري لاندي راولم ۰ زما دعا داده چي لوی او غښتلې خدای دي د وطن د حامي او وطنوالو مل وي ۰

محمد ظاهر شاه د افغانستان پخوانې پاچا

د ۲ ۵ ۳ ۱ کال د اسد د میاشتي ۱ ۲ نیټه (۶)

رشتیا لیکي چي((په ۱۹۷۵ کال کي محمد ظاهر شاه په خپل لومړي او یوازنې مصاحبي کي چي د یوه امرکایي لیکوال Ralph Magnus سره یي کړي وه ، ده ویلي و چي محمد داود خان تر فشار لاندي د مجبوریت څخه کودتا کړي وه .)) (۷)

٤ ـ آیا سلطنتي کورني د کودتاکونکو په هوویت خبر وو ؟

کبیر سراج په خپل اثر کي لیکي چي سردار عبدالولي ده ته ویلي و ((ما د جمهوري ارگ د قوامانداان صاحب جان خان او دوو نورو صاحب منصبانو په وسیله چي ما د محمد داود خان په ډلي کي د اشتراك له پاره گمارلي وو ، موثق اطلاعات او تاتیپ شوي خبري برابري کړي وي ، او پاچا هغه اوریدلي دي ۰ ولـي پاچا ما ته امر وکړ چي په محمد داود خان کار و نه لرم)) (۸)

محمد عزیز نعیم لیکي ((کله چي ما په ۹ ۶ ۹ ۱ کال کي د پوهنتون د معضلي په هکله د پاچا سره ولیدل، ده ماته وویل ، چي څو کمونیستو صاحب منصبانو په اردو کي آشوب جوړ کړی دی او دوی د محمد داود خـان د نـا مـه څخه ناوړه استفاده کوي)) (۹) دی په دغه ارتباط بل خای لیکي ((کله چي په ۵ ۷ ۹ ۱ کال کي ما په روم کي پاچا ولید ، ده ما ته وویل چي زه د محمد داود خان په کودتا یو کال دمخه خبر وم خو د کودتا د تطبیق وخت د۳ ۷ ۹ ۱ کال دمني په ورخو کي پیشبیني کیدی چي تر هغه دمخه ما غوښتل چي په هیواد کي داضطراري حالت اعلام وکړم)) (۱۰) دې بل خای لیکي چي ((په ۶ ۷ ۹ ۱ کال کي محمد داود خان زما د یوي پوښتني په جواب کي وویل چي د ۱۹۷۳ د پاخون په برخه کي د شوروي اتحاد یا

(c) ketabton.com: The Digital Library

نورو کمونستانو سره کوم تفاهم نه دی سوی)) دی لیکي ((د ۱۹۷۳ کال د کودتا د کمونستي افسرانو ماهیت د محمد داود خان څخه پټ ساتل سوی و)) (۱۱)

ډاکټر محمد حسن شرق په دغه ارتباط لیکـي ((موږ په ۱۹۶۹ کال کـي د کودتا په فکر کي نه و)) دی لیکي ((د سردار عبدالولي د کور ضابط او خورد ضابط هم زموږ د کودتا ملګري وو)) (۱۲) دی بل ځای لیکي ((که محمد داود خان د خپلي کودتا د ملګرو په هویت خبر نه و ، نو زموږ د دښمنانو دا خبره رشتیا ده چي محمد داود خان په کودتا کي سهم نه درلود ، بلکه دی یو روپوش و)) (۱۳)

اوس افشا سوي ده چي د محمد داود خان تر کودتا څو میاشتي وروسته ، داخله وزیر فیض محمد په پکتیا کي د ذوالفقار علي بوتو د یوه نماینده سره لیدلي و او هغه ته یي ویلي وه چي ((موږ د محمد داود خان پر ضد کودتا کوو چي که د پاکستان حکومت موږ په رسمیت وه پیژني)) ولي ذوالفقار علي بوتو د خپل نماینده په جواب کي ویلي وو چي ((موږ دغه خلګ نه پیژنو او پر دوی باندي اعتماد نه سو کولای ، او محمد داود خان موږ پیژنو او دده سره معامله کولای سو)) (۱۵)

دلته دا مطلب د یادولو وړ بولم چي د ۱۹۷۳ کال تر کودتا یو کال وروسته ، د کودتا ځیني غړي د محمد داود خان له نظره ولویدل او په جمهوري دولت کي یي خپلي حساسي چوکۍ له لاسه ورکړي ، او دغه اشخاصو د جمهوري دولت څخه د انتقام اخستلو په وجه ، په اردو کي د بلي کودتا په لټه کي سول ، لکه ډګروال عبدالقادر ، محمد اسلم وطنجار او اسدالله سروري چي دغو اشخاصو په لاندي ډول د ۱۹۷۸ کال د اپریل د ۲۷نیټي په کودتا کي فعاله برخه اخستي وه :

ـ د ټانګ لومړي مرمي د محمد اسلم وطنجار له خوا ددفاع پر وزارت فیر سوي وه او ده د ثور د نظامي کودتا خبر په کابل رادیو کي په پښتو ژبي لوستی دی.

ـ پر شاهي ارګ باندي هوایي حملي د عبدالقادر او دده د ملګرو له خوا شوي دي او ده د نظامي کودتا خبر په کابل رادیو کي په دري ژبي لوستی دی.

ـ د ثور د کودتا په ورځ اسدالله سروري د ارګ د خولي څخه محمد داود خان ته په لوډ سپیکر کي ویلي و چي زه اسدالله یم خان تسلیم کړه . (۱٤)

(c) ketabton.com: The Digital Library

۵ ـ مرکزي کمېټه

د ۱۹۷۳ کال د کودتا په لومړیو ورځو کې د هیواد په ورځپاڼو کې یو عکس خپور سو چې څوارلس کسان د یوه میز پر څلورو خواوو ناست وو ، فیض محمد چې د کوماندو دریشي اغوستي وه د خبرو په حالت کې لیدل کیدی ، د محمد داود خان پر دواړو اړخونو ډاکټر محمد حسن شرق او سید عبدالاله ناست وو ۰ د مرکزي کمیټي رئیس محمد داود خان او منشي یې ډاکټر محمد حسن شرق و ۰ او د کمیټي غړي دا لاندې کسان وو :

فیض محمد ، سید عبدالاله ، پاچا گل وفادار ، عبدالحمید محتاط ، غلام حیدر رسولي ، عبدالقدیر نورستاني ، غوث الدین فایق ، احمد ضیأ مجید ، محمد سرور نورستاني ، مولاداد او محمد یوسف ۰ په دغه عکس کې خلیل الله بابکرخیل هم لیدل کیدی ولې دی د مرکزي کمیټي غړی نه و ۰

ما په ۱۹۷٤ کال کې په خارجه وزارت کې د سید وحید عبدالله پر میز باندې د جمهوریت ددورې د عکسونو یو ټوک کتاب ولیدی چې په دغه کتاب کې د مرکزي کمیټي عکس نه و چاپ سوی ، ما دده څخه ددغه کار د علت پوښتنه وکړه ، ده زما په جواب کې وویل چې تر دې وروسته به مرکزي کمیته موجوده نه وي .

کله چې په ۱۹۷۷ کال کې د لوی جرگې له خوا د جمهوریت اساسي قانون تصویب سو ، نو د جمهوري ریاست له خوا د مرکزي کمیټي انحلال اعلان سو ۰ ډاکټر محمد حسن شرق په خپل اثر کې لیکي چې د مرکزي کمیټي غړو ته ددغه انحلال اطلاع نه وه ورکړه شوې (۱۶)

د جمهوریت لومړني کابینه

صدر اعظم	محمد داود خان	۱۹۷۳ـ۱۹۷۸
مرستیال	ډاکټر محمد حسن شرق	۱۹۷۳ـ۱۹۷۵
	سید عبدالاله	۱۹۷۵ـ۱۹۷۸

(c) ketabton.com: The Digital Library

ددفاع وزیر	محمد داود خان	۱۹۷۷-۱۹۷۳
	غلام حیدر رسولي	۱۹۷۸-۱۹۷۷
خارجه وزیر	محمد داودخان	۱۹۷۸-۱۹۷۳
داخله وزیر	فیض محمد	۱۹۷۵-۱۹۷۳
	عبدالقدیر نورستاني	۱۹۷۸-۱۹۷۵
د عدلیي وزیر	عبدالمجید خان	۱۹۷۷-۱۹۷۳
	وفي الله سمیعي	۱۹۷۸-۱۹۷۷
د مالیي وزیر	سید عبدالاله	۱۹۷۸-۱۹۷۳
د پوهني وزیر	ډاکټر نعمت الله پژواك	۱۹۷٤-۱۹۷۳
	پوهاند عبدالقیوم وردگ	۱۹۷۷-۱۹۷٤
	ډاکټر محمد ابراهم مجید سراج	۱۹۷۸-۱۹۷۷
د لوړو تحصیلاتو وزیر	پوهاند غلام صدیق محبي	۱۹۷۸-۱۹۷۵
د تجارت وزیر	محمد خان جلالر	۱۹۷۸-۱.۹۷٤
د مخابراتو وزیر	عبدالحمید محتاط	۱۹۷۸-۱۹۷۳
	عبدالکریم عطایي	۱۹۷۸-۱۹۷۵
د کانو وزیر	پوهاند عبدالقیوم وردگ	۱۹۷۵-۱۹۷۳
	انجینر عبدالتواب آصفي	۱۹۷۸-۱۹۷۵
د زراعت وزیر	غلام جیلاني باختري	۱۹۷۵-۱۹۷۳
	عزیز الله واصفي	۱۹۷۸-۱۹۷۵
د اطلاعاتو او کلتور وزیر	ډاکټر عبدالرحیم نوین	۱۹۷۸-۱۹۷۳
د فواید عامي وزیر	غوث الدین فایق	۱۹۷۸-۱۹۷۳
د روغتیا وزیر	ډاکټر نظر محمد سکندر	۱۹۷۶-۱۹۷۳
	ډاکټر عبدالله عمر	۱۹۷۸-۱۹۷۶
د پلان وزیر	علي احمد خرم	۱۹۷۷-۱۹۷٤
د قبایلو وزیر	پاچا گل وفادار	۱۹۷٤-۱۹۷۳

(c) ketabton.com: The Digital Library

	فیض محمد	۱۹۷۷_۱۹۷۵
	پوهاند عبدالقیوم وردگ	۱۹۷۸_۱۹۷۷
د اوبو او برق وزیر	جمعه محمد محمدي	۱۹۷۸_۱۹۷۶
د دولت وزیر	ډاکټر عبدالمجید خان	۱۹۷۸_۱۹۷۷

(۱۷)

۶ ـ د جمهوري نظام مؤثر اشخاص

د جمهوریت په لومړي کال کي د محمد داود خان تر څنګ ډاکټر محمد حسن شرق او فیض محمد هم په دولتي چارو کي د ډیرصلاحیت خاوندان وو ، خو ډیر ژر د دوی ځای سردار محمد نعیم خان او سید وحید عبدالله ونیوي ۰ چي دلته ددوی په برخه کي دا لاندي مطالب لیکل کیږي :

۱ ـ ډاکټر محمد حسن شرق چي د محمد داود خان ۲۵ کلن دوست او نژدي همکار و ، ده د جولای د ۱۷ نیټي په کودتا کي عمده رول درلود ۰ ده د خان د معرفي په هکله په (کرباس پوشهاي برهنه پا) کي مفصله لیکنه کړي ده ۰ د ډاکټر شرق سره په دولت کي د سید وحید عبدالله په وسیله مخالفت او کارشکني ډیر ژر پیل سو ۰

د مثال په توګه :

ـ د جمهوریت په لومړیو میاشتو کي د هند د جمهور رئیس مرستیال سوارن سنګهه کابل ته سفر کړی و ، ده د صدارت په ماڼي کي د محمد حسن شرق سره رسمي لیدنه کوله ، خو سید وحید عبدالله ددغي لیدني له پاره هیڅوک د ترجمان په حیث نه و استولي چي په پای کي د عدلیي وزیر ډاکټر عبدالمجید خان مجبور سو چي ددوی تر منځ ترجماني وکړي ۰ په هغه شپه د ډاکټر محمد حسن شرق له خوا هندي میلمانه ته په خارجه وزارت کي یوه میلمستیا شوی وه ، څرنګه چي میلمه استالف تــه تللي و او پر خپل وخت کابل ته نه سو راتلای ، نو د میلمستیا وخت د یوه ساعت له پاره شاته ولویدي چي ددغه ځنډ اطلاع ټولو میلمنو ته ورکړه سوه ، ولي

(c) ketabton.com: The Digital Library

ډاکټر محمد حسن شرق ته ددغه ځنډ اطلاع سيد وحيد عبدالله نه وه ورکړي ۰

ـ يوه ورځ سيد وحيد عبدالله د محمد هاشم ميوندوال د کودتا د اتهام د ملګرو د خبرو ټيپونه په خپل دفتر کي د هغه وزارت مامورينو ته اورول ، ده هلته وويل چي ددغو ټيپونو مطالب نن شپه د کابل راديو له لاري څخه د خلګو په اطلاع رسول کيږي کله چي ډاکټر محمد حسن شرق په دغي موضوع خبر سو، نو ده د اطلاعاتو او کلتور وزارت ته امر وکړ چي ددغو ټيپونو خپريدل دي د څه مودي له پاره وځنډول سي۰

ـ ډاکټر محمد حسن شرق ليکي چي جمهوري دولت اراده کړي وه چي ((زما پر ځای نور احمد اعتمادي د افغانستان ددولت د رئيس د مرستيال په حيث مقرر کړي او ددغه کار دعملي کولو له پاره د سيد وحيد عبدالله تر رهبري لاندي زموږ د مرکزي کميټي ملګري زما پر ضد لمسول کيدل)) (۱۸)

ـ د نړي او مخصوصا زموږ د منطقي په هيوادونو کي چي نظامي کودتاګاني شوي دي ، د کودتا لومړي او دوهم مقام هميشه يوه د بل سره مقابله کړي ده ، په دي چي د کودتا دغه دوه کسان که يو د بل سره د عقيدي اختلاف و نه لري ، دوی حتما د سليقي اختلاف سره لري ، چي ددي متل مطابق چي (دوه سره په يوه ديګ کي نه ځايږي) چي حتما يو سر به دمنځه وړل کيږي ۰ په مصر کي جنرال نجيب او جمال عبدالناصر په عراق کي عبدالسلام عارف او عبدالکريم قاسم او په پاکستان کي جنرال اعظم خان او جنرال ايوب خان ددي مطلب غښ مثالونه دي ۰

۲ ـ فيض محمد په قوم مسعود دی ، او دی د کوماندو د قطعي صاحب منصب و، ده د جولای د ۱۷ نيټي په کودتا کي ډيره فعاله برخه اخستي وه ، دی د محمد داود خان په لومړي کابيني کي داخله وزير و ۰ د جمهوريت په لومړيو مياشتو کي د محمد داود خان سره دولاياتو دخلګو د ليدلو اجازه د فيض محمد له خوا ورکول کيده۰ ده د خپل حزبي تمايلاتو په وجه ډير ژر خپل موقف د لاسه ورکړ چي لومړي د سرحداتو وزير سو او وروسته په اندونيزيا کي د افغاني سفير په حيث وټاکل سو ۰

ـ د جمهوريت په لومړيو مياشتو کي په جمهوري ارګ کي څه ترميمات کيدل او د

(c) ketabton.com: The Digital Library

يوي هفتي له پاره د محمد داود خان دفتر ، خارجه وزارت ته انتقال سو ، يوه ورځ د جمهوريت ددفتر رئيس محمد اكبر ما ته وويــل ((محمد نعيم خان ته اطلاع رسيدلي ده چي فيض محمد د پوهني د وزارت څخه دري سوه پرچميان غوښتي دي چي داخله وزارت ته يي وركړي ٠ چې دغه پرچميان د داخله وزارت له خوا په ولسواليو كي ددي له پاره مقررېږي چې لوي جرگي ته د پرچم غړي راولي)) ده دا هم وويــل ((د خارجه چارو د وزارت ددوهمي سياسي څانگي مدير محمد حكيم اريوبي ما ته وعده راكړي ده چي ددغو اشخاصو نومونه پيدا كوي)) ما د هغه وخت د پوهني د وزير ډاكټر نعمت الله پژواك څخه ددغي موضوع پوښتنه وكړه، ده ما ته وويل چي داخله وزارت د هغه وزارت ددفتر د رئيس په وسيله دري واره جمعا نژدي اتيا عادي ددولت مامورين د پوهني د وزارت څخه غوښتي وو (١٩)

ـ په هغو ورځو كي چي پاچا گل وفادار په بلغاريا كي د افغاني سفير په حيث وټاكل سو ، دی د خپلو كارونو د اجرا كولو له پاره به په خارجه وزارت كي زما په دفتر كي كښېنستې ٠ يوه ورځ د خارجه وزارت اداري مدير عبدالغني كريمي ما ته په تيلفون كي وويل چي د وفادار سره ددولت يوه تفنگچه سته چي هغه تفنگچه بايد داخله وزارت ته تسليم كړي٠ ما دغه مطلب وفادار ته ووايه ، ده زما په جواب كي وويل چي دغه تفنگچه د كودتا په شپه ما د سردار عبدالولي د لاسه څخه اخستي ده او زه دا تفنگچه هيچا ته نه وركوم ، وروسته پاچا گل وفادار د سردار عبدالولي د نيولو جريان داسي تشريح كړ ، ده وويــل ((زه او فيض محمد دواړه د سردار عبدالولي د نيولو له پاره دده كور ته ورغلو)) ده دا هم وويــل ((فيض محمد د پرچم غړی دی او زه دده د عقيدي سره مخالف يم ولي دی ډير زړه ور سړی دی ، هغه وخت چي دی د سردار عبدالولي كور ته ننوتی ، ده كلشنكوف چپه غاړي ته اچولي و او ده پر سردار عبدالولي باندي زغ وكړ چي ټك و نه كړي چي وژل كيږي او سردار عبدالولي هم ټك و نه كړ او ما دده د لاسه څخه تفنگچه واخسته ، ولي اوس عبدالقدير نورستانی او غلام حيدر رسولي غواړي چي زه دغه تفنگچه دوی ته وركړم)) ما په هغه ورځ د وفادار څخه پوښتنه و نه كړه چـي دی كوم سياسي جريان ته منسوب دی ؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

محمد عزیز نعیم لیکـي ((په ۱۹۷۵ کال کي محمد داود خان ماته وویل چي په دولت کي د فیض محمد په حمایه ، یو تعداد کمونستان تخریبي کارونه کوي او ډیر ژر به په دولت کي تصفیه پیل سي)) (۲۰)

۳ ـ سردار محمد نعیم خان د محمد داود خان ورور دی په ۱۹۱۱ کال کي زیږیدلی دی ۰ ده د حبیبي او استقلال په لیسو کي زده کړه کړي ده ۰ د خارجه وزارت په مختلفو څانګو کي یي کار کړی دی ۰

په ۱۹۳۷ کال کي د پوهني وزیر سو،

په ۱۹۳۹ کال کي د صدارت مرستیال او د پوهني وزیر و۰

په ۱۹۴۶ کال کي په لندن کي شارژدافیر سو۰

په ۱۹۵۰ کال کي په واشنګتن کي سفیر سو۰

د ۱۹۵۳ کال څخه تر ۱۹۶۳ کال پوري د صدر اعظم مرستیال او خارجه وزیر و۰ دې د عدم انسلاك د نهضت طرفدارا و ، ده په ۱۹۵۵ کال کي د باندونګ په کنفرانس کي د افغاني هیأت مشري پر غاړه درلوده ۰ دی د شوروي اتحاد سره د افغانستان د ښو اړیکو غوښتونکی و (۲۱)

رشتیا لیکي ، ده ته محمد نعیم خان ویلي دي چي دې د کودتا په شپه نه دمخه د محمد داود خان په کودتا خبر سوی دی (۲۲)

سردار محمد نعیم خان د جمهوریت په وخت کي تر محمد داود خان وروسته تر ټولو لوړ مقام درلود۰

د مثال په توګه :

د جمهوریت په لومړیو میاشتو کي د هند دیوه نظامي هیأت په ویاړ په خارجه وزارت کي یوه میلمستیا شوي وه چي زه هم هلته حاضروم، په دغي میلمستیا کي محمد داود خان هم برخه اخستي وه ۰ کله چي سردار محمد نعیم خان دغي میلمستیا ته راغي ، نو د محمد داود خان او د ټولو دولتي اشخاصو لـه خوا د میلمستون پـه مدخل کي دده ډیره توده پذیرایي و سوه (۲۳)

سردار محمد نعیم خان به هره چهار شنبه ددولت څخه شاکي اشخاص په خپل

(c) ketabton.com: The Digital Library

کور کي ليدل او ده به ددغو اشخاصو دوسيي د جمهوري رياست ددفتر د رئيس محمد اکبر په وسيله غوښتلې او لازم هدايتونه به يې ورکول. ده په خارجه وزارت کي د خارجي سفيرانو سره هم ملاقاتونه کول . سردار محمد نعيم خان د جمهور رئيس د خاص نماينده په حيث ايران ، هند ، شوروي اتحاد ، امريکا او ځينو عربي هيوادونو ته سفرونه کړي وو . (٢٤)

٤ ـ سيد وحيد عبدالله د خارجه وزارت مامور و، دې د محمد داود خان د کودتا په وخت کي په لندن کي د افغاني سفارت سرکاتب و . سيد وحيد عبدالله د کودتا په لومړي هفتي کي راوغوښتل سو، ځرنگه چي د کابل بين المللي هوايي ميدان تړلې و ، نو دی د اسلام کلا له لاري کابل ته راغی . په سر کي دی د خارجه وزارت معين سو او وروسته د هغه وزارت د مرستيال په توگه و ټاکل سو . دی د وزيرانو د مجلس منشي هم و . سيد وحيد عبدالله د محمد داود خان او سردار محمد نعيم خان دواړو د اعتماد وړ سړی و ، دی په جمهوري دولت کي د ډير قدرت خاوند و ، ده په دولت کي د وزارت تر مقام پوري ډير اشخاص عزل او نصب کړي دي . (٢٥)

سيد وحيد عبدالله په خارجي سياست کي ډيري اشتباه گاني هم کړي دي . د مثال په توگه. د ١٩٧٥ کال د اپريل په مياشت کي جمهور رئيس محمد داود خان تهران ته رسمي سفر وکړ . زه ددغه سفر په وخت کي په تهران کي وم . سيد وحيد عبدالله د پښتونستان د موضوع په هکله د اطلاعاتو د اخبار د مدير سره د يوي مرکي په ترځ کي وويـل (دافغانستان دولت د پښتونستان د موضوع د حل له پاره د پاکستان ددولت څخه يوازي د هغه هيواد د اساسي قانون د تطبيق غوښتونکې دی) کله چي دغه مطلب د اطلاعاتو په اخبار کي خپور سو ، محمد داود خان او دده د سفر ملگري په اصفهان کي وو . د افغاني سفارت يوه غړي د اطلاعاتو د اخبار نشر سوی مطلب د تيلفون په وسيله د سيد وحيد عبدالله په اطلاع ورساوه. ولي سيد وحيد عبدالله پر خپلي خبري منکر سو او د اطلاعاتو د اخبار د بلي ورځي په گڼې کي د سيد وحيد عبدالله له خوا د پورته مطلب رد وليکل سو . سيد وحيد عبدالله د خپل شخصي تمايلاتو پر بنا په جمهوري دولت کي تصفيه کوله . ده د خارجه وزارت يو

(c) ketabton.com: The Digital Library

شمیر مامورین په دي وجه د هغه وزارت څخه وایستل ، چي ښخوا یي ده ته اعتنا نه وه کړي. کله چي محمد داود خان د ملي انقلاب د حزب په مرکزي کمیټي کي د سید وحید عبدالله ډلي ته ځای ور نه کړ ، نو ده د اعتراض په توګه خپل او پنځو نورو وزیرانو استعفي لیك محمد داود خان ته وړاندي کړ چي د سردار محمد نعیم خان د میانځګړیتوب په وجه ، دغه استعفي عملي نه سوه (۲۶)

په وران کارو چي کارونه جوړوي

حقیقت کي جوړ کارونه ورانوي (۲۷)

۷ـ د محمد هاشم میوندوال د کودتا اتهام

دوې میاشتي او اووه ورځي وروسته تر هغه چې محمد داود خان کودتا وکړه ، یعني د ۱۹۷۳ کال د سبتمبر د میاشتي پر ۲۲ نیټې کابل رادیو اعلان وکړ چي ښخواني صدراعظم محمد هاشم میوندوال او دده ملګرو د یوه خارجي هیواد په مرسته کودتا کوله او ونیول سول . لاندي اشخاص د کودتا کوونکو په نامه بندیان سول .

محمد هاشم میوندوال ، د ننګرهار ښخواني والي خان محمد خان ، د هوایي قواوو ښخواني قوماندان جنرال عبدالرزاق خان ، د هوایي قواوو قوماندان سید امیر ، جنرال عبدالجبار ملکیار ، جنرال عبدالسلام ملکیار ، ډګروال زرغون شاه ، ډګروال کوهاټ خان ، ډګروال شیر افضل افریدي ، ډګروال شیر افضل مومند ، محمد عارف شینواري ، د ولسي جرګي خیني غړي او څو نور کسان چي شمیر یي پنځه څلویښتو تنو ته رسیدې .

محمد هاشم میوندوال چي د محمد داود خان د کودتا په وخت کي په فرانسي کي و ده د پاریس څخه د یوه تلګرام په وسیله محمد داود خان ته د جمهوري نظام مبارکي ویلي وه او کله چي محمد هاشم میوندوال د بغداد د لاري څخه کابل ته ورسید نو یي د محمد داود خان او سردار محمد نعیم خان سره ولیدل ، او په هغو ورځو کي په کابل کي ویل کیدل چې محمد هاشم میوندوال د کانتیننتل په هوټل کي دفتر لري او د

(c) ketabton.com: The Digital Library

جمهوري نظام له پاره اساسي قانون جوړوي . (۲۸)

عبدالصمد غوث په خپل اثر كي د سردار محمد نعيم خان د قوله ليكي چي جمهوري دولت اراده درلودله چي محمد هاشم ميوندوال په واشنگټن كي د افغاني سفير په حيث مقرر كړي . (۲۹)

محمد هاشم ميوندوال د خپل تحقيق په وخت كي ليكلي و چي زه منتظر وم چي جمهوري دولت به زما له پاره كومه وظيفه وټاكي (۳۰)

د جنرال عبدالرزاق خان په هكله ما اوريدلي و چي د جمهوريت په لومړيو ورځو كي ډير هوايي صاحب منصبان په دي تصور چي ښايي دی به بيرته د هوايي قواو قوماندان سي نو ځكه دده كور ته ور تلل ٠

د محمد هاشم ميوندوال د كودتا په اتهام د ولسي جرگي ځيني غړي لكه د ننگرهار د كوچيانو وكيل حاجي الله نظر ، د جلال آباد د ښار وكيل حاجي فقير محمد ، د مومند دري وكيل سعدالله كمالي ، د نازيانو وكيل مولوي سيف الرحمن او داسي نور وكيلان بنديان سوي وو ٠ دغه وكيلان د خان محمد خان د دفاع د وزارت د مباركۍ له پاره دده كور ته ورغلي وو ٠ ځرنگه چي په هغه لحظي كي خان محمد خان په خپل كور كي نه و ، نو وكيلانو دده په كور كي خپل كاردونه پري ايښي وو ، چي د خان محمد خان د كور د تلاشي په وخت كي د وكيلانو كاردونه پيدا سوه او دغه كاردونه ددغو وكيلانو د كودتا د اثبات دليل و بلل سوه . (۳۱)

كبير سراج په خپل اثر كي ليكي ((خان محمد خان ماته وويل چي زه د محمد داود خان په امر ددفاع وزارت ته ورغلې وم)) (۳۲)

غوث الدين فايق چې د محمد داود خان په كودتا كي يي فعاله برخه اخستي وه او تر كودتا و روسته د مركزي كميټي غړی او د فوايد عامي وزير سو ، په خپل اثر رازي را كه نمي خواستم افشا گردد ، چي مفهوم يي داسي دې ليكي (د كودتا په دوهمه ورځ جنرال مستغني ، جنرال سيد حسن خان او مرستيال خان محمد خان ، محمد داود خان ته ورغلي وو ، محمد داود خان ددوی ځخه غوښتنه وكړه چي ستاسي ځخه يو كس بايد ددفاع وزارت د كارونو دسمبالولو له پاره ، هغه وزارت ته ولاړ سي

(c) ketabton.com: The Digital Library

، خان محمد خان تلوار وکړ او سمدلاسه ددفاع وزارت ته ولاړ ، زه ء فايق ء محمد داود خان د خان محمد خان د مراقبت له پاره دده سره وليږلم . خان محمد خان ددفاع د وزارت چوکي اشغال کړه . دوه ساعته وروسته چا ما ته خبر راکړ چي جنرال مستغني د لوي درستيز په حيث ټاکل شوي او خپله چوکي يي اشغال کړي ده . وروسته محمد داود خان ، خان محمد خان وروغوښت او دده خخه يي غوښتنه وکړه چي خپل کور ته ولاړشي)(٥ ٠ ١ مخ)

د اطلاعاتو او کلتور وزير ډاکټر عبدالرحيم نوين ما (فراهي)تهوويل ((د علي آباد روغتون ته د خان محمد خان په لاس ليك هدايت ورسيدې چي د وينو د ذخيري خخه ددفاع د وزارت له اجازي پرته بايد استفاده و نه سي))

دلته دا مطلب د ليکلو وړ بولم چي د ١٩٧٣ کال د اکتوبر په مياشت کي په پيښور کي د ملي عوامي حزب پر مشر خان عبدالولي خان باندي فيرونه و سوه چي په دغي پيښي کي دده موټروان ووژل سو او خان عبدالولي خان ته کومه صدمه و نه رسيده ۰ ما ددغي پيښي له کبله عبدالولي خان ته ددولت د رئيس محمد داود خان د همدردي پيغام چار سدي ته يووړ ، د عبدالولي خان تر ليدلو وروسته زه د اسلام آباد په افغاني سفارت کي وم ، چي د ١٩٧٣ کال د اکتوبر د مياشتي پر ٢٠ نيټي کابل راديو اعلام وکړ چي پخواني صدر اعظم محمد هاشم ميوندوال په محبس کي خان وژلې دی ۰ يوه ورځ وروسته چي زه بيرته کابل ته راغلم ، ما د خارجه وزارت د معين سيد وحيد عبدالله پر ميز باندي د محمد هاشم ميوندوال د مړي هغه عکس وليدې چي نيکټايي يي په غاړي کي اچول شوی وه ، دا عکس د خارجي سفيرانو د ليدلو له پاره د سيد وحيد عبدالله پر ميز ايښوول سوی و .

په افغانستان کي هيچا دا نه منله چي محمد هاشم ميوندوال په خپله خان وژلې وي غوث الدين فايق په خپل اثر،کي ليکي ((زه د محمد هاشم ميوندوال تر وژل کيدلو يوه ورځ دمخه د محمد داود خان په هدايت د محمد هاشم ميوندوال د ليدلو له پاره دده د تحقيق ځای ، داخله وزارت ته ورغلم . محمد هاشم ميوندوال په دغه ورځ کميس او پرتوگ اغوستی و ، يوه ورځ وروسته اعلان و سو چي ميوندوال په خپلي

(c) ketabton.com: The Digital Library

نکټايي خان وژلی دی . ولي وروسته معلومه سوه چي محمد هاشم ميوندوال په وهلو او ټکولو وژل سوی دی)) غوث الدين فايق په خپل اثر کي عبدالصمد ازهر د محمد هاشم ميوندوال قاتل بللی دی (۹ ۵ تر ۱ ۰ ۰ مخونه) ((ازهر وايي ، ددي امکان سته چي ميوندوال په محبس کي د امنيتي مقاماتو له خوا وژل سوی وي ، هلته يو مقتدر دولت موجود و او ما دومره صلاحيت نه درلود چي پر خپل سر يو پخواني صدر اعظم ووژنم)) د محمد هاشم ميوندوال د حکومت يوه وزير ما ته وويل چي ((د تحقيق يوه غړي محمد هاشم ميوندوال پر خوله او په نس کي په لغتو وهلي و او دده څخه يي پوښتنه کړي وه چي د شوروي اتحاد طبابت ښه دی او که د امريکا ؟)) محمد هاشم ميوندوال غا ښونه په مسکو کي ايښي وو او د کولمو عمليات يي په امريکا کي کړی وو (۳ ۳)

محمد ابراهم خواخوږي د محمد هاشم ميوندوال د ميرمني د قوله ما تــه وويــل ((هغه وخت چي د محمد هاشم ميوندوال مړی يي د کابل په ولايت کي په موټر کي دننه ما ته ښکاره کړ ، ما د محمد هاشم ميوندوال د بدن پر کيڼ اړخ يو لوی ټپ وليد او زه ددولت د مؤظفو کسانو له خوا د محمد هاشم ميوندوال د نور بدن د ليدلو څخه منع کړه سوم))

د محمد هاشم ميوندوال مړی دده فاميل ته نه دی سپارل سوی ۰ ما اوريدلي دي چي په سر کي د محمد هاشم ميوندوال مړی يي په بريکوټ کي د ژاندارم او پوليسو د قومانداني د سکرو د ذخيري په ځای کي تر خاورو لاندي کړی و چي وروسته د شهدايي صالحينو په نامعلوم ځای کي د دوو زړو قبرونو تر منځ ښخ کړ سوی و۰

د محمد داود خان د کابيني يوه غړي ما ته وويل چي د محمد هاشم ميوندوال د مړيني په سبا د وزيرانو په مجلس کي محمد داود خان په خپله د محمد هاشم ميوندوال د مړيني خبــر پــه هغه کلماتو چــي پــه مطبوعاتو کي خپور شوې و د وزيرانو مجلس ته ووايــه ۰

عبدالستار شاليزي چي د محمد هاشم ميوندوال په حکومت کي د صدر اعظم مرستيال او داخله وزير و ، دی د داخله وزير فيض محمد په امر د شير افضل

(c) ketabton.com: The Digital Library

افريدي سره يو ځای د محمد هاشم ميوندوال د کودتا په اتهام د غزني ښځه بنديان راوړل سول په داخله وزارت کي عبدالستار شاليزي ته د کور د تگ اجازه ورکړه سوه ، عبدالستار شاليزي ډير ژر د هيواد ښځه ووت او د جمهوريت په ټولي دوري کي يي بيرته کابل ته سفر نه دی کړی ۰

د محمد هاشم ميوندوال په باب څو نوري خبري

۱ ـ د خارجه چارو په وزارت کي د محمد هاشم ميوندوال يوه همکار سيد تاج الدين خان ما ته وويل ((کله چي صلاح الدين خان سلجوقي د اول وار له پاره محمد هاشم ميوندوال ، صدر اعظم محمد هاشم خان ته معرفي کاوه ده د محمد هاشم ميوندوال په هکله داسي ويلي و چي : دا هغه سيد جمال الدين افغاني دی چي ږيره نه لري)) په هغه وخت کي محمد هاشم ميوندوال پرديس تخلص کاوه ۰

۲ ـ په ۱۹٦۳ کال کي چي محمد هاشم ميوندوال په کراچي کي افغاني سفير و ، ده د پښتني سيمو د ليدلو له پاره پيښور ته سفر وکړ او د قونسلگري په اقامتگاه کي اوسيدی او زه دده سره د پاره چنار، ابت آباد ، سوات ، مردان ، چارسدي او د ورڅك د بند د سفر ملگري وم ۰ ما پخوا د ميوندوال سياسي نظريات نه وه اوريدلي او ما فکر کاوه چي محمد هاشم ميوندوال په خاصو ملحوظاتو په دولت کي جگو مقامونو ته رسيدلی دی ۰ ولي په دغه سفر کي ما د افغانستان د ډيرو مغلقو پرابلمونو د حل له پاره د محمد هاشم ميوندوال نظريات واوريدل او هلته زه پوه سوم چي دی د افغانستان يو عادي مامور نه دی ، بلکه دی د يوه خارق العاده استعداد خاوند دی۰ په دغه سفر کي محمد هاشم ميوندوال دديموکراسۍ دوري پر اساسي قانون باندي د تبصري په ترخ کي وويل چي د نوي اساسي قانون په تدوين کي ډير شخصي ملحوظات په نظر کي نيول سوي دي ۰ ده د پاچا د فصل د خينو ټکو سره موافقه نه درلوده ، ده د شورا او حکومت په فصلونو کي بيل نظريات درلودل ۰ دی د سياسي احزابو د ژر جوړولو جدي طرفدار و ۰ محمد هاشم ميوندوال وويل چي ده د اساسي قانون په هکله خپل نظريات پاچا ته وړاندي کړي دي۰

۳ ـ محمد هاشم ميوندوال د صدارت تر دوري وروسته په سياسي او حزبي چارو

(c) ketabton.com: The Digital Library

مصروف سو ۰ ده د مساوات په جريدي کي ډيري تحليلي مقالي ليکلي ، ده د زرنگار د پارك په مظاهراتو کي فعاله برخه اخسته ۰ د زرنگار په پارك کي محمد هاشم ميوندوال يوه مهمه وينا وکړه چي محمد هاشم ميوندوال دغه وينا په پښتو او کله په دري ژبو کوله ، په دغه وخت کي د ټولو سياسي ډلو مظاهره کونکي ، عامه کتابخاي ته نژدي د پارك په هغي برخي کي چي محمد هاشم ميوندوال وينا کوله راټول سوي وو ۰ گل پاچا الفت ، حشمت خليل غبار او زه د محمد هاشم ميوندوال ددغي وينا د اوريدلو له پاره د پارك په يوي برخي کي يو ځاى ولاړ و ۰ محمد هاشم ميوندوال په خپلي وينا کي څو واره په لاس ارگ ته اشاره وکړه او دا شعر يي ووايه :

به کار مملکت قفلي نهادند کليدش را به دست ما نه دادند

په ۱۹٦٤ کال کي چي په پاکستان کي د جنرال محمد ايوب خان په مقابل کي د پاکستان د ټولو مخالفو احزابو له خوا د محمد علي جناح خور ، فاطمه جناح کانديده سوي وه ، په دغه کال کي ما په پيښور کي د پاکستان د مشهورو سياست پوهانو لکه د شرقي پاکستان مولينا بها شاني ، مولينا ابوالاعلا مودودي ، خان عبدالولي خان ، جنرال محمد ايوب خان ، جنرال اعظم خان ، ذوالفقار علي بوتو ، عثماني ، قصوري او داسي نورو خبري اوريدلي دي ۰ خو دوى يوه هم د محمد هاشم ميوندوال په شان جامع وينا نه ده کړي ۰ زما په عقيده د محمد هاشم ميوندوال دغه وينا د افغانستان ټولو سياسي احرابو ته د خطر يو زنگ و چي د ډيرو سياسي احزابو حسادت يي راوپاراوه ، او زه فکر کوم چي د محمد هاشم ميوندوال دغه وينا دده د وژلو سبب سوي ده (٤ ۳)

د مترقي ديموکرات د حزب له خوا د محمد هاشم ميوندوال دغه وينا په فيتي کي ثبت سوي ده او يوه برخه يي د مساوات د جريدي په څو گڼو کي چاپ سوه ولي د مساوات د جريدي د مصادره کيدلو په وجه ددغي وينا ډيره برخه نه ده چاپ سوي .

٤ ـ محمد هاشم ميوندوال په ۵ ۶ ۹ ۱ کال کي د خپل حکومت د کړنلاري د وړاندي کولو په وخت کي د ولسي جرگي په عمومي مجلس کي د رحمن بابا دا شعر ولوست : لکه ونه مستقيم پر خپل مقام يم

(c) ketabton.com: The Digital Library

که خزان راباندي راسي که بهار

محمد هاشم میوندوال د خپل ژوند په وروستیو ورځو کي پورته خبره په اثبات ورسوله او د خپل ملي موقف څخه یي هیڅ راز عدول و نه کړ او د شهادت تر مرحلي پوري پر خپل ځای ثابت پاته سو ۰ روح دي ښاد وي ۰

دلته دا مطلب د لیکلو وړ بولم چي ډیر هغه اشخاص چي د محمد هاشم میوندوال د کودتا په اتهام بندیان سوي وو ، دوی د محمد داود خان پخواني اخلاصمندان هم وو او د محمد هاشم میوندوال سره یي ښه روابط نه درلوده ۰ او د محمد هاشم میوندوال د سیاسي مبارزو او ویناگانو څخه ښکاره کیده چي دې په آخر کي د پاچا سره مخالف سوې و او ددي امکان موجود و چي ده به د سلطنت پر ضد کودتا کړي وای خو دی د جمهوري نظام سره مخالف نه و۰

۸ ـ د جمهوري دولت اصلاحي پروگرام

د ۱۹۷۳ کال تر کودتا څو ورځي وروسته ، مرکزي کمیټي محمد داود خان ددولت د رئیس ، صدراعظم ، خارجه وزیر او ددفاع د وزیر په حیث وټاکې او د کودتاچیانو امتیازات او کابینه یي په تصویب ورسولي . د محمد داود خان په فرمان د ۱۹٦٤ کال اساسي قانون لغوه سو . ددولت رئیس محمد داود خان د ۱۹۷۳ کال د آگست د میاشتي پر ۲۳ نیټي خلگو ته د خطاب په وینا کي په اقتصادي او اجتماعي چارو کي د یو لړ بدلونونو وعده ورکړه ۰ په دغه اساس د ځمکو اصلاحاتو ته توجه و سوه . په دغه ساحه کي جمهوري دولت دوه قانونه تصویب کړل . ددغو قوانینو پر اساس د شخصي مالکیت اندازه په اوبه لرونکو ځمکوکي سل جریبه او په للمي ځمکو کي دوه سوه جریبه وټاکل سوه او دا هم پیشبیني سوي وه چي د خلگو اضافي ځمکي به د ۲٥ کلونو په قسط پر بي ځمکو خلگو باندي خرڅیږي ۰ د جمهوري دولت له خوا د مدني او جزایي قوانین تدوین سول . ددغو قوانینو په وسیله د افغاني جامعي دوي مهمي ساحي په قانوني شکل تنظیمي کړه سوي ، چي ددغو قوانینو تدوین د جمهوري دولت د ښو کارونو څخه شمیرل کیږي (۳٤)

(c) ketabton.com: The Digital Library

د افغانستان د جمهوري دولت يو مهم اقدام ددولت اوه كلن اقتصادي پلان جوړول و . دغه پلان په ۱۹۷۶ كال كي پيل سو او په ۱۹۸۳ كال كي پای ته رسيدې. په دغه پلان كي (۴۶۰۰) مليونه دالره سرمايه گذاري په نظر كي نيول سوي وه چي د پلان په پای كي يي (۲۵۰۰) مليونه دالره عايد هيواد ته عرضه كولای سو . لاندي هيوادونو په دغه پلان كي د افغانستان سره مرسته كوله ۰

- ايران (۱۱٤۱) مليونه دالره ۰
- شوروي اتحاد (۵۷۰) مليونه دالره ۰
- سعودي عربستان (۶۳) مليونه دالره۰

خينو نورو هيوادونو هم د افغانستان سره د مرستو ژمنه كړي وه (۳۵)

د جمهوريت په وخت كي د كار د قواو يونټونه بيرته فعال سول او د سړكونو ترميم او مراقبت په ټول هيواد كي پيل سو ۰ د هيواد په مختلفو سيمو كي د سړكونو اسفالت ته اقدام و سو ، د مزار شريف ، شبرغان ، ميمني او هرات د سړكونو د جوړولو كار پيل سو۰ يو بل سړك چي د لښكرگاه څخه دوشي ، چاربرجكي او د ايران سرحد ته رسيدې كار يي پيل سو ۰ د وسپني د پټلي سروي چي د هرات څخه تر كندهار او كابل پوري او د لښكرگاه څخه د ايران تر سرحد پوري او د كندهار څخه تر سپين بولدك پوري او د كابل څخه د لوگر د عينك د ميسو تر كانه پوري او د كابل څخه د حاجي گك د وسپني تر كان پوري غزول كيدی او دا ټول (۱۸۱۰) كيلو متر كيدی ، تكميله سوي وه او هغه سړك چي كابل يي د هزاره جات له لاري څخه د هرات سره وصل كاوه ، كار يي پيل سوی و۰ او د اوه كلن اقتصادي پلان په پای كي ۸۳ زره هكتاره نوي مځكه د زراعت له پاره آماده كيده ۰ د هيواد د هوايي ترانسپورت په برخه كي د لوگر پر بين المللي هوايي ميدان علاوه لس نور واړه هوايي ميدانونه جوړيدل ۰ د تعليم او تربيي ، عامه روغتيا او د ژوند په نورو برخو كي د توجه وړ بدلونونه راتلل . (۳۶)

په ۱۹۷٤ كال كي سردار محمد نعيم خان شوروي اتحاد ته سفر وكړ چي ددغه سفر په نتيجه كي ، شوروي اتحاد د افغانستان سره د نورو مرستو وعده وكړه۰

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ۱۹۷٤ کال د نومبر په میاشت کي د امریکا خارجه وزیر هنري کسنجر کابل ته سفر وکړ او امریکا هم د محمد داود خان د جمهوري دولت سره ددیموکراسي تر دوري پیره مرسته وکړه . (۳۷)

د ۱۹۷۶ کال د جون په میاشت کي د پاکستان صدراعظم ذوالفقار علي بوتو کابل ته سفر وکړ او دري میاشتي وروسته محمد داود خان د پاکستان د جمهور رئیس په بلنه هغه هیواد ته رسمي سفر وکړ چي ددواړو سفرونو نتایج د توجه وړ وو او داسي تصور کیدی چي په نژدي راتلونکي کي به ددواړو هیوادونو مناسبات ډیر ښه سي ، خو د ۱۹۷۷ کال د جون د میاشتي پر پنځمه نیټه د جنرال ضیأ الحق له خوا په پاکستان کي نظامي کودتا وسوه او ددواړو هیوادونو تماسونه یو څه وځنډیدل۰

د ۱۹۷۷ کال د اپریل په میاشت کي محمد داود خان شوروي اتحاد ته سفر وکړ ددغه سفر تفصیل د کتاب په بلي برخي کي لیکل سوی دی۰

د ۱۹۷۸ کال په سر کي جمهور رئیس محمد داود خان د لیبیا ، یوگوسلاویا ، هند ، پاکستان ، کویت ، سعودي عربستان او مصر هیوادونو ته سفرونه وکړل چي په هر هیواد کي یي د مرستو غوښتنه منله کیده۰

۹ ـ اساسي قانون

په ۱۹۷۶ کال کي د اساسي قانون د تسوید له پاره دا لاندي یو څلویښت کسان وټاکل سول ۰

ډاکتر محمد حسن شرق ، سید عبدالاله ، عبدالقدیر نورستاني ، ډاکتر عبدالمجید خان ، انجینر عبدالتواب آصفي ، غوث الدین فایق ، محمد خان جلالر ، ډاکتر عبدالله عمر ، عبدالکریم عطایي ، پوهاند عبدالقیوم وردگ ، ډاکتر عبدالرحیم نوین ، عزیز الله واصفي ، فیض محمد ، انجینر جمعه محمد محمدي ، علي احمد خرم ، سید وحید عبدالله ، غلام حیدر رسولي ، محمد سرور ، مولاداد ، محمد یوسف ، مولانا عنایت الله ابلاغ ، ډاکتر سعید افغاني ، عبدالهادي هدایت ، ډاکتر محمد آصف سهیل ، پوهاند وفي الله سمیعي ، خلیل الله خلیلي ، مولوي عبدالبصیر ، غلام علي

(c) ketabton.com: The Digital Library

کريمي ، ډاکټر غلام صديق محبي ، جنرال شاه پور خان ، جنرال محمد يحيي نوروز ، محمد اکبر عبقري ، محمد اسمعيل قاسميار ، ډاکټر ضامن علي ، يار محمد دليلي ، سيد مخدوم رهين ، ډاکټر محمد بشير وهابزاده ، عاليه حفيظ ، فاطمه کيفي ، محمد اعظم وهابزاده او محمد ناصر ٠

د ١٩٧٧ کال د جنوري د مياشتي پر ٢٦ نيټي د اساسي قانون مسوده د عامو خلگو د خبرتيا له پاره د هيواد په جرايدو کي نشر سوه٠ د جمهوري دولت اساسي قانون ١٣٦ مادي درلودي ٠ ددغه قانون ډير مواد مخصوصا د شخصي مصونيت احکام دديموکراسۍ دوري د اساسي قانون موادو ته ورته دي ، چي ځيني ليکوالان دغه ورته والې داسي تعبيروي چي د جمهوريت د وخت د اساسي قانون دغه احکام دديموکراسي دوري د اساسي قانون څخه اخستل سوي دي٠ اما واقعيت دادې چي محمد داود خان دديموکراسۍ دوري د اساسي قانون د څو مادو سره مخالف و او ده د ديموکراسۍ دوري د اساسي قانون نور متن لا پخوا منلی و ٠

د افغانستان دجمهوري دولت اساسي قانون ، د سياسي احزابو په برخه کي د افغاني جامعي عيني شرايط په نظر کي نه وو نيولي ٠ ددغه اساسي قانون څلويښتمه ماده داسي حکم کوي چي ((د افغانستان د خلگو د سياسي روزني او اجتماعي غوښتنو د څرگندولو په منظور ، تر هغه وخته چي دا آرزو تر سره کيږي او طبيعي ودي ته رسيږي ، په هيواد کي د ملي انقلاب د گوند په لارښوونه کوم چي د افغانستان د خلگو د ١٣٥٢ کال د چنگاښ د ٢٦ نيټي د مترقي او ولسي انقلاب بنسټ اېښودونکی او مخکښی گوند دی ، يوازي يو گونديز سيستم ټينگ دی)) (٣ ٨)

څرنگه چي په دغه کتاب کي به يي وروسته ولولې د اساسي قانون دغي مادي په هيواد کي ډيري ستونزي را پيدا کړي ٠

١٠ ـ لويه جرگه

د اساسي قانون د تصويب له پاره د ١ ٩ ٧ ٧ کال د فبروري د مياشتي پر ١٩ نيټي په کابل کي يوه لويه جرگه جوړه سوه ٠ ددغي جرگي ټول غړي (٣ ٤ ٩) تنه وو

(c) ketabton.com: The Digital Library

ددیموکراسۍ ددوري پر خلاف ددغي جرګي (۲۱۹) غړي د افغانستان د لويو جرګو په عنعنوي طريقي د خلګوله خوا په جرګو کي وټاکل سول او (۱۳۰) تنه ددولت د رئيس محمد داود خان له خوا لوي جرګي ته معرفي سول ۰ دغه لويه جرګه د پنځلسو ورځو له پاره په کابل کي دايره وه ۰ دغي جرګي د ۱۹۷۷ کال د مارچ د مياشتي پر څلورمي نيټي اساسي قانون تصويب کړ او محمد داود خان يي د شپږو کلونو له پاره د جمهور رئيس په حيث وټاکې ۰ نوې اساسي قانون د ۱۹۷۷ کال د مارچ د مياشتي پر ۱۴ نيټي د محمد داود خان له خوا توشيح او نافذ سو۰ ددغي لوي جرګي رئيس عزيزالله واصفي و ۰

۱۱ ـ د ملي انقلاب ګوند

جمهوري دولت اراده وکړه چي د څه مودي له پاره به يوازي دولتي حزب په افغانستان کي د سياسي فعاليت اجازه ولري او دغه موضوع يي د ۱۹۷۷ کال په اساسي قانون کي تسجيل کړه ۰ د جمهوري دولت دغه اقدام د هيواد د ځوان نسل د شديد عکس العمل سره مخا مخ سو ۰

په ۱۹۶۳ کال کي محمد داود خان پاچا ته د دوه حزبي سيستم ديموکراسي پيشنهاد کړي و چي دغه پيشنهاد د افغانستان د هغه وخت د شرايطو سره برابر يو پيشنهاد و او د افغانستان ډيرو منورينو به په دغو احزابو کي برخه اخستي وای۰ ولي ددیموکراسۍ په لسو کلونو کي چي په افغانستان کي مختلفو ايدولوژيګانو لاره پيدا کړه او په هيواد کي ښي او کيڼ اړخ لوي سياسي ډلي جوړي سوي او د افغانستان اکثر منورين په دغو ډلو کي جذب سول ، نو د جمهوريت په وخت کي ددي امکان موجود نه و چي ددغو ډلو غړي په آسانه د خپلي عقيدي څخه انحراف وکړي او يا د سياسي فعاليت څخه لاس واخلي ۰

د ملي انقلاب حزب په افغانستان کي ډير تعميم نه سو ، يوازي په داخله ، خارجه او سرحداتو په وزارتونو کي ددغه ګوند له پاره څو غونډې و شوي او ډيرو محدودو اشخاصو ددغه حزب له پاره فعاليت کاوه ۰ په جمهوري دولت کي دملي انقلاب حزب

(c) ketabton.com: The Digital Library

عملاً دري اړخونه درلودل چي حکومت هم پر دغو دروو اړخونو ويشل سوې و ۰

ـ د سيد عبدالاله ، عبدالقدير نورستاني او غلام حيدر رسولي ډله۰

ـ د پوهاند عبدالقيوم وردگ او ډاکټر عبدالمجيد خان ډله ۰

ـ د سيد وحيد عبدالله او عزيزالله واصفي ډله ۰

د يوي ډلي مشر عزيزالله واصفي د حزبي جلب او جذب له پاره د افغانستان شمالي او غربي ولايتونو ته يو سفر وکړ ۰ کله چي واصفي د ارزگان په ولايت کي و کابل راديو د ملي انقلاب د حزب د مرکزي کميټي د پنځه غړو لکه ډاکټر عبدالمجيد خان ، پوهاند عبدالقيوم وردگ ، سيد عبدالاله ، غلام حيدر رسولي او عبدالقدير نورستاني نومونه اعلام کړل ، چي د واصفي او سيد وحيد عبدالله ډلي ته يي په مرکزي کميټي کي ځای ور نه کړ ۰ سيد وحيد عبدالله او پنځو وزيرانو ، عزيزالله واصفي ، وفي الله سميعي ، عبدالکريم عطايي ، تواب آصفي او عبدالله عمرد محمد داود خان ددغه اقدام په مقابل کي استعفا وکړه ، بله ورځ سردار محمد نعيم خان د جمهور رئيس او مستعفي وزيرانو تر منځ وساطت وکړ او وزيران بيرته خپلو وظايفو ته ولاړل (۳۹)

څرنگه چي د ملي انقلاب حزب د ايران د رستاخيز د حزب لاره تعقيبوله ، نو ښه داده چي دلته د ايران د رستاخيز حزب په يو څه تفصيل سره وليکل سي ۰

د ۱۹۷۵ کال د مارچ په مياشت کي د ايران پاچا د خپل هيواد د ملکي او نظامي لويو اشخاصو په يوي غونډي کي د (ايران نوين) او (مردم) په شمول د ايران ټول سياسي احزاب منحل کړه او ددغو احزابو پر ځايي دامير عباس هويدا په مشري د رستاخيز په نامه د يوه نوي حزب جوړول اعلان کړه ۰ ده په دغي غونډيکي وويل چي د ايران پيشرفت ډير سريع دی چي پر دغو انکشافاتو باندي د انتقاد گنجايش نه سته نو د مخالف حزب جوړول بي لزومه دي ۰ ده ټولو ايرانيانو ته امر وکړ چي په دغه نوي حزب کي شامل سي۰ ده وويل چي ، که کوم ايراني ادعا وکړي چي د سياست سره علاقه نه لري ، دغه ايراني بايد خپله دغه ادعا په اثبات ورسوي او د ايران ددولت څخه دي هم څه شي و نه غواړي ۰ د ايران پاچا د تودي د حزب په ارتباط وويل چي دغه خلگ بي وطنه دي چي تر دي وروسته په ايران کي ددوی ځای زندان دی او يا

(c) ketabton.com: The Digital Library

پاسپورتونه به اخلي او د ایران څخه به وزي (٤٠)

د رستاخیز دحزب د (جناح سازنده) د اړخ مشر امیر عباس هویدا او د (جناح پیشرو) د اړخ مشر آموزګار و ۰

ایراني لیکوال ابراهمیان په خپل اثر کي لیکـي (د رستاخیز حزب د دوو متفاوتو ډلو په مشوره طرحه او جوړ سوې و ۰ یوه ډله هغه ایرانیان وو چي د امریکا په یونورستیو کي یي تحصیل کړې وو ۰ دغه ډله د امریکا د هاروړ د پوهنتون د سیاسي علومو د استاد Huntington د فلسفي پیروان وو ۰ دغه امریکایي استاد عقیده لري چي ، په مخ پر انکشافو هیوادونو کي د ثبات او استحکام یوازني لاره داده چي په دغو هیوادونو کي یو قوي او باانضباطه حکومتي حزب جوړ سي او دغه قوي حزب کولای سي چي په هغه هیواد کي د دولت او جامعي تر منځ عملي رابطه ټینګه کړي۰ او ددغه حزب په وسیله دولت کولای سي چي عام ولس متحد او بسیج کړي ۰ او هم ددغه حزب په وسیله دولت کولای سي چي د مخالفینو د تخریب مخه و نیسي۰ ولي دغو ایرانیاتو د هنتنګتون د افکارو دغه برخه د نظره غورځولي وه چي ، په نني عصر کي سلطنتي نظام بي لزومه دی ، او په یوه هیواد کي یو حزب باید د حکومت د لاس آله نه وي چي د هغه په وسیله خلګ تر خپل کنترول لاندي راولي ، بلکه دولت او جامعه باید یو پر بل باندي متقابل تاثیرات ولري .

د مشاورینو دوهمه ډله د شیراز د ولایت پخواني کمونستان وو چي د ۱۹۵۰ کال په لسیزي کي د تودي د حزب څخه جلا سوي وو او اوس د اسدالله علم له لاري څخه دغي وظیفي ته ګمارل سوي وو ۰ دغي ډلي ادعا کوله چي په ایران کي یوازي دلیننستي ډلي په شکل یو حزب کولای سي چي د ایران ولس متحد او بسیج کړي ۰ او د ایران دولت باید خپله عنعنوي لاره پریږدي او د یوي عصري جامعي د جوړولو له پاره نوي لاره غوره کړي) دغه لیکوال دا هم لیکـي (د رستاخیز د حزب هدف داو چي د زړي طریقي نظامي دکتاتوري په یوي حزبي دکتاتوري بدله کړي۰ دوی به ویل چي موږ د سوسیالیزم او سرمایه داري نظامونو څخه ټول ښه شیان اخلو ، او موږ یوه منطقي رابطه ددولت او خلګو تر منځ جوړوو ، او دغه کار به د لوی لیدر یعني د ایران د پاچا

(c) ketabton.com: The Digital Library

سره مرسته وکړي چې خپل سپين انقلاب سر ته ورسوي او ايران لوی تمدن ته ورسوي . د رستاخيز حزب مرکزي کميته او سياسي بيورو درلوده ۰ دغه حزب د مې د مياشتي لومړي ورځ د کارگرانو د ورځي په نامه نمانځله ۰په دغه حزب کي د ايران ١٦ مليونه خلگ شامل سول ، او د ايران هغه ناراضي خلگ چي ډير کلونه ددي له پاره منتظر وو چي يو وخت به د ايران د مسلط نظام سره خپله مبارزه پيل کړي ، دغه خلگ مجبور سول چي د رستاخيز په حزب کي شامل سي او حتي د ايران په بازارونو او کوخوکي د (۲۵۰۰) کالونو د شهنشاهيت سندري ووايي۰

د رستاخيز حزب د مذهب په شمول د ايراني جامعي په ټولو امورو کي مداخله وکړه چي حتي اسلامي تقويم يي واړاوه او د هغه پر ځای يي د شهنشاهيت جنتري جوړه کړه ، چي ددوی‌په عقيده ايران په يوه ورځ د ۱۳۵۵کال څخه ۲۵۳۵ کلونو ته ورسيدې ۰ چي په نتيجه کي د رستاخيز حزب د ايران ټول رژيم کمزوره کړ او د ايران پاچا يي د ايراني جامعي څخه تجريد کړ۰

پخوا به د ايران دولت داسي ويل چي، هغه کسان چي زموږ پر ضد نه دي هغه کسان زموږ ملگري دي۰ ولي د رستاخيز حزب داسي خطرناکه شعارونه ورکول چي ، هغه کسان چي زموږ له پاره فعاليت نه کوي ، دوی زموږ پر ضد دي ۰)

وروسته آيت الله خميني د خپل تبعيدگاه يعني عراق څخه داسي فتوا صادره کړه چي ، د رستاخيز حزب غير ملي او غير اسلامي دی ۰ ده د خپلو پيروانو څخه وغوښتل چي په دغه حزب کي شامل نه سي ۰ چي په آخر کي په ۱۹۷۷ کال کي په ايران کي اسلامي انقلاب پيل سو او تر ۱۶ مياشتو مبارزو وروسته د ۱۹۷۹ کال د فبروري په مياشت کي دغه انقلاب ثمر ته ورسيدې . (٤١)

څرگه چي دمخه اشاره ورته وسوه د افغانستان په ديموکراسي دوري کي گڼ شمير حزبونه په افغانستان کي جوړ سوي وو ، چي جمهوري دولت ته گرانه وه چي پر دغو ټولو احزابو باندي د بطلان ليکه کش کړي او يوازي يو دولتي حزب چي د پاسه څخه راغلي وي پر افغاني جامعي باندي مسلط کړي ۰ جمهوري دولت مجبور و چي د نورو احزابو په مقابل کي د ايران د پاچا روش انتخاب کړي او بيرته په افغاني جامعي کي

(c) ketabton.com: The Digital Library

سياسي اختناق راولي چي په دغه صورت كي نورو احزابو ته پرته تر مځكي لاندي فعاليت او نظامي كودتا څخه بله لاره نه پاته كيده ۰ د بلي خوا څخه جمهوري دولت فيصله وكړه چي د ملي انقلاب حزب د رستاخيز د حزب په شان دوه اړخونه او مركزي كميته ولري ، او ددو اړو اړخونو مشران يي د مركزي كميټي د غړو په حيث و ټاكل ۰ د محمد داود خان د اعتماد وړ سړي سيد وحيد عبدالله د جمهور رئيس پر دغي فيصلي باندي اعتراض وكړ ۰ دغه حادثه دا ثابتوي چي محمد داود خان په دغه وخت كي د خپل حكومت پر غړو باندي هم كنترول د لاسه وركړي و ۰ تر څو چي په افغانستان كي د ثور كودتا و سوه ۰

۱۲ ـ په ايران كي افغاني كارگران

د۰ ۷ ۹ ۱ په لسيزه كي چي په بين المللي بازارونو كي د تيلو بيه لوړه سوه او دتيلو د هر بيرل بيه د ۱۲ دالرو څخه ۳٦ دالرو ته ورسيده ، نو د خليج ټول هيوادونه د باد راوړو بي حسابه دالرو نو خاوندان سوه ۰ په ايران ، سعودي عربستان ، كويت او متحده اماراتو كي ډيري صنعتي او عمراني پروژي تر كار لاندي ونيولي سوي ، چي د پاكستان ، بنگله ديش او هند ډيرو ماهرو او غير ماهرو كارگرانو دغو هيوادونو ته د كار له پاره ورتلل۰

ما په مشهد كي د يوه پاكستاني متقاعد جگړن څخه چي په كويت كي يي كار كاوه پوښتنه وكړه چي څه تعداد نظامي پاكستانيان د كويت ددفاع په وزارت كي كار كوي ؟ ده زما په جواب كي وويـل ((هلته زموږ تعداد دومره ډير دی چي كه موږ وغواړو په هغه هيواد كي كودتا كولای سو)) د ۰ ۷ ۹ ۱ په لسيزي كي د پاكستاني كارگرانو دلاس مزد په هر كال كي ديرش مليونو دالرو ته رسيدې ، او په دغو دالرو به په پاكستان كي كارخاني جوړيدلي ۰

افغاني كارگرانو هم د خليج هيوادونو ته د كار پيداكولو هڅي پيل كړي څرنگه چي ډيرو افغانانو ته د پاسپورت اخستل مشكل كار و ، نو څكه دوی غير مجاز د افغاني

(c) ketabton.com: The Digital Library

سرحد څخه تيريدل او د ايران په کارخانو او زراعتي پروژو کي يي په لږ اجرت کار کاوه ۰ ايرانيانو چي د خپلو عمراني پروژو له پاره د کوريا او فلپين څخه عادي کارگران استخدامول ، دوی ته افغاني ارزانه بشري قوه چي نه يي د خوب ځای غوښت او نه يي ددوی سره د کار د ساعتونو حساب کاوه او په صحي بيمي هم نه پوهيدل ، يو لوي نعمت و۰ څرنگه چي افغاني کارگران د غير قانوني لارو څخه د ايران خاوري ته ننوتل او د ايران په کليو کي به يي په پټه کار کاوه ، دوی د خپل اجرت د خوندي ساتلو له پاره مطمنين ځای هم نه درلود ۰ دوی مجبور وو چي د کارخانو د مالکانو څخه غوښتنه وکړي چي ددوی اجرت په کارخانو کي وساتي او کله چي دوی افغانستان ته ځي خپلي پيسي به د کارخانو څخه واخلي ۰ د ايران د ډيرو کارخانو مالکان به د افغاني کارگرانو پر اجرت باندي منکر کيدل او افغاني ډير کارگران به يي تر څو مياشتو کارکولو وروسته تش لاسونه د خپلي کارخاني څخه شړل۰ هره ورځ به ډيرو افغاني کارگرانو افغاني جنرال قونسلگري ته مراجعه کوله ، چي په لکونو ايراني ريال د جنرال قونسلگري په مرسته د ايران د کارخانو د مالکانو څخه تحصيل شوي دي ۰

ډيرو افغاني کارگرانو به صرف څو مياشتي په ايران کي کار کاوه او بيا به بيرته افغانستان ته تلل ۰ په دغو کلونو کي نژدي اته لکه افغانان په ايران کي په کار بوخت وو چي ددوی ډير وخت به د افغانستان او ايران تر منځ په تگ او راتگ کي تيريدې ، ډير خطرونه به هم دغو کارگرانو ته متوجه وو ۰ په سرحدي سيمو کي به غلو د افغاني کارگرانو مخه نيوله او ددوی پيسي به يي ددوی څخه اخستي او کله کله به د سر تاوانونه هم دوی ته رسيده ۰په دغو کلونو کي ډير خارجي اسعار افغانستان ته راوړل سول چي د يوه امريکايي دالر بيه ٣٦ افغانيو ته را ټيټه سوه۰ دغه ډير شمير کارگران چي په ايران کي په کار بوخت وو ، په افغانستان کي يي صنعت او زراعت ته ډير تاوان ورسوی ۰ د افغانستان په غربي سيمو کي د بزگرانو د کمبود په وجه د زراعتي محصولاتو مقدار ډير لږ سو ۰

په ١٩٧٥ کال کي د ايران دولت د افغانستان څخه د ٣٠ زرو عادي کارگرانو د استخدام غوښتنه وکړه ، د ايراني مقاماتو پيشنهاد دا و چي د افغانستان دولت دي دغو

(c) ketabton.com: The Digital Library

کارگرانو ته د هویت یوه مخصوصه پاڼه ورکړي او دغه کارگران به د اسلام قلعه او تایباد د لاري څخه به ایران ته ورځي او د ایران لویو ښارونو ته انتقالیږي او ،هلته به ددغو کارگرانو له پاره د اوسیدلو ځایونه او بانکي حسابونه آماده کیږي ۰ ولي افغاني مقاماتو په دغي برخي کي کوم اقدام و نه کړ ۰ چي په پای کي ایراني سرحدي مقاماتو په خصوصي توگه یو زر افغاني کارگرانو ته اجازه ورکړه چي د اسلام قلعه او تایباد له لاري څخه د ایران خاوري ته داخل سي د تهران د کارخانو له خوا ددغو کارگرانو د انتقال له پاره تایباد ته سرویسونه راستول سوي وو ، دوی یو تعداد افغاني کارگران په سرویسونو کي سپاره کړل ، ولي ددغو کارگرانو څخه حتي یو سړې هم دتهران ښار ته و نه رسید ، په دي چي افغاني کارگران په لاري کي د سرویسونو څخه پلي سول او د ایران په کلیوکي په کارونو بوخت سول (٤ ٢)

١ ٣ ـ پر جمهوري نظام ولي کودتا وسوه ؟

محمد داودخان تر خپل صدارت لس کاله وروسته کودتا وکړه چي په دغو کلونو کي زموږ په سیمي او نوري نړي کي لوی بدلونونه راغلي وو ۰ په افغانستان کي د لسو کلونو له پاره دیموکراسي وه ، نوې اساسي قانون نافذسوې و ، په هیواد کي د دو تقنیني دورو د شورا د غړو د ټاکلو له پاره آزاد انتخابات سوي وو ۰ قضائیه قوه د حکومت څخه جلا سوي وه ، د کابل په ښار کي آزادي جریدي خپریدي ، او په هیواد کي ډیر احزاب جوړ سوي وو ، او د نړي متضادو ایدلوژیگانو په هیواد کي نفوذ کړې و او د نړي ډیر هیوادونه په افغانستان کي دخپلو مفکوروي تسلط په لټه کي وو ۰

د محمد موسي شفیق حکومت د ایران او ځینو عربي هیوادونو سره اقتصادي او کلتوري اړیکي ټنگي کړي ، د ایران سره یي د هلمند د اوبو معاهده لاس لیك کړه ، د تهران د رادیو څخه د پښتوژبي خپروني پیل سوي ۰ او د پاکستان د هیواد سره هم د افغانستان عادي مناسباتو ادامه درلوده ۰

د ۰ ٧ ٩ ١ په لسیزي کي چي د تیلو بیه ډیره لوړه سوه ، د خلیج بډایو هیوادونو مخصوصا ایران زموږ په سیمي کي د امریکا په گټه او د شوروي اتحاد پر ضد څه

(c) ketabton.com: The Digital Library

اقدامات پيل كړه ٠

پاكستان چي د خپلي شرقي برخي (اوسني بنگله ديش) دروند پيټي د خپلو اوږو څخه غورځولې و ، نو په ډير اطمينان سره يي د اوسني پاكستان په آبادولو پيل وكړ ځرنگه چي مركزي او د آسيا د جنوب ختيز نظامي اتحاديي چي پاكستان په هغوي كي غړيتوب درلود ، د منځه تللي وي ، نو پاكستان د هغه سياسي او اقتصادي فشاره څخه خلاص سو چي د شوروي اتحاد له خوا دغه هيواد ته متوجه و ٠

امريكا او نورو غربي هيوادونو د ١٩٥٠ او ١٩٦٠ په لسيزه كي د شوروي اتحاد د نفوذ د مخنيوي په غرض په منځني ختيز او د آسيا په جنوب كي نظامي اتحاديي جوړي كړي ٠ دغي اتحاديي په عمل كي ناكامي سوي ، او د ١٩٧٠ په لسيزي كي ددغو اتحاديو پر ځاى د امريكا په لاربښونه د ايران او د خليج د بډايو هيوادونو په وسيله په منځني ختيز او د آسيا په جنوب كي جاسوسي فعاليتونه پيل سول چي د ايران جاسوسي دستگاه ساواك او سي آى اى او د سعودي عربستان د جاسوسي دستگاه په افغانستان او د منطقي په نورو هيوادونو كي د شوروي اتحاد د نفوذ د كمولو له پاره اقدامات پيل كړه ، چي په افغانستان كي ددغو تخريبي عملياتو مقدماتي مراحل د افغانستان دديموكراسۍ په دوري كي شروع شوي وو (٤٣)

د عدم انسلاك په نهضت كي هم څه بدلونونه راغلي وو ٠ دغه نهضت چي د باندونگ په كنفرانس كي يي ٢٧ غړي درلودل ، د ١٩٧٠ په لسيزي كي يي د غړو شمير دري برابره سو ، او ځينو انقلابي هيوادونو لكه كيوبا ، زمبابوې ، د فلسطين د آزادۍ نهضت او داسي نور هيوادونه ددغه جنبش په غړيتوب و منل سول ، چي ددغو انقلابي غړو په ورتگ سره دغه جنبش خپله عنعنوي د منځ ليكه پريښووله او د شوروي اتحاد سياست ته يي ميلان پيدا كړ ٠د مثال په توگه ٠ په ١٩٧٩ كال كي ددغه نهضت د كنفرانس په پريكړه ليك كي چي په هاوانا كي يي صادر كړى و ، تر شل واره ډير يي د امريكا امپرياليزم غندلې و ، ولي په دغه پريكړه ليك كي حتي يوواري هم د شوروي اتحاد سياست نه و غندل سوى . (٤٤)

محمد داود خان په دغو كلونو كي كودتا وكړه او په دغي پيچلي او ماين گذاري

(c) ketabton.com: The Digital Library

شوي سیاسي مرحلې کې یې د افغانستان ددولت واګې په لاس کې واخستې ۰

۱٤ ـ کورني ستونزي

ډاکټر محمد حسن شرق لیکي چې ((موږ په ۱۹۷۰ کال کې تصمیم ونیو چې په افغانستان کې به د کودتا د لارې څخه سلطنتي نظام ته خاتمه ورکوو ، او دری کاله وروسته موږ کامیابه کودتا وکړه ۰ ولې ډېر ژر د کودتا ملګري او مخصوصا د مرکزي کمېټې اوه غړي د محمد داود خان د نظره ولویدل او د حساسو مقامونو څخه لیرې کړل سول ، او محمد داود خان پر هغو اشخاصو تکیه پاته سو چې موږ د هغو پر ضد کودتا کړې وه)) (٤٥)

Selig Harison لیکــي ((تر کودتا یو کال وروسته محمد داود خان په دولت کې تصفیه پیل کړه ، ده د ۱۹۷٤ کال د جولای په میاشت کې دوه سوه د اردو هغه نظامي افسران لیرې کړل چې په شوروي اتحاد کې یې تحصیل کړی و ۰ ده د ۱۹۷۵ کال د اکتوبر په میاشت کې څلویښت نور همدغه ډول صاحب منصبان د اردو څخه وایستل ۰ ده شوروي اتحاد ته د نظامي افسرانو لیږل محدود کړل او ځیني عسکري صاحب منصبان یې هند ، مصر ، ترکیې او امریکا ته و لیږل)) دی لیکي ((د محمد داود خان بل مهم اقدام د ملي انقلاب د حزب جوړول وو چې په اساسي قانون کې یې د نورو سیاسي ډلو فعالیت منع کړ، نورو سیاسي ګوندونو د محمد داود خان ددغه تصمیم سره مخالفت وکړ او دجمهوري نظام پرضدیې وسیع تبلیغات کول)) دی لیکي ((ډېره مهمه حادثه د ۱۹۷۵ کال د نومبر په میاشت کې پیښه سوه چې په دغې میاشت کې جمهوري نظام پر دو مهمو او حساسو مسایلو باندې لکه د هلمند د اوبو معاهده او د پښتونستان پر موضوع باندې عقب نشیني وکړه ۰ یعني محمد داود خان تر کودتا دوه کاله وروسته حاضر سو چې د هلمند د اوبو معاهده د ایران سره ومني کله چې محمد داود خان د ۱۹۷۸ کال د مارچ د میاشتې پر پنځمې نیټې د پاکستان د سفر څخه بیرته کابل ته راغې ، هغه وخت د کابل په سیاسي حلقو کې ویل کیدل چې محمد داود خان د ډیورنډ کرښه په رسمیت پیژندلې ده ۰ دغې آوازې هغه

(c) ketabton.com: The Digital Library

وخت لا ډېري تودي سوي چي جمهور رئيس محمد داود خان د پښتنو او بلوڅو مشرانو او اته زره مهاجرو بلوڅو ته وويل چي د ۱۹۷۸ کال د اپريل د مياشتي تر ۳۰ نېټي پوري بايد د افغانستان د خاوري څخه ووزي)) (۴۶)

- دی د اجمل خټک د قوله ليکي چي ((محمد داود خان مونږ ته وويل چي جنرال ضيأالحق هغه پښتانه او بلوڅ چي د ذوالفقار علي بوتو په وخت کي بنديان شوي وو آزاد کړي دي او تاسي د ضيأ الحق تر رهبري لاندي خپل حقوق تر لاسه کولای سې ، او ما د محمد داود خان ددغه تصميم سره مخالفت وکړ)) (۴۷)

- نبي عظمي په خپل اثر کي ليکي چي ((کله چي محمد داود خان ، جمهوري اردو د اسلامي تندروانو ، ماويستانو او د محمد هاشم ميوندوال د پلويانو څخه پاك کړ ، نو بيا وار د پرچميانو تصفيي ته ورسيد چي دوی د اردو څخه و باســي ۰ محمد داود خان زما ء عظيمي ء په شمول ډېر پرچميان د دولت د حساسو خايونو څخه ليري کړل ۰ او ده په واضح ډول پر ټولو چپو جرياناتو باندي د بطلان ليکه کش کړه ۰ د خارجه وزارت د معين سيد وحيد عبدالله په تحريك ، په مرکزي کميټي کي انشعاب راغی او مرکزي کميټه پر دوو برخو ويشله سوه چي يوي خوا ته محمد داود خان ، عبدالاله ، عبدالقدير نورستاني، غلام حيدر رسولي ، سرور نورستاني او غوث الدين فايق وو او بلي خوا ته ډاکټر محمد حسن شرق ، فيض محمد ، جگړن ضيأ مجيد ، ډگرمن محمد يوسف او جگړن مولاداد واقع سوي وو ۰ کله چي ډاکټر محمد حسن شرق په جاپان کي او فيض محمد په اندونيزيا کي دسفيرانو په حيث و ټاکل سول او جگړن ضيأ مجيد هند ته د نظامي آتشه په حيث وليږل سو ، نو د جمهوريت مرکزي کميټه د منځه ولاړه او محمد داود خان او دده ډلي ددولت ټول واك په لاس کي واخست)) (۴۸)

- د جولای د مياشتي د ۱۷ نېټي تر کودتا وروسته د جمهوري دولت په مرکزي کميټي او کابيني کي ډېر ژر کشمکش او اختلافات پيل سوه چي ډېرو دغو اختلافاتو ته سيد وحيد عبدالله لمنه وهله . په سر کي پاچا گل وفادار او عبدالحميد محتاط خپل مقامونه د لاسه ورکړه او بيا ډاکټر محمد حسن شرق ، فيض محمد او احمد ضيا مجيد په ترتيب جاپان ، اندونيزيا او هند ته وليږل سوه . تر دغو تغييراتو وروسته د سيد وحيد

(c) ketabton.com: The Digital Library

عبدالله او عزيزالله واصفي د ډلي او سيد عبدلاله ، عبدالقدير نورستاني او غلام حيدر رسولي د ډلي تر منځ اختلافاتو بروز وکړ چي د ثور تر کوتا پوري يي ادامه درلودله .

ـ د جمهوريت په وروستي کال کي سردار محمد نعيم خان او محمد عمر داود د محمد داود خان د اداري روش سره موافق نه وو ، څرنگه چي پاچا گل وفادار وايي چي محمد نعيم خان د نظام د تغيير په برخه کي دده سره اوړدي خبري کړي وي او غوث الدين فايق هم په خپل اثر (رازي را که نمي خواستم افشا گردد ـ ١٤٢ مخ) کي د سردار محمد نعيم خان د قوله دغي موضوع ته په تفصيل اشاره کړي ده .

ـ ډيرو افغانانو د جمهوري دولت سره مخالفت پيل کړ . په پای کي خبره دي ځای ته ورسيده چي د جمهوري نظام د پلان وزير علي احمد خرم په سپينه ورځ د جاپاني يوه هيأت سره د ليدلو په وخت کي د خپل دفتر څخه و ايستل سو او د پلان د وزارت په مخ کي ووژل سو او قاتل هم وتښتيدی .

١٥ ـ د ايران سره د افغانستان مناسبات

د ١ ٩ ٧ ٠ په لسيزي کي ايران د خپلو سرشارو دالرو په وسيله د منځني آسيا او ليري ختيز په هيوادونو کي بيل بيل فعاليتونه پيل کړل ۰ د ايران دولت د افغانستان سره خپل پخواني ساړه مناسبات تاوده کړه ، او د محمد موسي شفيق د حکومت په وخت کي ددواړو هيوادونو تر منځ د هلمند د اوبو معاهده لاس ليك سوه ، ددغي معاهدي مصدقه اسناد لا نه وه تبادله سوي چي محمد داود خان کودتا وکړه ۰ دوه کاله وروسته جمهوري دولت هم حاضر سو چي د هلمند د اوبو معاهده ومني او د محمد داود خان خاص نماينده سردار نحمد نعيم خان په تهران کي وويـل ((د هلمند د اوبو معاهده د افغانستان او ايران ددوستي په بحر کي يو څاڅکی دی)) چي وروسته ددغي معاهدي مصدقه اسناد د زلمي محمود غازي له خوا په تهران کي تبادله سوه۰ او هم د ١٩٧٠ په لسيزي کي د ايران پاچا د امريکا او پاکستان په مرسته غوښتل چي په افغانستان کي د شوروي اتحاد نفوذ ته خاتمه ورکړي۰

(c) ketabton.com: The Digital Library

مروت په خپل اثر کي ليکي چي ((په ۱۹۷۶ کال کي د امريکا د ملي امنيت رئيس Brezezinski دامريکا په خارجي سياست کي د ء منطقوي نفوذ ء مفهوم طرح او اختراع کړ ۰ ده ددغي مفکوري د عملي کولو له پاره د ايران پاچا دي ته و هڅاوه چي په آسيايي هيوادونو کي خپل رول و لوبوي ، او په دغه وخت کي د ايران پاچا په خپله هم علاقه درلوده چي د خليج او جنوبي آسيا په هيوادونو کي لاس وهنه وکړي ۰ امريکايانو د ايران پاچا دي ته هم تشويق کړ چي د خپلو همسايه هيوادونو سره مالي مرستي وکړي د امريکا ددغي توصيي پر اساس د ايران دولت د پاکستان سره ۷۵۰مليونه دالره مرسته وکړه ۰ او د ۱۹۷۳ کال څخه بيا تر ۱۹۷۵ کال پوري د ايران دولت د افغانستان سره ۵۰ مليونه دالره مرسته کړي ده۰ واشنگتن د سعودي عربستان ، کويت او جاپان هيوادونه هم تشويق کړل چي د افغانستان سره مالي مرستي وکړي۰ په کابل کي د امريکا سفير Theodore Elliot محمد داود خان دي ته تشويق کړ چي د واقعي بي طرفي پيروي وکړي ۰ او ده د افغانستان جمهوري دولت دي ته و هڅاوه چي د پښتونستان موضوع چي ډير يي افغانستان پـر شوروي اتحاد بانـدي تکيه کړی دی ، پريږدي)) (۴۹)

سلك هريسن ليکـي ((په ۱۹۷۴ کال کي د ايران دولت په آسانه شرايطو څلوينښت مليونه دالره پور د افغانستان دولت ته ورکړ چي دا د هغه دوه ملياردو دالرو پيش پرداخت و چي د لسو کلونو په موده کي د ايران ددولت له خوا افغانستان ته ورکول کيدل ۰ ايرانيانو غوښتل چي د مرستو په برخي کي په افغانستان کي د شوروي اتحاد ځای و نيسي ، او په افغانستان کي د اورګاډي او لويو لارو پروژي په کار واچوي ، چي په دغه طريقه به افغانستان د شوروي اتحاد څخه بي نيازه کړي۰ افغاني کارگران په آزاد ډول د دواړو هيوادونو تر منځ تگ او راتگ کاوه ، چي دغه افغاني کارگران د ايران په اقتصادي او عمراني پروژو کي په کار بوخت وو ۰

په افغانستان کي د ايران د جاسوسي دستگاه ساواك د پخوا څخه ځای پر ځای سوي K.G.B. پر ضد اقدامات پيل کړل ۰ د سعودي عربستان ، پاکستان ، هند او چين جاسوس فعاليتونه هم په افغانستان کي پيل سوي وو ۰ ساواك او سي .آی .ای په

(c) ketabton.com: The Digital Library

افغانستان کي په ګډه فعاليت کاوه ، دواړو شبکو په افغانستان کي د بنيادګرا ګروپونو سره هم يوه اندازه همکاري درلوده ۰ دغو ټولو جاسوسي دستګاوو په افغانستان کي داسي با معلوماته خلګ استخدام کړل چي دوی ته يي د افغانستان په اردو او دولت کي هغه کسان معرفي کول چي د کمونستانو سره همدردي لرل ۰

د ايران دولت امريکايي اسلحه ، د مخابري آلات او ځني نوري مرستي د محمد داود خان هغو مخالفينو ته ورکړي چي د افغانستان په غربي سيمو کي يي ژوند کاوه ۰ د ايران ځيني مرستي د پاکستان حکومت ته ورکړه سوي چي افغاني بنيادګرا ګروپونو ته يي ورکړي ، چي د ايران دغي مرستي دصوبه سرحد د ګورنر نصيرالله بابر په وسيله افغاني بنيادګرا ګروپونو ته ورکړه سوي چي ددغو مرستو په نتيجه کي د پنجشير پر امنيتي پوستي باندي يو څه عمليات و سول)) (۵۰)

په ۱۹۷٤ کال کي چي د افغانستان او ايران تر منځ د تيلو د قر ار داد نيټه پای ته رسيدلې وه ، د ايران دولت افغانستان ته پيشنهاد وکړ چي که افغانستان د شوروي اتحاد سره د تيلو تر خپل قرار داد تير سي ، نو د ايران دولت به د پخواني قرار داد مطابق افغانستان ته هر يو تن تيل په شل دالره ورکړي ۰ او که افغانستان د شوروي اتحاد څخه د تيلو رانيولو ته ادامه ورکوي ، نو بيا د افغانستان سره د تيلو نوې قرار داد د خليج د بيي مطابق هر يو تن به په ۱۲۰ دالره لاس ليك سي۰ ولي د افغانستان دولت د ايران دغه پيشنهاد و نه مانه او نوې قرار داد د خليج د بيي مطابق د دواړو هيوادونو تر منځ لاس ليك سو . (۵۱)

د ۱۹۷۵ کال د اپريل په مياشت کي جمهور رئيس محمد داود خان تهران ته رسمي سفر وکړ . زه ددغه سفر په وخت کي په تهران کي وم ۰ په بين المللي روابطو کي ددي اصل ټينګ رعايت کيږي ، چي کله چي د يوه هيواد مشر بل هيواد ته په رسمي سفر بلل سوې وي ، نو د کوربه هيواد مشر د خپل ميلمه د اقامت په ورځو کي د خپل هيواد څخه د باندي سفر نه کوي ۰ ولي د ايران پاچا د افغانستان د جمهور رئيس محمد داود خان د مسافرت په وخت کي ددغه اصل مراعات و نه کړ ، او کله چي محمد داود خان په اصفهان کي و ، د ايران پاچا د خپل هيواد څخه ووت او د

(c) ketabton.com: The Digital Library

سلطان قابوس د ليدلو له پاره يي عمان ته سفر وکړ . (۵ ۲)

محمد داود خان د خپل حيثيت او ملي ګټو د ساتلو په خاطر د خپل صدارت په وخت کي د غربي نړۍ او په سر کي د امريکا غوښتنو ته سر ټيټ نه کړ ، او ،محمد داود خان د جمهوريت په وخت کي د شوروي اتحاد مشر برژينف ته مخامخ کلك جواب ورکړ ۰ ولي ده د ايران د پاچا پر دغه نامناسب عمل باندي اعتراض و نه کړ، که دغه نه اعتراض د ايران د څو دالرو مرستي له پاره وي ، نو د شاعر په قول :

احـتـيـاج د زمـانـي هسـي بـلا ده

و دلاك ته پاچا کښينوي سر تور (۵ ۳)

د ايران دولت افغانستان ته اقتصادي مرستي ددي له پاره ور کړي دي چي جمهور رئيس محمد داود خان به په خپل دولت کي کمونستي عناصر تصفيه کړي۰ سلك هريسن ليکي ((په تهران کي ء جعفر نديم ء چي د ايران په خارجه وزارت کي دريم سړی دی ما ته په ډير اطمينان سره وويل چي د ايران جاسوسي دستګاه ساواك د محمد داود خان په جمهوري رژيم کي کار کوي او افغانستان ته د ايران اقتصادي مرستي مشروطي دي او شرطونه يي دادي چي د محمد داود خان جمهوري دولت بايد د خلق او پرچم حزبونه د منځه يوسي ، افغانستان بايد د پاکستان سره ددوستي تړون لاس ليك کړي ، افغانستان خپلو ټولو تخريبي عملياتو ته چي د پښتنو او بلوڅو په قبايلو کي يي لري خاتمه ورکړي)) دی زياتـوي ((د پورتني مسايلو په هکله په کابل کي د انګريزانو سفير Roy Crook چي د افغانستان د مسايلو متخصص دی ده ما ته وويل چي که د ايران دغه ديپلوماسي په افغانستان کي په بيړه لا نوره پر مخ ولاړه سي ، نو د شوروي اتحاد د عکس العمل سره بـه مخا مخ سي)) دی ليکـي ((په راتلونکو کلونو کي د محمد داود خان جمهوري دولت خپله داخلي او خارجي پالسي ښې خوا ته واړوله او د ۱ ۹ ۷ ۷ کال د فبروري په مياشت کي يي نوې اساسي قانون نافذ کړ او په دغه اساسي قانون کي يي يوازي خپل ملي انقلاب حزب ته د فعاليت اجازه ورکړي وه او په اساسي قانون کي يي داخله وزارت ته واك ورکړې و چي د جمهوري دولت ټول مخالفين وزيي)) دی زياتـوي ((د شوروي اتحاد پخواني سفير Pozanov اوس

(c) ketabton.com: The Digital Library

افشا کړي ده چي په افغانستان کي د محمد داود خان اقداماتو حفيظ الله امين خوابدې کړې و او ده غوښتل چي د ۱۹۷۷ کال په سر کي د محمد داود خان دولت ته خاتمه ورکړي ، ولي د شوروي اتحاد دولت په هغه وخت کي حفيظ الله امين ددغه اقدام څخه منع کړی و)) دی ليکـي ((د افغانستان سره د شوروي اتحاد مناسبات په ظاهره عادي وو ولي د دواړو هيوادونو مناسبات هغه وخت خراب سول چي محمد داود خان د بريژينف سره مستقيم برخورد وکړ)) (٥٤)

سلك هريسن د واشنگتن پست د۱۹۷۹ کال د مي د مياشتي د ۱۳ نيټي په گڼې کي داسي ليکلي دي ((دا د ايران پاچا و نه بريژينف ، چي په افغانستان کي يي د حوادثو خنخير تر پايه کش کړ او د محمد داود خان نظام ته يي سقوط ورکړ)) (٥٥)

۱۶ ـ د محمد داود خان او برژنيف لفظي ټکر

عبدالصمد غوث چي د محمد داود خان او برژنيف د لفظي تصادم د پيښي شاهد و په خپل اثر کي ليکي چي ((د ۱۹۷۷ کال په سر کي شوروي اتحاد په پټه د خلق او پرچم ډلي بيرته سره متحدي کړي ۰ د شوروي اتحاد رسمي مقاماتو د افغانستان په خارجي او داخلي سياست کي د نويو تحولاتو په برخه کي خاموشي اختيار کړي وه ، او په معمولي طور به يي د افغانستان او شوروي اتحاد ددوستانه علايقو يادونه کوله۰ هرڅومره ورځي چي به تيريدلي محمد داود خان د شوروي اتحاد د پټو لاس وهنو څخه چي مخ پر زياتيدو وي ، ناراحته کيدې ۰ يوه ورځ وروسته تر هغه چي محمد داود خان د لوي جرگي له خوا د جمهور رئيس په حيث وټاکل سو ، د ۱۹۷۷ کال د فبروري د مياشتي ۱۶ نيټه ، نو يي وويل چي اوس ددي وخت رارسيدلي دې چي دې شخصا د لينويد برژنيف څخه د هغو تخريبي عملياتو پـه برخــه کـي چـي پـه افغانستان کي کيږي پوښتنه وکړي ۰

محمد داود خان د شوروي اتحاد په بلنه د اپريل د مياشتي د ۱۲ څخه تر ۱۵ نيټي پوري هغه هيواد ته رسمي سفر وکړ ۰ او د جمهور رئيس محمد داود خان او برژنيف ترمنځ د يـوه خصوصي ملاقات غوښتنه هـم د شوروي اتحاد د مقاماتـو

(c) ketabton.com: The Digital Library

څخه سوي وه ۰ د لومړي ورځي مذاکرات د کرملین په ماڼي کي د اپریل د میاشتي پر ۱۲ نیټي د ماپښین له خوا وسوه ۰ په دغه ورځ محمد داود خان د افغانستان د ګازو د بیي د لوړیدلو غوښتنه وکړه ، ده د غیر منسلکو هیوادونو د نهضت په برخي کي وویل چي افغانستان ددي غوښتونکې دی چي ددغه نهضت غړي هیوادونه باید ددغه نهضت د اصولو کلك مراعات وکړي ، دوی باید په جهاني مشاجراتو کي برخه وانه خلي)) دی لیکي ((شورویان په دي پوه سول چي ددغو خبرو څخه د محمد داود خان هدف د کیوبا هیواد دی ۰ ددوهمي ورځي په مذاکراتو کي د شوروي اتحاد د هیأت مشر برژنیف د خپلو خبرو په ترڅ کي ، مخامخ محمد داود خان ته وکتل او وي ویل چي د ناتو د پکت د هیوادونو ډیر متخصصین د افغانستان د شمالي سیمو په پروژو کي کار کوي او دوی هلته په جاسوسي اخته دي ، چي باید دوی د افغانستان ددغو سیمو څخه و ایستل سي ۰ جمهور رئیس محمد داود خان ده ته په جواب کي وویل چي د شوروي اتحاد د رهبر دغي خبري د افغانستان په کورنیو چارو کي صریح مداخله ده او موږ تاسي ته هیڅکله اجازه نه درکوو چي موږ ته لارښوونه وکړي چي موږ خپل هیواد څنګه اداره کړو ۰ تر دغو خبرو وروسته محمد داود خان د مجلس څخه ولاړ سو چي فورا برژینف ده ته ویل چي تاسي د یوه خصوصي ملاقات غوښتنه کړي وه ، محمد داود خان ده ته په جواب کي وویل چي اوس هغه خصوصي ملاقات ته هم ضرورت نه سته)) (۵۶)

د محمد داود خان د سفر یوه بل ملګري وویل چي (د پروګرام مطابق د جمهور رئیس محمد داود خان ددغه سفر وروستۍ شپه په تاشکند کي وه ، چي د محمد داود خان الوتکه په تاشکند کي کښته نه سوه او مخامخ کابل ته راغله)) (۵۷)

سلك هریسن لیکي ((د محمد داود خان تر دغه سفرڅو میاشتي وروسته د خارجه وزارت مرستیال سید وحید عبدالله ما ته د عبدالصمد غوث د لیکني مشابه معلومات راکړه او سید وحید عبدالله دا هم وویل چي برژنیف په خپلو خبرو کي په افغانستان کي د امریکا د ستلایت او زلزله سنج ددستګاو د متخصصینو پر موجودیت باندي اعتراض وکړ او دوی یي د امریکا جاسوسان وبلل ۰ او برژنیف په خپلو

(c) ketabton.com: The Digital Library

خبرو کي دا هم وويـل چـي د افغانستان د جمهوريت د کابيني څني غړي د امريکا ايجنټان دي)) (۵ ۸)

هندي ليکوال Nayar Kuldip ليکـي ((په ۱ ۹ ۷ ۷ کال کي افغانستان د اقتصادي او نظامي مرستو له پلوه پر شوروي اتحاد باندي ډير متکي و ، او افغانستان داسي ښکاره کيدې چي د شوروي اتحاد د نفوذ په ساحه کي واقع وې ۰ محمد داود خان يوازي غوښتل چي د افغانستان مناسبات د شوروي اتحاد سره تر يوه حده محدود کړي په دي چي محمد داود خان يو وطن پالونکې و او ده غوښتل چي افغانستان خپله عنعنوي بي طرفي وساتي۰ کوم شي چي شوروي اتحاد يي نا آرامه کړې و ، هغه د محمد داود خان هغه تلاشونه وو چي د څينو سرمايه دارو هيوادونو څخه يي د مرستو غوښتنه کوله۰ د محمد داود خان خاص نماينده سردار محمد نعيم خان ايران او امريکا ته سفرونه وکړل ، او کله چي ده د واشنگټن څخه د متخصصينو او مشاورينو غوښتنه وکړه ، پـه دغـه وخت کـي د شـوروي اتحاد بـدگـمـانـي پر افغانستان باندي لا ډيره سوه۰

کله چي په ۱ ۹ ۷ ۷ کال کي محمد داود خان مسکو ته سفر وکړ ، په يوي غونډي کي برژنيف د محمد داود خان څخه پوښتنه وکړه چي آيا دا حقيقت لري چي تاسي د امريکا څخه مشاورين غوښتي دي ؟)) دی د محمد داود خان د ورسره هيأت د يوه غړي د قوله ليکـي ((محمد داود خان د غونډي څخه ولاړ سو او په متأثر او لوړ آواز يي برژنيف ته وويل چي زه د يوه آزاد هيواد جمهور رئيس يم او هيڅوك دا حق نه لري چي زما څخه داسي يوه پوښتنه وکړي ۰ محمد داود خان خپل سفر لنډ کړ او برژنيف د محمد داود خان د مخه ښه له پاره هوايي ميدان ته ورغلې و او ده غوښتل چي خپله خبره بيرته ترميم کړي ، ولي دغه ليدنه يوازي د پنځو دقيقو له پاره وه او هلته مهمي خبري ونه سوي۰

تر دغي حادثي وروسته ددواړو هيوادونو په مناسباتو کي سوړوالې راغی ، کله چي محمد داود خان کابل ته ورسيد ، ده هدايت ورکړ چي تر دي وروسته دي افغاني نظامي افسران په هند يا مصر کي تحصيل وکړي ۰ دی د اقتصادي مرستو له پاره د

(c) ketabton.com: The Digital Library

نورو منابعو په لټه کي سو. مسکو خلق او پرچم ته هدایت ورکړ چي بیرته سره متحد سي ، چي دغه اتحاد ددي له پاره و چي که محمد داود خان د مسکو سره مخالفت پیل کړ ، نو دغه حزب به د یوه مخالف قوت په حیث د محمد داود خان د رژیم په مقابل کي مقاومت وکړي .

محمد داود خان مسایل سرېدلو ته پري نه ښوول ، ده سعودي عربستان او مصر ته سفرونه وکړل . سعودي عربستان افغانستان ته د ډیرو مرستو وعده ورکړه ، او شوروي اتحاد په دغه موضوع ډیر ژر خبر سو ، په دي چي رحیم رفعت چي د محمد داود خان ترجمان و ، ده د محمد داود خان د مذاکراتو متن چي ۱۶ پاڼي کیدلي د ببرك کارمل په وسیله شوروینو ته ورسوي .

په ۱۹۷۶ کال کي محمد داود خان د ایران سره د اقتصادي همکاریو خو معاهدي لاس لیك کړي ، چي یوه یي د اورگاډي د پټلۍ وه چي کابل یي د بندر عباس سره وصل کاوه . چي دا ، په وچه کي د محصور افغانستان له پاره دوهمه لاره کیدله)) دی زیاتـوي ((ما په ۱۹۷٤ کال د جون په میاشت کي په تهران کي د ایران د پاچا سره ولیدل ، ده ما ته وویل چي باید افغانستان بحر ته لاره ولري او زه په دغي برخي کي د افغانستان سره مرسته کوم. د ایران پاچا افغانستان ته د دوو ملیاردو دالرو مرستو وعده ورکړه ، چي په دغو مرستو سره د افغانستان اتکأ پر شوروي اتحاد باندي کمیدله. کویت هم محمد داود خان ته پیغام ولیږي چي د کویت دولت حاضر دی چي د افغانستان دولت ته یو سپین چك ورکړي ، په هغه صورت کي چي محمد داود خان په ښکاره ډول د شوروي اتحاد سره مخالفت وکړي . ولي محمد داود خان نه غوښتل چي د شوروي اتحاد پر ضد په کوم بلاك کي شامل سي ، ده یوازي غوښتل چي افغانستان پر شوروي اتحاد باندي د ډیري اتکا څخه خلاص کړي . ولي مسکو تر دي وروسته پر ده باندي اعتماد نه کاوه او شوروینو داسي تصور کاوه چي محمد داود خان ددوی مخالف سوی دی)) (٥٩)

سعودي عربستان ٥٠٠ ملیونه دالره د اوبو لگولو په ساحه کي د افغانستان سره مرسته وکړه ، افغانستان د چین او کویت سره هم اقتصادي قراردادونه لاس لیك کړل

(c) ketabton.com: The Digital Library

OPEC او اسلامي بانك هم د افغانستان سره د اقتصادي مرستو وعده وکړه ۰ محمد داود خان په واضح ډول د عدم انسلاك په نهضت کي د افراطي اړخ څخه چي کيوبا يي رهبري کوله ، ځان ليري کړ۰ محمد داود خان څو واره کيوبا وغندله او ده وويل چي افغانستان د هغي معتدلي واقعي بي طرفي پلوي کوي چي رهبري يي د هند او يوګوسلاويا په لاس کي ده ، وروسته تر هغه چي محمد داود خان بلګراد او نوي ډهلي ته سفرونه وکړل ، نو بيا فيصله وسوه چي د ۱۹۷۸ کال د مې په مياشت کي به د عدم انسلاك د خارجه وزيرانو غونډه په کابل کي کيږي . (۶۰)

د محمد داود خان او برژنيف د لفظي تصادم په هکله ، مروت د سردار محمد نعيم خان د قوله په خپل اثر کي داسي ليکلي دي ((د برژنيف دغه غير مترقبه پيشنهاد چي محمد داود خان بايد ټول امپرياليستي مشاورين د خپل هيواد څخه و باسي ، صرف يو تيپيك د شوروي د شطرنج د لوبي Gambit ته ورته دی چي برژنيف غوښتل چي محمد داود خان په دغه طريقه په دفاعي حالت کي واقع کړي)) (۶۱)

۱۷ ـ د عدم انسلاك د نهضت څخه د کيوبا د ايستلو پيشنهاد

د جمهور رئيس محمد داود خان مناسبات د شوروي اتحاد سره هغه وخت لا ډير خراب سول چي د افغانستان جمهوري دولت اراده وکړه چي د عدم انسلاك د خارجه وزيرانو غونډي ته ددغه نهضت څخه د کيوبا د ايستلو پيشنهاد وړاندي کړي۰ د خارجه وزارت يوه مامور ما ته وويل چي جمهور رئيس محمد داود خان په هغه ملاقات کي چي په بلګراد کي يي د مارشال تيتو سره کړې و ، ده ته يي ويلي وه چي د کيوبا هيواد د شوروي اتحاد د اقمارو څخه دی او د شوروي اتحاد په غوښتنه يي انګولا ته نظامي قطعات استولي دي ، اوس بايد د کيوبا هيواد د عدم انسلاك د نهضت څخه و ايستل سي ۰ مارشال تيتو د محمد داود خان څخه پوښتنه کړي وه چي دغه کار به څرنګه عملي سي ؟ سيد وحيد عبدالله چي په دغه ملاقات کي حاضر و د مارشال تيتو په جواب کي وويل چي د عدم انسلاك د خارجه وزيرانو غونډه چي په کابل کي جوړيږي او زه ددغي غونډي رئيس يم ، زه به ددغه نهضت څخه د کيوبا د ايستلو

(c) ketabton.com: The Digital Library

پیشنهاد دغي غونډي ته وړاندي کړم . (٦٢)

سید وحید عبدالله په دغه ارتباط مصر اندونیزیا او هند ته هم سفرونه وکړه ۰ د خارجه وزارت یوه بل مامور ما ته وویل چي په دهلي کي سید وحید عبدالله د عدم انسلاك د نهضت څخه د کیوبا د ایستلو موضوع د هند صدر اعظم موراجي دیساي ته یاده کړه ، هغه په جواب کي سید وحید عبدالله ته وویل چي افغانستان دا حق نه لري چي ددغه نهضت د خارجه وزیرانو غونډي ته د کیوبا د ایستلو پیشنهاد وړاندي کړي ۰ په دي چي د عدم انسلاك نهضت یوه نظامي اتحادیه نه ده چي یو غړي هیواد په داسي بهانو ددغه نهضت څخه و ایستل سي ۰ بلکه دا د آزادو هیوادونو یو جنبش دي چي د ګډ ژوند پنځه اصلونه لري چي د کیوبا هیواد د دغه اصلونو رعایت کړی دی ۰

سید وحید عبدالله د هند د صدر اعظم توصیي ته توجه و نه کړه او په یوي لیدني کي یي د کیوبا سفیر ته چي په عین حال کي په کابل کي هم د هغه هیواد سفیر و په تنده لهجه وویل چي د عدم انسلاك د خارجه وزیرانو غونډي ته چي په کابل کي جوړیږي ، دی باید رانه سي ۰ او کــه دی پــه دغه وخت کــي کابل تــه راسي نــو دده استقبال به و نــه ســي . (٦٣)

د مخه تر هغه چي د عدم انسلاك غونډه په کابل کي جوړه سي ، د ثور کودتا وسوه ۰ او د دغه غونډه د کابل پر ځای په بلګراد کي وسوه چي د بلګراد په غونډي کي پاکستان ددغه نهضت په غړیتوب و منل سو۰ او دغه نهضت د مشرانو غونډه په هوانا کي جوړه سوه ۰

سلك هریسن لیکي چي ((د محمد داود خان هغه سفر شورویان لا وار خطا کړل چي محمد داود خان مصر ته د سفر په لاري کي په ترکیي کي هم توقف وکړ او په دغه سفر کي محمد داود خان د سعودي عربستان او کویت څخه هم لیدنه وکړه)) ٦٤

دی لیکــي ((مصر ته د محمد داود خان دغه سفر هغه وخت وشو چي د مصر جمهور رئیس انورالسادات تازه د اسرایلو د سفر څخه راغلی و ۰ انورالسادات په هغي میلمستیا کي چي د محمد داود خان په ویاړ جوړه کړي وه ، د شوروي اتحاد د

(c) ketabton.com: The Digital Library

سفير په مخ كي محمد داود خان ته وويل چي ستاسي معقوله او ملي پالسي چي پر آزاد قضاوت او ملي گټو ولاړه ده او د ډلو ټپلو او د دنباله روي د سياست څخه كركه كوی زموږ د تاييد وړ ده)) (۶۵)

مصر ته د محمد داود خان د سفر په هكله ما اوريدلي دي چي په هغه ورځ چي جمهور رئيس محمد داود خان مصر ته سفر كاوه په هغه ورځ انورالسادات ته بل مصرفيت پيدا سوې و ، محمد داود خان دوي ورځي په استامبول كي توقف وكړ . د انورالسادات سره د محمد داود د ليدلو يو هدف داو چي دی د مصر څخه د شوروي اتحاد د متخصصينو د ايستلو داستان د انورالسادات د خولي څخه واوري .

عبدالصمد غوث ليكي چي محمد داود خان د انورالسادات څخه د شوروي اتحاد د ماهرانو د ايستلو موضوع چي په ۱۹۷۲ كال كي پيښه سوه ، و پوښتله . (۶۶)

د ۱۹۷۸ كال د جون په مياشت كي د ايران پاچا محمد رضا شاه پهلوي كابل ته سفر درلود . د ۱۹۷۸ كال د آگست په مياشت كي د پاكستان جمهور رئيس جنرال ضيأ الحق كابل ته مسافرت كاوه . د ۲۰۰۰ كال د اكتوبر د مياشتي پر شل نيټي د صوبه سرحد پخواني گورنر نصيرالله بابر د پيام افغان د راديو سره په يوي مركي كي وويل ، په ۱۹۷۶ كال كي محمد داود خان او ذوالفقار علي بوتو دډيورنډ د كرښي په باب يوي موافقي ته رسيدلي وو ، په دغه ارتباط ددواړو رهبرانو تر منځ د يوي موافقتنامي متن هم په نښه سوی و ، ولي د جنرال ضيأالحق د كودتا په وجه دغه موافقتنامه و خنډيدله . د ۱۹۷۸ كال دسبتمبر په مياشت كي جمهور رئيس محمد داود خان د امريكا د جمهور رئيس (جمي كارتر) په بلنه امريكا ته مسافرت درلود . ولي د ۱۹۷۸ كال د اپريل په مياشت كي په افغانستان كي كودتا وسوه او د محمد داود خان جمهوري نظام د منځه ولاړ .

۱۸ ـ د پاكستان سره د افغانستان مناسبات

په ۱۹۷٤ كال كي د پاكستان صدر اعظم ذوالفقار علي بوتو د بلوڅو مشران بنديان كړل او په بلوچستان كي يي نظامي عمليات پيل كړل . په دغه وخت كي د ايران

(c) ketabton.com: The Digital Library

دولت پاکستان ته پر ۳۰۰ مليونو دالرو علاوه ديرش امريکايي کبرا هليکوپترونه ددي له پاره ورکړي وو چي د بلوڅو پر ضد يي استعمال کړي. ايرنيان په دي عقيده وو چي د بلوڅو سره کمونستان مرسته کوي او دمخه تر دي چي دا جنګونه د ايران خاوري ته وغزيږي بايد د هغو مخه ونيوله سي.

د ايران پاچا د افغانانو څخه هميشه غوښتنه کوله چي د پاکستان سره خپلو اختلافاتو ته ژر دحل يوه لاره پيدا کړي ، په دي چي شوروي اتحاد ددغو اختلافاتو څخه ګټه اخلي. د ۱۹۷٤ کال د آګست په مياشت کي د ايران خارجه وزير عباس علي خلعتبري کابل ته سفر وکړ ، ده د افغاني مقاماتو څخه غوښتنه وکړه چي د پاکستان سره په کښته سويه خبري پيل کړي . افغانستان د ايران دغه پيشنهاد و مانه (۶۷)

په ۱۹۷۵ کال د مارچ په مياشت کي د افغانستان د خارجه وزارت د معين سيد وحيد عبدالله او د پاکستان د خارجه وزارت د معين عزيز احمد تر منځ په کابل کي لومړي مذاکرات پيل سول .په دغه کال کي دامريکاد سناتور Charles Percy په وساطت په کتمندو کي د سردار محمد نعيم خان او عزيز احمد تر منځ چي دواړه د نيپال د پاچا د جنازي په مراسمو کي د ګډون له پاره هغه هيواد ته تللي وو ، دوستانه خبري وسوي ، دوی فيصله وکړه چي دواړه هيوادونه بايد يو د بل پرضد راديويي تبليغات بند کړي . ولي د ۱۹۷۵ کال د فبروري پر ۸ نيټي حيات محمد شيرپاو د اتلسو نورو کسانو سره د يوه بم په چاودلو کي د پيښور په يونورستي کي ووژل سوه او د ذوالفقار علي بوتو په امر خان عبدالغفار خان ، خان عبدالولي خان او د ملي عوامي حزب ډير نور غړي بنديان سول . ددغو حوادثو په نتيجه کي د افغانستان او پاکستان مناسبات تر پخوا لا ډير خراب سوه .

د ۱۹۷۶ کال د اپريل په مياشت کي ذوالفقار علي بوتو د افغانستان د زلزله ځپلو خلګو سره د مرستو يو پيشنهاد وړاندي کړ چي دغه مرستي د افغانستان له خوا ومنلي سوي . او د محمد داود خان له خوا بوتو ته د کابل د سفر بلنه ورکړه سوه ، چي ده د ۱۹۷۶ کال د جون د مياشتي د ۷ څخه تر ۱۰ نيټي پوري کابل ته سفر وکړ او بوتو تر خپل سفر دمخه خان عبدالغفار خان د حبس څخه آزاد کړ . (۶۸)

(c) ketabton.com: The Digital Library

عبدالصمد غوث چي د محمد داود خان او ذوالفقار علي بوتو په مذاكراتو كي حاضر و ليكي ((محمد داود خان بوتو ته وويل چي ځيني هيوادونه د افغانستان او پاكستان په دوستي خوشحاله نه دي)) كه څه چي محمد داود خان د كوم هيواد نوم وانه خيست ولي دده هدف شوروي اتحاد و ۰ محمد داود خان دا هم وويل چي ((ځيني پاكستانيان په دي عقيده دي چي موږ د پاكستان ورانول غواړو ، چي دا حقيقت نه لري ولي چي موږ په خپل ځنگ كي يو قوي پاكستان غواړو)) محمد داود خان وويل ((د خان عبدالولي خان په شمول د صوبه سرحد ټول پښتانه نه غواړي چي ددوی سيمي دي د پاكستان څخه بيلي سي ۰ دوی د پاكستان اساسي قانون ومانه او د پاكستان په انتخاباتو كي يي برخه واخسته او موږ ددوی دغه عمل تاييدوو))

د پاكستان صدر اعظم ذوالفقار علي بوتو محمد داود خان ته وويل چي ((زه په دي خوشحاله يم چي د افغانستان مشر په خپلو خبرو كي پر پاكستان باندي د ارضي ادعا خبره ياده نه كړه))

د ذوالفقار علي بوتو د سفر په پای كي د دواړو هيوادونو تر منځ يوه گډه اعلاميه لاس ليك سوه ۰ په دغي اعلاميي كي د دواړو هيوادونو د اختلافونو حل د باندونگ د كنفرانس د گډ ژوند د پنځه اصلونو پر بنا غوښت سوي و ۰

محمد داود خان د ۱۹۷۶ كال د آگست د مياشتي د ۲۰ تر ۲٤ نيټي پوري پاكستان ته سفر وكړ ۰ په هغو مذاكراتو كي چي د سيد وحيد عبدالله او عزيز احمد تر منځ وسوي ، عزيز احمد داسي پيشنهاد كړي و چي كه پاكستان د پښتنو او بلوڅو مشران د حبس څخه آزاد كړي آيا د هغه په مقابل كي افغانستان دډيورنډ كرښه په رسميت پيژني او د پښتونستان تر موضوع تير يري ؟ په پای كي داسي فيصله وسوه چي په اوسنۍ گډي اعلامي كي دي د كابل د اعلامي تاييد و سي . (۶۹)

د ۱۹۷۷ كال د جولای د مياشتي پر پنځمي نيټي جنرال ضيأ الحق په پاكستان كي كودتا وكړه او ده د افغانستان په بلنه ددغه كال د اكتوبر په مياشت كي كابل ته سفر وكړ ۰ ده محمد داود خان ته د پاكستان د سفر بلنه وركړه ۰ په دغه وخت كي د بلوچستان جنگونه پای ته رسيدلي وو او ضيأ الحق پښتانه او بلوڅ ټول بنديان آزاد

(c) ketabton.com: The Digital Library

کړي وو جمهور رئیس محمد داود خان د ۱۹۷۸ کال د مارچ د میاشتي پر پنځمي نیټي پاکستان ته سفر وکړ ۰ محمد داود خان د پښتنو او بلوڅو د مشرانو لکه خان عبدالولي خان ، غوث بخش بیزنجو ، عطا الله منګل او خیر بخش مري سره د ضیأالحق په مخ کي لیدنه وکړه ۰ د محمد داود خان د سفر په وروستي ورځ د پاکستان خارجه وزیر آغا شاهي ، افغاني هیأت ته یو لیکلی متن د امضا له پاره وړاندي کړ چي په هغه کي لیکل سوي و چي افغانستان دډیورنډ کرښه په رسمیت پیژني ، افغانستان د پښتونستان تر ادعا تیریږي ، دواړه هیوادونه یو د بل پر ضد پروپاګند نه کوي ، دواړه هیوادونه یو د بل سره اقتصادي مرستي کوي ۰ سید وحید عبدالله د دغو مطالبو په هکله آغا شاهي ته وویل چي ((افغانستان ددغه لیك نور مطالب مني ولي ددغه لیك لومړي دوه ټکي باید د افغانستان د لوي جرګي له خوا تصویب سي)) په پای کي د محمد داود خان او جنرال ضیأ الحق تر منځ داسي موافقه وسوه چي د اعلامیو پر ځای باید دواړه هیوادونه یو پر بل باندي اعتماد وکړي ۰

د مارچ د میاشتي پر اتمي نیټي محمد داود خان په یوه مطبوعاتي کنفرانس کي برخه واخسته ، ده د یوه خبریال ددي پوښتني په جواب کي چي آیا ده او جنرال ضیأالحق تر منځ دډیورنډ د کرښي په هکله خبري سوي دي او که یه ؟ ده داسي وویل چي ((ما او جنرال ضیأ الجق پر ذیعلاقه ټولو موضوعاتو باندي خبري کړي دي چي هره موضوع به په خپل وخت کي ددواړو هیوادونو تر منځ حل سي)) (۷۰)

ښه سړی چي د بدانو سره مل سي
دده فکر د هغو فکر کي حل سي (۷۱)

د پای خبري

د ۱۹۶۰ په لسیزي کي خیني افغاني سیاست پوهان په دي عقیده وو چي د وروسته پاته هیوادونو پر مختګ ، یوازي د خارجي هیوادونو د مرستو په وسیله

(c) ketabton.com: The Digital Library

تامینیدلای سي . څرنگه چي په دغه وخت کي امريکا د پاکستان سره ددوستي په وجه ، د افغانستان سره مرستي نه کولي ٠ نو دغه سياست پوهان دي نتيجي ته سيدلي وو چي افغانستان بايد شوروي اتحاد ته ددي له پاره ډير نژدي سي او ددغه هيواد څخه مرستي واخلي چي د امريکا خوف او حسادت راوپاروي ، او بيا هر کله چي امريکا دي ته حاضر سو چي د افغانستان سره لازمي مرستي وکړي ، په هغه وخت کي به افغانستان بيرته پر خپل خارجي سياست تجديد نظر وکړي اوخپل سياست به د منځ ليکي ته راوړي او ددواړو جهاني لويو قدرتونو څخه به د بي قيد او شرطونو مرستو غوښتنه وکړي (۲ ۷)

د پورته سياسي ستراتيژي پر اساس د محمد داود خان د صدارت په لسو کلونو کي د افغانستان حکومت ، شوروي اتحاد ته ډير ور نژدي سو او د هغه هيواد څخه يي ډيري اقتصادي او تخنيکي مرستي واخستي ولي امريکايانو د افغانستان سره خپلي مرستي پيل نه کړي ٠ د محمد داود خان تر استعفا وروسته دديموکراسۍ په لسو کلونو کي د افغانستان سره د شوروي اتحاد اقتصادي او نظامي مرستي تر پخوا لا ډيري پراخي سوي ، ولي د امريکا خوف او حسادت يي راونه پاراوه ٠

داسي ښکاري چي د ۱۹۷۰ په لسيزي کي امريکا او د هغه هيواد متحدينو د افغانستان سره د مرستو له پاره دري عمده شرطونه وړاندي کړي وو :

ـ د ايران سره د هلمند د اوبو د معاهدي لاس ليك

ـ د پښتونستان د قضيي خاتمه او دډيورنډ د کرښي په رسميت پيژندل

ـ د شوروي اتحاد سره د اقتصادي او نظامي اړيکو ډير کمول

څرنگه چي د کتاب په نورو برخو کي به مو لوستي وي د محمد موسي شفيق حکومت د افغانستان ددغو معضلو دحل په لاري کي مؤثر اقدامات پيل کړل ٠ دده حکومت د ايران د حکومت سره د هلمند د اوبو معاهده لاس ليك کړه ، په دغه وخت کي محمد داود خان کودتا وکړه ٠ حمهوريت دولت تر يوه کال وقفي وروسته بيرته د سلطنت د وخت خارجي سياست چي د محمد موسي شفيق له خوا عملي کيدی ، تعقيب کړ٠ د جمهوريت په وخت کي د افغانستان خارجي سياست د سردار محمد

(c) ketabton.com: The Digital Library

نعيم خان له خوا رهبري کيدی جمهوري دولت د پښتونستان د موضوع او دپیورنډ د کرښي په برخي کي د ذوالفقار علي بوتو او جنرال ضيأ الحق سره پراخي خبري پيل کړي ولي د شوروي اتحاد سره د افغانستان د اړيکو ډير سريع تغيير چي د جمهوريت په وخت کي عملي کيدی ، ددواړو هيوادونو په مناسباتو کي يي ډير مشکلات ايجاد کړه هغه خارق العاده اقدام چي په مصر کي جمهور رئيس انورالسادات کړي و ، دده د موفقيت يو مهم دليل داو چي د مصر هيواد د شوروي اتحاد سره ګډ سرحد نه درلود په داسي حال کي چي افغانستان د هغه هيواد سره ۱۴۸۱ميله اوږد سرحد لري او افغانستان تـه آسانــه نــه وه چي د شوروي اتحاد سره خپلي اړيکي داسي ژر پريکړي . د جمهوريت په وروستيو کلونو کي د افغانستان په خارجي سياست کي ډير سريع بدلونونه را منځ ته سول . د مثال په توګه ، په ۱۹۷۷ کال کي افغانستان د جنوبي افريقا د نژاد پرست رژيم سره د ښو اړيکو اساس کښيښود ، په دغه کال کي په تهران کي د جنوبي افريقا جنرال قونسل د مځکي له لاري ، افغانستان ته سفر وکړ . په تهران کي افغاني سفير زلمي محمود غازي ، په مشهد کي افغاني جنرال قونسلګري ته چي زه هلته جنرال قونسل وم ، لار ښوونه وکړه چي د جنوبي افريقا د جنرال قونسل سره چي افغانستان ته د سفر په لاري يي په مشهد کي توقف درلود ليدنه وکړي . افغاني جنرال قونسلګري د افغاني سفارت دغه لار ښوونه پر ځای کړه . د جنوبي افريقا جنرال قو.نسل د اسلام کلا له لاري افغانستان ته سفر وکړ چي د کابل په شمول د افغانستان په نورو ښارونو کي به ده ته هرکلې ويل سوی وي . دغه خبر په مطبوعاتو کي نه دې خپور سوی .

په پای کي د موضوع د روښانه کولو له پاره د لاندي مطالبو ليکل ضروري دي :

ـ اوس چي څوك د جولای د مياشتي د ۱۷ نيټي د کودتا د برخه والو لکه (ډاکټر محمد حسن شرق ، غوث الدين فايق ، پاچا ګل وفادار او نبي عظيمي او نورو) آثار لولي ، ددوی تفصيلات يو د بل سره ډير توپير لري ، داسي ښکاري چي د کودتا هر غړي د خپل ګروپ فعاليت ليکلی دی او د بل ګروپ په اجراآتو خبر نه دی .

ـ د محمد داود خان د کودتا په لومړي کال کي په جمهوري دولت کي ډير واك د هغو

(c) ketabton.com: The Digital Library

کودتا کونکو په لاس کي و چي د شوروي اتحاد پلوي يي کوله ، ولي کله چي د کودتا په دوهم کال کي دوی د جمهوري دولت د حساسو ځايونوڅخه ليري کړل سول نو ددوی ځايونه د دوی مخالفينو يعني د امريکا او د هغه هيواد د متحدينو د پلويانو له خوا اشغال کړ سول. چي ددغه تحول په نتيجه کي افغانستان د نړي د متضادو قوتونو د مبارزي ميدان وگرځيدې .

- جمهور رئيس محمد داود خان د جمهوريت په ورستي کال کي د خپلو همکارانو له خوا د افغاني جامعي او حتي ددولت د مامورينو څخه ليري ساتل کيدی .

د مثال په توگه :

١ - په ١٩٧٧ کال کي په کراچي کي افغاني جنرال قونسل محمد حکيم اريوبي کابل ته سفر کړې و ، ده ته سيد وحيد عبدالله ويلي و ، هر وخت چي دی د جمهور رئيس محمد داود خان سرهويني بايد دغه ليدنه دده په حضور کي وسي .

٢ - په ١٩٧٧ کال کي چي جمهور رئيس محمد داود خان تهران ته سفر کړې و ما ته هم سيد وحيد عبدالله وويل (کله چي د جمهور رئيس محمد داود خان سره خصوصي ليدنه کوي په دغي ليدني کي بايد زه هم حاضر وسم) چي زه د محمد داود خان سره د خصوصي ليدني څخه منصرف سوم .

- د خارجه وزارت يوه مامور ما ته وويل چي د ثور د کودتا په ورځ چي جمهوري ارگ د کودتا کونکو له خوا محاصره سوې و ، سيد وحيد عبدالله د ارگ د شا د لاري څخه په دي قصد وتلې و چي خارجه وزارت ته ځان ورسوي او د هغه وزارت د مخابري په وسيله د ايران د پاچا څخه د مرستي غوښتنه وکړي ، کله چي دی خارجه وزارت ته ورسيدې ، هغه وزارت هم د کودتا کونکو له خوا محاصره و . دی د خپل عزم څخه منصرف سو ، او خپله لور يي په کلوله پشته کي د سيد قاسم رشتيا کور ته ورسوله او ده په خپله د نوي ښار د انصاري په ځلور لاري کي د خپل يوه همکار په کور کي شپه تيره کړه . (٧٣)

- ددیموکراسې دوري په لسو کلونو کي په هيواد کي د ښي او کيڼ اړخ ايدولوژيگانو ډيره وده کړي وه ، چي د هغو په څنگ کي د ملي مفکوري ، وده او

(c) ketabton.com: The Digital Library

برياليتوب ډير مشكل كار و ۰ ددغه حالت په نتيجه كي به حتما په افغانستان كي د امريكا يا شوروي اتحاد په ګټه يو نظام راتى ، چي د شوروي اتحاد پلويانو وار د مخه كړ او په افغانستان كي يي د ثور كودتا وكړه۰

د ثور كودتا داسي پيل سوه ـ د ۱۹۷۸ كال د اپريل د مياشتي پر ۱۷ نيټي د پرچم د ړلي يو مشر مير اكبر خيبر په كابل كي ووژل سو . د خلق او پرچم ړلي چي د۱۹۷۷ كال د جولاى په مياشت كي بيرته سره يو ځاى سوي وي ، دوى د خيبر جنازه د يوه مارش په شكل تجليل كړه او د خيبر پر قبر باندي يي تندي خبري وكړي او جمهوري دولت يي ددغي پيښي مسؤول وباله . نو جمهوري دولت د خلق او پرچم دغه مارش او د قدرت نمايش د اساسي قانون مخالف وباله او لس ورځي وروسته يي د نور محمد تره كي او ببرك كارمل په شمول د خلق او پرچم اوه مشران بنديان كره . حفيظ الله امين چي په نامعلوم علت په دغه ورځ نه و بندي سوې ، يوه ورځ وروسته دده په قومانده په اردو كي د خلق او پرچم غړو كودتا وكړه او جمهوري نظام د منځه ولاړ . د محمد داود خان د جمهوريت دوره چي څلور كاله او نــه مياشتي او نولس ورځي وو پاى ته ورسيده ، اروا ښاد محمد داود خان او دده ورور سردار محمد نعيم خان د خپل فاميل د شپاړسو غړو سره په شهادت ورسيد او د ۱۹۷۸ كال د اپريل د مياشتي پر ۲۷ نيټي د خلق ديموكراتيك ګوند قدرت ته ورسيد .

حقيقت په دنيا هومره سو نايابه — چي سند نه سي پيژندلى له سرابه
سياست او ريا دواړه سوه ملګري — حقيقت ته يي پيدا كړه څو حجابه

دكتاب پاى (۷٤)

د پنځم فصل يادداشتونه

۱ ـ خلمې ، ذكر شوې اثر، مخ ۶۶

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲ ـ د نور محمد په قول

۳ ـ عظیمي ، ذکر شوې اثر ، مخ ۹ ۸

٤ ـ د نعمت الله پژواك په قول

۵ ـ د ډاکټر محمد حسن شیرزي په قول

۶ ـ عظیمي ، ذکر شوې اثر ، مخ ۶ ۹

۷ ـ رشتیا ، ذکر شوې اثر، مخ

۸ ـ کبیر سراج ، ذکر شوې اثر ، مخ ۵ ۷

۹ ـ د محمد عزیز نعیم په قول

۱۰ ـ همدغه مرجع

۱۱ ـ نعیم ، مجاهد ولس ، د۸ ۹ ۹ ۱ کال د سبتمبر د میاشتي گڼه

۱۲ ـ شرق ، مجاهد ولس ، د ۸ ۹ ۹ ۱ کال د آگست د میاشتي گڼه

۱۳ ـ همدا اثر

۱٤ ـ د جمعه بارگزې په قول

۱۵ ـ محمد حکیم اریوبي ، د پاکستان د آی . اس . آی د یوه مقام د قوله

۱۶ ـ شرق ، داکتر محمد حسن، کرباس پوشهای برهنه پا ، صفحه ۳ ٤ ۱

۱۷ ـ فرهنگ ، ذکر شوې اثر ، مخ ۷

۱۸ ـ شرق ، مجاهد ولس ، د ۸ ۹ ۹ ۱ کال د آگست د میاشتي گڼه

۱۹ ـ زما مشاهدات

۲۰ ـ د محمد عزیز نعیم په قول

۲۱ ـ ادمك ، لیدویگ ، په افغانستان کي څوك څوك دې ، مخ ۲ ۵

۲۲ ـ رشتیا ، ذکر شوې اثر ، مخ ۰ ۸ ۳

۲۳ ـ زما مشاهدات

۲٤ ـ زما مشاهدات

۲۵ ـ زما مشاهدات

۲۶ ـ زما مشاهدات

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲۷ ـ د گل پاچا الفت شعر

۲۸ ـ زما مشاهدات

۲۹ ـ غوث ، ذکر شوې اثر ، مخ ۲۰۸

۳۰ ـ همدا اثر ، مخ ۱۸۸

۳۱ ـ د سعدالله کمالي په قول

۳۲ ـ کبیر سراج ، ذکر سوې اثر ، مخ ۷۵

۳۳ ـ د نامه د لیکلو اجازه يي نه لرم

۳٤ ـ فرهنگ ، ذکر شوی اثر، مخ ۱۲

۳۵ ـ فرهنگ ، ذکر شوې اثر ، مخ ۱۳

۳۶ ـ شرق ، ذکر شوې اثر ، مخونه ۱۲۱ تر ۱۲۷

۳۷ ـ فرهنگ ، ذکر شوې اثر ، مخ ۳۸

۳۸ ـ د جمهوریت د وخت اساسي قانون

۳۹ ـ د عزیز الله واصفي په قول

٤۰ ـ زما مشاهدات

٤۱ ـ ابراهمیان ، ذکر سوې اثر، مخ ۱٤٤

٤۲ ـ زما مشاهدات

٤۳ ـ هریسن ، سلك ، د افغانستان څخه د باندي ، مخ ۱۵

٤٤ ـ زما مشاهدات

٤۵ ـ شرق ، مجاهد ولس ، د ۱۹۹۸ کال د آگست د میاشتي گڼه

٤۶ ـ هریسن ، ذکر شوې اثر ، مخ ۲۲

٤۷ ـ همدا اثر ، مخ ۲۲

٤۸ ـ عظیمي ، ذکر شوې اثر، مخونه ۱۱۷ ، ۱۱۸

٤۹ ـ مروت ، ذکر شوې اثر، مخونه ۳٤۸ ، ۳٤۹

۵۰ ـ هریسن، ذکر شوې اثر ، مخ ۱۶

۵۱ ـ زما مشاهدات

(c) ketabton.com: The Digital Library

۵ ۲ ـ زما مشاهدات

۵ ۳ ـ د میرزا حنان شعر

۵ ٤ ـ هریسن ، ذکر شوي اثر ، مخ ۲ ۰

۵ ۵ ـ مروت ، ذکر شوي اثر ، مخ ٤ ۶ ۳

۵ ۶ ـ غوث ، ذکر شوي اثر، مخونه ٤ ۷ ۱ تر ۱ ۸ ۱

۵ ۷ ـ د محمد خان جلالر په قول

۵ ۸ ـ هریسن ، ذکر شوي اثر ، مخ ۱ ۲

۵ ۹ ـ کلدیپ ، نیار ، پر افغانستان باندي یو راپور ، مخونه ۳ ۱ تر ۵ ۱

۶ ۰ ـ هریسن ، ذکر شوي اثر ، مخ ۱ ۲

۶ ۱ ـ مروت ، ذکر شوي اثر ، مخ ۵ ۶ ۳

۶ ۲ ـ د نامه د لیکلو اجازه یي نه لرم

۶ ۳ ـ د نامه د لیکلو اجازه یي نه لرم

۶ ٤ ـ هریسن ، ذکر شوي اثر ، مخ ۱ ۲

۶ ۵ ـ همدا اثر ، مخ ۱ ۲

۶ ۶ ـ غوث ، ذکر شوي اثر ، مخونه ۱ ۵ ۱ ، ۲ ۵ ۱

۶ ۷ ـ همدا اثر ، مخ ۱ ۲ ۱

۶ ۸ ـ همدا اثر ، مخ ۷ ۲ !

۶ ۹ ـ همدا اثر، مخ ۶ ٤ ۱

۷ ۰ ـ همدا اثر ، مخ ۶ ٤ ۱

۷ ۱ ـ د گل پاچا الفت شعر

۷ ۲ ـ فرهنگ ، ذکر شوي اثر، مخ ۲ ۲

۷ ۳ ـ د نامه د لیکلو اجازه یي نه لرم۰

۷ ٤ ـ د گل پاچا الفت شعر

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

ضميمي

مهمي نيټي

ـ د ميرويس نيکه پا څون په ۱۷۰۹ کال

ـ د احمد شاه بابا پا چهي ۱۷۴۷ ــ ۱۷۷۳

ـ د زمان شاه پاچهي ۱۷۹۳ ــ ۱۸۰۱

ـ پـه ۱۷۹۹ کـال کـي رنجت سنگه د زمان شاه له خـوا د پنجاب د والـــي پــه حيث و ټاکل سو

ـ په ۱۸۱۲ کال کي د اټك کلا د پنجاب سيکانو ونيوى

ـ په ۱۸۱۸ کال کي د ملتان ولايت د پنجاب سيکانو ونيوى

ـ په ۱۸۱۸ کال کي د کشمير ولايت د پنجاب سيکانو ونيوى

ـ په ۱۸۲۱ کال کي ديره اسماعيل خان او ديره غازي خان سيکانو ونيوى

ـ په ۱۸۳۳ کال کي پيښور د پنجاب سيکانو ونيوى

ـ د شاه شجاع او رنجت سنگ تر منځ د شکارپور معاهده په ۱۸۳۲ کال کي

ـ د افغان او انگليس لومړي جنگ د ۱۸۳۸ کال څخه تر ۱۸۴۲ کال پوري

ـ د ۱۸۳۸ کال د جون د مياشتي پر ۲۶ نيټي د لاهور معاهده د شاه شجاع ، رنجت سنگ او انگريزانو تر منځ لاس ليك سوه

(c) ketabton.com: The Digital Library

ـ په ۱۸٤۳ کال کي د سند ولايت انگريزانو اشغال کړ

ـ دبلوچستان ولايت د ۱۸٥٤ کال څخه تر ۱۸۷۶ کال پوري په تدريجي ډول د افغانستان څخه بيل کړ سو

ـ په ۱۸۷۲ کال کي انگريزي حکم د سيستان يوه برخه ايران ته ورکړه

ـ د گندمک د هعاهدي لاس ليک ، د ۱۸۷۸ کال د مې د ماشتي په ۲۶

ـ د افغان او انگليس دوهم جنگ د ۱۸۷۸ کال د نومبر د مياشتي په ۲۰

ـ د امير عبدالرحمن خان سلطنت د۱۸۸۰ کال د جولای د مياشتي د ۲۲ نيټي څخه تر۱۹۰۱ کال د اکتوبر د مياشتي تر لمړي ورځي پوري

ـ د ميوند جنگ د۱۸۸۰ کال د جولای د مياشتي پر ۲۷

ـ په ۱۸۸٤ کال کي د (مرو) ولايت تزاري روس ونيوی

ـ په ۱۸۸٥ کال کي د پنجده علاقه تزاري روسيي ونيوی

ـ دډيورنډ د معاهدي لاس ليك د ۱۸۹۳ کال دنومبر د مياشتي پر۱۲

ـ د امير حبيب الله خان پاچهي د ۱۹۰۱ کال د اکتوبر د مياشتي د دريمي نيټي څخه ـ د ۱۹۱۹ کال د جنوري د مياشتي تر ۲۰ نيټي پوري

ـ د افغان او انگليس دريم جنگ ، د ۱۹۱۹ کال د مې د مياشتي پر ٤

ـ د امان الله خان پاچهي د ۱۹۱۹ کال د فبروري د مياشتي د ۲۱ څخه د۱۹۲۹ کال د جنوري د مياشتي تر ۱٤ نيټي پوري

ـ د افغانستان استقلال ، د ۱۹۱۹ کال د اپريل د مياشتي پر ۱۳

ـ د افغانستان او انگريزانو تر منځ په راولپنډي کي د سولي معاهده د ۱۹۱۹ کال د آگست د مياشتي پر ۱۸

ـ د افغانستان او انگريزانو تر منځ د ميسوري کنفراني د۱۹۲۰ کال د اپريل د مياشتي د۱۷ نيټي څخه دجولای د مياشتي تر۲٤ نيټي پوري

ـ د افغانستان د لومړي اساسي قانون تسويد د ۱۹۲۳ کال د اپريل د مياشتي لسمه

ـ د امان الله خان د وخت د کابل لويه جرگه په ۱۹۲٤ کال کي

ـ د پغمان لويه جرگه د ۱۹۲۸ کال د آگست د مياشتي پر ۲۹

(c) ketabton.com: The Digital Library

ـ د اساسي قانون تصويب ، د ۱۹۲۸ کال د سبتمبر د مياشتي پر دوهمه

ـ د امان الله خان استعفا ، د ۱۹۲۹ کال د جنوري د مياشتي پر ۱٤

ـ داميرحبيب الله کلکاني پاچهي د ۱۹۲۹ کال د جنوري د مياشتي د۰ ۲ څخه د اکتوبرد مياشتي تر۵ ۱ نيټي پوري

ـ افغانستان ته د محمد نادر خان راتگ ، د ۱۹۲۹ کال د مارچ د مياشتي پر ۸

ـ محمد نادر خان پاچهي د ۱۹۲۹ کال د اکتوبر د مياشتي د ۱۵ څخه د ۱۹۳۳ کال د نومبر د مياشتي تر ۸ نيټي پوري

ـ دسردار محمد هاشم خان حکومت د ۱۹۳۱ کال د اکتوبر څخه د ۱۹٤۶ کال د مې د مياشتي تر ۹ نيټي پوري

ـ د محمد نادر خان د وخت داساسي قانون تصويب د ۱۹۳۱ کال د اکتوبر مياشت

ـ د ملي شورا پرانستل د ۱۹۳۲ کال د جولای د مياشتي پر ۱۶

ـ د محمد نادر خان مړينه د ۱۹۳۳ کال د نومبر د مياشتي پر ۸

ـ د محمد ظاهر شاه پاچهي د ۱۹۳۳ کال د نومبرد مياشتي د۸ څخه د ۱۹۷۳ کال د جولای د مياشتي تر ۱۷ نيټي پوري

ـ د مللو په جامعي کي د افغانستان غړيتوب د ۱۹۳٤ کال د سبتمبر پر ۲۶

ـ د امريکا سره ددوستي معاهده ، د ۱۹۳۶ کال د مارچ د مياشتي پر۲۶

ـ د پښتو ژبي د تعميم له پاره شاهي فرمان ، د ۱۹۳۷ کال د مارچ دريمه

ـ د هلمند د اوبو له پاره کابل ته د ايران د خارجه وزير باقر معين سفر د ۱۹۳۸ کال د جنوري د مياشتي پر ۲۶

ـ په دوهم جهاني جنگ کي د افغانستان دبي طرفي اعلان د ۱۹۳۹ کال د سبتمبر د مياشتي پر شپږمه نيټه

ـ کابل ته د امريکا د لومړي مختار وزير راتگ د ۱۹٤۲ کال د اپريل پر ۲۷

ـ د ډيورنډ د کرښي پوري خوا پښتنو په باب انگريزانو ته د افغانستان رسمي يادونه د ۱۹٤٤ کال د نومبر په مياشت کي سوي ده

ـ د شاه محمود خان حکومت د ۱۹٤۶ کال د مې د مياشتي د۹ څخه د۱۹۵۳ کال د

(c) ketabton.com: The Digital Library

سبتمبر د میاشتي تر ۶ نیټي پوري

ـ په ملگرو ملتو کي د افغانستان غړیتوب د۶ ٤ ۹ ۱ کال د نومبر د میاشتي پر۹

ـ د اومي دوري د شورا انتخابات د ۹ ٤ ۹ ۱ کال د مارچ او اپریل په میاشتو کي

ـ د انگار ، ولس ، نداي خلق او وطن د جرایدو خپریدل په ۱ ۵ ۹ ۱ کال کي وو

ـ د محمد داود خان د صدارت د وخت حکومت د ۳ ۵ ۹ ۱ کال د سبتمبر د میاشتي

د ۶ نیټي څخه د ۳ ۶ ۹ ۱ کال د مارچ د میاشتي تر ۱۰ نیټي پوري

ـ د باندونگ کنفرانس د ۵ ۵ ۹ ۱ کال د اپریل د میاشتي د ۸ ۱ څخه تر ٢ ٤

ـ د بغداد نظامي اتحادیه په ۵ ۵ ۹ ۱ کال کي جوړه سوه

ـ د بغداد د اتحادیي نوم په ۹ ۵ ۹ ۱ کال کي په سینتو واړول شو

ـ د سینتو نوم په ٦١ ۹ ۱ کال کي په آر۰ سي۰ ډي۰ واړول شو

ـ د سیتو نظامي اتحادیه په ٤ ۵ ۹ ۱ کال کي جوړه شوه

ـ د محمد داود خان د صدارت د وخت لویه جرگه د ۵ ۵ ۹ ۱ کال د نومبر د میاشتي

د شلمي نیټي څخه تر ۵ ۲ نیټي پوري

ـ د ښځو د مخ لوڅي نهضت د ۹ ۵ ۹ ۱ کال د آگست د میاشتي پر ۱ ۳

ـ کابل ته د ایزن هاور سفر د ۹ ۵ ۹ ۱ کال د نومبر په میاشت کي

ـ د کندهار دخلگو پاڅون د ۹ ۵ ۹ ۱ کال د سبتمبر د میاشتي پر ۱ ۲

ـ د عدم انسلاك د قاهري کنفرانس د٤ ۶ ۹ ۱ کال دنومبر په میاشت کي

ـ د عدم انسلاك د بلگراد کنفرانس د ۱ ۶ ۹ ۱ کال دسبتمبر پر دوهمه

ـ د ۱ ۶ ۹ ۱ کال د سبتمبر د میاشتي پر ۶ د پاکستان سره د افغانستان سیاسي

اړیکي پري کړي سوي

ـ دیموکراسۍ دوره د ۳ ۶ ۹ ۱ کال د مارچ د میاشتي د ۳ ۱ نیټي څخه د۱۹۷۳ کال د

جولای د میاشتي تر ۷ ۱

ـ د ډاکټر محمد یوسف خان حکومت د ۳ ۶ ۹ ۱ کال د مارچ د میاشتي د ۱۳ نیټي

څخه د ۵ ۶ ۹ ۱ کال د اکتوبر د میاشتي تر ۹ ۲

ـ د ۳ ۶ ۹ ۱ کال د مې د میاشتي پر ۹ ۲ نیټي د افغانستان سیاسي مناسبات د

(c) ketabton.com: The Digital Library

پاکستان سره بیرته اعاده سول

ـ دیموکراسي دوري لویه جرگه د۱۹۶٤ کال د سبتمبر د میاشتي د۹ نیټي څخه د لسو ورځو له پاره جوړه سوي وه

ـ د اساسي قانون توشیح د ۱۹۶٤ کال د اکتوبر د میاشتي پر اوله

ـ دولسمي تقنیني دوري د انتخاباتو پیل د ۱۹۶۵ کال د آگست د میاشتي پر ۲۶

ـ د شورا دولسمه تقنیني دوره د ۱۹۶۵ کال د اکتوبر د میاشتي د ۱٤ نیټي څخه د ۱۹٦۹ کال

ـ د شورا دولسمه تقنیني دوره د ۱۹۶۵ کال د اکتوبر د میاشتي پر ۱٤ نیټي چي د پاچا د تولد ورځ ده پرابیسته سوه

ـ د عقرب ددریمي حادثه د ۱۹۶۵ کال د اکتوبر د میاشتي پر ۲۵

ـ د محمد هاشم میوندوال حکومت د ۱۹۶۵ کال د نومبر د میاشتي د ۲۰ نیټي څخه د ۱۹٦۷ کال د اکتوبر د میاشتي تر ۱۱

ـ د نوراحمد اعتمادي حکومت د ۱۹۶۷ کال د اکتوبر د ۱۵ نیټي څخه د ۱۹۷۱ کال د مې د میاشتي تر ۱۶

ـ دیارلسمي دوري د انتخاباتو پیل د ۱۹۶۹ کال د آگست د میاشتي پر ۲٦

ـ د شورا دیارلسمه تقنیني دوره د ۱۹۶۹ کال د اکتوبر د میاشتي د ۱٤ نیټي څخه د ۱۹۷۳ کال د جولای د میاشتي تر ۱۷

ـ دیارلسمي تقنیني دوري پرانستل د ۱۹۶۹ کال د اکتوبر د میاشتي پر ۱٤

ـ د پل خشتي په مسجد کي ددیني علماو غونډي د۱۹۷۰ کال داپریل او مې په میاشتو کي کیدي

ـ په شورا کي د احزابو د قانون تصوییدل په ۱۹۷۰ کال کي و سو

ـ ډاکټر عبدالظاهر حکومت د ۱۹۷۱ کال دجولای د میاشتي د ۶ څخه د ۱۹۷۲ کال د سمبر د میاشتي تر۲٤

ـ وچ کالي ۱۹۷۱ او۱۹۷۲ کلونه

ـ د محمد موسي شفیق حکومت د ۱۹۷۲ کال دد سمبر د میاشتي د۲٤ نیټي څخه

(c) ketabton.com: The Digital Library

بیا د ۱۹۷۳ کال د جولای د میاشتي تر ۱۷

ـ د هلمند د اوبو د معاهدي لاس لیك د ۱۹۷۳ کال د مارچ د میاشتي پر ۱۳

ـ پـه ولسي جرگي کـي د هلمند د اوبو د معاهدي تصویب د ۱۹۷۳ کال د مې د میاشتي پر ۲۲

ـ د محمد داود خان کودتا د ۱۹۷۳ کال د جولای د میاشتي پر ۱۷

ـ د محمد داود خان د جمهوریت دوره د ۱۹۷۳ کال د جولای د میاشتي د ۱۷ نیټي څخه د ۱۹۷۸ کال د اپریل د میاشتي تر ۲۷

ـ د ۱۹۷۳ کال د جولای د میاشتي پر ۱۸ نیټي محمد داود خان د مرکزي کمیټي له خوا د افغانستان ددولت د رئیس په حیث و ټاکل سو

ـ د سلطنت څخه د پاچا استعفا د ۱۹۷۳ کال دآگست د میاشتي پر ۱۱

ـ (خلگو ته خطاب) د محمد داود خان وینا د ۱۹۷۳ کال د آگست پر ۲۳

ـ د میوندوال د کودتا اتهام د ۱۹۷۳ کال دسبتمبر د میاستي پر۲۲

ـ د محمد هاشم میوندوال شهادت د ۱۷۹۳ کال د اکتوبر د میاشتي پر۲۰

ـ په لاهور کي اسلامي کنفرانس د۱۹۷٤ کال دفبروري د میاشتي پر ۲۱

ـ مسکو ته د محمد داود خان لومړۍ سفر د ۱۹۷٤ کال د جون میاشت

ـ کابل ته د هنري کسنجر سفر د ۱۹۷٤ کال د نومبر میاشت

ـ تهران ته د محمد داود خان سفر د ۱۹۷٥ کال د اپریل په میاشت کي

ـ کابل ته د پودگورني سفر د ۱۹۷٥ کال د سبتمبر د میاشتي پر ۹

ـ د اوه کلن اقتصادي پلان پیل د ۱۹۷٦ کال د مارچ د میاشتي پر ۲۱

ـ کابل ته د ذوالفقار علي بوتو سفر د ۱۹۷٦ کال د جون د میاشتي پر۲۹

ـ پاکستان ته د محمد داود خان سفر د ۱۹۷٦ کال د آگست د میاشتي پر ۲۰

ـ د جمهوریت د اساسي قانون جوړیدل د۱۹۷۷ کال دجنوري د میاشتي پر ۲٦

ـ دجمهوریت د وخت لویه جرگه د ۱۹۷۷ کال د فبروري د میاشتي د ۱۹ نیټي څخه د مارچ د میاشتي تر ٤

ـ د ۱۹۷۷ کال د مارچ د میاشتي پر ٤ نیټي محمد داود خان د لوي جرگي له خوا د

(c) ketabton.com: The Digital Library

جمهور رئیس په حیث وټاکل سو

ـ مسکو ته د محمد داود خان دوهم سفر د ۱۹۷۷ کال د اپریل د میاشتي د۱۲ نیټي

څخه تر ۱۵

ـ د محمد داود خان او برژنیف پرخاش د ۱۹۷۷ کال د اپریل د میاشتي پر ۱۳

ـ کابل ته د ذوالفقار علي بوتو بل سفر د ۱۹۷۷ کال د جون د میاشتي پردوهمه

ـ په پاکستان کي د ضیأ الحق کودتا د ۱۹۷۷ کال د جون د میاشتي پر پنځمه

ـ د خلق او پرچم یوځا ی کیدل د ۱۹۷۷ کال د جولای د میاشتي پر ۱۶

ـ کابل ته د ضیأ الحق سفر د ۱۹۷۷ کال د اکتوبر د میاشتي پر ۱۰

ـ د علي احمد خرم وژل کیدل د ۱۹۷۷ کال د نومبر د میاشتي پر ۱۶

ـ پاکستان ته د محمد داود خان سفر د ۱۹۷۸ کال د مارچ د میاشتي پر ۵

ـ د میر اکبر خیبر وژل کیدل د ۱۹۷۸ کال د اپریل د میاشتي پر ۱۷

ـ د خلق او پرچم د مشرانو بندي کیدل د ۱۹۷۸ کال داپریل دمیاشتي پر ۲۶

ـ د ثور کودتا د ۱۹۷۸ کال د اپریل د میاشتي پر ۲۷

ـ د محمد داود خان شهادت د ۱۹۷۸ کال د اپریل د میاشتي پر ۲۸

د محمد داود خان سره دده دکورنی لاندي غړي په شهادت رسیدلي دي :

۱ ـ د محمد داود خان ورور ، سردار محمد نعیم خان

۲ ـ د محمد داود خان میرمن ، زینب داود

۳ ـ د محمد داود خان زوی ، محمد عمر

٤ ـ د محمد داود خان زوی ، ویس

٥ ـ د محمد داود خان زوی ، خالد

٦ ـ د محمد داود خان لور ، شنکي

۷ ـ د محمد داود خا ن لور ، زرلښته

۸ ـ د ویس میرمن ، شیما

۹ ـ د محمد عمر لور ، هیلي

۱۰ ـ د محمد عمر لور ، غزال

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۱ ـ د ويس زوی ، حارث

۱۲ ـ د ويس زوی ، وايګل

۱۳ ـ د سردار محمد نعيم خان لور ، زرمينه

۱٤ ـ د سردار محمد نعيم خان لمسي ، صفورا

۱۵ ـ د محمد ظاهر شاه خور ، بلقيس

۱٦ ـ د محمد داود خان خور ، عايشه

۱۷ ـ د سپه سالار شاه محمود خان زوی ، نظام الدين غازي

د ديارلسمي تقنيني دوري منتخب وکيلان

د کابل د ولايت څخه

۱ ـ د لومړي او دوهمي ناحيي وکيل محمد اسحق عثمان

۲ ـ ددريمي او او څلورمي ناحيي وکيل ببرك كارمل

۳ ـ د پنځمي او شپږمي ناحيي وکيل محمد يوسف بينش

٤ ـ د اوومي او اتمي ناحيي وکيل غلام محمد فرهاد

۵ ـ د نهمي او لسمي ناحيي وکيل جي سنګ

۶ ـ د چهار ده د حوزي وکيل محمد آصف

۷ ـ د کوهدامن د حوزي وکيل مير علي احمد

۸ ـ د پغمان د حوزي وکيل حفيظ الله امين

۹ ـ د ده سبز د حوزي وکيل مير احسان

۱۰ ـ د بګراميو د حوزي وکيل عبدالرسول بره کي

۱۱ ـ د سروبي د حوزي وکيل مولوي حفيظ الله

۱۲ ـ د قره باغ د حوزي وکيل غلام سرور

۱۳ ـ د شکردري د حوزي وکيل سيد ظاهر شاه

د لوګر د ولايت څخه

۱ ـ د لوګر د مرکز وکيل مولوي محمد نبي محمدي

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲ ـ د پل علم د حوزي وکيل مولوي سيد اکبر

۳ ـ د محمد آغي د حوزي وکيل عبدالله

٤ ـ د ازرو د حوزي وکيل لعل گل فرياد

د وردگو د ولايت څخه

۱ ـ د وردگو د مرکز وکيل نور علم مظلوميار

۲ ـ د سيد آباد د حوزي وکيل عبدالله

۳ ـ د چك د حوزي وکيل داکتر محمد عمر وردگ

٤ ـ ـ د بهسودو د حوزي وکيل محمد اسلم

٥ ـ د بهسودو د لومړي برخي وکيل محمد سليمان

د پروان د ولايت څخه

۱ ـ د پروان د مرکز وکيل مير عثمان

۲ ـ د پروان د حوزي وکيل عبدالمهيمن

۳ ـ د جبل السراج د حوزي وکيل عبدالحميد

٤ ـ د بگرام د حوزي وکيل عنايت الله ابلاغ

٥ ـ د غوربند د حوزي وکيل محمد کبير غوربندي

٦ ـ د سرخپارسا د حوزي وکيل نادر علي الله داد

۷ ـ د کوهستان د حوزي وکيل عبدالله

۸ ـ د نجراب د حوزي وکيل خواجه آقا

۹ ـ د تگاب د حوزي وکيل اسدالله

۱۰ ـ د پنجشير د حوزي وکيل عبدالقيوم

د باميان د ولايت څخه

۱ ـ د باميان د مرکز وکيل مير غلام حسين

۲ ـ د پنجاب د حوزي وکيل محمد اکبر

۳ ـ د يکاولنگ د حوزي وکيل سيد محمد حسن

٤ ـ د سيغان او کامرد د حوزي وکيل احمد خان

(c) ketabton.com: The Digital Library

۵ ـ د ورس د حوزي وکيل محمد سرور

د غزني د ولايت څخه

۱ ـ د غزني د مرکز وکيل محمد عوض

۲ ـ د جغتو د حوزي وکيل محمد اسلم

۳ ـ د اندړو د حوزي وکيل يار محمد دليلي

٤ ـ د قره باغ د حوزي وکيل نقشبند خان

۵ ـ د ناهور د حوزي وکيل عبدالحسين مقصودي

۶ ـ د مقر د حوزي وکيل محمد اکرم

۷ ـ د جاغوري د حوزي وکيل محمد ايوب

۸ ـ د ښرني د حوزي وکيل وزير محمد

۹ ـ د مالستان د حوزي وکيل شاه موسي

۱۰ ـ د ناوي د حوزي وکيل محمد هاشم تره کې

۱۱ ـ د کټواز د مرکز وکيل عبدالحبيب کټوازي

۱۲ ـ د وازي خوا د حوزي وکيل بهأالحق

۱۳ ـ د کټواز د کوچيانو وکيل عبدالرزاق

۱٤ ـ د غزني د کوچيانو وکيل شهنواز

د لغمان د ولايت څخه

۱ ـ د لغمان د مرکز وکيل عبدالکريم عمرخيل

۲ ـ د قرغيي د حوزي وکيل شمس الحق پيرزاده

۳ ـ د عليشنګ د حوزي وکيل عبدالرزاق

٤ ـ د علينګار د حوزي وکيل عبدالله

۵ ـ د نورستان د حوزي وکيل محمد اسمعيل

د ننګرهار د ولايت څخه

۱ ـ د جلال آباد وکيل حاجي فقير محمد

۲ ـ د سرخرود د حوزي وکيل امير محمد بهسودوال

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳ ـ د خوگيانيو د حوزي وکيل خيرالله منور

٤ ـ د روداتو د حوزي وکيل روح الله حبيب

٥ ـ د مومندري د حوزي وکيل سعدالله کمالي

٦ ـ د کامي د حوزي وکيل فضل الله فياض

۷ ـ د ښيوي د حوزي وکيل محمد آصف پوپل

۸ ـ د حصارك د حوزي وکيل حاجي عبدالوهاب

۹ ـ د شينوارو د مرکز وکيل محمد اعظم

۱۰ ـ د نازيانو د حوزي وکيل سيف الرحمن

۱۱ ـ د اچين د حوزي وکيل علي محمد

۱۲ ـ د ننگرهار د کوچيانو وکيل حاجي الله نظر

۱۳ ـ د هسکي ميني د حوزي وکيل عبدالوهاب

د کنړ د ولايت څخه

۱ ـ د کنړ د مرکز وکيل محمد اکرم

۲ ـ د څوکي د حوزي وکيل غلام محمد

۳ ـ د اسمارو د حوزي وکيل محمد هاشم مشوانۍ

٤ ـ د سرکاڼو د حوزي وکيل عبدالغني

٥ ـ د خاص کنړ د حوزي وکيل عبدالجليل

٦ ـ د پيچ د حوزي وکيل سميع الله ساپۍ

۷ ـ د کامديش د حوزي وکيل شمس الدين

د بغلان د ولايت څخه

۱ ـ د بغلان د مرکز وکيل غلام دستگير

۲ ـ د پلخمري د حوزي وکيل سردار عبدالرشيد

۳ ـ د نهرين د حوزي وکيل عبدالحفيظ

٤ ـ د اندراب د حوزي وکيل عبدالقيوم

٥ ـ د دوشي د حوزي وکيل سيد ناصرشاه نادري

(c) ketabton.com: The Digital Library

د کندز د ولایت څخه

١ ـ د کندز د مرکز وکیل سید امیر

٢ ـ د چار دري د حوزي وکیل محمد هیکل

٣ ـ د قلعه زال د حوزي وکیل خواجه مراد

٤ ـ د ارچي د حوزي وکیل ننگ یوسفزی

٥ ـ د خان آباد د حوزي وکیل سید امیر

۶ ـ د حضرت امام د حوزي وکیل عبدالرحمن

د سمنگان د ولایت څخه

١ ـ د سمنگان د مرکز وکیل عبدالهاشم دولتزی

٢ ـ د خلم د حوزي وکیل شجاع الدین شریفي

٣ ـ د دره صوف د حوزي وکیل نظام الدین

٤ ـ د لویي او دوآب د حوزي وکیل نور محمد

د جوزجان د ولایت څخه

١ ـ د جوزجان د مرکز وکیل عبدالکریم

٢ ـ د آقچي د حوزي وکیل عبدالرشید ساپي

٣ ـ د سرپل د حوزي وکیل کمال الدین اسحقزی

٤ ـ د سنگ چارك د حوزي وکیل سید اسحق

٥ ـ د قرقین د حوزي وکیل محمد احمد

۶ ـ د منگجك د حوزي وکیل محمد امین

د تخار د ولایت څخه

١ ـ د تخار د مرکز وکیل محمد نظر

٢ ـ د رستاق د حوزي وکیل محمد انور

٣ ـ د ینگي قلعه د حوزي وکیل محمد حکیم

٤ ـ د اشکمش د حوزي وکیل عبدالقیوم

٥ ـ د خوست و فرنگ د حوزي وکیل میر محمد حسن

(c) ketabton.com: The Digital Library

۶ ـ د چاه آب د حوزي وکیل محمد علم فیض زاد

۷ ـ د فرخار د حوزي وکیل محمد توره قل

۸ ـ د خواجه غار د حوزي وکیل محمد طاهر

د بدخشان د ولایت څخه

۱ ـ د بدخشان د مرکز وکیل عبدالعزیز

۲ ـ د درواز د حوزي وکیل عبدالرحمن

۳ ـ د جرم د حوزي وکیل محمد هاشم واسوخت

٤ ـ د اشکاشم د حوزي وکیل عبدالجبار

۵ ـ د کشم د حوزي وکیل سید محي الدین

۶ ـ د واخان د حوزي وکیل محمد اسمعیل

د بلخ د ولایت څخه

۱ ـ د مزار شریف وکیل محمد سرور اکبري

۲ ـ د بلخ د حوزي وکیل عبدالقدوس ساپي

۳ ـ د چاربولك د حوزي وکیل ولي محمد رحیمي

٤ ـ د نهري شاهي د حوزي وکیل شاه محمد

۵ ـ د چمتال د حوزي وکیل عبدالوهاب

۶ ـ د دولت آباد د حوزي وکیل سید یحیي

۷ ـ د شورتیپي د حوزي وکیل عبدالله

۸ ـ د شولگري د حوزي وکیل محمود

د فاریاب د ولایت څخه

۱ ـ د میمني د ښار وکیل محمد رحیم شیدا

۲ ـ د اندخوی د حوزي وکیل محمد عمر اندخویي

۳ ـ د بلچراغ د حوزي وکیل عبدالغفور

٤ ـ د شیرین تگاب د حوزي وکیل محمد عثمان

۵ ـ د قیصار د حوزي وکیل محمد یوسف

(c) ketabton.com: The Digital Library

۶ ـ د پښتون کوټ د حوزي وکیل بخار خان

۷ ـ د درز آب د حوزي وکیل عبدالله ۰

۸ ـ د دولت آباد د حوزي وکیل ملا حبیب الله اسحق زی

د بادغیس د ولایت څخه

۱ ـ د بادغیس د مرکز وکیل عبدالمجید

۲ ـ د بالا مرغاب د حوزي وکیل غلام رباني شملزی

۳ ـ د قادس د حوزي وکیل سید محمد غوث

٤ ـ د جوند د حوزي وکیل امیر محمد

۵ ـ د غورماچ د حوزي وکیل محمدالدین

د غور د ولایت څخه

۱ ـ د غور د مرکز وکیل عبدالجبار

۲ ـ د شهرك د حوزي وکیل تاج الملوك

۳ ـ د تولك د حوزي وکیل محمد رفیق

٤ ـ د لعل و سرجنگل د حوزي وکیل خادم بیگ

۵ ـ د پسابند د حوزي وکیل احمد خان

۶ ـ د تیوري د حوزي وکیل فخرالدین خان

د هرات د ولایت څخه

۱ ـ د هرات دلومړي حوزي وکیل سید رسول فکور

۲ ـ د هرات ددوهمي حوزي وکیل محمد شاه رحمتیان

۳ ـ د غوریان د حوزي وکیل شاهپور علیزی

٤ ـ د انجیل د حوزي وکیل عبدالقدوس مومند

۵ ـ د کرخ د حوزي وکیل شاه علم طاهري

۶ ـ د پښتون زرغون د حوزي وکیل محمد علي قاضي زاده

۷ ـ د گذري د حوزي وکیل غلام حیدر

۸ ـ د اوبې د حوزي وکیل عبدالعلي

(c) ketabton.com: The Digital Library

۹ ـ د کشك د حوزي وکيل عبدالرحمن جمشيدي

۱۰ ـ د ګلران د حوزي وکيل محمد هاشم نورزايي

۱۱ ـ د زنده جان د حوزي وکيل فدا محمد

۱۲ ـ د کهسان د حوزي وکيل محمد جونيد عليزي

۱۳ ـ د ادرسکن د حوزي وکيل عبدالبصير نورزايي

د نيمروز د ولايت څخه

۱ ـ د نيمروز د مرکز وکيل حاجي دوست محمد ګرګيج

۲ ـ د اصل چخانسور د حوزي وکيل امان الله شيرزاد

۳ ـ د چاربرجك د حوزي وکيل عبدالرحمن سنجراني

٤ ـ د لاش او جوين د حوزي وکيل محمد غوث اسحاق زی

د فراه د ولايت څخه

۱ ـ د فراه د مرکز وکيل حاجي عبدالوهاب نورزي

۲ ـ د بالابلوك د حوزي وکيل عبدالغفار فراهي

۳ ـ د ګلستان د حوزي وکيل ميرزا محمد دقيق

٤ ـ د شين ډنډ د حوزي وکيل امان الله شينډنډي

٥ ـ د انار دري د حوزي وکيل محمد جمعه عينك

٦ ـ د قلعه کاه د حوزي وکيل سيد انبيأ آغا

۷ ـ د بکوا د حوزي وکيل محمد زمان خان

۸ ـ د پرچمن د حوزي وکيل عبدالوهاب

د هلمند د ولايت څخه

۱ ـ د لښکرګاه وکيل سيد مبين شاه امير

۲ ـ د نوزاد د حوزي وکيل آقا محمد

۳ ـ د موسي کلا د حوزي وکيل عبدالرؤف بينوا

٤ ـ د ګرم سير د حوزي وکيل حاجي محمد

٥ ـ د نادعلي د حوزي وکيل صفر محمد خروټي

(c) ketabton.com: The Digital Library

۶ ـ د نهري سراج د حوزي وکيل امان الله

۷ ـ د باغران د حوزي وکيل جمال خان

۸ ـ د بارگزو د ناوي د حوزي وکيل محمد منير خان

۹ ـ د ديشو د حوزي وکيل نذرالله خان

۱۰ ـ د گرمسير د بلوخو د حوزي وکيل عبدالحميد زهري

۱۱ ـ د پشت رود د کوچيانو د حوزي وکيل حاجي عبدالرشيد نورزئ

د کندهار د ولايت څخه

۱ ـ د کندهار د اولي حوزي وکيل نور محمد اکبري

۲ ـ د کندهار د دوهمي حوزي وکيل حاجي محمد آصف پاس يوسفي

۳ ـ د ارغنداب د حوزي وکيل عزيزالله واصفي

٤ ـ د ړنړ د حوزي وکيل عبدالاحد کرزئ

۵ ـ د ښوراوك د حوزي وکيل حاجي دوست محمد

۶ ـ د خاکريز د حوزي وکيل خدای داد خان تاج

۷ ـ د ميوند د حوزي وکيل مير احمد خان

۸ ـ د پنجوايي د حوزي وکيل شيرين خان نورزئ

۹ ـ د شاه ولي کوټ د حوزي وکيل لعل محمد خان

۱۰ ـ د ارغسان د حوزي وکيل محمد اسحق علومي

۱۱ ـ د معروف د حوزي وکيل محمد علي

د زابل د ولايت څخه

۱ ـ د زابل د مرکز د حوزي وکيل عبدالعزيز

۲ ـ د شنکي د حوزي وکيل بسم الله خان

۳ ـ د دای چوپان د حوزي وکيل منگل خان

٤ ـ د جلدك د حوزي وکيل عبدالله خان

۵ ـ د ارغنداو د حوزي وکيل غلام نقشبند خان

۶ ـ د شاه جوی د حوزي وکيل غلام دستگير

(c) ketabton.com: The Digital Library

۷ ـ د کلات د کوچیانو د حوزي وکیل محمد انور

د اروزګان د ولایت څخه

۱ ـ د اروزګان د مرکز وکیل غلام جیلاني

۲ ـ د دیراود د حوزي وکیل عبدالکریم صحرایي

۳ ـ د دای کندي د حوزي وکیل لعل محمد

٤ ـ د ګزاب د حوزي وکیل محمد اکبر

۵ ـ د شهرستان د حوزي وکیل غلام حسین

۶ ـ د اجرستان د حوزي وکیل عبدالستار ملاخیل

۷ ـ د اصل اروزګان د حوزي وکیل عبدالقیوم

۸ ـ د چوري د حوزي وکیل عبدالخالق

۹ ـ د کجران د حوزي وکیل غلام رسول

د پکتیا د ولایت څخه

۱ ـ د پکتیا د مرکز وکیل حاجي امان الله

۲ ـ د زرملي د حوزي وکیل با ز محمد

۳ ـ د ځا خیو د حوزي وکیل محمد اقبال

٤ ـ د جاني خیلو د حوزي وکیل جنت ګل

۵ ـ د سید کرم د حوزي وکیل شهباز احمد زې

۶ ـ د اورګون د حوزي وکیل وزیر محمد

۷ ـ د ګوملي د حوزي وکیل رمضان خان

۸ ـ د خوست د حوزي وکیل شیر احمد خوستې

۹ ـ د تنیو د حوزي وکیل شیر محمد

۱۰ ـ د ځا خي میدان د حوزي وکیل میرا جان

۱۱ ـ د څمکنیو د حوزي وکیل سراج الدین منګل

۱۲ ـ د موسي خیلو د حوزي وکیل بختیارګل

۱۳ ـ د وزي ځدران د حوزي وکیل یار محمد

(c) ketabton.com: The Digital Library

د محلي ستونزو له كبله د كندهار د سپين بولدك دحوزى انتخابات و ځنډېدل

د ګډ دريځ وكيلان

لاندي وكيلانو په ډېرو مواردو كي يو د بل سره تفاهم درلود ۰

د فراه د ولايت څخه : حاجي عبدالوهاب نورزى ، امان الله شينډنډى ، ميرزا محمد دقيق ، محمد جمعه عينك ، سيد انبيأ آغا ، محمد زمان خان ، حاجي عبدالوهاب او عبدالغفار فراهي

د هرات د ولايت څخه : محمد شاه رحمتيان ، سيد رسول فكور ، محمد جونيد عبدالقدوس مومند ، محمد هاشم نورزايي او شاهپور عليزى

د غزني د ولايت څخه : يار محمد دليلي ، محمد هاشم تره كى ، بهأالحق خان ، عبدالرزاق او عبدالحسين مقصودي

د هلمند د ولايت څخه : عبدالرؤف بينوا ، سيد مبين شاه امير ، عبدالحميد زهري ، حاجي عبدالرشيد نورزى

د كابل د ولايت څخه : محمد اسحق عثمان ، محمد يوسف بينش ، جي سنګ

د كندهار د ولايت څخه : عزيزالله واصفي ، شيرين خان نورزى

د ننګرهار د ولايت څخه : حاجي عبدالوهاب ، روح الله حبيب

د لغمان د ولايت څخه : عبدالكريم عمرخيل ، شمس الحق پيرزاده

د لوګر د ولايت څخه : لعل ګل فرياد ، مولوي سيد اكبر

د كنړ د ولايت څخه : محمد آصف پوپل

د اروزګان د ولايت څخه : عبدالكريم صحرايي

د بلخ د ولايت څخه : عبدالوهاب

د بدخشان د ولايت څخه : محمد هاشم واسوخت

د فارياب د ولايت څخه : ملا حبيب الله اسحقزى

د وردوګو د ولايت څخه : نورعلم مظلوميار

د بادغيس د ولايت څخه : عبدالمجيد

د پكتيا د ولايت څخه : شير احمد خوستى

(c) ketabton.com: The Digital Library

د نیمروز د لایت ځخه : محمد غوث خان (۲)

د دیارلسمي تقنیني دورې د مشرانو جرګې غړي

اول ـ انتخابي سناتوران :

د کابل د ولایت سناتور عبدالهادي داوی

د لوګر د ولایت سناتور غلام سخي خان

د وردګو د ولایت سناتور محمد اسمعیل مایار

د پروان د ولایت سناتور علي احمد بایاني

د کاپیسا د ولایت سناتور عبدالاحد

د بامیانو د ولایت سناتور محمد علي

د غزني د ولایت سناتور ګل احمد ملکیار

د لغمان د ولایت سناتور عبدالواحد خان

د ننګرهار د ولایت سناتور سلطان محمد مجددي

د کنړ د ولایت سناتور عبدالخالق

د بغلان د ولایت سناتور عبدالحفیظ

د سمنګانو د ولایت سناتور باز محمد

د کندز د ولایت سناتور غلام نبي ناشر

د جوزجان د ولایت سناتور محمد شریف

د تخار د ولایت سناتور حبیب الرحمن ناصري

د بدخشان د ولایت سناتور سید عبدالغیاث

د بلخ د ولایت سناتور محمد ابراهم

د فاریاب د ولایت سناتور محمد کریم

د باد غیس د ولایت سناتور غلام حضرت

د غور د ولایت سناتور محمد حسین

د هرات د ولایت سناتور عبدالباقي مجددي

د نیمروز د ولایت سناتور شیر محمد خان

(c) ketabton.com: The Digital Library

د فراه د ولايت سناتور آقا محمد خان نورزۍ

د هلمند د ولايت سناتور حبيب الله هلمندۍ

د کندهار د ولايت سناتور عبدالرزاق بالاکرزۍ

د زابل د ولايت سناتور باز محمد خان

د اروزگان د ولايت سناتور محمد رفيق خان

د پکتيا د ولايت سناتور بهرام خان

دوهم ـ انتصابي سناتوران :

سناتوره ميرمن حميرا سلجوقي

سناتور عبدالحميد عزيز

سناتور عبدالخالق واسعي

سناتور مولوي عبدالوهاب

سناتور ډاکټر عبدالشکور ولي

سناتور عبدالصمد خان

سناتور ډاکټر عبدالوکيل خان

سناتوره ميرمن عزيزه گرديزي

سناتور مولوي غلام نبي کاموي

سناتور ډاکټر فقير محمد شفا

سناتور قيام الدين خان خادم

سناتور محمد امين خوږياڼي

سناتور محمد جعفر عسکري

سناتور سيد محمد داود الحسيني

سناتور محمد امين يونسي

سناتور محمد زمان تره کي

سناتور مير محمد شاه صديقيان

سناتور محمد علي

(c) ketabton.com: The Digital Library

سناتور محمد هاشم مجددي

سناتور مير احمد مولايي

سناتور نا ظر علي جا غوري

سناتور حاجي محمد څمكني

سناتور ډاكټر محمد انس خان

سناتور سيد شمس الدين مجروح

(٣)

The Durand Agreement or the

Kabul Convention of 1893

Whereas certain questions have arisen regarding the frontier of Afghanistan on the side of India and whereas both His Highness the Ameer and the Government of India are desirous of settling these questions by friendly understanding, and of fixing the limit of their respective sphere of influence, so that for the future there may by no difference of opinion on the subject between the allied Governments, it is hereby agreed ass follows:

1 - The eastern and southern frontier of His Highness's domains, from Wakhan to the Persian border, shall follow the line shown on the map attached to this agreement .

2 - The Government of India will at no time exercise interference in the territories lying beyond this line on the side of Afghanistan, and His Highness the Ameer will at no time exeercise interference in the territories lying beyond this line on the side of India .

The British Government thus agrees to His Highness the Ameer retaining Asmar and the valley above it, as far as Chanak. His Highness agrees, on the other hand, that he will at no time exercise interference in Swat, Bajaur, or Chitral, including the Areaway or Bashgal valley. The British Government also agrees to leave to His Highness the Birmal tract as shown in the detailed map already given to His Highness, who relinquishes his claim to the rest of the Wazir country and Dawar. His Highness also relinquishes his claim

(c) ketabton.com: The Digital Library

to Chageh .

4 - The frontier line will hereafter be laid down in detail and demarcated, whenever this may be practicable and desirable, by joint British and Afghan commissioners, whose objet will be to arrive by mutual understanding at a boundary whiich shall adhere with the greatest possible exactness to the line shown in the map attached to this agreement, having due respect to the existing local rights of villages adjoining the frontier.

5 - With reference to the question of Chaman, the Ameer withdraws his objection to the new British cantonment and concedes to the British Government the rights purchased by him in the Sirkai Tileraj water. At this part of the frontier the line will by drawn as follows:

From the crest of the Khwaja Amran range the Psha Kotal, which remains in British territory, the line will run in such a direction as to leave Murgha Chaman and the Shrobo spring to Afghanistan, and to pass half-way between the New Chaman Fort and the Afghan outpost known locally as Lashkar Dand. The line will then pass halfway between the railway station and the hill known as the Mian Buldak, and, turning southwards, will rejoin the Khwaja Amran range, leaving the Gwasha post in British territory and the road to Shorawak to the west and south of Gwasha in Afghanistan. The British Government will not exercise any interference within half a mile of the road.

6 - The above articles of agreement are regarded by the Government of India and His Highness the Ameer of Afghanistan as a full and satisfactory settlement of all the principal differences of opinon which have risen between them in regard to the frontier, and the Government of India and His Highness the Ameer undertake that any difference of detail, such as those which will have to be considered hereafter by the officers appointed to demarcate the boundary line, shall be settled in a friendly spirit, so as to remove for the future as for as possible all causes of doubt and misunderstanding between the two Governments.

7 - Being fully satisfied of His Highness's goodwill to the British Government, and wishing to see Afghanistan strong, the Government of India will raise no objection to the purchase and import by His Highness of munitions of war, and they will themselves grant him some help in this respect. Further, in order to mark their sense of the friendly spirit in which His Highness the Ameer has entered into these negotiations, the Government of India undertake to increase by the sum of six lakhs of rupees a year the subsidy of

(c) ketabton.com: The Digital Library

twelve lakhs now granted to His Highness.
Kabul, November 12, 1893
H. M. Durand
Ameer Abdur Rahman Khan

دډیورنډ د توافق لیك پښتومتن

په داسي حال كي چي د هندوستان په خوا كي د افغانستان د سرحدي سيمي په هكله خيني مسألي رامنځ ته شوي ، او په داسي حال كي چي دواړه والاحضرت امير او د هندوستان حكومت هيله من دي چي دغه مسألي ددوستي په فهم او ددواړو دنفوذ دساحو دحد په ټاكلو سره حل كړي ، ترخو په آينده كي ددغــو متحدو حكومتونو تر منځ ددغي موضوع په سر دنظر اختلاف نــه وي پــه دي وسيله پــه لاندي ډول سره موافقه وشوه .

١ ـ دوالاحضرت دتوابعو ختيځه او سهيلي سيمه دي له واخان نه دپارس تر پولي پوري دي هغه ليكه تعقيب كړي چي په هغي نقشي باندي ښودل شوي چي له دغه توافق ليك سره مله ده .

٢ ـ دهندوستان حكومت به هيڅ وخت په هغو سيمو كي چي له دغي ليكي نه آخوا د افغانستان په لور پرتې دي ، مداخله ونه كړي ، او والاحضرت امير به هيڅ وخت پـه هغو سيمو كي چي له ليكي نه آخوا دهندوستان په لور پرتي دي ، مداخله ونه كړي .

٣ ـ دبرتانيي حكومت په دي ډول موافقه كوي چي والاحضرت امير دي اسمار او تر چاناك پوري پورته دره وساتي . له بلي خوا والاحضرت موافقه كوي چي دې به هيڅ وخت په سوات ، باجوړ يا په چترال كي دباشگل يا ارنوايي دري په شمول مداخله نه

(c) ketabton.com: The Digital Library

کوي . دبرتانيي حکومت داسي هم موافقه کوي چي والاحضرت دي دبرمل سيمه ولري کومه چي په هغي مفصلي نقشي کي ښودل شوي چي والاحضرت ته لا دمخه سپارل شوي ده ، او والاحضرت د پاتي وزيرستان او دداور په هکله له خپلي ادعا نه تيريږي په همدي ډول والاحضرت دچاغي په باب له خپلي ادعا نه اوړي .

٤ ـ دسرحدي سيمي ليکه به دافغان او برتانوي ګډو کمشنرانو له خوا له دي وروسته په تفصيل سره وکاږله شي او حد بندي به شي په کوم ځای کي چي د تطبيق وړ او مطلوب وي . ددغو کمشنرانو مقصد به داوي چي د سرحد په ټاکلو کي متقابل فهم ته سره ورسيږي داسي چي دغه ليکه دي تر نهايي امکان پوري د هغي نقشي له مخه وي چي له دغه توافق ليك سره مله ده ، په داسي حال کي چي ددغي سرحدي سيمي د ګاونډيو کليو دموجودو محلي حقوقو رعايت پوره وشي .

٥ ـ دچمن دموضوع په ارتباط والاحضرت دبرتانوي نوې قشلي په هکله له خپل اعتراض نه تيريږي او برتانوي حکومت ته هغه حقوق پريږدي چي د سرکې تايلري په اوبوکي يي په خپله په بيه اخستې و . دسرحد سيمي له دغه ټکي نه به ليکه په لاندي ډول وکاږله شي .

دغه ليکه به پشاکوتل ته نژدي دخوجه امران غرو له لوړي نه چي دبرتانيي په سيمي کي به پاته کيږي ، په هغه لور کښله کيږي چي مرغه چمن او دشربو چينه به افغانستان ته پاتي کيږي او د نوي چمن چاوڼي او دافغان پوستي چي خلګ يي لښکر ډنډ بولي تر منځ نمايي پوري رسيږي . دغه ليکه به بيا دريل وي ستيشن او دهغي پښتي تر منځ چي د ميان بلاك په نامه يادیږي ، تر نيمايي پوري رسيږي او په داسي حال کي چي د جنوب په لور به روانه وي له خوجه امران غرو سره به بيا يو ځاې کيږي . په دي ډول غوښه پوسته به د برتانيي په علاقه کي او دغوښي په جنوب او لويديځ کي دشوراوك سرك به افغانستان ته پريږدي . دبرتانيي حکومت بـه ددغـه سرك تـر نيم ميلي پوري مداخله نه کوي .

۶ ـ ددغـه تـوافق ليك دغـه پورته فقري د هندوستان د حکومت او دافغانستان د والاحضرت له خوا دنظر ټول عمده اختلافات چي دسرحدي سيمي په باب ددوی تر

(c) ketabton.com: The Digital Library

منځ پيدا شوي وو ، دپوره او قناعت بښوونکي فيصلې په ډول ګټل کيږي او دواړه د هندوستان حکومت او والاحضرت په ذمه اخلي چي د جزئياتو په باب ټول اختلافات لکه هغه چي له دي وروسته به دهغو منصبدارانو له خوا پري غور کيږي چي دسرحدي خط دحد بندۍ دپاره ټاکل کيږي ، ددوستۍ په روحيې سره به فيصله کيږي . ددي دپاره چي تر هغو چي ممکنه وي ددواړو حکومتونو تر منځ دشکونو او غلط فهميو سببونه له منځه ولاړ شي .

۷ ـ دهندوستان حکومت چي دبرتانيي حکومت په نسبت دوالاحضرت له روغ نيتي نه په پوره ډول ډاډ من شوي او غواړي افغانستان پياوړې او خپلواک ويني دوالاحضرت له خوا دجنګي لوازمو په رانيولو او واردولو باندي به اعتراض ونه کړي ، او دوی به په خپله په دغه هکله څـه مرسته ورسره وکړي . برسيره پـردي ددي دپاره چـي دوالاحضرت دهغي دوستانه روحيې ښه وساتله شي چي په دغو مذاکراتو کي يي ښودلي د هندوستان حکومت ژمنه کوي چي په هغو دولسو لکو کي شپږ لکه روپۍ زياتي راوستل شي چي والاحضرت ته هر کال دمالي مرستي په ډول ورکول کيږي .

هنري ماتمر ډيورنډ دهندوستان دحکومت دباندنيو چارو وزير

امير عبدالرحمن خان دافغانستان او دهغه دتوابعو امير

کابل دنومبر ۱۲ ، ۱۸۹۳

پښتو کوونکې ـ پوهاند ډاکټر محمد حسن کاکړ

د ضميمو يادداشتونه

۱ ـ افغانستان کالني ، ګڼه ۳۶ ، مخونه ۲۴۸ تر ۲۵۲

۲ ـ زما مشاهدات

۳ ـ افغانستان کالني ، ګڼه ۳۶ ، مخونه ۲۹۶ تر ۲۷۷

٤ ـ کاکړ ، ذکر شوی اثر ، مخونه ۱۶۰ تر ۱۶۱

۵ ـ سايکس ، ذکر شوې اثر (شماره نه لري)

۶ ـ زما مشاهدات

(c) ketabton.com: The Digital Library

۷ ـ رامپارتس مجله ، مخ ۱۵

مأخذونه په پښتو او دري

۱ ـ غبار ، میر غلام محمد ، افغانستان در مسیر تاریخ ، جلد اول ، چاپ ایــــران در ســـال ۱۹۸۰

۲ ـ غبار ، پورته اثر ، دوهم ټوك ، د امریکا چاپ ، کال ۱۹۹۹

۳ ـ مبارز ، عبدالحمید ، تحلیل واقعات سیاسـي افغانستان ، از سال ۱۹۱۹ تا سال ۱۹۹٤ چاپ پشاور در سال ۱۹۹٤

٤ ـ خلمي ، محمد ولي ، د افغانستان او روسیي د سیاسي روابطو لنډه تاریخچه ، د کراچي چاپ ۱۹۹۵

۵ ـ فرهنگ ، میر محمد صدیق ، افغانستان در پنج قرن اخیر ، چاپ امریکا ۱۹۸۸

۶ ـ شرق ، ډاکټر محمد حسن ، کرباس پوشهاي برهنه پا ، چاپ هند ۱۳۷۱ ه ش

۷ ـ کشککي ، صباح الدین ، دهه قانون اساسي ، چاپ اسلام آباد ۱۹۸۶

۸ ـ حبیبي ، عبدالحي ، جنبش مشرطیت در افغانستان ، کابل ۱۳۶۷ ه ش

۹ ـ الفت ، گل پاچا ، د الفت مرغلري ، د پیښور چاپ ۱۳۷۵ ه ش

۱۰ ـ حق شناس ، ډاکټر شیر احمد نصري ، دسایس و جنایات روس در افغانستان چاپ پشاور ۱۹۸٤

۱۱ ـ رشتیا ، سید قاسم ، خاطرات سیاسي سید قاسم رشتیا ، از سال ۱۹۳۲ تا سال ۱۹۹۲ ، چاپ امریکا ۱۹۹۸

۱۲ ـ فیض زاد ، محمد علم ، جرگه هاي بزرگ افغانستان ، پشاور ۱۹۸۹

۱۳ ـ کبیر سراج ، محمد نذیر ، رویداد هاي نیمه اخیر سده بیست در افغانستان ، جلد اول ، چاپ المان ۱۹۹۷

(c) ketabton.com: The Digital Library

١ ٤ ـ عظيمي ، محمد نبي ، اردو و سياست در سه ده اخير افغانستان ، چاپ پشاور در سال ١٣٧٦ ه ش

١ ٥ ـ نورزايي ، ډاکټر عطا ، افغانستان در بازي ابر قدرت ها ، چاپ المان ١٩٨٥

١ ٦ ـ زوړ مدنيت او نوي ژوند ، د پلان د وزارت له خوا چاپ شوي کتاب

١ ٧ ـ د افغانستان کالني ، د کابل چاپ ، کال ١٣٤٨ ه ش گڼه ٣٦

١ ٨ ـ د افغانستان کالني ، د کابل چاپ ، کال ١٣٤٩ ه ش گڼه ٣٧

١ ٩ ـ د افغانستان کالني ، د کابل چاپ ، کال ١٣٤١ ه ش گڼه ٣٠

٢ ٠ ـ د افغانستان کالني ، د کابل چاپ ، کال ١٣٤٤ ه ش ، گڼه ٣٢

٢ ١ ـ د افغانستان کالني ، د کابل چاپ ، کال ١٣٤٦ ه ش گڼه ٣٤

٢ ٢ ـ د مساوات جريده ، د ١٩٦٩ کال خيني گڼې

٢ ٣ ـ زما يادداشتونه

٢ ٤ ـ مجله خراسان ، چاپ کلفورنيا امريکا ، شماره ماه اکتوبر ١٩٨٨

٢ ٥ ـ محمد عزيز نعيم ، د مجا هد ولس د ١٩٩٦ کال د جولاې د مياشتي گڼه

٢ ٦ ـ محمد عزيز نعيم ، د مجا هد ولس د ١٩٩٦ کال د جون د مياشتي گڼه

٢ ٧ ـ د ډاکټر محمد حسن شرق مقاله ، د مجاهد ولس د ١٩٩٨ کال د آگست د مياشتي گڼه

٢ ٨ ـ محمد عزيز نعيم ، د مجا هد ولس د ١٩٩٧ کال د سبتمبر د مياشتي گڼه

٢ ٩ ـ هيکل ، محمد حسنين ، ابوالهول او کميسا ر د محمد آصف اکرام ژباړه چي په ١٩٦٧ کال کي په پيښور کي چاپ سوې دې

٣ ٠ ـ خالص ، مولوي محمد يونس ، د افغانستان د مسلمان ملت په سرنوشت لوبي نه دي په کار ، پيښور ، د ١٣٧١ ه ش کال د ميزان مياشت

٣ ١ ـ فايق ، غوث الدين ، رازي را که نمي خواستم افشا گردد ، پشاور ١٣٧٩

٣٢ ـ اکرم ، ډاکټر عاصم ، سردار محمد داود ، انتشارات ميزان ، امريکا ١٣٨٠

٣٣ ـ رسولي ، ډاکټر مصطفی ، شهادت محمد هاشم ميوندوال سر آغاز فاجعه

(c) ketabton.com: The Digital Library

افغانستان ، چاپ پشاور ، ماه حوت سال ۱۳۷۹

۳٤ ـ اخبار پیك پارسیان ، ۱۷ مي سال ۲۰۰۲ چاپ سدني استرليا

۳۵ ـ شنسب ، امیرالدین ، خاطرات هشتاد سال ۰۰۰ پشاور سال ۱۳۸۰ ه ش

۳٦ ـ بخرکی ، محمد علم ، ویښ ځلمیان ، کال ۲۰۰۰ ـ هالینډ

د عکسونو او نورو اسنادو پيژندنه

۱ ـ محمد ظاهر شاه او محمد داود خان د (زوړ مدنیت او نوې ژوند) د کتاب څخه چي د پلان د وزارت له خوا خپور شوې و .

۲ ـ د ۱ ۹ ۵ ۵ کال د لويي جرگي غړي په پغمان کي

۳ ـ د ۱ ۹ ۵ ۵ کال په لويي جرگي کي د فراه وکيلان

٤ ـ کابل ته د امریکا د جمهور رئیس ایزن هاور سفر (زوړ مدنیت او نوې ژوند) پورته ذکر شوې اثر .

۵ ـ محمد داود خان داکتر محمد یوسف ته مبارکي وايي ، د افغانستان د کالني څخه کال ۱ ٤ ۳ ۱ ه ش گڼه ۰ ۳

۶ ـ محمد هاشم میوندوال د عقرب ددريمي تر پيښي وروسته په کابل پوهنتون کي ، افغانستان کالني ، گڼه ۲ ۳

۷ ـ ددیارلسمي تقنیني دوري د ولسي جرگي لومړي غونډه ، د افغانستان کالني څخه ، گڼه ۷ ۳

۸ ـ محمد داود خان د جمهوري دولت اساسي قانون لاسليك کوي . (رازي را که نمي خواستم افشا گردد) . د غوث الدين فايق د اثر څخه .

۹ ـ د رامپارت د مجلي مقاله

۱۰ ـ د پنجده د پيښي (کورکي)

۱۱ ـ د وکيلانو د یوه پیشنهاد متن

لومړي تبصره : د افغانستان کالني ټولي گڼي چي په کتاب کي يي يادوني شوي دي ، د امريکا د کانگرس په کتابخاني کي سته او د هغو څخه استفاده شوي ده .

(c) ketabton.com: The Digital Library

دوهمه تبصره : دوهمه او دریمه ګڼه عکسونه د لوي جرګي له خوا د هغي جرګي غړي
او د ليکوال پلار اروابناد دين محمد خان ته ورکړه شوي و

REFERENCES

1 - Abrahamian, Ervand, (Iran between two Revolution) Princeton University Press, USA 1982

2 - Adamac, Ludwing W. , Who is Who of Afghanistan, Graz Austria 1975

3 - Dupree, Louis, Afghanistan- USA, Princeton University Press, New Jersy, 1980

4 - Ghaws, A. Samad, The fall of Afghanistan, USA 1988

5 - Kakar, M. Hassan (A political history and the external relation of Afghanistan the reign of Ameer Abdo-al Rahman)

6 - Kakar, Afghanistan, The Soviet Invasion and the Afghan respon (1979 - 1982) Clifornia University press, USA. 1995

7 - Cordovez, Diego, and Harison, Selig, S. Out of Afghanistan, University press, New York, 1995

8 - Marwat, Fazel-ur-Rahim, The Evolution and growth of communism in Afghanistan, (1917-1979)Pakistan,1995

9 - Nayar, Kuldip, Report on Afghanistan, India, 1981

10 - Bredsher, Henry, S. Afghanistan and Soviet Union, Duke press, Durham, N. C. 1983

11 - Sykes, Sir Percy, A Biography of Sir Mortimer Dorand, London, 1926

12 - Poulada, Leo, B. and D. J. Poulada, Afghanistan and USA. Omaha, Nebraska, 1995

13 - Yousaf, Mohammad, Brigadier and Major Mark Adkin, The Bear Trap, Afghanistan untold story, Pakistan, 1992

14 - Encyclopedia, America, volums 6

15 - Encyclopedia, America, volums 25

16 - Edited by Marlin, Lourence, W. Neutralism and Nonalinment, Johns Hopkins University, 1962

17 - Lectur by Nana Sufresna, 14 october 1996 Indonesia, The Movement of Nonalignment countries

18 - Churchil, Iron curtain speach, Westminster college, Missour, USA.March 5th 1946

19 - Shansab, Nasir, Soviet Expanstion in the third Worid, Batleby

(c) ketabton.com: The Digital Library

press, Silverspring, MD, 1986
20 - Ramparts, volums 5, Number, 1976, USA
21 - The Economist, Janauary, 1998, London

THE ERA OF DEMOCRACY AND REPUBLIC IN AFGHANISTAN 1963 - 1978

BY

ABDUL GHAFAR FARAHI

2003 - - 1382

(c) ketabton.com: The Digital Library

تر لومړی چاپ وروسته ځيني څرگندوني

د اروانښاد كانديد اكادميسن محمد ابراهم عطايي

د ليك يوه برخه ، د ۱۳۸۰ كال دحمل ۲ ــ كابل ـ افغانستان

څولنډي خبري

(دغه مطالب ليكوال ته هغه وخت رسيدلي وو چي كتاب چاپ سوی و)

زما محترم دوست عبدالغفار فراهي په يوه ليك كي را څخه غوښتي چي ددوی پر ليكل شوي كتاب چي د چاپ په معرض كي دی يو څو كرښي ورو ليكم . دا كار سخت مشكل و ځكه متن راسره نه و حتي فهرست قدر هم ما نه دی ليدلی . زه د كتاب د محتوا څخه د هغو دوو پاڼو له مخي خبريږم چي د كتاب د لنډيز په نامه ددغه ليك سره راليږل سوي دي او په هغو كي دا څرگنده شوېده چي كتاب څه دپاسه په درو سوو مخونو كي ليكل شوی او د افغانستان د تاريخ دوي دوري (نه پوهيږم چي ددورو پر ځای بله كومه كلمه استعمال كړم) دديموكراسي لس كلنه دوره چي پنځه صدراعظمان پكښي تير سوي او د سردار محمد داود دجمهوريت دوره شامله ده . غالبا چي دا به په پوره صلاحيت ليكل سوی وي ځكه هم پخپله فراهي صاحب يو دقيق ديپلومات دې چي عمر يي دسفارتونو په ماموريت كي تير سوی او پارلماني مطالعه يي هم له نظره نه غورخوله كيږي ځكه په پارلمان كي هم دسالمي لاري پيرو شخصيت و . ښه دا خو ددوی په باب زما دشناخت مسأله ده راغلو كتاب ته :

په دي باب لاره را ته تياره ده ، ځكه اصل متن او حتي فهرست يي هم په لاس كي

(c) ketabton.com: The Digital Library

نه لرم نو صرف يو څو لنډي خبري به وکړم چي د کتاب له دغو دورو سره اړه لري دا چي څومره به دکتاب له محتوا سره وفق ولري نه پوهيږم ؟

لومړی ددغو دورو په باب ټول نظريات پر دا يوه محور راڅرخي چي پاچا او صدراعظم په آزادو موقفونو کي ويني ، خو زما په عقيده دا صرف د سردارانو رقابتونه وه چي هر يوه خان ته آزادي زميني برابرولي . داود خان يو خان طلبه سړي و خو پاچا راحت طلبه .

د پښتونستان مسأله يو دروند بار و چي د ټولو ملا يي ورماته کړه ، پاکستان په سادگۍ منخ ته نه و راغلی بلکه دا يوه د غرب پايگاه وه خو داود خان غوښتل چي په دي وسيله غرب قانع کړي چي دده مخالفت به دهغو گټي ورولړزوي ولي ناکامه سو ، دلته يي زموږ دتاريخ هغه ناکامه ملنډي ته (شوروي ته نژديوالې) لاس ور واچاوه چي د امير شير علي خان غبرگ غاښونه پکښي وتلي وه ... په مسکو کي دبرژنيف سره د داودخان پرخاش هم ددي له پاره و چي غرب په دي قانع کړي چي دشوروي څخه رابيل سوی دې ، خو روسانو دا موقع ور نه کړه او د ثور د ٧ په کودتا يي دکورني سره بيړي ورغرقه کړه .

د دا لنډو خبرو نتيجه داده چي شوروي په پلان شوي طريقه افغانستان ته لاس ور اچولې و خو معروف روسي غباوت نه يوازي زموږ هېونه ميده کړه بلکي خپله بيړې يي هم غرقه کړه . زه د خپلو مطالعاتو په نتيجه کي و دي عقيدي ته رسيدلې يم چي شوروي پر افغانستان دا بده ورځ راوستله او ورپسي هر چا په خپل وار د امريکا څخه تر پاکستانه ، ايران ، سعودي عربستان او حتي چين پوري هر يوه دخپل خنجر يو گذار پر وکړ .

... ما د ليونتوب تر سرحده څو کرښي و ليکلي او خپله عقيده مي بيان کړه ، دا هم د ناروغۍ د وخت ليکنه ده ملامتوې به مي نه . ما صرف دا کار ددي په خاطر وکړ چي ستاسي غوښتنه بي جوابه پاته نه سي که نه زه اوس هره لحظه د مرگ په فکر کي يم

ددي لنډي ليکني په پای کي چي گمان کوم ددغسي يوه درانه کتاب سره به لياقت و

(c) ketabton.com: The Digital Library

نه لري خپل دانشمند دوست فراهي صاحب ته صحت او عزت غواړم .

په درناوي

د محترم ذبيح الله زيارمل د ليك يوه برخه

د ۲۰۰۱ کال د آگست اوله ـ برن ـ سويس

وروره فراهي !

... کتاب مي تر لاسه کړ بيا ورته کښينا ستم او د ورزشکارانو په اصطلاح مي په يوه ساه ولوست ... دا چي ماغوندي ستومانه څوک يي په يوه ورځ تماموي ددي په معني ده چي کتاب د خپلي بکري محتوا ، متين او ښکلي او قريب به ذهن نثر او مهمو مطالبو له امله د لوستونکي شا او خوا د نورو ټولو مسألو اهميت له منځه وړي او پر لوستونکي دا تحميلوي چي څو وروستۍ پاڼه هم نه وي لوستل شوي تر هغو يي له لاسه نه پريږدي ... زه ويلای سم چي تاسو د خپل ولس د هغه باور په وړاندي چي په وکالت يي انتخاب کړی وی په دي مهم اقدام سره خپل بشپړ صداقت ښوولی دی او دغه د دربدرۍ او سرگردانۍ کلونه مو خانته په ثمربخش زمان بدل کړي دي او محصول يي دادې د يوه نفيس او با ارزشته کتاب په شان د هيوادوالو په مخ کي پروت دی . زه ددغه برياليتوب په خاطر تاسو ته مبارکي وايم او هيله لرم چي په هماغه ښه نيت چي د حقيقت انعکاس دې ، دښې ارادي او ښه نيت خاوندان هم د هغه د محتوا په هکله غبرگون وښيي نقد يي کړي او دحقايقو لابرجسته کيدو ته لاره اواره سي . په درناوي

(د ليك په وروستۍ برخي کي يي ليکوال ته ډيري مفيدي مشوري ورکړي دي)

(c) ketabton.com: The Digital Library

د محترم داود موسي د ليك وروستي برخه

د ۲۰۰۱ کال د اکتوبر ۳ ــ کلفورنیا ـ امريکا

گرانه غفار جانه !

(دليک په لومړي برخي کي يي ليکوال ته ځني ښي مشوري ورکړي دي)

... لويان وايي چه ء عيب شمع جمله چو بگفتي ، هنرش نيز بگو ء نو ددي کتاب د هنرونو په لړ کي داشيان عرض کوم :

۱ ـ د کتاب په سر کي د افغانستان د لنډ تاريخ معرفي دراتلونکو واقعاتو د پوهي دپاره ډير پر ځای ده .

۲ ـ کتاب د پښتو په ډيره شيوا سبک ليکل سوې دې او زما په نظر لوستل يي ډير آسانه دي .

۳ ـ دا کتاب کيدای سي چه دديموکراسي او ء جمهوريت ء د دوري د پاره يو ډير ښه درسي کتاب سي .

٤ ـ زما د پاره چه په دغه دوري کي مي په افغانستان کي ژوند کړې دی ، د هغو واقعاتو د جزئياتو ويل کم چه تا ته معلوم وو ، ډير دلچسپ او په زړه پوري وو . برسيره پردي د واقعاتو د پوهي د پاره يو چټك رفرنس هم دې . الله ياور

د محترم محمد حسن سهاك د ليك يوه برخه

د ۲۰۰۱ کال د اکتوبر ۱۰ ــ ټورنټو ـ کاناډا

وروره فراهي !

کتاب مي تر لاسه کړ . دکتاب په هکله بايد ووايم چه تر هغه ځه چه ما فکر کاوه کتاب د متن او محتوا په لحاظ ډير لوړ و ، په دي مفهوم چه ما فکر کاوه چه د ... د کتاب په شان به داهم په هماغه متعارفه توگه چه موږ لوستونکو اوس عادت ورسره کړې دې ليکل شوی وي ، ولـي ماوليدي چـه کتاب پـه خانگړي او ابتکاري توگـه ليکل شوې دې او دا ډول ليکني زموږ په افغانانو کښي سابقه نه لري او زيادتره ددي کتاب د ليکلو طرز د جواهر لعل نهرو ليکنو ته ورته دی .

(c) ketabton.com: The Digital Library

... د معمول په توگه زموږ ځيني افغانان چه په هر موقف کي وه ، کله چه خپل خاطرات يي ليکلي دي ، خانونه يي د حوادثو او پيښو په متن کي درولي دي او کوشش يي کړې دې چه د قضاياو هغه اړخونه رابرسيره کړي چه ددوی دفکر او عقيدي سره اړخ لگوي . د نيکه مرغه ستاسي په کتاب کي موضوع په دي ډول نه ده ، دلته داسي پيښي رابرسيره شوي چه په قوي احتمال به هيري شوي واي ، او دتاريخي شخصيتونو د رول په هکله لوستونکو ته ډير شواهد او پيښي په گوته شويدي تر څو هغوي وشي کولای خپل قضاوت وکړي. ... ديوه مطلب يادول ضروري گڼم ، هغه دا چــه موږ اکثر افغانــي ء منورين ء په بيروکراسي کښي روزل شــوي يــو موږ اکثرو دولتي کارونــه درلودل ، چه هلته معموله او مسلطه ژبه پارسي وه ، او موږ ته دافرصت نه وو تر لاسه شوی چه په خپله مورنې ژبه څه وليکو ، په دي لحاظ ډير پښتانه چه په دي موقف کښي دي د دوی په ليکونو کښي نيمگړتياوي ليدل کيږي . ولي ستاسي دا ليکنه دومره سليسه او روانه ده چه کله کله سړي ته داسي فکر پيدا کيږي چه فراهي صاحب حتما په پښتو ټولني کښي د کار سابقه لري ... په درناوي

د محترم محمد حسن ولس مل د ليك يوه برخه

د ۲۰۰۱ کال د نومبر ۱٦ ــ اسلو ـ ناروی

(افغانستان دديموکراسي او جمهوريت په کلونو کي) دکتاب کتنه

د ښاغلي فراهي دغه کتاب دحقايقو او محتوا په لحاظ دانارو ددانې غوندي ډك دی چي دده څخه د همدغسي يوه کتاب د ليکلو توقع کيدله . زه له نوموړي سره له هغه وخته آشنايي لرم چي دې دحقوقو دپوهنځي محصل و او زه په ۱۲ ټولگي کي وم . فراهي صاحب په هغه وخت کي ډيري خبري نه کولي خو ځيني اشخاص دخپلو ټولنو ژوندي تاريخونه وي اما له بده مرغه چي يو زيات شمير يي د خپل مضر احتياط په وجه خپل دسترگو ليدلي حالات دخپلو سينو په صندوقونو کي داسي بند وساتي چي هغي بلي دنيا ته يي له خانه سره يوسي ... ښاغلي فراهي ديو عيني شاهد په صفت دژوندانه ديوي برخي سترگو ليدلي حالات په دغي مجموعي کي راټول کړي او په روانه

(c) ketabton.com: The Digital Library

خوره پښتو ژبه يي خپلو هيوادوالو ته وړاندي کړي دي . ددغه کتاب په لوستلو سره دديموکراسي دوري ټول هغه لاس وهني په څرگند ډول سړي ته معلوميږي چي دنوي اساسي قانون ، ولسي جرگي ، آزادو مطبوعاتو او ديموکراسي پرخلاف شوي دي .

زه دفراهي صاحب دڅرگندونو په تاييد هغه وخت چي زه د ء افغان ء ملي جريدي چلوونکې وم نو دډاکټر عبدالظاهر او محمد موسي شفيق د حکومتونو له خوا پر نورو موضوعاتو سربيره د پښتو ملي ژبي ، هلمند داوبو او په اخبار کي دشهيد محمد داود خان دصدارت ددوري دښو کارونو ديادوني په وجه دسخت فشار لاندي وم او اعليحضرت محمد ظاهرشاه هم په دغه ارتباط خپل حضور ته څلور کرته غوښتي وم ... زه دافغانانو ديوه خدمتگار په صفت دفراهي صاحب دغه اثر ته دقدر په سترگه گورم او لوستل يي دهر وطن خوا په تيره بيا ځوان نسل لپاره لازم گڼم . په درناوي

د محترم محمد معصوم هوتك د ليك يوه برخه

د ۲۰۰۱ کال د نومبر ۱۸ ـ ټورنټو ـ کاناډا

(افغانستان دديموکراسي او جمهوريت په کلونو کي) دکتاب په هکله زما نظر

... په افغانستان کي ددوهمي ديموکراسي او جمهوريت حوادث زمونږ په مخ کي تيري سوي پيښي او دسترگو ليدلې حال دئ . له همدې امله ما ددغه کتاب تر لوستلو وړاندي داسي فکر کاوه چي مطالب به يي راته دومره نوي نه وي . خو کله چي مي کتاب ولووست ، راته څرگنده سوه چي مونږ ددغو پيښو ظواهر ليدلي وه او په عمق يې خبر نه وو . په دې کتاب کي مي دډيرو مسايلو په باب هغه راز بيانونه ولوستل چي په نورو مشابه ليکنو کي مي لوستي نه وو . ښاغلی فراهي دهيواد دهمدغي دورې دپيښو په ليکلو کي دبشپړ صلاحيت خښتن دئ ، خکه په هيواد کي دننه او بهر يي په ډيپلوماټيکو پوسټونو کي کار کړی او په ولسي جرگه کي يې دوکالت دنده ديوه مسول شخص په توگه پرمخ بيولي ده . دې کار ورته دهيواد دبهرني سياست او دمقننه قوې ، حکومت او پاچا په اړيکو کي ډير داسي حقايق روښانه کړي دي چي نورو ته يي دليدلو امکانات لږ ميسر وو . دکتاب ليکوال په ولسي جرگه کي يوازي دحوادثو ناظر نه دئ ،

(c) ketabton.com: The Digital Library

بلکي په ډيرو مهمو فيصلو او دهغو په باب په مباحثو کي يې فعاله برخه اخستي ده . دهيواد دبنسټي مسايلو په وړاندي يې دملي ګټو له نظره برخورد کړی او دسترګو ليدلی حال يې په پوره امانتدارۍ او رښتينولی سره بيان کړی دئ . دليکني ژبه يې سپيڅلي او مهذبه ده . نه يې دچا اهانت کړی او نه يې بيځايه قدرداني . همدي مشخصاتو يې کتاب داوسني عصر له نورو ورته کتابو څخه رابيل کړی او ممتاز کړی دئ . ځکه نو زه دغه مهم اثر دهيواد دملي تاريخ دليکلو له پاره يوه موثقه منبع ګڼم او ښاغلي ليکوال ته يې دزړه له کومي مبارکي وايم . په درناوي

Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library